

Филипа Грегъри

Первата
красица

ФИЛИПА ГРЕГЪРИ ЧЕРВЕНАТА КРАЛИЦА

Превод: Деница Райкова

chitanka.info

Войната на розите бушува в Англия, а неумолимата съдба тласка към гибел гордата династия на Плантагенетите, разкъсвана от страсти, съперничества и омраза...

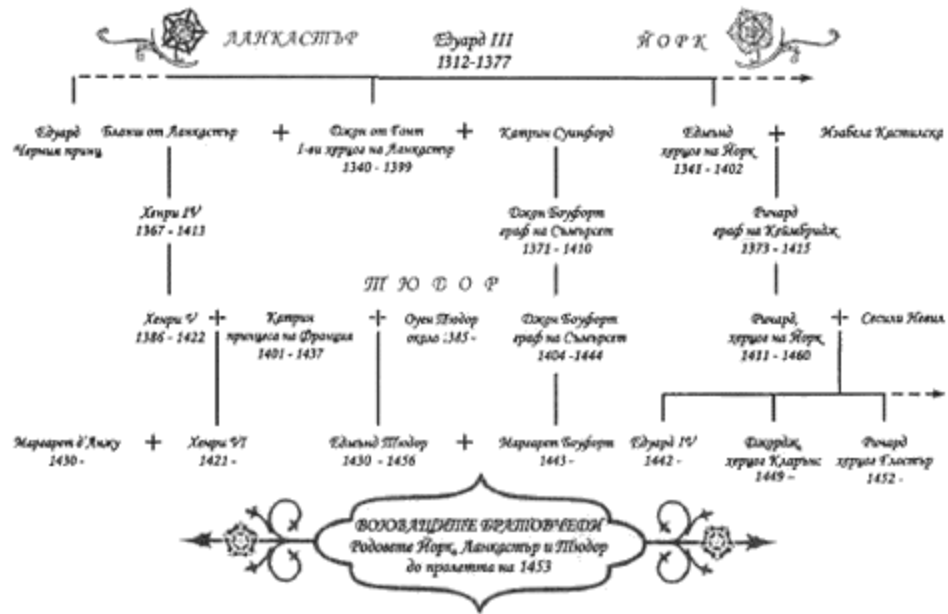
Наследница на династията Ланкастър, чийто герб е червената роза, Маргарет Боуфорт храни непоколебимото убеждение, че нейният род има божествено право върху английския престол, и че самата тя е предопределена за величие. Нищо не може да сломи яростната ѝ амбиция — нито фактът, че баща ѝ се е опозорил като един от Най-некомпетентните военачалници, нито дори съзнанието, че братовчед ѝ, крал Хенри VI, е несъмнено луд и неспособен да управлява страната.

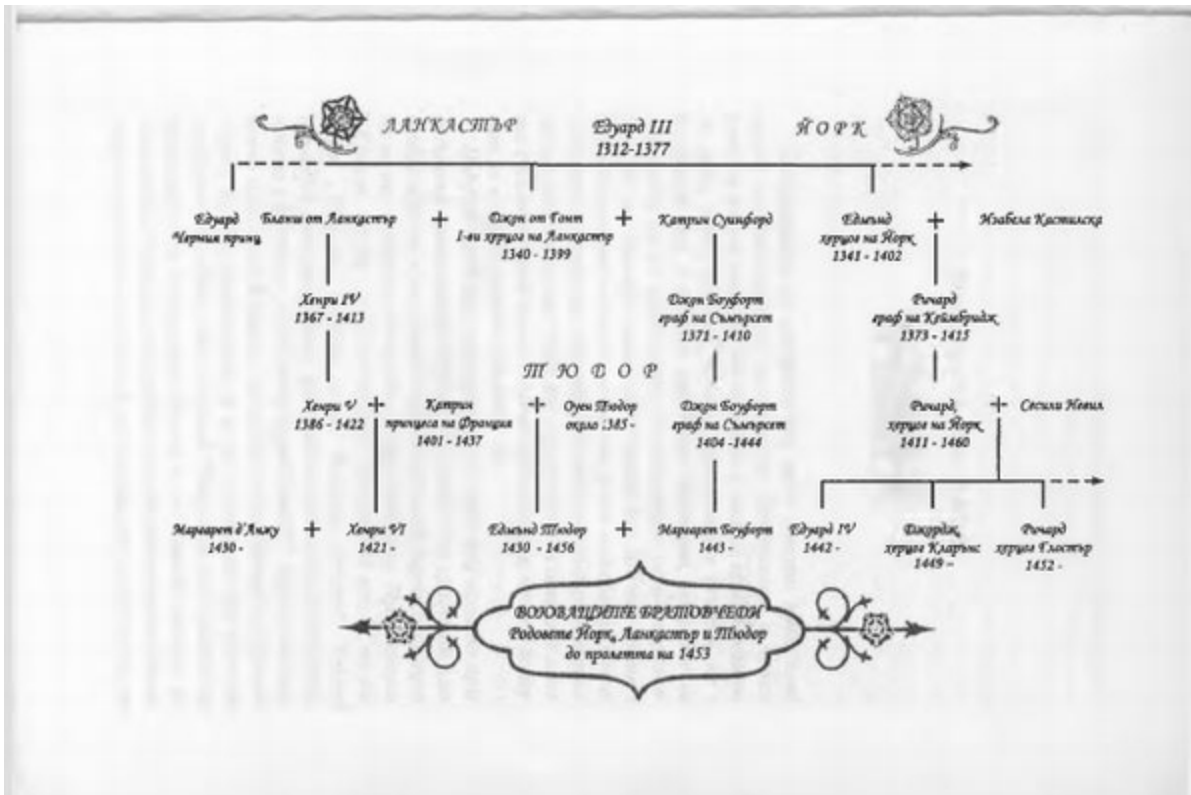
Омъжена за първи път едва дванайсетгодишна, вдовица и майка на четиринайсет, Маргарет съсредоточава живота си в една цел — синът ѝ Хенри Тюдор трябва да стане крал, без значение какви ще бъдат последиците за нея, за Англия и дори за самото момче. Амбицията и фанатичната набожност изместват всякакви естествени пориви у Маргарет — тя преминава през бракове без любов и политически сътресения, вперила поглед в английската корона, която все още е в ръцете на рода Йорк. Последният ѝ брак с безскрупулен интригант ѝ дава възможност да оглави заговора, довел до рухването на една династия.

И докато Ричард III, един оклеветен крал, се бори да съхрани мира и да излекува раните на Англия след гражданската война, опортюнисти, алчни аристократи и предатели копаят като къртици под престола му...

Родена в Кения през 1954 г., Филипа Грегъри завършва история, защитава докторат по литература на 18 век в Единбургския университет, работи като журналист и продуцент за Би Би Си. Първият ѝ роман незабавно става световен бестселър и тя се посвещава изцяло на писателската си дейност. След поредицата бестселъри от епохата на Тюдорите е наречена „кralица на историческия роман“.

На Антъни

ПРОЛЕТТА НА 1453

Светлината на откритото небе блести ярко след мрака на вътрешните помещения. Примигвам и чувам рева на много гласове. Но това не е моята армия, която ме зове, този шепот, който прераства в тътен, не е техният рев, с който започват атаката, ударите на мечовете им по щитовете. Ромолящият шум от развяващ се на вятъра плат не е този от моето знаме с избродираните ангели и лилии на фона на небето, а проклетите английски знамена, развяващи се тържествуващо на майския бриз. Този рев е различен от нашите запети с пълно гърло химни, това е рев на хора, които жадуват за смърт: моята смърт.

Напред пред мен, извисяваща се над мен, когато пристъпвам прага на затвора си и излизам на градския площад, е целта, към която вървя: купчина дърва, с подпряна на нея подвижна стълба от груби пръти. Прошепвам: „Кръст. Може ли да ми дадете кръст?“ А после, по-високо: „Кръст! Трябва да ми дадете кръст!“ Тогава някакъв мъж, непознат, враг, англичанин, един от онези, които наричаме „проклети чернословци“ заради неспирното им богохулстване, ми поднася разпятие от дялано дърво, грубо изработено, и аз го сграбчвам без капчица гордост от мръсната му ръка. Стискам го, докато ме блъскат към купчината дърва и ме тикат нагоре по стълбата, с крака, стържещи по грубите стъпала, докато се изкачвам на височина, по-голяма от собствения ми ръст, докато стигам нестабилната платформа, закована на върха на кладата, те ме обръщат грубо и привързват ръцете ми към кола зад гърба ми.

После всичко върви толкова бавно, та почти бих могла да си помисля, че самото време е застинало и ангелите се спускат да ме приберат. И по-странни неща са се случвали. Нима ангелите не дойдоха за мен, когато пасях овце? Нима не ме повикаха по име? Нима не поведох армия на помощ на Орлеан? Нима не коронях престолонаследника и не прогоних англичаните? Просто аз? Една девойка от Домреми, напътствана от ангели?

Запалват всички подпалки в най-долния край, и пушекът се върти и се дупли на лекия ветрец. После огънят се разгаря, горещ облак ме обгръща и ме кара да се закашлям, примигвайки, с обилно сълзящи очи. Огънят вече пари босите ми крака. Пристъпвам от крак на крак, глупаво и безсмислено, сякаш се надявам да си спестя неудобството, и надзъртам през дима да не би някой да тича с кофи вода, за да каже, че кралят, когото короняха, е забранил това; или че англичаните, които ме откупиха от един войник, сега осъзнават, че нямат право да ме убият, или че моята църква знае, че съм добро момиче, добра жена, която не се е провинила в нищо, а служи на Бог пламенно и целеустремено.

Сред блъскащата се тълпа няма спасител. Шумът набъбва до оглушителен кръсък: смесица от изкрещени благословии и проклетия, молитви и скверни думи. Поглеждам нагоре към синьото небе, търсейки моите ангели, които се спускат, един пън се раздвижва в кладата под мен, и купът дърва се разлюлява, и първите искри политат нагоре и опърлят дрехата ми. Виждам ги как се приземяват и блестят като светулки върху ръкава ми, и усещам сухо дращане в гърлото, закашлям се от дима и прошепвам като малко момиче: „Мили Боже, спаси мен, Твоята дъщеря! Мили Боже, протри десницата Си за мен. Мили Боже, спаси мен, твоята слугиня...“

Разнася се трясък, нещо удря главата ми, и аз се озовавам седнала, объркана, на дъските на пода в спалнята си, притиснала ръка към натъртеното си ухо, като се оглеждам наоколо подобно на някаква глупачка, без да виждам нищо. Моята компаньонка отваря вратата ми, и когато ме вижда замаяна, а молитвеното ми столче — прекатурено, казва раздражено:

— Лейди Маргарет, вървете в леглото. Отдавна трябваше да сте си легнали. Нашата владичица не цени молитвите на непокорните момичета. От престараването няма полза. Майка ви иска да ставате рано сутринта. Не можете цяла нощ да стоите будна, за да се молите, това е безразсъдство.

Тя затръшва вратата и я чувам да казва на слугините, че някоя от тях трябва да влезе сега и да ме сложи в леглото и да спи до мен, за да е сигурна, че няма да стана посред нощ за още молитви. Не им харесва

да се придържам към църковните часове за молитва: те се изпречват между мен и един живот, изпълнен със святост, защото казват, че съм твърде малка и имам нужда от сън. Осмеляват се да намекуват, че проявявам показност, че се преструвам на набожна, когато зная, че Бог ме е призовал и мой дълг, мой висш дълг, е да Му се подчинявам.

Но дори и да се молах цяла нощ, нямаше да съм в състояние да уловя отново видението, което бе толкова ярко само преди миг: вече го няма. За миг, за един свещен миг, бях там: аз бях Орлеанската Дева, света Жана от Франция. Разбрах какво може да направи едно момиче, каква може да бъде една жена. После ме завличат обратно на земята, и ме гълчат, сякаш съм обикновено момиче, и развалят всичко.

— Повелителко наша, Мария, напътствай ме, ангели, върнете се при мен — прошепвам, опитвайки се да се върна на площада, при наблюдаващите тълпи, при вълнуващия миг. Но всичко е изчезнало. Трябва да се подпра на колоната на леглото, за да се изправя. Замаяна съм от пост и молитви, и разтривам удареното си коляно. Кожата е прекрасно загрубяла, и аз протягам ръка надолу и издърпвам нощницата си нагоре, за да видя и двете си колена — и те са същите: загрубели и червени. Колене като на светица, слава богу, имам колене като на светица. Молила съм се толкова много, и върху такива твърди подове, че кожата на коленете ми се втвърдява, като мазола върху пръста на английски стрелец с лък. Още не съм навършила десет години, но имам колене като на светица. Това трябва да значи нещо, каквото и да говори моята гувернантка на майка ми за прекомерната и театрална набожност. Имам колене като на светица. Ожулила съм кожата на коленете си от постоянни молитви: това са моите свещени рани — колене като на светица. Дано даде Бог да успее да посрещна тяхното предизвикателство и краят ми също да бъде като на светица.

Лягам си, както ми е наредено; защото покорството, дори пред глупави и груби жени от престолюдието, е добродетел. Може и да съм дъщеря на човек, който е бил един от най-изтъкнатите английски военачалници във Франция, принадлежащ към прочутата фамилия Боуфорт и следователно — наследник на трона на Хенри VI Английски, но въпреки това трябва да се подчинявам на почитаемата си гувернантка и на майка си, сякаш съм което и да е обикновено момиче. Аз съм високопоставена в кралството, родственица на самия крал — макар и ужасно пренебрегвана у дома, където трябва да

изпълнявам нарежданията на глупава старица, която проспива проповедта на свещеника и смуче захаросани сливи по време на благодарствената молитва преди и след хранене. Гледам на нея като на кръст, който трябва да нося, и я споменавам в молитвите си.

Тези молитви ще спасят безсмъртната ѝ душа — въпреки онова, което е заслужила в действителност — защото, по една случайност, моите молитви са особено благословени. Още от малко момиче, още откакто бях на пет години, знам, че съм специално дете в Божиите очи. С години мислех, че това е забележителен дар — понякога чувствах Божието присъствие близо до мен; понякога долавях благословията на Богородица. После, миналата година, един от войниците ветерани от Франция, който просеше, за да се върне в енорията си, дойде до кухненската врата, когато обирах каймака от млякото, и го чух как моли млекарката за нещо за ядене, понеже бил войник, който е видял чудеса: бил видял момичето, което наричаха Орлеанската Дева.

— Пусни го да влезе! — заповядах, като се смъкнах припряно от столчето си.

— Мръсен е — отвърна тя. — Няма да го пусна по-далече от стълбите.

Като влачеше крака, той застана на прага, мятайки един вързоп на пода:

— Дали можете да отделите малко мляко, малка лейди? — изхленчи той. — И може би коричка хляб за един беден човек, сражавал се за господаря си и за страната си...

— Какво казахте за Орлеанската Дева? — прекъснах го. — И за чудесата?

Прислужницата зад мен замърмори под нос и подбели очи, отрязва му кора тъмен ръжен хляб и наля мляко в груба пръстена чаша. Той почти изтръгна чашата от ръката ѝ и я изля в гърлото си. Погледна за още.

— Кажете ми — наредих.

Прислужницата му кимна в знак, че трябва да ми се подчини, и той се обърна и се поклони:

— Служех с херцог Бедфорд във Франция, когато чухме за едно момиче, което яздело заедно с французите — каза той. — Някои я смятаха за вещица; други мислеха, че е в съюз с дявола. Но моята държанка... — Прислужницата щракна с пръсти към него, и той

преглътна думата. — Една млада жена, която случайно познавам, една млада французайка, ми каза, че тази девойка, Жана от Домреми, била говорила с ангелите и обещала да се погрижи френският принц да бъде коронясан и поставен на трона на Франция. Била обикновена девойка, селско момиче, но казала, че ангелите ѝ заговорили и я призовали да спаси страната си от нас.

Бях омаяна.

— Ангелите ѝ заговорили?

Той се усмихна очарователно.

— Да, малка лейди. Когато била момиче, не по-голямо от вас.

— Но как е накарала хората да я слушат? Как ги е накарала да разберат, че е специална?

— О, тя яздеше голям бял кон, и носеше мъжки дрехи, дори доспехи. Имаше знаме с лилии и ангели, а когато я доведоха при френския принц, тя го позна сред всичките му придворни.

— Носела е доспехи? — прошепнах удивено, сякаш пред мен се разкриваше моят живот, а не този на непознатото френско момиче. Каква бих могла да бъда, стига само хората да осъзнаят, че ангелите ми говорят, точно както са говорили на тази Жана!

— Носеше доспехи и поведе войниците си в битка. — Той кимна. — Видях я.

Направих знак на млекарката.

— Донеси му месо, а за пиене — разреден ейл. — Тя се отправи ядосано към килера за провизии, а ние с непознатия излязохме пред помещението за масло и сирене и той се отпусна на една каменна пейка до задната врата. Аз стоях и чаках, докато млекарката тръсна една чиния в краката му, и той започна да тъпче храна в устата си. Ядеше като прегладняло куче, без достойнство, а когато свърши и пресушаваше чашата си, аз отново го зарапитвах. — Къде я видяхте за първи път?

— Ах — каза той, като бършеше уста с ръкава си. — Бяхме обсадили един френски град, наречен Орлеан, сигурни, че ще спечелим. Винаги побеждавахме в онези дни, преди да се появи тя. Ние имахме големи лъкове, а те — не; някога ние просто ги покосявахме, за нас беше все едно да ги целим в гръб. Бях стрелец с лък. — После направи пауза, сякаш засрамен, че е украсил истината.

— Бях майстор на стрели — поправи се той. — Правех стрелите. Но нашите стрелци с лъкове печелеха всяка битка за нас.

— Това не е важно: разкажи за Жана.

— Ще ви разкажа за нея. Но трябва да разберете, че те нямаха шанс да победят. По-мъдри и по-достойни мъже от нея знаеха, че са изгубени. Губеха всяка битка.

— Но тя? — прошепнах.

— Тя твърдеше, че чувала гласове, ангелите ѝ говорели. Казвали ѝ да отиде при френския принц — един глупак, едно нищожество — и да го накара да заеме трона си като крал, а после да ни прогони от нашите владения във Франция. Успя да стигне до краля и му каза, че трябва да заеме трона си и да ѝ позволи да поведе армията му. Той мислеше, че тя може би има пророческа дарба, не знаеше — но нямаше какво да губи. Войниците вярваха в нея. Тя беше просто едно селско момиче, но се обличаше като воин, имаше знаме с избродирани върху него лилии и ангели. Тя изпрати човек до една църква, и там намериха стар меч като онези на кръстоносците, точно на мястото, което им посочи тя — беше стоял скрит с години.

— Наистина ли?

Той се засмя, а после се закашля и изплю слюз.

— Кой знае? Може би в това има някаква истина. Моята любов... моята приятелка смяташе, че Жана е била свята девойка, призвана от Бог да спаси Франция от нас, англичаните. Смяташе я недосегаема за всеки меч. Мислеше, че тя е малък ангел.

— А каква беше тя?

— Момиче, просто едно момиче като вас. Дребна, с ясни очи, самоуверена.

Сърцето ми се изпълни с вълнение.

— Като мен?

— До голяма степен като вас.

— Хората казваха ли ѝ непрекъснато какво да прави? Казваха ли ѝ, че не знае нищо?

Той поклати глава.

— Не, не, тя беше военачалникът. Тя следваше видението, което беше получила за самата себе си. Поведе армия от повече от четири хиляди души, и ни нападна, когато се бяхме установили на лагер пред Орлеан. Нашите господари не можеха да накарат войниците ни да

потеглят напред, за да се бият с нея: ние се ужасявахме от самия ѝ вид. Никой не искаше да вдигне меч срещу нея. Всички мислехме, че е непобедима. Продължихме към Жарго, а тя се впусна да ни преследва, в атака, винаги в атака. Всички бяхме ужасени от нея. Кълняхме се, че е вещица.

— Вещица или напътствана от ангели? — настоях аз.

Той се усмихна.

— Видях я в Париж. У нея нямаше нищо зло. Тя изглеждаше така, сякаш сам Господ Бог я крепеше на големия ѝ кон. Господарят ми я наричаше „цвете на рицарството“. Наистина.

— Красива? — прошепнах аз. Самата аз не съм хубаво момиче, което е разочарование за майка ми, но не и за мен, защото аз се издигам над суетата.

Той поклати глава и каза тъкмо каквото исках да чуя.

— Не, не хубава, не хубаво малко създание, не с момичешки вид; но от нея струеше светлина.

Кимнах. Почувствах това в същия този миг. Разбрах... всичко.

— Тя все още ли се бие?

— Бог да те благослови, малкото ми глупаче: не, тя е мъртва. Мъртва от преди, колко... двайсетина години.

— Мъртва ли?

— Късметът ѝ изневери след Париж: отблъснахме я от самите стени на града, но беше много близо — помисли си за това! Тя за малко не превзе Париж! А после накрая един бургундски войник я смъкна от белия ѝ кон по време на битка — каза просякът сухо. — Предаде ни я срещу откуп, а ние я екзекутирахме. Изгорихме я като еретичка.

Бях ужасена.

— Но вие казахте, че е била напътствана от ангелите!

— Тя последва гласовете им към смъртта си — каза той с равен тон. — Но я прегледаха и казаха, че наистина била девица. Наистина беше Девата Жана. И е видяла истината, когато твърдеше, че ще бъдем победени във Франция. Мисля, че сега сме загубени. Тя направи техния крал мъж, и превърна техните войници в армия. Не беше обикновена девойка. Не очаквам да видя отново такава. Тя гореше дълго преди ние да я поставим на кладата. Беше възпламенена от Светия Дух.

Поех си дъх и му прошепнах:

— Аз съм като нея.

Той сведе поглед към озареното ми от екстаз лице и се засмя.

— Не, това са стари истории — каза той. — Не означават нищо за момиче като вас. Тя е мъртва и скоро ще бъде забравена. Разпръснаха пепелта ѝ, за да не може никой да издигне параклис в нейна памет.

— Но Бог ѝ е говорил, на нея, едно момиче — прошепнах. — Не е заговорил на краля, нито на някое момче. Заговорил е на момиче.

Старият войник кимна:

— Не се съмнявам, че е била сигурна в това — каза той. — Не се съмнявам, че е чувала гласове на ангели. Сигурно е чувала. Иначе нямаше да стори онова, което стори.

Чух пронизителния вик на гувернантката си от входната врата на къщата, и обърнах глава за миг, а войникът вдигна вързопата си и го метна на гръб.

— Но вярно ли е това? — запитах с внезапна настойчивост, когато той се отпрати с дълги, нестройни крачки към двора на конюшнията и портата, която водеше към пътя.

— Войнишки истории — каза той с безразличие. — Можете да ги забравите, да забравите и нея, а Бог е свидетел, че никой няма да запомни мен.

Оставих го да си отиде, но не забравих Жана, и никога няма да забравя Жана. Моля ѝ се поименно за напътствия, затварям очи и се опитвам да си я представя. От този ден нататък, на всеки войник, който идва на вратата на Блетсоу да помоли за храна, казват да почака, защото малката лейди Маргарет ще иска да го види. Винаги ги питам дали са били при Ле-з-Огюстен, при Ле Турел, при Орлеан, при Жарго, при Божанси, при Пате, при Париж? Познавам нейните победи така добре, както знам имената на съседните села в Бедфордшър. Някои от войниците са участвали в тези битки, някои от тях дори са я видели. Всички те разказват за дребна и крехка девойка върху едър кон, със знаме над главата, забелязвана там, където боевете са най-ожесточени, девойка като владетел, дала клетва да донесе мир и победа на страната си, отдавайки се в служба на Бога, просто едно момиче, просто едно момиче като мен, но героиня.

* * *

На другата сутрин, на закуска, научавам защо ми забраниха да се моля през нощта. Майка ми казва да се приготвя за пътуване, дълго пътуване.

— Отиваме в Лондон — казва тя спокойно. — В двора.

Развълнувана съм при мисълта за пътуване до Лондон, но внимавам да не изпадам в буйна радост като някое суетно, надменно момиче. Свеждам глава и прошепвам: „Както желаете, почитаема майко“. Това е най-доброто, което би могло да се случи. Домът ми в Блетсоу, в сърцето на графство Бедфордшър, е толкова тих и скучен, че не ми се налага да устоявам на изкушенията на света. Няма съблазни, които да преодолявам, не ме вижда никой, освен слугите и по-възрастните ми полубратя и полусестри, а те всички ме смятат за малко момиче, съвсем незначително. Опитвам се да мисля за Жана, пасяща бащините си овце в Домреми, погребана като мен сред цели километри кални поля. Тя не се е оплаквала, че се отегчава от провинцията: чакала е и се е ослушвала за гласовете, които да я призоват към величие. Аз трябва да сторя същото.

Питам се дали това нареждане да отида в Лондон е гласът, който съм чакала, призоваващ ме към величие сега. Ще бъдем в двора на добрия крал Хенри VI. Той трябва да ме приветства като своя най-близка сродница. Аз съм му почти братовчедка, в края на краищата. Дядо му и моят дядо били полубратя, което е много близка връзка, когато единият от вас е крал, а другият не е, и той лично прокарал закон, за да признае семейството ми, Боуфорт, за законно, макар и не с кралска кръв. Несъмнено, той ще види в мен светлината на светостта, която всички казват, че и той носи в себе си. Той трябва да ме обяви както за своя родственица, така и за сродна душа. Ами ако реши да остана в двора с него? Защо не? Ами ако поиска да ме вземе за своя съветница, както дофинът взел Жана д'Арк? Аз съм негова втора братовчедка, и почти имам видения за светците. Само на девет години съм, но чувам гласове на ангели и се моля по цяла нощ, когато ми позволят. Ако се бях родила момче, сега щях да съм едва ли не Уелски принц. Понякога се питам дали искат да се бях родила момче и именно затова да са слепи за светлината, която блести в мен. Възможно ли е да

са толкова изпълнени с греха на гордостта от нашето положение, че да им се иска да бях момче, и да пренебрегват величието, което представлявам аз, в качеството си на свято момиче?

— Да, почитаема майко — казвам покорно.

— Не изглеждаш много развълнувана — казва тя. — Не искаш ли да знаеш защо отиваме?

Искам, отчаяно.

— Да, ако ви е угодно.

— За съжаление трябва да ти кажа, че се налага годежът ти с Джон дьо ла Пол да бъде прекратен. Беше подходящ, когато беше сключен, когато ти беше на шест години, но сега трябва да се оттеглиш от него. Ще се изправиш пред няколко съдии, които ще те попитат дали желаяш годежът ти да бъде прекратен, и ще отговориш положително. Разбираш ли?

Това звучи много тревожно.

— Но аз няма да знам какво да кажа!

— Ще се съгласиш на прекратяването на годежа си. Просто ще кажеш „да“.

— Ами ако ме попитат дали смятам, че такава е Божията воля? Ами ако ме попитат дали това е отговорът на молитвите ми?

Тя въздъхва, сякаш съм досадна.

— Няма да те питат за това.

— А после какво ще стане?

— Негова светлост, кралят, ще назначи нов настояник, а той, на свой ред, ще те даде за жена на мъж по негов избор.

— Нов годеж?

— Да.

— Не може ли да отида в манастир? — питам много тихо, макар да знам какъв ще бъде отговорът ѝ. Никой не зачита духовните ми дарби. — Сега, когато съм освободена от този годеж, не мога ли да отида?

— Разбира се, че не можеш да отидеш в манастир, Маргарет. Не бъди глупава. Твоят дълг е да родиш син и наследник, момче за нашата фамилия, един Боуфорт, млад сродник на краля на Англия, момче за рода Ланкастър. Бог е свидетел, родът Йорк има достатъчно момчета. Ние трябва да имаме свое собствено. Ти ще дариш рода ни с момче.

— Но аз мисля, че имам призвание...

— Призвана си да бъдеш майка на следващия наследник на Ланкастър — казва тя отривисто. — Това е достатъчно голяма амбиция за всяко момиче. Сега върви и се пригответи за заминаване. Твоите прислужнички ще ти пригответ дрехите: ти трябва само да донесеш куклата си за пътуването.

Донасям куклата си, а също и собствения си внимателно преписан молитвеник. Мога да чета на френски, разбира се, а също и на английски, но не разбирам латински или гръцки, а майка ми не позволява да имам учител. Казва, че не си струва да се образова едно момиче. Искане ми се да можех да чета евангелията и молитвите на латински, но не мога, а написаните на ръка екземпляри на английски са редки и ценни. На момчетата им преподават латински и гръцки, а също и други предмети; но момчетата трябва да могат единствено да четат и пишат, да шият, да водят сметките на домакинството, да свирят и да се наслаждават на поезията. Ако бях игуменка на манастир, щях да имам достъп до голяма библиотека, и бих могла да нареждам на писари да преписват всички текстове, които искам да прочета. Щях да карам послушниците да ми четат по цял ден. Щях да бъда начетена жена вместо необразовано момиче, глупава като всяко обикновено момиче.

Ако баща ми беше останал жив, може би щеше да ме научи на латински. Много четял и пишел: поне толкова знам за него. Прекарал години в плен във Франция, където учел всеки ден. Но умрял броени дни преди първия ми рожден ден. Раждането ми било толкова маловажно за него, че бил във Франция на военен поход, опитвайки се да си върне състоянието, когато майка ми трябвало да роди, и се върнал отново у дома точно преди първия ми рожден ден, а после умрял; затова така и не опозна мен и дарбите ми.

Ще ни трябват три дни да стигнем до Лондон. Майка ми ще язди собствения си кон, но аз трябва да яздя на дамско седло зад един от конярите. Той се казва Уат, и си въобразява, че много го бива в конюшните и в кухнята. Намига ми, сякаш бих проявила дружелюбност към човек като него, а аз се намръщвам, за да му припомня, че принадлежа към фамилията Боуфорт, а той е никой. Сядам зад него, и трябва да се хвана здраво за кожения му колан, а когато ми казва: „Здраво ли се хвана? Здравичката ли се държиш?“,

кимвам студено, сякаш за да го предупредя, че не искам да ми говори през целия път до Амтхил.

Вместо това той пее, което е също толкова ужасно. Пее любовни песни и песни от онези, които се пеят по време на коситба, с ясен теноров глас, а мъжете, които яздят с нас, за да ни пазят от въоръжените банди, които напоследък са навсякъде из Англия, се присъединяват към него и също запяват. Искан ми се майка ми да им заповяда да млъкнат, или поне да им нареди да пеят псалми: но тя е щастлива, яздейки на топлото пролетно слънце, и когато се изравнява с мен, се усмихва и казва:

— Вече не сме далече, Маргарет. Ще пренощуваме в Абътс Лангли и ще продължим към Лондон утре. Не си ли твърде уморена?

Толкова съм неподготвена от онези, които би трябвало да се грижат за мен, че дори не са ме научили да язда и не ми е позволено дори да седя върху собствен кон и някой да ме води, дори не и когато пристигаме в Лондон и стотици хора по улиците, пазарите и магазините зяпат петдесетимата души от нашето домакинство, когато преминаваме. Как ще изглеждам като героинята, която ще спаси Англия, ако трябва да се клатушкам зад Уат, седнала странично, с ръка на колана му, като някоя селска повлекана, тръгнала на пазар за гъски? Изобщо не приличам на наследница на рода Ланкастър. Отсядаме в някакъв хан, дори не и в двора, защото херцог Съфолк, моят настойник, е ужасно опозорен и сега е мъртъв, затова не можем да отседнем в двореца му. Излагам пред Нашата Повелителка факта, че нямаме собствена хубава лондонска къща, а после се сещам, че Тя също е трябвало да се задоволи с обикновен хан във Витлеем, когато Ирод със сигурност трябва да е имал свободни стаи в двореца си. Със сигурност трябва да е имало и по-подходящи места за настаняване, отколкото някакъв си обор. Като се има предвид коя е била тя. И затова се опитвам да проявя смирение, като нея.

Поне ще получа лондонски дрехи, преди да отидем в двора, за да се откажа от годежа си. Почитаемата ми майка вика шивачите и шивачките в хана, където сме отседнали, и ми вземат мярка за прекрасна рокля. Говори се, че дворцовите дами носят високи, конични диадеми, толкова високи, че една жена трябва да се приведе, за да премине под горния праг на врата, висока седем фута. Кралицата, Маргарита Анжуйска, обича красивите дрехи и носи нов

рубиненочервен цвят, приготвен от нова боя: казват, че бил червен като кръв. За контраст майка ми поръчва за мен рокля в ангелско бяло, и заръчва да я украсят с червените рози на Ланкастър, за да напомни на всички, че може и да съм едва деветгодишно момиче, но съм наследница на нашата фамилия. Едва когато дрехите са готови, можем да се качим на баржа надолу по реката, за да обявя несъгласието си с годежа и да бъде представена в двора.

Отхвърлянето на годежа е огромно разочарование. Надявам се, че ще ме разпитват и че може би ще застана пред тях, свенлива, но с ясна реч, за да кажа как съм знаела от самия Бог, че Джон дьо ла Пол няма да ми бъде съпруг. Представям си себе си пред трибунал от съдии, удивявайки ги подобно на невръстния Иисус в синагогата. Мислех си, че може да разкажа как съм имала съновидение, което ми е разкрило, че не бива да се омъжвам за него, понеже имам по-високо предопределение: Сам Бог ме е избрал да спася Англия! Аз ще бъда кралица на Англия, и ще се подписвам „Кралица Маргарет: Margaret R^[1]“. Но нямам възможност да се обърна към тях, да блесна. Всичко е написано, преди да пристигнем, и всичко, което ми е позволено да кажа, е: „Отхвърлям годежа“, и да се подпиша с името си, което е само Маргарет Боуфорт, и е свършено. Никой дори не ме пита за мнението ми по въпроса.

Отиваме да чакаме пред приемната, а после един от служителите на краля излиза и се провиква: „Лейди Маргарет Боуфорт!“, всички се оглеждат и ме виждат. Изживявам един миг, един наистина прекрасен миг, когато чувствам, че всички ме гледат, но се сецам да сведа очи и да презра светската суета, а после майка ми влиза начело в приемната на краля.

Кралят е на големия си трон с окаченото на облегалката брокатено покривало, до него има почти също толкова голям трон за кралицата. Тя е със светли коси и кафяви очи, с кръгло, безизразно лице, и прав нос. Мисля си, че изглежда красива и разглежена, а кралят до нея изглежда крехък и блед. Не мога да кажа, че забелязвам особена светлина на святост при този пръв оглед. Той изглежда съвсем нормално. Усмивва ми се, когато влизам и правя реверанс, но кралицата премества поглед от червените рози върху подгъва на роклята ми към коронката, която придържа воала ми, а после извързва очи, сякаш няма особено високо мнение за мен. Предполагам, че, тъй

като е францужойка, тя не разбира коя съм. Някой е трябвало да ѝ каже, че ако не роди бебе, ще трябва да намерят друго момче, което да бъде техен наследник от рода Ланкастър, и то като нищо би могло да бъде моето. Сигурна съм, че тогава щеше да ми обърне повече внимание. Но тя е светска жена. Французите могат да бъдат ужасно отдадени на светските неща: забелязала съм го от това, което съм чела. Сигурна съм, че тя дори нямаше да види светлината у Девата Жана. Не мога да се изненадвам, че не ми се възхищава.

До нея седи изключително красива жена, може би най-красивата жена, която съм виждала. Носи синя рокля, с минаващи през тъканта сребърни нишки, която блещука като вода. Бихте си помислили, че е люспеста като риба. Тя вижда, че се вирам в нея, и ми се усмихва в отговор, при което лицето ѝ засиява от топла красота като слънчева светлина върху водата в летен ден.

— Коя е тази? — прошепвам на майка си, която ме ощипва по ръката, за да ми напомни да пазя тишина.

— Жакета Ривърс. Престани да зяпаш — изсъсква майка ми и отново ме ощипва по ръката, за да ме върне в настоящето. Правя много нисък реверанс и се усмихвам на краля.

— Поверявам дъщеря ви на опеката на обичните си полубратя, Едмънд и Джаспър Тюдор — казва кралят на майка ми. — Тя може да живее с вас, докато ѝ дойде времето да се омъжи.

Кралицата извъръща поглед и прошепва нещо на Жакета, която се навежда напред като върба край поток, с воал, надиплен около високата ѝ диадема, за да слуша. Кралицата не изглежда много доволна от тази новина, но аз съм слисана. Чакам някой да поиска съгласието ми, за да мога да обясня, че ми е предопределен живот, изпълнен със святост, но майка ми просто прави реверанс и се дръпва назад, а после напред пристъпва някой друг, и изглежда, че всичко е свършило. Кралят почти не ме е погледнал, не знае нищо за мен, не повече, отколкото знаеше, преди да вляза в стаята, и въпреки това ме повери на нов настойник, на друг непознат. Как е възможно да не осъзнава, че съм дете с особена святост, какъвто е бил и той? Няма ли да получа възможност да му разкажа за своите колене като на светица?

— Може ли да кажа нещо? — прошепвам на майка си.

— Не, разбира се, че не.

Тогава как ще узнае той коя съм, ако Бог не побърза да му каже?

— Е, какво ще стане сега?

— Ще изчакаме, докато другите просители се срещнат с краля, а после ще влезем да обядваме — отвърща тя.

— Не, имам предвид, какво ще стане с мен?

Тя ме поглежда, сякаш съм глупачка, задето не разбирам.

— Ще бъдеш сгодена отново — казва тя. — Нима не чу, Маргарет? Искане ми се да внимаваш. Това е още по-добър брак за теб. Ще бъдеш най-напред повереница, а после — съпруга, на Едмънд Тюдор, полубратът на краля. Момчетата Тюдор са синове на майката на самия крал, кралица Катерина дьо Валоа, от втория ѝ брак с Оуен Тюдор. Има двама братя Тюдор, и двамата — големи фаворити на краля: Едмънд и Джаспър. И двамата — с наполовина кралска кръв, и двамата — ползващи се с благоволение. Ще се омъжиш за по-възрастния.

— Той няма ли да иска първо да се срещне с мен?

— Защо му е да го прави?

— За да разбере дали ме харесва?

Тя поклаща глава.

— Те не искат теб — казва. — А сина, който ще родиш.

— Но аз съм само на девет.

— Той може да почака, докато станеш на дванайсет — казва тя.

— Тогава ще се омъжа?

— Разбира се — казва тя, сякаш съм глупачка, че питам.

— А на колко години ще бъде той?

Тя се замисля за миг.

— Двайсет и пет.

Примигвам.

— Къде ще спи? — питам. Мисля си за къщата в Блетсоу, в която няма празни стаи за един тронав и непохватен млад мъж и неговата свита, нито за по-младия му брат.

Тя се засмива:

— О, Маргарет. Няма да останеш у дома с мен. Ще отидеш да живееш с него и брат му, в двореца Ламфи, в Уелс.

Примигвам.

— Почитаема майко, нима ще ме отпратите да живея сама с двама възрастни, зрели мъже, в Уелс? Когато стана на дванайсет?

Тя свива рамене, сякаш съжалява за това, но нищо не може да се направи.

— Това е добър брак — казва тя. — Кралска кръв и от двете страни на брачната двойка. Ако имаш син, той ще има много силно основание да претендира за трона. Ти си сродница на краля, а съпругът ти е полубрат на краля. Всяко момче, което ви се роди, ще държи Ричард Йоркски на разстояние от престола завинаги. Мисли си за това: не мисли за нищо друго.

---

[1] R — regina (лат.) — кралица. — Бел.прев. ↑

АВГУСТ 1453

Майка ми казва, че времето ще мине бързо, но, разбира се, то не минава. Дните продължават по цяла вечност, и никога нищо не се случва. Полубратята и полусестрите ми от първия брак на майка ми във фамилията Сейнт Джон не проявяват по-голямо уважение към мен сега, когато предстои да се омъжа за един Тюдор, отколкото когато щях да се омъжа за човек от фамилията Дьо ла Пол. Всъщност, сега те ми се присмиват, че ще живея в Уелс, за който ми разказват, че бил място, обитавано от дракони и вещици, където нямало пътища, а само огромни замъци в тъмни гори, където от водоскоците се издигали водни вещици и омагьосвали смъртни мъже, а вълците се скитали на огромни глутници и ядели хора. Абсолютно нищо не се променя, докато една вечер, по време на семейните молитви, майка ми изрича името на краля с по-голямо от обичайното си благоволение, и всички трябва да останем на колене половин час повече, за да се молим за здравето на краля, Хенри VI, в този момент, в мига на неговите беди, и да се помолим на Нашата Повелителка новото бебе, което сега е в царствената утроба на кралицата, да се окаже момче и нов принц за Ланкастър.

Не завършвам с „Амин“ молитвата за здравето на кралицата, понеже си спомням, че тя не се държа особено дружелюбно с мен, и че всяко дете, което тя ще роди, ще заеме мястото ми като следващия наследник на Ланкастър. Не се моля да не роди живо дете, защото това би било урочасване, а също и грехът на завистта; но съм сигурна, че липсата на въодушевление в молитвите ми ще бъде разбрана от Нашата Повелителка, която е Небесна Царица и е напълно наясно с престолонаследничество и колко трудно е да бъдеш една от наследниците на трона, но да си момиче. Каквото и да се случи в бъдеще, никога не бих могла да бъда кралица: никой няма да го приеме. Но ако родя син, той ще има добро основание да претендира да стане крал. Самата Богородица е родила момче, разбира се, което било именно каквото всички искали, и така станала Нашата

Владичица, Небесна Царица, и можела да се подписва като Кралица Мария: Maria R.

Изчаквам, докато полубратята и полусестрите ми продължат напред, забързани да отидат на вечеря, и питам майка си защо се молим толкова горещо за здравето на краля, и какво има предвид, като казва „в мига на неговите беди“? Лицето ѝ е изопнато от тревога.

— Днес получих писмо от новия ти настойник, Едмънд Тюдор — казва тя. — Съобщава ми, че кралят е изпаднал в някакъв транс. Не казва нищо и не прави нищо: седи неподвижно със забит в земята поглед и нищо не може да го събуди.

— Бог ли му говори?

Тя изсумтява раздражително:

— Е, кой знае? Кой знае? Сигурна съм, че твоето благочестие наистина говори добре за теб, Маргарет. Но със сигурност, ако Бог говори на краля, то тогава Той не е избрал най-подходящото време за този разговор. Ако кралят покаже никакви признаци на слабост, Йоркският херцог непременно ще се възползва от възможността да заграби властта. Кралицата отиде в парламента, за да предяви искане всички правомощия на краля да се дадат на нея, но те никога няма да ѝ се доверят. Ще определят Ричард, херцога на Йорк, за регент вместо нея. Сигурно е. Тогава ще бъдем управлявани от фамилията Йорк, и ще видиш как в съдбата ни ще настъпи промяна към по-лошо.

— Каква промяна?

— Ако кралят не се съвземе, на негово място ще ни управлява Ричард Йорк, и той и семейството му ще се наслаждават на продължително регентство, докато бебето на кралицата порасне и стане мъж. Ще разполагат с години, през които да се настанят на най-добрите постове в църквата във Франция, и на най-добрите постове в Англия. — Тя върви забързано пред мен към голямата зала, пришпорвана от собственото си раздражение. — Мога да очаквам да се случи да дойдат и при мен, за да опитат да провалят твоя годеж. Няма да допуснат да бъдеш сгодена за един Тюдор или Ланкастър. Ще искат да се омъжиш за някого от тяхната фамилия, така че синът ти да бъде техен наследник, а аз ще трябва да се преборя с тях, ако родът Ланкастър трябва да продължи чрез теб. А това ще ми навлече омразата на Ричард от Йорк, и години на беди.

— Но защо това има толкова голямо значение? — питам, като почти тичам, за да не изоставам от нея, надолу по дългия коридор. — Всички сме с кралска кръв. Защо трябва да бъдем съперници? Всички сме Плантагенети, всички сме потомци на Едуард III. Всички сме братовчеди. Ричард, херцог Йорк, е братовчед на краля, точно както и аз.

Тя се нахвърля върху мен: роклята ѝ излъчва уханье на лавандула, полите ѝ метат билките, с които е посипан подът:

— Може и да сме от същата фамилия, но именно по тази причина не сме приятели, защото си съперничим за трона. Кои кавги са по-лоши от семейните свади? Може всички да сме братовчеди, но те са от фамилията Йорк, а ние сме от фамилията Ланкастър. Никога не го забравяй. Ние, от Ланкастър, сме от рода, произхождащ пряко от Едуард III чрез сина му, Джон Гонт. Пряката линия! Но фамилията Йорк може да проследи произхода си назад само до по-младия брат на Джон Гонт, Едмънд. Те са по-млад род: те не са потомци на наследника на Едуард: потомци са на по-млад брат. Те могат да наследят трона на Англия, само ако не е останало момче от рода Ланкастър. Затова — помисли си, Маргарет! — на какво мислиш, че се надяват, когато кралят на Англия изпада в транс, а детето му е още неродено? Какво мислиш, че си мечтаят, след като ти си наследница на Ланкастър, но си само момиче, и дори още неомъжена? Камо ли пък — бременна със син?

— Биха искали да се омъжа за човек от тяхната фамилия? — питам, объркана при мисълта за още един годеж.

Тя се изсмива кратко.

— Това — или, честно казано, биха предпочели да те видят мъртва.

Това ми затваря устата. Мисълта, че цяла фамилия, изтъкнат род като Йорк би искал смъртта ми, е плашеща.

— Но кралят със сигурност ще се събуди? И тогава всичко ще бъде наред. И неговото бебе може да е син. И тогава то ще стане наследник на Ланкастър, и всичко ще бъде наред.

— Дай боже кралят да се събуди скоро — казва тя. — Но би трябвало да се молиш да няма бебе, което да те измести. И дай боже незабавно да уредим да се омъжиш и да споделиш брачно ложе. Защото никой не е защитен от амбициите на династията Йорк.

ОКТОМВРИ 1453

Кралят продължава да сънува, усмихвайки се в своя транс. В стаята си, сама, аз се опитвам да седя, както говорят, че седи той, и да се вирам в дъските на пода, в случай че Бог ми се яви, както се е явил на краля. Опитвам се да бъда глуха за шумовете от двора на конюшната отвън пред прозореца ми и за високото пеене откъм перачницата, където някой бърти с бухалка дрехи върху дъска за пране. Опитвам се да оставя душата си да се понесе към Бог, и да почувствам омайващия покой, който сигурно къпе душата на краля, така че той не вижда разтревожените лица на съветниците си и е сляп дори за съпругата си, когато тя слага новородения му невръстен син в ръцете му и му казва да се събуди и да поздрави малкия принц Едуард, наследник на трона на Англия. Дори когато разгневена, тя изкрещява в лицето му, че трябва да се събуди, иначе фамилията Ланкастър ще бъде унищожена.

Опитвам се да изпадна в божествен транс, в какъвто е кралят, но все някой идва и блъска по вратата ми или вика по коридора да отида и да изпълня някакви свои задължения, и отново бивам въввлечена в обикновения грешен свят, и се събуждам. Голямата загадка за Англия е, че кралят не се събужда, а докато той седи, чувайки само словата на ангелите, човекът, присвоил си властта на регент на Англия, Ричард, херцог Йоркски, поема юздите на управлението в собствените си ръце, започва сам да се държи като крал, и така се налага Маргарет, кралицата, да събере приятелите си и да ги предупреди, че може да има нужда от помощта им, за да защити невръстния си син. Дори само предупреждението е достатъчно да породя смут. Из цяла Англия мъже започват да събират войски и да обмислят дали ще им е по-добре да останат под властта на една мразена френска кралица със законороден невръстен принц на ръце, или да последват красивия и обичан англичанин, Ричард Йоркски, натам, накъдето ще го отведе амбицията му.

ЛЯТОТО НА 1455

Днес е сватбеният ми ден — най-сетне настъпи. Стоя пред прага на църквата в най-хубавата си рокля: коланът е завързан високо и стегнато около гръдния ми кош, а тънките ми ръце и малките длани потъват изцяло в нелепо широките ръкави. Диадемата на главата ми е толкова тежка, че клюмвам под телената основа и високата, конусовидна шапчица. Шалът, който се спуска от върха ѝ, забулва преbledнялото ми от негодувание лице. Майка ми е до мен, за да ме отведе при моя настойник Едмънд Тюдор, който е решил — както несъмнено би решил всеки благоразумен настойник — че бракът с него ще служи най-добре на интересите ми: решил е, че самият той е най-добрият избор за човек, който да се грижи за интересите ми.

Прошепвам на майка си: „Страхувам се“, и тя свежда поглед към мен. Главата ми стига едва до рамото ѝ. Аз съм на дванайсет години, но все още съм малко момиче, гръдта ми е плоска като дъска, тялото под дебелия пластове от пищни и скъпи дрехи — без косми. Трябваше да натъпчат корсажа ми с лен, за да създадат впечатление, че имам гърди. Аз съм дете, изпратено да изпълни дълга на жена.

— Няма от какво да се страхуваш — казва тя безцеремонно.

Опитвам отново.

— Мислех си, че ще бъда девица като Жана д'Арк — казвам ѝ. Вдигам длан към ръкава ѝ, за да го дръпна и да привлека вниманието ѝ. — Знаеш, че мислех така. Винаги съм смятала така. Искан да отида в манастир. Все още искам да отида. Възможно е да имам призвание. Може такава да е Божията воля. Би трябвало да поискаме съвет. Бихме могли да попитаме свещеника. Можем да го попитаме сега, преди да е твърде късно. Ами ако Бог иска да Му принадлежа? Тогава би било светотатство да се омъжа.

Тя се обръща към мен и взема студената ми ръка в своите.

— Маргарет — казва тя сериозно, — трябва да знаеш, че никога няма да можеш да избираш сама как да живееш. Ти си момиче; момичетата нямат избор. Никога не можеш дори да избереш сама

съпруга си; ти си от кралската фамилия. Винаги някой друг би избирал съпруг за теб. На хората с кралска кръв им е забранено да се женят по свой избор. Знаеш и това. И накрая, ти си от фамилията Ланкастър. Не можеш да избираш на кого да бъдеш вярна. Трябва да служиш на рода, на семейството си, и на своя съпруг. Позволявах ти да мечтаеш, и ти позволявах да четеш, но дойде време да оставиш настрана глупавите истории и глупавите мечти и да изпълниш дълга си. Не си мисли, че можеш да бъдеш като баща си и да избягаш от своя дълг. Той се измъкна като страхливец — ти не можеш.

Това внезапно споменаване на баща ми ме потриса. Тя никога не говори за втория си съпруг, моя баща, освен най-смъртно и общо. Каня се да попитам: „Как е избягал? Какъв е бил неговият начин да се измъкне като страхливец?“, когато вратите на църквата се отворят, и аз трябва да тръгна напред и да поема ръката на своя жених, да застана пред свещеника и да се закълна да бъда съпруга. Усещам как едрата му ръка взема моята и чувам плътния му глас да отговаря на въпросите, докато аз само шепна. Той със сила поставя на пръста ми тежък пръстен от уелско злато, и трябва да събера пръстите си като малка лапа, за да го задържа да не се изхлузи. Прекалено голям ми е. Вдигам поглед към него, удивена, задето мисли, че такъв брак може да се осъществи, когато неговият пръстен е прекалено голям за ръката ми и съм само на дванайсет, а той е повече от два пъти по-стар от мен: мъж, кален в битки и изпълнен с амбиция. Той е суров мъж от стремящо се към власт семейство. Но аз съм все още дете, копнеещо за духовен живот, молеща се хората да разберат, че съм специална. Това е още едно от многото неща от които, изглежда, не се интересува никой, освен мен.

Предстои ми да започна брачен живот в двореца Ламфи, Пемброукшър, който е в сърцето на ужасния Уелс. Нямам време да тъгувам за майка си и за близките си в първите месеци, защото всичко е толкова различно, че трябва да усвоявам изцяло нови порядки. Прекарвам повечето от времето си със слугите и жените, които се грижат за замъка. Съпругът ми и брат му нахлуват и изхвърчат отново навън изневиделица като порой. С мен дойдоха гувернантката ми и личната ми прислужница, но всички други са непознати. Всички говорят уелски и ме гледат втрещено, когато се опитвам да ги помоля

за разреден ейл или кана вода за миене. Толкова копнея за приятелско лице от дома, че бих се радвала да видя дори Уат, коняря.

Замъкът е разположен сред пусти земи. Около мен няма нищо, освен високи планини и небе. Мога да видя дъждоносните облаци, настъпващи като мокра завеса, половин час преди да се изсипят върху сивите плочести покриви и белязаните с петна от дъжд стени. Параклисът е студена и занемарена постройка, а свещеникът не води добре службите: дори не забелязва изключителната ми набожност. Често ходя там да се моля, и светлината струи през западния прозорец върху сведената ми глава, но никой даже и не забелязва. Лондон е на девет дни тежък път от тук: старият ми дом — също толкова далече. Пристигането на писмо от майка ми може да отнеме десет дни, но тя почти не пише. Понякога имам чувството, че съм отмъкната от бойно поле и задържана срещу откуп във вражеска земя, като баща ми. Със сигурност не бих могла да се чувствам по-чужда и самотна.

Най-лошото от всичко: не съм имала видение от първата си брачна нощ насам. Прекарвам всеки следобед на колене, когато затварям вратата на личните си покои и се преструвам, че шия. Прекарвам всяка вечер във влажния параклис. Но нищо не ми се явява. Нито видение за кладата, нито битките, нито дори потрепването на знаме с ангели и лилии. Моля се на нашата Повелителка за видение с Девата Жана; но Тя не ми дарява нищо; и накрая, отпуснала се назад върху петите си, започвам да се опасявам, че съм била свята само когато бях девица: като съпруга не съм нищо специално.

Нищо на света не може да ме обезщети за тази загуба. Бях възпитана в съзнанието, че съм дъщеря на изтъкнат човек и наследница на кралската фамилия: но собствената ми съкровена гордост се дължеше на убеждението, че Бог ми е заговорил, пряко на мен, и че Той ми е изпратил видението за Девата Жана. Той ми изпрати ангел в образа на просяк да ми разкаже всичко за нея. Той посочи Уилям дьо ла Пол за мой настойник, така че той — понеже е виждал Жана — да може да разпознае същата святост у мен. Но после Бог, по някаква причина, забрави напълно за този разумен план, и позволи да бъде поверена на съпруг, който не проявява интерес към моята святост и който, чрез грубото изпълняване на брачните задължения, ми отнема девствеността и виденията в една и съща ужасна нощ. Не мога да разбера защо трябва да бъде избрана от Бог, а сетне — пренебрегната

от Него? Не е моя работа да поставям под въпрос волята Божия, но не мога да не се питам: Защо изобщо Той ме избра, ако е било само за да ме отпрати тук, изоставена в Уелс? Ако Той не беше Бог, човек би си помислил, че това е много зле планирано. Тук няма какво да правя, и със сигурност никой не ме възприема като жива светлина. По-лошо е дори от Блетсоу, където поне хората се оплакваха, че съм прекомерно набожна. Тук те дори не забелязват, и се страхувам, че дарбата ми е пренебрегната, като библейското светило, скрито под шиник, и не мога да направя нищо, за да разкрия себе си като пътеводен лъч за света.

Предполагам, може да се каже, че съпругът ми е красив и храбър. Почти не виждам него или брат му през деня, тъй като те постоянно се отправят да бранят мира на краля срещу десетки местни размирици. Едмънд е винаги начело; Джаспър, брат му — до рамото му, като сянка. Дори вървят еднакво бързо — Едмънд с едри крачки напред, Джаспър — точно отзад, без да изостава. Разликата във възрастта им е само една година. Помислих ги за близнаци, когато за първи път ги видях заедно. Имат една и съща нелепа рижа коса и дълги тънки носове; сега и двамата са високи и слаби, но мисля, че ще напълнеят в по-напреднала възраст, което според мен ще е съвсем скоро. Когато говорят, могат да довършват взаимно изреченията си и непрекъснато се смеят на някакви свои тайни шеги. Почти не говорят с мен, и никога не ми казват какво се предполага да е толкова смешно. Изцяло са заплени от оръжията и могат да прекарат цяла вечер в разговори как се поставя и опъва тетива на лък. Не виждам какво общо би могъл да има който и да е от тях с Божията воля.

Замъкът е в състояние на постоянна бдителност, защото от тук непрекъснато минават войнствени шайки от въоръжени отряди и недоволни войници, и нападат близките села. Точно както се опасяваше майка ми най-напред, когато кралят изпадна в своя транс, навсякъде цари смут. Разбира се — по-ужасен тук, отколкото където и да било другаде, тъй като околността и без това е полудива. И не настъпи истинска промяна, когато кралят се съвзе, макар на простолюдието да беше казано да ликува, защото сега той се разболя отново, и някои казват, че така ще бъде винаги: ще живеем с крал, на когото не може да се разчита да остане с будно съзнание. Това очевидно е неудобство. Дори аз го разбирам.

Мъжете вдигат оръжие срещу управлението на краля, първо оплаквайки се от данъците, вдигнати заради воденето на нескончаемите войни с Франция, а сега — роптаейки, че войните са свършили, но сме изгубили всичко, което спечелихме под управлението на по-смелите баща и дядо на краля. Всички мразят кралицата, която е францужойка, разбира се, и всички шушукат, че кралят е пионка в този брак, че една францужойка управлява страната и че ще е по-добре, ако ни управлява Йоркският херцог.

Всеки, който се оплаква от съседа си, се възползва от шанса да събори оградите му или да оплячкоса дивеча му, или да му открадне дървата, а после се развихрят спорове, и Едмънд трябва да отиде и да раздаде груба, но бърза справедливост. Пътищата са опасни, заради скитащите се войнишки отряди, сформирани във Франция и вече свикнали да плячкосват и похищават. Когато потеглям с един слуга и отивам в селцето, което се гуши край стените на замъка, трябва да вземам със себе си и въоръжена стража. Виждам побелелите лица и хлътналите от глад очи, и никой не ми се усмихва, макар да бихте си помислили, че ще се радват, задето новата господарка на двореца проявява интерес. Защото кой би се застъпил за тях на земята и на небето, ако не аз? Но аз не мога да разбера какво ми казват, защото всички говорят уелски, а ако се приближат твърде много, слугите навеждат копията си и им заповядват да се отдръпнат. Явно не съм светлина за обикновените хора в селото — не повече, отколкото в двореца. Аз съм на дванайсет години — ако хората не виждат, че съм светлина в един тъмен свят сега, кога ще го видят? Но как някой ще види каквото и да било тук, в ужасния Уелс, където не може да се види нищо заради калта?

Братът на Едмънд, Джаспър, би трябвало да живее на няколко мили отгук, в замъка Пемброук, но рядко е там. Или е в кралския двор, опитвайки се да съхрани крехкото съгласие между фамилията Йорк и краля в интерес на мира в Англия, или е с нас. Независимо дали потегля да посети краля или се прибира у дома, с лице, потъмняло от тревога, че кралят отново е изпаднал в своя транс, той винаги успява да намери път, който минава край Ламфи, и да дойде на вечеря.

Докато се храним, съпругът ми Едмънд разговаря само с брат си Джаспър. Никой от тях не ми казва повече от една дума, но аз трябва да слушам за опасенията им, че Ричард, херцог Йорк, ще предяви

претенции за трона по силата на собственото си право. Негов съветник е Ричард Невил, граф Уорик, а тези двамата, Уорик и Йорк, са мъже с твърде огромна амбиция, за да се подчинят на един спящ крал. Мнозина твърдят, че страната не може да е в безопасност дори в ръцете на регент, а ако кралят не се събуди, тогава Англия няма да може да оцелее през дузината години преди синът му да стане достатъчно възрастен да управлява. Някой ще трябва да заеме трона: не можем да бъдем управлявани от един спящ крал и едно бебе.

— Не можем да понесем още едно продължително регентство: трябва да имаме крал — казва Джаспър. — От все сърце и душа ми се иска да се беше оженил и споделил легло с нея още преди години. Поне сега щяхме да бъдем напред в играта.

Пламвам и свеждам поглед към чинията си, отрупана с препечени и неразпознаваеми парчета дивеч. В Уелс се справят по-добре с ловуването, отколкото с фермерството, и на всяко ядене поднасят на масата някоя кльоцава птица или животно под формата на разсечени порции. Копнея за дните на пости, когато имаме само риба, и си налагам допълнителни пости, за да избегна лепкавите парчета месо на вечеря. Всеки набожда с камата си каквото иска от едно общо блюдо, и попива соса с голямо парче хляб. Бършат ръце в панталоните си, а устите си — с маншетите на връхните дрехи. Дори на господарската маса ни поднасят месото върху големи късове хляб, които се изяждат в края на храненето. На масата не се слагат чинии. Кърпите за хранене очевидно са считани за твърде френски: смятат за патриотичен дълг да бършат уста с ръкавите си, и всички си носят собствени лъжици, сякаш са наследствени реликви, втъкнати в ботушите им.

Вземам малко парче месо и го загризвам. От мириса на мазнина ми се обръща стомахът. Сега те говорят пред мен, сякаш съм глуха, за плодовитостта ми и за възможността, ако кралицата бъде прогонена от Англия или бебето ѝ умре, моят син да бъде един от вероятните наследници на краля.

— Мислиш, че кралицата ще допусне това да се случи? Мислиш, че Маргарет Анжуйска няма да се бие за Англия? Тя познава дълга си твърде добре — казва Едмънд със смях. — Има дори такива, които казват, че била твърде решителна, за да допусне да ѝ попречи един спящ съпруг. Казват, че забременяла без участието на краля. Някои

твърдят, че предпочела да накара един коняр да я обладае, отколкото да остави кралската люлка празна, докато съпругът ѝ е потънал в сън.

Вдигам ръце към пламналите си бузи. Това е непоносимо, но никой не забелязва смущението ми.

— Нито дума повече — заявява Джаспър. — Тя е велика господарка, и аз се боя за нея и детето ѝ. Ти си осигури наследник, и не ми повтаряй клюки. Увереността на Йорк с неговия рояк от четири момчета нараства всеки ден. Трябва да им покажем, че е налице истински наследник на Ланкастър, който чака да заеме мястото си; трябва да потушим амбициите им. Фамилиите Стафорд и Холанд вече имат наследници. Къде е момчето на Тюдор и Боуфорт?

Едмънд се изсмива кратко и посяга за още вино:

— Опитвам се всяка нощ — казва той. — Повярвай ми, не пестя усилия в изпълнението на дълга си. Самата тя може и да е още почти дете, на което актът не се нрави, но аз правя каквото трябва.

За пръв път Джаспър хвърля поглед към мен, сякаш се пита как приемам това отблъскващо описание на брачния живот. Срецам погледа му безизразно, със стиснати зъби. Не искам съчувствието му. Това е моето мъченичество. Бракът с неговия брат в този селяшки замък в ужасния Уелс е моето мъченичество: аз го поднасям като жертва, и знаей, че Господ ще ме възнагради.

Едмънд казва на брат си самата истина. През всяка нощ от съвместния ни живот той идва в стаята ми, с леко нестабилна походка от изпитото на вечеря вино, което излива в гърлото си като някой пияница. Всяка нощ ляга в леглото до мен, започва да мачка плата на нощницата ми, сякаш това не е най-фина валансиенска дантела, зашита с бодовете, които съм правила като малко момиче, и я отмята настрана, за да може да прониква със силни тласъци в мен. Всяка нощ стискам зъби и не изричам нито думичка на протест, не издавам дори едва чут стон от болка, докато той ме обладава грубо; и всяка нощ, мигове по-късно, той става от леглото ми, навлича нощницата си и си отива без нито една благодарствена или прощална дума. Не казвам нищо, нито дума, от началото до края, и той също. Ако беше редно една жена да мрази съпруга си, щях да го мразя като насилник. Но омразата ще направи бебето недъгаво, затова внимавам да не го мразя, дори тайно. Вместо това се измъквам от леглото в минутата щом той си отиде, и коленича на пода, все още долавяйки миризмата на

гранясало от потта му, все още чувствайки изгарящата болка между краката си, и се моля на Богородица, която е имала късмета всичко това да ѝ бъде спестено от благото навестяване от безтелесния Свети Дух. Моля ѝ се да прости на Едмънд Тюдор, че измъчва така мен, нейното чадо, ползващо се с особеното благоволение на Бог. Аз, която съм без грях, и със сигурност — лишена от похот. Месеци след женитбата си съм толкова далече от желанието, колкото бях като малко момиче; и ми се струва, че нищо не може така сигурно да излекува една жена от похотта, както женитбата. Сега разбирам какво е имал предвид светецът, когато е казал, че е по-добре да се женят, отколкото да се разпалват.^[1] Според моя опит, ако се ожениш, със сигурност няма да се разпалиш.

---

[1] Коринтяни, I, 7:9 — Бел.прев. ↑

ЛЯТОТО НА 1456

Измина една дълга година, изпълнена със самота, отвращение и болка, а сега имам да нося и друго бреме. Старата бавачка на Едмънд е обзета от такова нетърпение за появата на ново момче от рода на Тюдорите, че идва при мен всеки месец да пита дали кървя, сякаш съм любима кобила, която чака жребче. Копнее да кажа „не“, защото тогава може да почне да брои на възлестите си стари пръсти и да види, че скъпото ѝ момче е изпълнило дълга си. В продължение на месеци я разочаровам и виждам как сбръчканото ѝ старо лице посърва, но в края на юни съм в състояние да ѝ кажа, че кървенето ми не се е появило, а тя пада на колене в личните ми покои и благодари на Господ и на Дева Мария, че династията Тюдор ще има наследник и че Англия е запазена за рода Ланкастър.

Отначало си мисля, че е глупачка, но след като изтичва да съобщи на съпруга ми Едмънд и на брат му Джаспър, те и двамата идват при мен като развълнувани близнаци, крещейки благопожеланията си, и ме питат дали ще желая нещо специално за ядене и дали трябва да повикат майка ми, дали бих искала да се поразходя внимателно във вътрешния двор или да си почина, и тогава разбирам, че за тях това зачеване е наистина една първа стъпка към величието и би могло да е спасението на нашия род.

Тази нощ, докато коленича за молитва, най-сетне отново имам видение. Имам толкова ясно видение, сякаш е част от обичайния ми живот в будно състояние, но слънцето е ярко като във Франция, не по уелски сиво. Този път не виждам как Жана отива на ешафода, то е чудодейно видение за Жана, когато е била призвана за величие. Намирам се с нея в полята недалеч от дома ѝ: усещам мекотата на тревата под краката си, и съм заслепена от яркостта на небето. Чувам камбаните, които бият за Ангелската молитва, те отекват в главата ми като гласове. Чувам божественото песнопение, а после виждам блещукащата светлина. Свеждам глава към скъпата покривка на леглото си, а ослепителната светлина все така изгаря вътрешността на

клепачите ми. Изпълнена съм с убеждение, че виждам нейното призоваване, и че самата аз съм призована. Бог е искал Жана да Му служи, а сега иска мен. Моят час дойде и моята героиня, Жана, ми показва пътя. Треперя от желание за святост, и изгарящото усещане зад клепачите ми се разнася из цялото ми тяло и гори — сигурна съм — в утробата ми, където бебето израства към светлината на живота и се формира духът му.

Не зная колко време се моля на колене. Никой не ме прекъсва, и аз имам чувството, че съм била сред свещената светлина цяла година, когато най-сетне отварям очи в почуда, и примигвам към танцуващите пламъчета на свещите. Бавно се изправям на крака, като се придържам за колоната на леглото, с колене, отмалели от усещането ми за божественото. Сядам отстрани на леглото си, удивена и озадачена от естеството на призованието си. Жана е била призована да спаси Франция от война и да постави истинския крал на Франция на трона. Трябва да има причина за това, че видях себе си в родните ѝ полета, че през целия си живот съм сънувала нейния живот. Нашите животи трябва да се развиват еднакво. Нейната история сигурно ми говори. Сигурно аз също съм призована да спася страната си, както тя е била призована да избави своята. Призована съм да спася Англия от опасност, от несигурност, от война дори, и да поставя истинския крал на Англия на трона му. Когато крал Хенри умре, дори ако синът му оцелее, знам, че именно бебето, което сега расте в моята утроба, ще стане наследник. Знам го. Това бебе трябва да е син — това ми казва моето видение. Моят син ще наследи трона на Англия. Управлението на моя син ще сложи край на ужаса от войната с Франция. Моят син ще превърне в мир размириците в страната ни. Аз ще го доведа на бял свят, ще го поставя на престола и ще го направлявам по Божиите пътища, на които ще го науча. Това е съдбата ми: да поставя сина си на трона на Англия, и онези, които се присмиваха на виденията ми и се съмняваха в призованието ми, ще ме наричат Нейна Светлост, майката на краля. Ще се подписвам „Маргарет Регина“: кралица Маргарет.

Допирам ръка до корема си, който още е плосък като на дете. „Крал“ — изричам тихо. „Ти ще бъдеш крал на Англия“, и знам, че бебето ме чува и знае, че неговата съдба и тази на цяла Англия ми е дадена от Бог, и е поверена на мен да я опазя.

Съзнанието, че бебето в утробата ми ще бъде крал и че всички ще ми се кланят, ме поддържа през първите месеци, макар да ми прилошава всяка сутрин и да съм смазана от умора. Горещо е, а Едмънд трябва да препуска из полята, където мъжете събират сено, за да преследва враговете ни. Уилям Хърбърт, ожесточен привърженик на Йорк, намисля да завладее Уелс, докато кралят спи и няма кой да му потърси сметка. Повежда войниците си през нашите земи и събира данъци от нас под претекста, че управлява Уелс в името на регентите от рода Йорк. Всъщност е вярно, че е назначен от добрия си приятел граф Уорик да управлява Уелс, но дълго преди това ние, Тюдорите, сме били поставени тук от самия крал, и тук оставаме, изпълнявайки дълга си, независимо дали нашият крал е буден или не. И Хърбърт, и ние, Тюдорите, смятаме себе си за единствените законни владетели на Уелс, законно посочени: но разликата е, че ние сме прави, а той гречи. И в това, че Бог се усмихва на мен, разбира се.

Едмънд и Джаспър постоянно кипят от едва сдържана ярост поради нашествията на Хърбърт и привържениците на Йорк: пишат на баща си Оуен, който на свой ред е потеглил с войниците си, опустошавайки земите на Йорк и подготвя общ поход със синовете си. Така е, както предрече майка ми. Кралят е от фамилията Ланкастър, но е дълбоко заспал. Регентът е от фамилията Йорк, но е дори прекалено буден. Джаспър отсъства през повечето време, унило надвесен над спящия крал като нещастна кокошка над полог с развалени яйца. Казва, че кралицата почти е изоставила съпруга си в Лондон, търсейки по-голяма безопасност за себе си в оградения със стени град Ковънтри, който може да удържи срещу армия, и смята, че ще трябва да управлява Англия оттам, за да избегне предателството на Лондон. Той казва, че лондонските търговци и половината от южните графства са изцяло за Йорк, защото се надяват на мирни времена, за да печелят пари, и изобщо не ги е грижа за истинския крал и за волята Божия.

Междувременно всички лордове подготвят хората си и избират на чия страна да застанат, а Джаспър и Едмънд изчакват само до края на прибирането на сеното, а после събират мъжете с техните сърпове и брадви и потеглят да намерят Уилям Хърбърт и да го научат кой владее Уелс. Слизам до портата на замъка да им помахам за сбогом и да им пожелаая късмет. Джаспър ме уверява, че ще нанесат поражение на Хърбърт, преди да са изтекли и два дни, и ще завземат от него замъка

Кармартън, и че мога да ги очаквам у дома навреме за жътвата: но двата дни идват и отминават, а вести от тях няма.

Би трябвало да си почивам всеки следобед, майка ми нарежда на гувернантката ми отново да започне да се интересува от здравето ми сега, когато нося дете, което може да бъде наследник на краля. Гувернантката седи с мен в затъмнените стаи, за да е сигурна, че не чета на светлината на тайно откъснатия свещ и че не коленича, за да се моля. Трябва да лежа в леглото си и да мисля за весели неща, за да бъде бебето силно и с бодър дух. Знаейки, че създавам следващия крал, аз ѝ се подчинявам и се опитвам да мисля за силни коне и красиви дрехи, за магията на турнирите и на кралския двор, и за кралицата в рубиненочервената ѝ рокля. Но един ден пред вратата ми настъпва суматоха, аз сядам в леглото и хвърлям поглед към гувернантката си, която далеч не се е отдала на задължението да бди над мен като над съда, в който зрее следващият крал, а спи дълбоко в стола си. Ставам, отивам със ситни крачки до вратата си и я отварям сама, а там стои нашата прислужница Гуинет, с пребледняло лице и писмо в ръка.

— Не можем да го прочетем — казва тя. — Това е писмо за някого. Никоя от нас не може да чете.

— Гувернантката ми спи — казвам. — Дайте го на мен.

Тя глупашки ми го подава, макар че е адресирано до гувернантката ми и е отбелязано, че е само за нейните очи. Разчупвам печата на Джаспър Тюдор и отварям писмото. Писал е от замъка Пемброук.

„Едмънд е ранен и заловен от Уилям Хърбърт. Държат го в плен в Кармартън. Подгответе се възможно най-добре за нападение там, докато аз отида да го спася. Не пускайте непознати: върлува чума.“

Гуинет ме поглежда.

— Какво пише? — пита тя.

— Нищо — казвам. Лъжата идва на устните ми толкова бързо, че сигурно сам Бог я е поставил там, за да ми помогне, и следователно изобщо не се брой за лъжа. — Пише, че са отседнали за няколко дни в замъка Пемброук. Ще се върне по-късно.

Затварям вратата в лицето ѝ, връщам се в леглото и лягам. Слагам ръка върху издутия си корем, който е наедрял и сега извивката му се усеща под роклята ми. „Ще им съобщя вестта по-късно, довечера“ — помислям си. Но първо трябва да реша какво да кажа и какво да направя.

Помислям си, както винаги: Какво би направила Жана д'Арк, ако беше на мое място? Най-важното би било да се уверя, че бъдещият крал е в безопасност. Едмънд и Джаспър могат да се грижат за себе си. За мен няма нищо по-важно от това да се погрижа синът ми да е в безопасност зад стени, които могат да бъдат отбранявани, така че когато Черния Хърбърт дойде да отмъкне земите на Тюдор, поне да можем да опазим бебето ми в безопасност.

При мисълта за Уилям Хърбърт, повел армията си срещу мен, аз се отпускам на колене и започвам да се моля.

— Какво трябва да направя? — прошепвам на нашата Повелителка, и никога в живота си не бих се радвала повече на ясен отговор. — Не можем да защитим това място: няма дори стена, която опасва целия замък, и не разполагаме с бойците. Не мога да отида в Пемброук, ако там има чума, а и бездруго дори не зная къде се намира Пемброук. Но ако Хърбърт ни нападне тук, как ще се опазим? Ами ако ме похити за откуп? Но ако се опитаме да стигнем до Пемброук, какво би станало, ако се разболея по пътя? Ами ако пътуването се отрази зле на бебето?

Няма нищо освен тишина.

— Повелителко? — питам аз. — Владичице Мария?

Нищо. Тази тишина е наистина ужасна.

Въздишам.

— Какво би направила Жана? — питам се. — Ако трябваше да направи опасен избор? Какво би направила Жана? Ако аз бях Жана, с нейния кураж, какво щях да направя?

Уморено се изправям на крака. Приближавам се до гувернантката си и си доставям удоволствието да я разтърся, за да се събуди.

— Ставайте — казвам. — Чака ви работа. Заминаваме за замъка Пемброук.

ЕСЕНТА НА 1456

Едмънд не се връща у дома. Уилям Хърбърт дори не поисква откуп за него, за наследника на името Тюдор и бащата на детето ми. В тези несигурни времена никой не може да каже колко струва Едмънд, а освен това ми съобщават, че е болен. Държат го в замъка Кармартън, пленник на фамилията Хърбърт, и той не ми пише, тъй като няма какво да каже на една съпруга, която не е много повече от дете, а аз не му пиша, тъй като също нямам какво да му кажа.

Чакам, сама в замъка Пемброук, подготвяйки се за обсада, като не пускам никакви хора от града от страх, че пренасят болестта, знаейки, че може да се наложи да удържам този замък срещу враговете ни, без да знам откъде да повикам помощ, защото Джаспър е постоянно в движение. Имаме храна, имаме и оръжия, имаме и вода. Спя с ключа от подвижния мост и от подвижната решетка на крепостната врата под възглавницата си, но не мога да твърдя, че знам каква би трябвало да е следващата ми постъпка. Чакам съпругът ми да ми каже, но не получавам никаква вест от него. Чакам брат му да дойде. Искане ми се баща му да мине край замъка и да ме избави. Но сякаш съм се зазидала вътре и съм забравена. Моля се за напътствия от Богородица, която също се е сблъскала с тревожни времена, когато е чакала дете, но не се явява Свети Дух да оповести на света благата вест, че аз съм Божи съсед. Изглежда за мен изобщо няма да има блага вест. Всъщност слугите, свещеникът и дори моята гувернантка са погълнати от собствените си неволи и тревоги, докато вестта за странния сън на краля и борбата за власт между неговата кралица и регента на страната предупреждава всеки негодник за възможността за лесна плячка, която може да натрупа в една страна без управници, и приятелите на Хърбърт в Уелс знаят, че Тюдорите бягат, че техният наследник е пленен, брат му — изчезнал, а съпругата му — съвсем сама в замъка Пемброук, поболяла се от страх.

После, през ноември, получавам писмо, адресирано до мен, до лейди Маргарет Тюдор, от моя девер Джаспър. Той ми пише за първи

път през живота си, и аз отварям писмото с треперещи ръце. Той не хаби много думи.

„С прискърбие Ви съобщавам, че Вашият съпруг, моят нежно обичан брат Едмънд, почина от чума. Удръжете замъка на всяка цена. Пристигам.“

Посрещам Джаспър на портата на замъка, и веднага виждам колко е различен. Той е изгубил своя близък, своя брат, голямата обич в живота си. Скача от коня си със същата гъвкавост, която притежаваше Едмънд, но сега по камъка отекват стъпките на само един чифт подковани ботуши. До края на живота си той ще се ослушва за стъпките на брат си и няма да чува нищо. Лицето му е мрачно, очите му — хлътнали от тъга. Той взема ръката ми, сякаш съм зряла жена, коленичи и вдига ръце, в молитвен жест, сякаш дава клетва за вяност.

— Аз изгубих брат си, а вие — своя съпруг — казва той. — Кълна ви се, че ако родите момче, ще се грижа за него като за свое. Ще го пазя с цената на живота си. Ще го защитавам. Ще го отведа до самия престол на Англия, в името на брат ми.

Очите му са пълни със сълзи, а на мен ми е изключително неудобно да виждам този едър, зрял мъж на колене пред себе си.

— Благодаря ви — казвам. В смущението си се оглеждам наоколо, но няма кой да ми каже как да повдигна Джаспър. Не знам какво се очаква от мен, какво трябва да кажа. Забелязвам, че не ми обещава нищо, ако родя момиче. Въздишам и склучвам ръце около неговите, както, изглежда, той иска да направя. Наистина, ако не беше Жана д'Арк, бих си помислила, че момичетата са напълно безполезни.

ЯНУАРИ 1457

Усамотението ми започва в началото на месеца. Слагат капаци на прозорците на спалнята ми, за да не допускат вътре сивата зимна светлина. Не мога да си представя, че едно небе, което никога не е синьо и едно слънце, което никога не грее, могат да бъдат смятани за толкова разсейващи, та да се налага една жена, очакваща дете, да бъде оставена сред сенки, за да не ги вижда; но акушерката настоява да се потопя в тъмнина месец преди да е дошло времето ми за раждане, както повелява традицията, а Джаспър, пребледнял от тревога, казва, че трябва да се направи всичко, за да опазим бебето.

Акушерката смята, че бебето ще подрани. Опипва корема ми и казва, че детето е разположено неправилно, но може и да се обърне след време. Понякога — казва тя — бебетата се обръщат много късно. Важно е да излязат с главата напред — не зная защо. Тя не споменава никакви подробности пред Джаспър, но знам, че той крачи нагоре-надолу пред покоите ми всеки ден. Чувам как дъските на пода скърцат, докато той стъпва на пръсти на север и на юг, нетърпелив и нервен като любящ съпруг. Тъй като съм в усамотение преди раждането, не мога да виждам никой мъж, и това е огромно облекчение. Но наистина ми се иска да можех да изляза, за да отида на църква. Отец Уилям тук, в Пемброук, бе развълнуван до сълзи от първата ми изповед. Каза, че никога не е срещал по-набожна млада жена. Зарадвах се най-сетне да намеря някой, който ме разбира. Позволено му е да се моли с мен, ако седи от едната страна на преградата, а аз — от другата, но това не е и наполовина толкова вдъхновяващо, колкото да се моля пред паство, където всички могат да ме видят.

След седмица започвам да изпитвам ужасна болка в самите кости на тялото си, когато се разхождам в тесните граници на стаята, а акушерката Нан и другарката ѝ, другата стара вещица, чието име звучи като тракане на птица, и която въобще не говори английски, се съгласяват, че е по-добре да си легна и повече да не се разхождам, нито дори да стоя права. Болката е толкова ужасна, та почти мога да

повярвам, че костите се чупят в мен. Явно нещо се е объркало, но никой не знае какво е то. Питат лекаря, но тъй като не може да ме докосва, нито да направи нещо повече от това да ме попита какво става според мен, не постигаме напредък. Аз съм тринайсетгодишна и дребна за възрастта си. От къде да знам какво не е наред с бебето в тялото ми? Непрекъснато ме питат дали наистина усещането е, сякаш костите ми се чупят отвътре? А когато отговарям утвърдително, те се споглеждат, сякаш се опасяват, че сигурно е вярно. Но не мога да повярвам, че ще умра при раждане. Не мога да повярвам, че Бог ще си е дал целия този труд да ме изпрати тук в Уелс, с дете, което може би ще стане крал в утробата ми, само за да допусне да умра още преди то да се роди.

Обсъждат дали да повикат майка ми, но тя е толкова далече, а пътищата са толкова опасни сега, че не може да дойде, а освен това тя няма по-добри познания от тях. Никой не знае какво не е наред с мен, но вече отбелязват, че съм прекалено млада и прекалено дребна изобщо да нося дете, което е твърде закъснял съвет и не ми е никаква утеха сега, когато съм толкова близо до раждането. Не съм се осмелила да попитам как всъщност ще излезе бебето от корема ми. Много се опасявам, че от мен се очаква да се разцепя като дребна шушулка за едро зърно грах, и съм сигурна, че тогава ще умра от загуба на кръв.

Мислех си, че болката от чакането е най-жестоката болка, която бих могла да понеса, но това беше само до нощта, когато се събуждам в агония, сякаш нещо в корема ми се надига и се преобръща в тялото ми. Изпищявам ужасено, двете жени скачат от съвваемите си легла, а гувернантката ми пристига тичешком, също и прислужницата ми, и в един миг стаята се изпълва със свещи и с хора, които носят гореща вода и подпалки, и сред всичко това никой дори не поглежда към мен, макар че усещам как от мен внезапно се излива истински поток, и съм сигурна, че това е кръв, че ще кървя до смърт.

Те се спускат към мен и ми дават парче дърво, което да захая, и благословен колан, който да завързва около надигащия се корем. Отец Уилям е изпратил от параклиса потира със Светото причастие, и те го поставят на молитвеното ми столче, за да мога да съсредоточа поглед върху тялото Господне. Трябва да призная, че сега, докато раждам, съм далеч по-малко впечатлена от разпъването на кръст. Наистина не е възможно нещо да боли по-силно от това. Скърбя за страданията на

Нашия Господ, разбира се. Но ако Той беше пробвал едно тежко раждане, щеше да узнае що е болка.

Притискат ме на леглото, но ми позволяват да дърпам едно въже, когато започват болките. Припадам веднъж от мъчителната болка, а после ми дават силно питие, от което усещам замайване и ми прилошава, но нищо не може да ме освободи от менгемето, което е сграбчило утробата ми и ме разкъсва. Това продължава с часове, от зори до здрач, а после ги чувам как шептят помежду си, че раждането е започнало по-рано и отнема твърде много време. Една от акушерките ми казва, че съжалява, но ще трябва да ме подхвърлят с одеяло, за да накарат бебето да тръгне.

— Какво? — промърморвам, толкова объркана от болка, че не зная какво има предвид. Не разбирам какво правят, докато ми помагат да сляза от леглото и ме карат да легна върху едно одеяло на пода. Мисля си, че може би правят нещо, което ще облекчи непоносимата болка, която ме кара да плача, мислейки, че не мога да издържа повече. Затова лягам, подчинявайки се на техните дърпащи ръце, а после шестте се събират наоколо и заедно вдигат одеялото. Провесват ме като чувал с картофи, а после дръпват одеялото изведнъж, подхвърлят ме нагоре, после падам отново надолу. Аз съм само едно малко тринайсетгодишно момиче, могат спокойно да ме подхвърлят във въздуха, изпитвам ужасно усещане за летеж и падане, после — агонията на приземяването, а после те ме подхвърлят отново нагоре. Правят това десет пъти, докато аз пиция и ги умолявам да спрат, а после ме вдигат и ме слагат отново в леглото и ме гледат, сякаш очакват да съм много по-добре, докато аз се надвесвам встрани от леглото и повръщам между риданията.

Отпускам се назад за момент, и за един благословен миг най-лошото спира. Във внезапната тишина чувам гувернантката ми да изрича, съвсем ясно: „Заповядано ви е да спасите бебето, ако трябва да избирате. Особено ако е момче“.

Толкова съм разярена при мисълта, че Джаспър е заповядал на собствената ми гувернантка да каже на акушерките ми, че трябва да ме оставят да умра, ако се наложи да избират между моя живот и този на племенника му, че се изплювам на пода и извиквам:

— И кой казва това? Аз съм лейди Маргарет Боуфорт от фамилията Ланкастър... — но те дори не ме чуват, не се обръщат да ме

изслушат.

— Така е правилно да се постъпи — съгласява се Нан. — Но изглежда сурово спрямо малкото момиче...

— Това е заповед на майка й — казва моята гувернантка, и изведнъж аз губя желание да им крещя. Майка ми? Собствената ми майка е казала на моята гувернантка, че ако бебето и аз сме в опасност, тогава трябва да спасят бебето?

— Клето малко момиче. Клето, клето малко момиче — казва Нан, и отначало си помислям, че говори за бебето, може би в крайна сметка е момиче. Но после осъзнавам, че говори за мен — едно тринайсетгодишно момиче, чиято родна майка е казала, че могат да го оставят да умре, само и само да се роди син и наследник.

На бебето са му нужни две денонощия, за да излезе мъчително от утробата ми, и аз не умирам, макар да има дълги часове, в които бих го сторила охотно, само за да избягам от болката. Показват ми го, докато заспивам, давейки се в болка. Струва ми се, че е с кестенява коса, и има миниатюрни ръчички. Посягам да го докосна, но питието, болката и изтощението ме потапят в мрак и аз изпадам в несвяст.

Когато се събуждам, е сутрин. Един от капаците е отворен, жълтото зимно слънце блести в малките стъкла, а стаята е затоплена от затрупаната жарава, която проблясва в огнището. Бебето е в люлката си, стегнато повито върху дъска. Когато бавачката ми го подава, дори не мога да почувствам тялото му: толкова стегнато е увит в повоите, които са като превръзки от главата до пръстите на краката. Тя казва, че той трябва да бъде привързан към дъска, така че ръцете и краката му да не могат да се движат, а главата му да стои неподвижна, за да е сигурно, че младите му кости ще израстат прави и силни. Ще ми позволят да видя стъпалата и дланите му и малкото му телце, когато го разповият, за да му сменят долната пеленка, което ще направят по пладне. Дотогава мога да го държа, докато спи, като вдървена и неподвижна малка кукла. Пелената е увита около главата и брадичката му, за да държи врата му изправен, и завършва с малък клуп на темето. Бедните жени използват клупа, за да окачват бебетата си на някоя покривна греда, докато готвят или си вършат работата, но това момче, което е най-новото бебе в рода Ланкастър, ще бъде люляно и носено от цял куп бавачки.

Полагам го на леглото до мен и се вирам в миниатюрното му личице, в нослето му и усмихнатите извивки на розовите му клепачи. Той не прилича на живо същество, а по-скоро на малко каменно изваяние с изображение на бебе, каквото можете да видите в някоя църква, поставено до мъртвия каменен образ на майка си. Истинско чудо е да си помисля, че такова същество е било създадено, израсло е в мен, появило се е на света; че аз съм го създавала, почти напълно сама (защото почти не броя пиянските усилия на Едмънд). Това мъничко същество, това миниатюрно създание, е кост от моята кост и плът от моята плът, и е създадено от мен, изцяло от мен.

След малко той се събужда и заплаква. За такова малко същество плачът е невероятно силен, и се радвам, че бавачката пристига тичешком, изнася го от стаята и го занася на дойката. Собствените ми малки гърди ме болят от нуждата да го накърмя, но аз съм овързана толкова здраво, колкото и повитото ми бебе, двамата сме здраво обвързани да изпълним дълга си — едно бебе, което трябва да израсне с прави кости, и една млада майка, която не може да храни детето си. Неговата дойка е оставила собственото си бебе у дома, за да може да дойде и да заеме длъжността си в замъка. Тя ще се храни толкова добре, колкото не се е хранила никога преди в живота си, и ѝ отпускат щедра дажба ейл. Дори не ѝ се налага да се грижи за бебето ми, само трябва да произвежда мляко за него, сякаш е млечна крава. Носят ѝ го, когато трябва да бъде нахранен, а през останалото време за него се грижат прислужничките от детската стая. Тя се занимава с малко чистене, като пере долните му пеленки и чаршафите му, и помага в покоите му. Не го прегръща, освен по времето за хранене. Той има на разположение други жени, които да правят това. Има си собствена бавачка, чието задължение е да го люлее, която спи до люлката му, две други лични бавачки, които да го обслужват, собственият му лекар идва веднъж седмично, а акушерките ще останат с нас, докато се пречистят в църква и той бъде кръстен. Той има по-голяма свита от мен и аз внезапно осъзнавам, че това е, защото е по-важен от мен. Аз съм лейди Маргарет Тюдор, родена Боуфорт, от рода Ланкастър, братовчедка на спящия крал на Англия. Но той е както Боуфорт, така и Тюдор. Той има кралска кръв и по двете линии. Той е граф Ричмънд, от династията Ланкастър, и има право да претендира, след сина на краля, принц Едуард, за престола на Англия.

Гувернантката ми влиза в стаята.

— Деверът ви Джаспър иска да се съгласите с избраното от него име за бебето — казва тя. — Той пише на краля и на майка ви, за да им съобщи, че ще го нарече Едмънд Оуен, на бащата на бебето и на дядо му от фамилията на Тюдорите.

— Не — казвам. Няма да кръстя бебето си, което родих с такива страдания, на мъж, който не ми е причинил нищо друго, освен болка. Или на глупавия му баща. — Не, няма да го нарека Едмънд.

— Не можете да го кръстите Едуард — казва тя. — Синът на краля е принц Едуард.

— Ще го нарека Хенри — казвам, мислейки си за спящия крал, който може и да се събуди заради едно момче от рода Ланкастър, наречено Хенри, макар да е проспал раждането на принца, наречен Едуард. — Хенри е име за кралете на Англия, някои от най-добрите и най-смелите ни крале са носили името Хенри. Момчето ще бъде Хенри Тюдор. — Повтарям гордо името. — Хенри Тюдор. — И си помислям, че когато спящият крал Хенри VI умре, това бебе ще бъде Хенри VII.

— Той каза „Едмънд Оуен“ — повтаря тя, сякаш може да съм както глупава, така и глуха.

— А аз казвам Хенри — заявявам. — И вече съм го наричала така. Това е името му. Решено е. Назовах го в молитвите си. Той вече е почти кръстен Хенри.

Тя повдига вежди при звънката ми настойчивост.

— Няма да им хареса — казва тя и излиза от стаята да съобщи на девера ми Джаспър, че момичето упорства и не желае да кръсти сина си на мъртвия си съпруг, а сама му е избрала име и отказва да бъде разубедена.

Отпускам се отново назад на възглавниците и затварям очи. Моето момче ще бъде Хенри Тюдор, каквото и да казват всички.

ПРОЛЕТТА НА 1457

Трябва да остана в покоите си в продължение на още шест седмици след раждането на момчето си, преди да мога да отида в параклиса и да се пречистя от греха на раждането. Когато се връщам в покоите си, капациите на прозорците са свалени, а тъмните драперии са отнесени. Има вино в кани и малки сладкиши върху подноси, а Джаспър е дошъл да ме посети и да ме поздрави за раждането на детето ми. Бавачките ми казват, че Джаспър посещава бебето в детската му стая всеки ден, сякаш е самият любящ баща. Седи до люлката, ако бебето е заспало, докосва бузата му с пръст, обгръща стегнато увитата главица с големите си ръце. Ако бебето е будно, Джаспър го гледа как се храни, или наблюдава жените, когато развиват повоите, и се възхищава на правите крака и силните му ръце. Те ми съобщават, че Джаспър ги моли да отметнат повоите за още миг, за да може да види малките юмручета и пълничките крачета. Смятат, че е немъжествено от негова страна да се надвесва над люлката, и аз съм съгласна: но всички Тюдори правят това, което е угодно на самите тях.

Той ми се усмихва предпазливо, и аз се усмихвам в отговор.

— Добре ли сте, сестро? — пита той.

— Добре съм — казвам аз.

— Съобщават ми, че раждането е било тежко за вас.

— Беше.

Той кимва:

— Нося ви писмо от майка ви, а тя също ми писа.

Той ми подава лист хартия, сгънат на квадрат и запечатан с майчиния ми герб на рода Боуфорт — зъбчатата решетка на крепостна врата. Махам внимателно печата и прочитам писмото ѝ. Писала е на френски, и ми нарежда да се срещна с нея в Грийнфийлд Хаус в Нюпорт, Гуент. Това е всичко. Не ми изпраща любящи думи, нито пита за сина ми, нейния собствен внук. Спомням си, че беше наредила, ако се наложи да избират между сина ми и мен, да ме оставят да умра, пренебрегвам студенината ѝ, и се обръщам към Джаспър:

— Тя каза ли ви защо трябва да отида в Нюпорт? Защото самата тя не си прави труда да ми обясни.

— Да — казва той. — Трябва да ви отведе с въоръжен ескорт, а бебето ви трябва да остане тук. Трябва да се срещнете с Хъмфри, Бъкингамският херцог. Това е неговият дом.

— Защо ще се срещам с него? — питам аз. Имам далечен спомен за херцога, който оглавява една от изтъкнатите заможни фамилии на кралството. Имаме някаква роднинска връзка. — Той ли ще бъде новият ми настойник? Не може ли сега вие да бъдете мой настойник, Джаспър?

Той извъръща очи:

— Не. Не е това. — Опитва се да ми се усмихне, но очите му са омекнали от жалост. — Отново ще бъдете омъжена, сестро. Ще бъдете омъжена за сина на Бъкингамския херцог веднага щом едногодишният ви траур приключи. Но брачният договор и годещът ще бъдат сключени сега. Ще трябва да се омъжите за сина на херцога, сър Хенри Стафорд.

Поглеждам го, съзнавайки, че лицето ми е ужасено.

— Трябва да се омъжа отново? — изгърсвам, мислейки си за агонията на раждането и вероятността то да ме убие някой от следващите пъти. — Джаспър, мога ли да откажа да замина? Мога ли да остана тук с вас?

Той поклаща глава:

— Боя се, че не.

МАРТ 1457

Пратка — разнасяна от едно място на друго, предавана от един собственик на друг, разопакована и опакована от всеки, когато поиска — това е всичко, което представлявам. Съсът, който трябва да износва синове на един или друг благородник: едва ли има значение чий. Никой не ме вижда такава, каквато съм: млада жена от изтъкната фамилия с кралски връзки, млада, изключително набожна и благочестива жена, която заслужава — Бог е свидетел! — някакво признание. Но не, след като са ме доставили в замъка Ламфи с носилка, сега яздя към Нюпорт на дебел късокрак кон зад един прислужник, без да мога да видя нищо от пътя пред себе си. Зървам кални нивя и бледи пасища само през движещите се в тръс редици на войниците. Те са въоръжени с пики и бойни тояги, и носят на яките си знака с герба на Тюдорите. Джаспър язди начело на бойния си кон, и ги е предупредил да бъдат готови за засада от хората на Хърбърт, да очакват и неприятности по пътя от банди крадци.

Щом се приближаваме до морето, съществува и опасността от грабителски пиратски шайки. Ето как съм защитена. Ето каква е страната, в която живея. Именно това един добър крал, един силен крал, би трябвало да предотврати.

Минаваме под подвижната решетка на крепостната врата на Грийнфийлд Хаус, и портата се затръшва зад нас. Слизаме от конете във вътрешния двор пред къщата, и майка ми излиза да ме поздрави. Не съм я виждала от почти две години, от сватбения си ден, когато тя ми каза, че няма повод за страх. Сега, когато се приближава към мен и аз коленича за благословията ѝ, съзнавам — тя ще разбере от лицето ми, че знам, че ме е лъгала през онзи ден, защото се изправих пред страха от самата смърт и научих, че тя е готова да ме пожертва заради един внук. Тя нямаше от какво да се страхува — следователно е била права за себе си. Но аз имах много причини да се страхувам.

— Маргарет — казва тя тихо. Полага длан върху главата ми за благословия, а след това ме повдига и ме целува по двете бузи. —

Пораснала си! И изглеждаш добре!

Копнея да ме вземе в обятията си, да ме прегърне и да ми каже, че съм ѝ липсвала, но това би означавало да си пожелавам различна майка, а тогава щях да съм различно момиче. Вместо това тя ме поглежда с хладно одобрение, а после се обръща, когато вратата на къщата се отваря и излиза херцогът.

— Ето дъщеря ми — казва тя. — Лейди Маргарет Тюдор. Маргарет, това е твоят сродник, Бъкингамският херцог.

Правя нисък реверанс. Този херцог особено много държи на положението си: говори се, че отнесъл до парламента въпроса за ранга си, за да постанови кой трябва да върви зад него. Той ме повдига и ме целува по двете бузи.

— Вие сте добре дошли — казва той. — Но сигурно ви е студено и сте уморена от пътуването. Влезте вътре.

Къщата е обзаведена с разкош, който почти съм забравила, след като прекарах тези години заточена в Ламфи и Пемброук. Дебели гоблени затоплят каменните стени, а дървените греди по таваните са позлатени и боядисани в ярки цветове. Навсякъде гербът на херцога е очертан с прясна златна боя. Тръстиките, с които е покрит подът са свежи и благоуханни, така че във всяка стая се усеща лек аромат на билки и лавандула, във всички големи каменни огнища има пламтящи пънове, а наоколо обикаля момче с кош, за да внася още подпалки. Дори момчето, което разнося подпалките, е облечено с ливреята на херцога: казват, че той има на свое разположение малка армия, винаги облечена и въоръжена. Момчето има дори ботуши. Мисля си за босоногите и раздърпани слуги в дома на съпруга си, и се чувствам малко по-добре заради този годеж, ако благодарение на него ще вляза в дом, който се поддържа чист, с прилично облечени слуги.

Херцогът ми предлага разреден ейл, който е загрят и подсладен, за да ме затопли след мразовитото пътуване. Докато отпивам от него, Джаспър влиза в стаята заедно с друг, по-възрастен мъж, със сивееща коса на слепоочията, с бръчки по лицето: трябва да е поне на четирийсет. Поглеждам Джаспър, за да ми представи този непознат, и когато виждам сериозното му лице, разбирам. С леко шокирано ахване осъзнавам, че този стар човек е Хенри Стафорд, и че стоя пред новия си съпруг. Той не е млад мъж като Едмънд — а Бог е свидетел, че Едмънд беше твърде стар и твърде тежък за мен. Не, този път са

избрали мъж, достатъчно стар да ми бъде баща, достатъчно стар да ми бъде дядо, да бъде някой от моите предци. Той е на четирийсет години, на петдесет, вероятно на шейсет. Осъзнавам, че съм се втренчила, и почти забравям да направя реверанс, докато майка ми изрича рязко: „Маргарет!“, аз промърморвам: „Извинете“, и се отпускам в жест на смирение пред поредния мъж, който ще ме накара да живея с него където избере и ще ми направи нов наследник за рода Ланкастър, независимо дали това ми харесва или не.

Виждам, че Джаспър е свел намръщен поглед към ботушите си, но вдига глава, за да поздрави майка ми с обичайната си любезност, и се покланя на херцога.

— Виждам, че сте опазили дъщеря ми през тези изключително тревожни времена — казва му майка ми.

— Ще опазя цял Уелс, ако мога — отвръща той. — Изглежда, че най-сетне печелим позиции. Завладях отново замъците, които привържениците на Йорк превзеха, а Уилям Хърбърт бяга, крие се. Ако остане в границите на Уелс, ще го заловя. Ние, Тюдорите, сме много обичани тук: все някой ще го предаде в ръцете ми.

— А после? — пита го Бъкингамският херцог. — После какво?

Джаспър свива рамене. Знае, че това не е въпрос за съдбата на Уилям Хърбърт, нито дори на Уелс. Това е въпросът, който всеки англичанин си задава напоследък: После какво? Как можем да продължим с един кралски двор, толкова непопулярен, че дори се е пренесъл извън Лондон? Как можем да продължим с един крал, който ненадейно потъва в унес и оставя начело на държавата кралица, мразена от толкова много хора? Как можем да се изправим пред бъдещето, когато техният наследник е само едно малко болнаво момче? Как можем да сме в безопасност, когато кралството незабелязано преминава в ръцете на нашите врагове, династията Йорк?

— Опитвах се да преговарям с Ричард Йоркски и неговия съветник, граф Уорик — казва Джаспър. — Знаете колко усърдно се опитвах да ги убедя да работят с кралицата. Говорих многократно с кралицата. Но тя изпитва ужас от тях и се страхува, че ще посегнат на нея и сина ѝ следващия път, когато кралят заболее. А те на свой ред се опасяват, че тя ще ги унищожи, когато кралят е достатъчно добре, за да извърши каквото тя му нарежда. Не виждам решение.

— Дали може да бъдат отпратени от страната? — предлага Бъкингам. — Единият — в Кале? Навярно можем да изпратим Йорк в Дъблин?

Джаспър свива рамене:

— Не бих спал спокойно в леглото си нощем, като зная, че са далече от нашите брегове начело на собствените си армии — казва той. — От Кале те имат контрол над Ламанша: никое южно пристанище няма да е в безопасност. От Дъблин, Ричард Йорк би могъл да събере армия и да тръгне срещу нас. А ирландците вече обичат Йорк като крал.

— Може би кралят ще остане в добро здраве този път — предполага майка ми с надежда.

От неловкото мълчание, последвало тази реплика, осъзнавам колко тежко се е разболял негова светлост.

— Може би — казва херцогът.

Не губят време за ухажване между Хенри Стафорд и мен. Не губят време да ни дадат дори един миг, за да се срещнем. Защо да го правят? Това е работа за адвокатите и служителите в домакинството, които управляват богатството. Дори ако Хенри Стафорд и аз се намразим мигновено, това не би имало значение. Изобщо няма значение, че не искам да се омъжвам, че се страхувам от сватбата, страхувам се от консумирането на брака, страхувам се от раждането, страхувам се от всичко, свързано с това да бъда съпруга. Никой дори не пита дали съм изгубила детското си чувство за призвание, дали все още искам да бъда монахиня. Абсолютно никой не се интересува какво мисля. Третират ме като обикновена млада жена, отгледана да се омъжи и да сподели легло, и тъй като не ме питат какво мисля, нито забелязват какво чувствам, абсолютно нищо не ги разколебава.

Изготвят договорите, и ние ги подписваме. Отиваме в параклиса, и пред свидетели и пред свещеника си даваме клетва да се оженим през януари, така че да имам една година да бъда в траур за първия си брак, който ми донесе толкова малко радост и свърши толкова скоро. Ще бъда на четиринайсет години, а той няма да е точно на четирийсет, но за мен въпреки това ще е старец: на трийсет и три години.

След годежа се връщаме в къщата, и двете с майка ми сядаме, заобиколени от дамите си в дневната стая на горния етаж, където гори огън, и слушаме как музикантите свирят. Придърпвам столчето си

малко по-близо до нея, за да можем поне веднъж да разговаряме насаме.

— Помниш ли какво каза, преди да се омъжа за Едмънд Тюдор?
— питам я аз.

Тя поклаща глава и извъръща поглед, сякаш иска да избегне този разговор. Напълно сигурна съм, че не иска да я упреквам, задето ми каза, че няма от какво да се страхувам, след като е наредила на собствената ми гувернантка да ме остави да умра.

— Не, не си спомням — казва тя бързо. — Имам чувството, че е било преди години.

— Каза, че не мога да се измъкна като страхливка, както се е измъкнал баща ми.

Тя трепва, стъписана от факта, че изобщо назовавам човека, който е бил погребан в мълчание толкова дълго.

— Така ли?

— Да.

— Не мога да си представя какво съм имала предвид.

— Е, какво направи той?

Тя се извъръща с престорен смях.

— Нима си чакала през всичкото това време да поискаш от мен да обясня някаква глупост, която съм казала пред вратата на църквата?

— Да.

— О, Маргарет, толкова си... — тя млъква рязко и аз чакам да чуя каква съм, та отмята по този начин глава заради мен и се намръщва. — Толкова ужасно сериозна си.

— Да — кимвам. — Това е вярно. Много сериозна съм, почитаема майко. Бих предположила, че досега вече сте го разбрала. Винаги съм била сериозен човек, усърден човек. А вие казахте нещо за баща ми, което мисля, че имам право да разбера. Приемам сериозно и това.

Тя става и отива до прозореца, гледайки навън, сякаш съзерцава тъмната вечер. Свива рамене заради непохватността на тази своя дъщеря, единственото ѝ дете с кръвта на фамилията Боуфорт. Придворната ѝ дама вдига поглед към нея, да провери дали не ѝ трябва нещо, и аз виждам погледите, които те си разменят. Сякаш всички знаят, че съм трудно момиче, и аз се изчервявам от смущение.

— О — въздиша майка ми. — Вече е минало толкова много време — казва тя. — На колко години си сега? Тринайсет? За бога, станало е преди дванайсет години.

— Тогава можете да ми кажете. Достатъчно голяма съм, за да узная. А ако вие не го сторите, тогава някой непременно ще ми каже нещо. Нима искате да питам слугите?

Червенината, която нахлува в лицето ѝ, ми подсказва, че не иска да питам слугите, че те са предупредени никога да не обсъждат този въпрос с мен. Преди дванайсет години се е случило нещо, което тя е искала да забрави, което е искала никога да не узная. Случило се е нещо позорно.

— Как умря той? — питам аз.

— От собствената си ръка — казва тя бързо и тихо. — Ако трябва да знаеш. Ако настояваш да узнаеш позора му. Той те заряза, заряза и мен, и умря от собствената си ръка. Чаках дете, бебе, което загубих. Изгубих едно бебе в потреса и скръбта си, бебе, което можеше да е син за династията Ланкастър; но той не помисли за това. Беше броени дни преди първия ти рожден ден; не го беше грижа достатъчно за нито една от двете ни, дори да те види как навлизаш във втората си година. И именно затова винаги съм ти казвала, че твоето бъдеще е в сина ти. Един съпруг може да дойде и да си отиде: може да си тръгне по своя собствена преценка. Може да отиде на война или да се разболе, или да посегне на себе си; но ако успееш да направиш така, че синът ти наистина да ти принадлежи, да бъде наистина твое творение, тогава си в безопасност. Едно момче е твой пазител. Ако беше момче, щях да излея живота си в теб. Ти щеше да си моята съдба.

— Но тъй като бях момиче, вие не ме обикнахте, а той не дочака до рождения ми ден?

Тя ме поглежда откровено и повтаря ужасните думи:

— Разбира се, тъй като ти беше момиче. Тъй като беше момиче, ти можеше да бъдеш единствено мостът към следващото поколение: не можеше да бъдеш нещо повече от средството, чрез което нашата фамилия ще се сдобие с момче.

Настъпва кратко мълчание, докато проумея убедеността на майка ми в моята незначителност.

— Разбирам. Разбирам. Имам късмет, че Бог ме цени, след като ти не ме цениш. Баща ми не ме е ценял.

Тя кимва, сякаш това няма особено значение. Продължава да не ме разбира. Никога няма да ме разбере. Никога няма да счете, че си струва да положи усилие, за да ме разбере. За нея аз съм, както толкова искрено ми казва сега, мост.

— Е, защо се е самоубил баща ми? — Връщам се към първото й разкритие. — Защо би направил подобно нещо? Душата му е щяла да отиде в ада. Сигурно са изrekli безброй лъжи, за да уредят да бъде погребан на осветена земя. — Поправям се. — Ти трябва да си изrekла безброй лъжи.

Майка ми се връща и се отпуска на пейката до топлия огън.

— Направих каквото можах, за да защитя доброто ни име — казва тя тихо. — Както би сторил всеки човек от изтъкнат род. Баща ти се върна от Франция с разкази за победи, но после хората започнаха да шушукат. Казаха, че не е извършил нищо достойно, всъщност бил взел войските и парите, от които неговият командир Ричард Йоркски — големият герой — имал нужда, за да задържи френските земи за Англия. Ричард Йоркски постигал напредък, но баща ти му попречил. Баща ти обсадил един град, но този град бил погрешно избран, владение на херцога на Бретан, и той трябвало да го върне. Едва не изгубихме съюза с Бретан заради неговата глупост. Това щеше да струва скъпо на страната, но той не е помислил за това. Наложил данък в завоюваните области на Франция, за да събере пари, но той бил незаконен и — което е по-лошо — задържа всички приходи за себе си. Твърдеше, че имал голям план за кампания; но само водел войниците си наоколо в кръг, а после ги върна у дома без победа или плячка, така че те се озлобиха срещу него и заявиха, че не той е истинският им господар. Нашият крал го обичаше много, но дори кралят не можеше да се преструва, че се е справил добре.

В Лондон щеше да има разследване на поведението му; той избегна този позор единствено чрез смъртта си. Може би дори папата щеше да го отлъчи от църквата: Щяха да дойдат за баща ти и да го обвинят в държавна измяна, и той щеше да плати със смъртта си на ешафода, а ти щеше да изгубиш състоянието си, щяхме да бъдем лишени от граждански права, и съсипани. Той ни спести това, но единствено намирайки убежище в смъртта.

— Отлъчване от църквата? — По-ужасена съм от това, отколкото от всичко друго.

— Хората пишеха балади за него — казва тя с горчивина. — Хората се присмиваха на глупостта му и се дивяха на нашия позор. Не можеш да си представиш срама от това. Защитих те от това, от неговия позор, а не получавам благодарност, задето съм го сторила. Ти си такова дете, та още не знаеш, че той е печално известен като големия пример на своето време за промяната на късмета, за жестокостта на колелото на съдбата. Беше роден с възможно най-прекрасни изгледи за бъдещето и прекрасни възможности, но бе сполетян от лош късмет, гибелно лош късмет. Още в първата си битка във Франция, когато потеглил на бой като момче, бил заловен и държан в плен седемнайсет години. Това му разбило сърцето. Смятал, че никого не го е грижа за него достатъчно, за да го освободи срещу откуп. Навярно това е поуката, която трябваше да ти предам — независимо от науките ти, независимо от твоя копнеж за книги, за домашен учител, за уроци по латински. Трябваше да те науча никога да не бъдеш неудачница, никога да не бъдеш без късмет като баща си.

— Всички ли знаят? — питам. Ужасена съм от позора, който съм наследила, без да зная. — Джаспър например? Знае ли Джаспър, че съм дъщеря на страхливец?

Майка ми свива рамене:

— Всички. Казахме, че е бил изтощен от кампанията, и че е умрял в служба на краля. Но хората винаги са склонни да клюкарстват за по-високопоставените от тях.

— А ние семейство без късмет ли сме? — питам я аз. — Мислиш ли, че съм наследила лошия му късмет?

Тя отказва да ми отговори. Изправя се и пригласяда полата на роклята си, сякаш за да изтупа дребни сажди от огъня, или да прогони лошия късмет.

— Без късмет ли сме? — питам. — Почитаема майко?

— Е, аз не съм — казва тя отбранително. — Родена съм Бийчам, а след смъртта на баща ти се омъжих отново и промених името си. Сега съм Уелс. Но ти може да имаш лош късмет. Семейство Боуфорт може и да имат лош късмет. А може би ти ще промениш късмета им — казва тя с безразличие. — В края на краищата, имаше достатъчно късмет да родиш момче. Сега имаш наследник за Ланкастър.

Поднасят вечерята много късно; Бъкингамският херцог спазва дворцовите часове и не се безпокои от цената на свещите. Поне тук месото е по-добре приготвено и има повече допълнителни блюда със сладкиши и захаросани плодове, отколкото в замъка Пемброук. Виждам, че на тази маса, където всичко е толкова красиво, обноските на Джаспър са подчертано възпитани, и осъзнавам за първи път, че той живее като войник, когато е в пограничния си замък на самите предели на кралството, но е изискан придворен, когато се намира в изтъкнат дом. Той ме вижда, че го наблюдавам, и ми намира, сякаш ние двамата споделяме тайната как се справяме с живота си, когато не се налага да показваме най-доброто си поведение.

Вечеряме добре, а след това има забавление: няколко шута, жонгльор, и момиче, което пее. После майка ми ми кимва и ме отправя в леглото, сякаш съм още дете, и пред толкова високопоставени личности аз не мога да сторя друго, освен да направя реверанс, за да ме благослови, и да си отида. На излизане хвърлям поглед към бъдещия си съпруг. Той гледа към певицата с присвити очи, с лека усмивка на уста. След като виждам този поглед, вече нямам нищо против да изляза. Отвратена съм от мъжете, от всички мъже, повече, отколкото се осмелявам да призная пред себе си.

На другия ден конете са изкарани в двора на конюшната. Предстои да бъде изпратена обратно в замъка Пемброук, докато едногодишният ми траур приключи и мога да се омъжа отново за онзи усмихнат непознат. Майка ми идва да се сбогува с мен и наблюдава как прислужникът ме вдига върху страничното седло зад главния коняр на Джаспър. Самият Джаспър язди напред със своя отряд от стражи. Задната колона чака мен.

— Ще оставиш сина си на грижите на Джаспър Тюдор, когато се омъжиш за сър Хенри — отбелязва майка ми, сякаш това подреждане на нещата ѝ е хрумнало току-що, в този миг, докато си тръгвам.

— Не, той ще дойде с мен. Разбира се, той ще дойде с мен — изричам на един дъх. — Той трябва да дойде с мен. Той е мой син. Редно ли е да бъде другаде, освен при мен?

— Не е възможно — казва тя решително. — Всичко е уговорено. Той ще остане при Джаспър. Джаспър ще се грижи за него и ще го пази.

— Но той е мой син!

Майка ми се усмихва:

— Самата ти си не много повече от дете. Не можеш да се грижиш за наследник на нашето име, и да го опазиш. Времената са опасни, Маргарет. Досега би трябвало да си разбрала това. Той е ценно момче. Ще бъде в по-голяма безопасност, ако е по-далече от Лондон, докато Йорк са на власт. В Пемброук той ще бъде в по-голяма безопасност, отколкото на което и да е друго място в страната. В Уелс обичат Тюдорите. Джаспър ще го брани като свой роден син.

— Но той е мой роден син! Не на Джаспър!

Майка ми се приближава и слага ръка на коляното ми:

— Ти не притежаваш нищо, Маргарет. Самата ти си собственост на своя съпруг. Отново ти избрах добър съпруг, съпруг, който е близо до короната, родственик на семейство Невил, син на най-изтъкнатия херцог на Англия. Бъди благодарна, дете. За сина ти ще се грижат добре, а после ще имаш още синове, този път — с името на рода Стафорд.

— Едва не умрях миналия път — избухвам, без да се интересувам от мъжа, седнал пред мен на коня, с изправени рамене, преструвайки се, че не слуша.

— Знам — казва майка ми. — И това е цената да бъдеш жена. Твоят съпруг изпълни дълга си и загина. Ти изпълни своя и оцеля. Този път ти имаше късмет, а той — не. Да се надяваме, че ще продължиш да имаш късмет.

— Ами ако нямам такъв късмет следващия път? Ами ако имам късмета на семейство Боуфорт, и следващия път акушерките постъпят, както си им наредила и ме оставят да умра? Ако изпълнят твоето нареждане и измъкнат внук от мъртвото тяло на дъщеря ти?

Тя дори не мигва.

— Бебето трябва винаги да бъде спасявано с преимущество пред майката. Така съветва Светата Църква, знаеш това. Аз само напомних на жените за техния дълг. Няма нужда да приемаш всичко толкова лично, Маргарет. Превръщаш всичко в своя лична трагедия.

— Мисля, че ако нареждаш на акушерките ми да ме оставят да умра, това е моя трагедия!

Тя почти присвива рамене, докато отстъпва назад:

— Това са рисковете, пред които се изправя една жена. Мъжете загиват в битка; жените умират при раждане. Битката е по-опасна.

Шансовете са на твоя страна.

— Но какво, ако шансовете са срещу мен, ако нямам късмет? Какво, ако умра?

— Тогава ще имаш удовлетворението да знаеш, че си създала поне един син за династията Ланкастър.

— Майко, за бога — изричам, с разтреперан от сълзи глас. — Кълна се, искам да вярвам, че в живота ме чака нещо повече от това да бъда съпруга на един мъж след друг и да се надявам да не умра при раждане!

Тя поклаща глава, усмихвайки ми се, сякаш моята ярост е като на малко момиче, което крещи над играчките си.

— Не, наистина, скъпа моя, не ти е отредено нищо повече — казва тя. — Затова изпълни дълга си с покорно сърце. Ще те видя през януари на сватбата ти.

Пътувам обратно към замъка Пемброук в навъсено мълчание, и признаците на настъпващата пролет надолу по раззелениящите се пътища не ми доставят никакво удоволствие. Извърщам глава от дивите нарциси, които превръщат високо разположените ливади в сияещ килим от сребърно и златисто, глуха съм за настойчивото, радостно пеене на птиците. Калугерицата, която се рее лениво над една разорана нива и надава острия си писклив зов, не означава нищо за мен, защото вече нищо няма значение. Бекасината, която се спуска надолу, издавайки звук, подобен на барабанен бой, не вика мен. Животът ми няма да бъде посветен на Бога, няма да бъде специален в никакво отношение. Ще се подписвам като Маргарет Стафорд — няма да бъда дори херцогиня. Ще живея като сиво горско птиче, кацнало на тънко клонче, докато ястребът ме убие, и никой няма да забележи смъртта ми и да я оплаче. Собствената ми майка каза, че не ме очаква нищо, което си струва да бъде извършено, и най-доброто, на което мога да се надявам, е да избегна преждевременната смърт по време на раждане.

Джаспър пришпорва коня си напред веднага, щом вижда високите кули на Пемброук, и затова ме посреща на портите на замъка с бебето ми в ръце, сияещ от радост.

— Може да се усмихва! — възкликва той, още преди конете да спрат. — Той може да се усмихва. Видях го. Надвесих се над люлката му да го вдигна, и той ме видя, и се усмихна. Сигурен съм, че беше усмивка. Не мислех, че ще се усмихне толкова рано. Но със сигурност беше усмивка. Може би ще се усмихне на теб.

И двамата чакаме с надежда, вгледани в тъмносините очи на малкото бебе. Той е още здраво пристегнат, сякаш готов за ковчега; само очите му могат да се движат, не може дори да си обърне главата. Повит е така, че да не може да помръдне.

— Може би ще се усмихне по-късно — казва утешително Джаспър. — Ето! Дали го направи? Не.

— Няма значение, тъй като и без друго трябва да го оставя, преди да е изтекла и година, понеже трябва да замина и да се омъжа за сър Хенри Стафорд. Тъй като сега трябва да раждам синове с името Стафорд, дори и ако умра, докато го правя. Може би той няма за какво да се усмихва; може би знае, че ще бъде сирак.

Джаспър тръгва с мен към входната врата на замъка, върви до мен, с бебето ми, почиващо удобно в ръцете му.

— Ще ти позволят да го посещаваш — казва той утешително.

— Но той ще бъде поверен на теб. Предполагам, че си знаел. Предполагам, че всички заедно сте планирали това. Ти, майка ми, моят свекър и старият ми бъдещ съпруг.

Той хвърля поглед към разплаканото ми лице.

— Той е Тюдор — казва внимателно. — Син на брат ми. Единственият наследник на нашето име. Не би могла да избереш някой, по-достоеен от мен да се грижи за него.

— Ти дори не си му баща — казвам раздразнено. — Защо трябва да остане с теб, а не с мен?

— Почитаема сестро, самата ти не си много повече от дете, а времената са опасни.

Нахвърлям му се и тропвам с крак.

— Достатъчно възрастна съм, за да бъда омъжена два пъти. Достатъчно възрастна съм, за да споделям легло без нежност или внимание. Достатъчно възрастна съм да рискувам да умра в родилната стая, и да ми кажат, че родната ми майка — *родната ми майка* — е наредила да спасят детето, а не мен! Мисля, че вече съм жена. Аз съм с бебе на ръце, бях омъжена и овдовях, а сега съм отново сгодена. Аз

съм като стока, която може да бъде изпращана насам-натам, като топ платно, и рязана така, както искат хората. Майка ми ми каза, че баща ми е загинал от собствената си ръка и че сме семейство без късмет. Мисля, че вече съм жена! Третирате ме като зряла жена, когато това е угодно на всички ви: трудно можете да ме превърнете отново в дете!

Той кимва, сякаш ме слуша и обръща внимание на това, което имам да кажа.

— Имаш основание да роптаеш — казва овладяно. — Но така върви светът, лейди Маргарет; не можем да правим изключение за теб.

— Но би трябвало! — възкликвам. — Именно това повтарям още от детството си. Би трябвало да направите изключение за мен. Нашата Повелителка ми говори, светата Жана ми се явява. Изпратена съм да ви бъда пътеводна светлина. Не мога отново да бъда омъжена за обикновен човек и изпратена бог знае къде. Редно е да получа собствен манастир и да бъда игуменка! Трябва да сториш това, братко Джаспър: ти владееш Уелс. Трябва да ми дадеш манастир, искам да основа орден!

Той притиска бебето плътно към себе си и се извързва леко от мен. Мисля си, че е трогнат до сълзи от праведния ми гняв, но после виждам, че лицето му е пламнало и зачервено, а раменете му се тресат, защото се смее.

— О, боже мой — казва той. — Прости ми, Маргарет, но, о, боже мой! Ти си дете, дете! Ти си бебе като нашия Хенри, и аз ще се грижа и за двама ви.

— Никой няма да се грижи за мен — изкрещявам. — Защото всички вие грешите за мен, а ти си глупак, щом ми се присмиваш. Аз съм под грижите на Бога, и няма да се омъжа за никого! Ще стана игуменка.

Той си поема дъх, с лице, все още светнало от смеха.

— Игуменка. Разбира се. А ще вечеряте ли с нас тази вечер, Преподобна Майко?

Намръщвам му се.

— Желая да ми сервират в покоите ми — казвам ядосано. — Няма да вечерям с вас. Може би никога повече няма да вечерям с вас. Но можеш да кажеш на отец Уилям да дойде при мен. Ще трябва да се изповядам, че съм прегрешила срещу онези, които прегрешиха спрямо мен.

— Ще го изпратя — казва мило Джаспър. — И ще изпратя в стаята ти най-хубавите блюда. А утре се надявам да се срещнеш с мен в двора на конюшните, и ще те науча да яздиш сама. Една важна дама като теб би трябвало да има собствен кон, би трябвало да язди добре някой красив кон. Мисля, че когато се върнеш в Англия, трябва да яздиш собствения си хубав кон.

Поколебавам се.

— Не мога да бъда изкушавана от суетата — предупреждавам го. — Ще бъда игуменка, и нищо няма да ме отклони от намерението ми. Ще видите. Всички ще видите. Няма да ме третирате като стока за размяна и продажба. Сама ще владея живота си.

— Разбира се — казва той мило. — Много погрешно е, дето смяташ, че мислим така за теб, защото аз те обичам и уважавам, както обещах, че ще правя. Ще ти намеря скъп кон, ще изглеждаш прекрасно на него, всички ще ти се възхищават, но това може да няма абсолютно никакво значение за теб.

В съня си виждам белосани манастирски стени и голяма библиотека, в която към масите са прикрепени с вериги книги с цветни илюстрации, и аз мога да ходя всеки ден там и да уча. Сънувам домашен учител, който ще ме преведе през гръцкия, латинския и дори еврейския; мечтая си и че ще чета Библията на езика, който е най-близък до ангелите, и ще знам всичко. В съня ми жаждата ми за учение и желанието ми да бъда специална са успокоени, облекчени. Мисля си, че ако можех да бъда учена жена, бих могла да живея в мир. Мисля си, че ако можех да се събуждам всеки ден, за да изпълнявам прилежно задълженията за деня, и да прекарвам дните си в учение, щях да чувствам, че водя живот, който е угоден на Бог и на мен. Нямах да ме е грижа дали хората ме смятат за специална, ако животът ми наистина беше специален. За мен нямах да има значение дали хората могат да ме възприемат като набожна и благочестива, ако можех наистина да живея като начетена благочестива жена. Искам да бъда такава, каквато изглеждам привидно. Държа се, сякаш съм особено свята, сякаш съм особено момиче, но това е, което наистина искам да бъда. Наистина искам.

На сутринта се събуждам и се обличам, но преди да отида на закуска, отивам в детската стая да видя бебето. Той е още в люлката си, но го чувам да гука: тихички звуци, сякаш малко пате кряка тихичко по водите на спокойно езеро. Надвесвам се над люлката да го видя, и той се усмихва. Наистина. В тъмносините му очи има безпогрешно разпознаване, и в смешната, разкриваща беззъбите му венци, триъгълна, широка усмивка, с която прилича едновременно на малка кукла, и невероятно много на малко човече.

— Хей, Хенри — казвам, и малката сияйна усмивка става по-широка, сякаш той знае името си, сякаш знае моето име, сякаш ме разпознава като своя майка, сякаш вярва, че имаме късмет и че наистина имаме за какво да играем, сякаш може да имаме многообещаващ живот, в който аз мога да се надявам на нещо повече от най-мизерно оцеляване.

Той се усмихва сияйно в продължение на още миг, а после нещо го разсейва. Виждам как по лицето му преминава изненадано изражение, и след миг той вече се дави и плаче, а бавачките му пристъпват напред и ме побутват настрана, за да го измъкнат от люлката и да го занесат на дойката му. Оставям ги да го вземат, и слизам в голямата зала да кажа на Джаспър, че бебето Хенри се е усмихнало и на мен.

Джаспър ме чака в двора на конюшнията. До него стои едър черен кон, голямата му глава е наведена, опашката му се размахва и плющи.

— За мен ли е? — питам. Опитвам се да не говоря плахо, но този кон, несъмнено е много едър, а аз съм яздила само на дребни понита, водени от главния коняр, или на странично седло зад някой коняр по време на дълги пътувания.

— Това е Артур — казва внимателно Джаспър. — И е едър. Но е много спокоен и стабилен, и е подходящ, за да се научиш да яздиш. Беше боен кон на баща ми, но вече е твърде стар да се състезава в турнири. Въпреки това не се страхува от нищо, и ще те отнесе благополучно навсякъде, където му наредиш.

Конят вдига глава и ме поглежда, и в спокойната тъмнота на погледа му има нещо толкова бъдещо доверие, че пристъпвам напред и протягам ръка. Едрата глава се свежда, широките ноздри подуват ръкавицата ми, после той леко докосва с устни пръстите ми.

— Ще вървя до теб, а Артур ще се движи спокойно — обещава ми Джаспър. — Ела тук, ще те вдигна да се качиш на седлото.

Отивам при него, той ме повдига и ми помага да възседна коня странично. Когато вече съм се закрепила стабилно на седлото, той издърпва надолу края на роклята ми, така че тя пада равномерно от двете страни на коня и покрива ботушите ми.

— Ето така — казва той. — Сега си дръж краката неподвижни, но леко притиснати към него. Така ще знае, че си там, а ти се дръж здраво. Вземи юздите.

Повдигам ги, а Артур вдига едрата си глава, застанал нащрек от докосването ми.

— Няма да тръгне, нали? — питам нервно.

— Едва когато го подритнеш леко, за да му подскажеш, че си готова. А когато искаш да спре, дръпни леко поводите. — Джаспър се пресяга и премества ръцете ми, така че поводите се усукват през пръстите ми. — Само го накарай да извърви две крачки напред, за да знаеш, че можеш да го накараш да тръгва и да спира.

Предпазливо смущавам леко коня с двете си пети, и удивена от първата голяма, олюляваща се крачка напред, дръпвам поводите. Той покорно спира веднага.

— Успях! — възкликвам задъхано. — Той спря заради мен! Наистина ли? Наистина ли спря, защото аз му казах?

Джаспър вдига лице и ми се усмихва:

— Ще направи всичко за теб. Само трябва да му дадеш ясен сигнал, за да знае какво искаш да направи. Той служи предано на баща ми. На гърба му Едмънд и аз се научихме да участваме в турнирите, а сега ще бъде твой учител. Може би ще живее достатъчно дълго, та и невръстният Хенри ще се научи да язди на него. Сега го изведи от двора на конюшната и го заведи в двора пред замъка.

Вече по-уверено давам на Артур сигнал да тръгне, и този път го оставям да продължи. Огромните му холки се движат напред, но гърбът му е толкова широк, че мога да седя непоклатимо и уверено. Джаспър върви пред него, но не докосва повода. Аз и само аз накарав коня да отиде до вътрешния двор, после — да тръгне през тревата, а после — навън, към пътя, който води надолу към Пемброук.

Джаспър крачи бавно до мен, сякаш е излязъл да подиша чист въздух. Не поглежда към мен, нито пък хвърля поглед към коня.

Създава впечатление за човек, който върви до опитна ездачка: сякаш присъства само за компания. Едва след като сме изминали известно разстояние надолу по пътя, казва:

— Искаш ли сега да го обърнеш, и да се отправиш към къщи?

— Как се обръща?

— Обръщаш главата му, като я дръпнеш и завъртиш леко. Той ще разбере какво имаш предвид. И го притискаш леко с крак, за да му кажеш да продължи да върви.

Щом само докосвам юздата, едрата глава се обръща, Артър се завърта кръгом и се отправя към къщи. С лекота се изкачваме отново по хълма, а след това го насочвам през вътрешния двор и към конюшните, и без да му се казва, той отива да застане до издигнатото дървено трупче и ме чака да сляза.

Джаспър ми помага да сляза, а после пъха в ръката ми крайшник хляб, за да го дам на коня. Показва ми как да държа ръката си изпъната, за да може Артур да намери лакомството с чувствителните си бърни, а после извиква на един коняр да отведе коня.

— Би ли искала да яздиш отново утре? — пита той. — Бих могъл да изляза с теб на собствения си кон: могат да вървят редом един до друг и можем да отидем по-надалече. Може би надолу до реката.

— Ще ми бъде приятно — казвам. — В детската стая ли отиваш сега?

Той кимва.

— Обикновено е буден по това време. Позволяват ми да махна повоите, и той може да порита малко. Харесва му, когато е свободен.

— Ти наистина го харесваш много, нали?

Той кимва свенливо.

— Той е всичко, което ми остана от Едмънд — казва. — Той е последният от нас, Тюдорите. Той е най-ценното нещо в замъка. И кой знае? Един ден той може да се окаже най-ценното нещо в Уелс, дори в цяла Англия.

В детската стая на Хенри забелязвам, че тук Джаспър е желан и редовен гост. Има си собствен стол, където седи и наблюдава как бавно освобождават бебето от повоите. Не трепва от миризмата на мръсната пеленка между краката на детето, нито извърща глава. Вместо това се навежда напред и внимателно преглежда дупето на бебето за някакви признаци на зачервяване или възпаление, а когато му казват, че са

намазали детето с мазнина от овче руно, както е наредил, той кимва доволен. После, когато бебето е почистено, слагат топло вълнено одеяло на коленете на Джаспър, той слага Хенри да легне по гръб, гъделичка крачетата му и духа върху коремчето му, а бебето рита и се мята от радост, че е свободно.

Наблюдавам това като непозната, чувствайки се странно и не на място. Това е моето бебе, но аз не се справям с него толкова лесно. Неловко и несръчно, отивам да коленича до Джаспър, за да мога да хвана една от малките ръчички и да погледна мъничките нокти и гънките в пълничката малка длан, изящните малки линии около закръглената му китка.

— Красив е — казвам зачудено. — Но не те ли е страх да не го изпуснеш?

— Защо да го изпускам? — пита Джаспър. — Ако изобщо мога да му навреда с нещо, то най-вероятно е да го разглезя с твърде много внимание. Твоята гувернантка казва, че едно дете трябва да бъде оставено само и да не се играе с него всеки ден.

— Тя е готова да каже всичко, което да ѝ даде възможност да вечеря по-дълго или да спи в стола си — казвам язвително. — Тя убеди майка ми, че не бива да имам учител по латински, защото знаеше, че това ще ѝ създаде повече работа. Няма да позволя тя да го обучава.

— Още — казва Джаспър. — Той ще има истински учител. Ще намерим човек от някой от университетите, вероятно от Кеймбридж. Някой, който може да му даде добра основа във всичко, което ще е необходимо да знае. Както съвременните предмети, така и класическите науки: както реторика, така и математика и география.

Той се навежда напред и полага звучна целувка върху топлото коремче на Хенри. Бебето започва да гука от удоволствие и размахва ръчички.

— Не е вероятно той да наследи трона, знаеш — напомням му, отхвърляйки собственото си убеждение. — Не се нуждае от образование, каквото се полага на принц. Кралят си е на трона, а принц Едуард ще го наследи; кралицата е млада, лесно може да има още деца.

Джаспър скрива лицето на бебето с малка кърпа за хранене, а после я отдръпва рязко. Бебето надава лек вик на изненада и

удоволствие. Джаспър го прави отново, и отново, и отново. Явно двамата могат да играят тази игра цял ден.

— Той може никога да не стане нещо повече от кралски сродник — повтарям. — И тогава всичко — грижите ти за него и образованието му — ще е отишло напразно.

Джаспър притиска към себе си бебето, затоплено в одеялото си.

— Ах, не! Той е ценен сам по себе си — казва ми той. — Ценен е като дете на брат ми и внук на баща ми, Оуен Тюдор, и на майка ми, да я благослови Господ, която беше кралица на Англия. Ценен е за мен като твое дете — не забравям колко си страдала, докато го раждаше. И е ценен като представител на Тюдорите. Колкото за останалото — ще узнаем бъдещето, когато е рекъл Бог. Но ако някога призоват Хенри Тюдор, ще открият, че съм го опазил и съм го подготвил, за да е готов да управлява.

— Докато мен никога няма да ме призоват, и няма да съм годна за нищо, освен да бъда съпруга, ако изобщо оживея — казвам раздражено.

Джаспър ме поглежда и не се размива. Гледа ме, и аз изпитвам такова чувство, сякаш за първи път в живота ми някой ме е видял и ме е разбрал.

— Ти си наследницата, чието родословие дава право на Хенри да претендира за трона — казва той. — Ти, Маргарет Боуфорт. И си ценна за Бог. Поне това знаеш. Никога не съм познавал по-набожна жена. Ти приличаш повече на ангел, отколкото на момиче.

Поруменявам, както би се изчервила жена от по-долен произход, ако някой хвали красотата ѝ.

— Не знаех, че изобщо си забелязал.

— Забелязах, и мисля, че имаш истинско призвание. Знам, че не можеш да бъдеш игуменка на манастир, разбира се, че не. Но наистина мисля, че имаш призвание да служиш на Бога.

— Да, но, Джаспър, каква полза има да бъда набожна, ако не съм пример за света? Ако всичко, което са готови да ми позволят, е женитба с човек, който едва се интересува от мен, а после — ранна смърт при раждане?

— Времената са опасни и трудни — казва той сериозно, — и не е лесно човек да си изясни какво е редно да стори. Смятах, че моят дълг е да бъда добър заместник на брат си, и да задържа Уелс за крал Хенри.

Но сега брат ми е мъртъв, водят се постоянни битки, за да запазим Уелс за краля, а когато отивам в двора, лично кралицата ми казва, че трябва да се подчинявам на нейните заповеди, а не на тези на краля. Казва ми, че Англия ще е в безопасност само ако следваме нея, и тя ще ни отведе до мир и съюз с Франция, нашия голям враг.

— Тогава откъде знаеш какво да правиш? — питам аз. — Бог ли ти казва? — Смятам за твърде невероятно Бог да говори на Джаспър, чиято кожа е толкова луничава, дори сега, през март.

Той се засмива.

— Не, Бог не ми говори, затова се опитвам да бъда верен на семейството си, на краля си, и на страната си, в този ред. И се готвя за беди, но се надявам на най-доброто.

Приближавам се, за да му заговоря тихо:

— Мислиш ли, че Ричард Йоркски би се осмелил да завземе престола, ако кралят боледува много дълго? — питам. — Ако състоянието му не се подобри?

Изражението му е мрачно.

— Мисля, че това е сигурно.

— Тогава какво трябва да направя аз, ако съм далече от теб, а един мним крал превземе престола?

Джаспър поглежда замислено бебето.

— Да кажем, че нашият крал Хенри умре, а после — и принцът, неговият син.

— Пази боже!

— Амин. Да кажем, че умрат един след друг. Тогава това бебе ще стане следващият поред наследник на трона.

— Знам това достатъчно добре.

— Не смяташ ли, че може би това е твоето призвание? Да опазиш това дете, да го научиш на тънкостите на царуването, да го подготвиш за най-висшата задача в тази страна — да го видиш как бива помазан като крал и приема свещения елей върху гърдите си и става нещо повече от човек — крал, почти божествено създание?

— Мечтаех си за това — казвам му много тихо. — Когато той най-напред беше заченат, си представях, че да го износя и да го родя, е моето призвание, както това на Жана е било да доведе френския крал в Реймс. Но никога не съм говорила за това на никого, освен на Бог.

— Да кажем, че си права — продължава Джаспър, шепотът му обвързва и двама ни сякаш със заклинание. — Да кажем, че брат ми не е умрял напразно, защото неговата смърт превърна това момче в граф Ричмънд. Неговото семе превърна това момче в Тюдор, и следователно — наполовина племенник на краля на Англия. Това, че ти го износи, го превърна в Боуфорт и следващ по ред в пряката линия на наследниците на краля на Англия. Да кажем, че това е твоята съдба: да преживееш тези трудни времена и да доведеш това момче до престола. Не мислиш ли така? Не го ли чувстваш?

— Не знам — изричам колебливо. — Мислех си, че ще имам по-висше призвание. Мислех си, че ще бъда майка игуменка.

— Можеш да бъдеш най-великата майка на света — казва той усмихнато. — Ти може да бъдеш майка на краля на Англия.

— Как ще ме наричат?

— Какво? — Той е смутен от въпроса ми.

— Как биха ме наричали, ако синът ми е крал на Англия, но не съм коронясана за кралица?

Той се замисля.

— Вероятно ще те наричат „ваша светлост“. Синът ти може би ще направи съпруга ти херцог? Тогава ще бъдеш „нейна светлост“.

— Съпругът ми ще бъде херцог?

— Само по този начин може да бъдеш херцогиня. Мисля, че като жена не можеш да имаш собствена титла.

Поклащам глава.

— Защо съпругът ми да бъде удостоен с благородническа титла, когато именно аз ще съм свършила цялата работа?

Джаспър потиска смеха си.

— Каква титла би приела?

Замислям се за миг.

— Всички може да ме наричат „Нейна светлост, майката на краля“ — решавам. — Могат да ме наричат „Нейна светлост, майката на краля“, и ще подписвам писмата си с „Margaret R“.

— „Margaret R“? Би искала да се подписваш „Маргарет Регина“, кралица Маргарет? Искаш да се наричаш „кралица“?

— Защо не? — питам настойчиво. — Аз ще бъда майка на крал. Ще бъда почти кралица на Англия.

Той прави престорено церемониален поклон.

— Ще бъдеш нейна светлост, майката на краля, и всички ще трябва да изпълняват желанията ти.

ЛЯТОТО НА 1457

Не разговаряме повторно за съдбата ми, нито за бъдещето на Англия. Джаспър е прекалено зает. Отсъства от замъка по цели седмици. В ранното лято се връща с оредяла и дрипава войска, а сам той — с натъртено и насинено лице, но усмихнат. Победил е и е заловил Уилям Хърбърт, мирът в Уелс е възстановен, а управлението на Уелс е отново в наши ръце. Един Тюдор владее Уелс за династията Ланкастър — отново.

Джаспър изпраща Хърбърт в Лондон като предател, обявен извън закона, и ние научаваме, че е изправен на съд за държавна измяна и задържан в Тауър. Потръпвам, когато чувам това, мислейки си за някогашния си настойник, Уилям дьо ла Пол, който беше в Тауър, когато аз, едно малко момиче, бях заставена да се обявя за свободна от него.

— Няма значение — казва ми Джаспър, който почти не може да говори от прозяване на вечеря. — Прости ми, сестро, изтощен съм. Утре ще спя цял ден. Хърбърт няма да отиде на дръвника, както заслужава. Лично кралицата ме предупреди, че кралят ще помилва и освободи Хърбърт, и той ще доживее да ни нападне отново. Помни ми думите. Нашият крал много го бива да прощава. Готов е да прости на човека, който вдига меч срещу него. Готов е да прости на човека, който вдига Англия на бунт срещу него. Хърбърт ще бъде освободен, а след време ще се върне в Уелс, и двамата с него отново ще се бием все за същата шепа замъци. Кралят прощава на фамилията Йорк и смята, че те ще живеят в мир и разбирателство с него. Това е белег на неговото величие, наистина, Маргарет — ти се стремиш към святост и тя сигурно е ваша фамилна черта, защото мисля, че той я притежава. Той е изпълнен с най-голяма доброта и огромно доверие. Не може да понася злоба и завист: гледа на всеки като на грешник, който се стреми да бъде добър, и прави каквото може, за да му помогне. Невъзможно е да не го обичаш и да не му се възхищаваш. Типично за враговете му е, че те приемат неговата милост като позволение да продължават да

вършат каквото си пожелаят. — Той прави пауза. — Той е велик човек, но може би не и велик крал. Той се извисява много над нас. Просто това прави нещата много трудни за останалите от нас. А обикновените хора виждат единствено слабост там, където има величие на духа.

— Но сега той със сигурност е добре, нали? А дворът е отново в Лондон. Кралицата отново живее с краля, а ти владееш Уелс за него. Той може да остане здрав, синът им е силен, може да имат друго дете. Несъмнено Йорк ще се установят и заживеят, както подобава на видни благородници, под управлението на един по-велик крал. Сигурно знаят, че това е мястото им?

Той поклаща глава, сипва си нова купа говежда яхния и взема резен заквасен бял хляб. Гладен е: язди с войниците си от седмици.

— Наистина, Маргарет, не смятам, че фамилията Йорк може да се укроти и примири. Те се срещат с краля, понякога полагат всички усилия да работят заедно с него; но дори когато е с ума си, той е слаб, а когато е болен, е в транс. Ако не му бях васал, обвързан с него от сърце и душа, щеше да ми бъде трудно да му бъда верен. Щях да съм изпълнен със съмнения за бъдещето. Дълбоко в себе си не мога да ги виня, задето се надяват да контролират онова, което ще последва. Никога не съм се съмнявал в Ричард Йоркски. Мисля, че той познава и обича краля, и знае, че е от кралския род, но не е миропомазан крал. Но доверието ми към Ричард Невил, граф Уорик, не стига по-далеч, отколкото мога да проследя полета на една стрела. Той е толкова свикнал да управлява целия север: никога няма да проумее защо не може да управлява кралство. И двамата, слава на бога, никога не биха докоснали и с пръст един миропомазан крал. Но всеки път, когато кралят е болен, възниква въпросът: Кога ще оздравее? И какво да правим, докато оздравее? Както въпросът, който никой не задава на глас: Какво ще правим, ако състоянието му изобщо никога не се подобри?

Най-лошото от всичко е, че имаме кралица, която не се придържа към установените порядки, а прави, каквото си науми. Когато кралят го няма, ние сме като кораб без кормило, а кралицата е като вятърът, който може да духа във всяка посока. Ако вярвах, че Жана д'Арк не е била свята девойка, а вещица, както твърдят някои; бих помислил, че тя ни е проклела да имаме крал, който е верен на първо място на сънищата си, и кралица, която е върна на първо място на Франция.

— Не го казвай! Не го казвай! — възразявам на обидата спрямо Жана и бързо слагам ръка върху неговата, за да го накарам да замълчи. За миг ръцете ни са вкопчени една в друга, а после той внимателно измъква ръка изпод моята, сякаш не бива дори да го докосвам, дори не и по този начин, както сестра докосва брат.

— Сега говоря с теб, вярвайки, че всичко това ще остане единствено в молитвите ти — каза той. — Но след като се омъжиш този януари, ще говоря с теб само по семейни дела.

Наскърбена съм, че отдръпва ръката си, за да не го докосвам.

— Джаспър — казвам тихо. — От този януари нататък няма да имам никого на света, който да ме обича.

— Аз ще те обичам — казва той тихо. — Като брат, като приятел, като настойник на сина ти. И винаги можеш да ми пишеш, а аз винаги мога да ти отговарям, като брат и приятел, и като настойник на сина ти.

— Но кой ще разговаря с мен? Кой ще ме вижда такава, каквата съм?

Той свива рамене.

— Някои от нас са родени за самотен живот — казва той. — Ти ще бъдеш омъжена, но може да бъдеш много самотна. Ще си мисля за теб: за теб във великолепната ти къща в Линкълншър с Хенри Стафорд, докато живея тук без теб. Замъкът ще ми се струва много тих и много чужд без присъствието ти тук. По каменните стълби и в параклиса ще се усеща липсата на стъпките ти, портите ще се ослушват за смеха ти, а стените ще тъгуват за твоята сянка.

— Но ти ще задържиш сина ми — казвам, ревнива както винаги.

Той кимва.

— Ще го задържа, макар да загубих Едмънд и теб.

ЯНУАРИ 1458

Верни на думата си, майка ми, сър Хенри Стафорд и Бъкингамският херцог пристигат в замъка Пемброук през януари, въпреки снега и мразовитата мъгла, за да ме отведат за сватбата ми. Джаспър и аз сме изтощени до крайност, докато се опитваме да внесем достатъчно дърва за големи огънове във всички стаи, и да изкопчим достатъчно месо от гладуващите през зимата жители в околността, за да подготвим сватбено пиршество. Накрая се налага да се примирим с факта, че не може да има повече от три месни ястия и две блюда със сладкиши, и че има твърде малко захаросани плодове и само няколко блюда с марципан. Няма да бъде каквото очаква херцогът; но това е Уелс посред зима и ние двамата с Джаспър сме сплотени от някаква бунтарска гордост, че сме направили каквото можем, а ако то не е достатъчно добро за негова светлост и майка ми, тогава те могат да се върнат в Лондон, където бургундските търговци пристигат всеки ден с нова скъпа стока за онези, които са достатъчно богати и суетни да си прахосват парите.

В крайна сметка те почти не забелязват оскъдната храна, защото остават само два дни. Донесли са ми шапчица, обточена с кожа и ръкавици за пътуването, и майка ми се съгласява да яздя Артур през известна част от пътя. Трябва да тръгнем рано сутринта, за да хванем колкото можем от краткотрайната зимна дневна светлина, и аз трябва да съм готова и да чакам в двора на конюшната, за да не проявя неподчинение пред новото си семейство и мълчаливия си бъдещ съпруг. Ще ме отведат първо в къщата на майка ми за сватбата, а след това новият ми съпруг ще ме заведе в къщата си в Бърн в Линкълншър, където и да е това. Нов съпруг, пореден нов дом, поредна нова провинция, но аз никога не принадлежа на нито едно от тези места и никога не притежавам нищо по собствено право.

Когато всичко е готово, изтичвам обратно горе и Джаспър идва с мен в детската стая, за да се сбогувам със сина си. Хенри е пораснал, повоите и дори люлката му вече са му умалели. Сега спи в малко легло

с високи решетки от двете страни. Толкова е близо до момента, в който ще проходи сам, че ми е непоносимо да го оставя. Вече може да стои, с умилително криви крачета, като се държи здраво за молитвен стол или ниско столче, после оглежда внимателно следващия сигурен пристан и се устремява към него, като прави една несигурна стъпка и пада пътьом. Ако съм готова да играя с него, хваща ръцете ми и докато аз се прегъвам на две, за да го крепя, върви по цялата дължина на стаята, а после — обратно. Когато Джаспър влиза в детската стая, Хенри надава възторжени звуци като младо петле, защото знае, че Джаспър ще обикаля нагоре-надолу, и пак нагоре-надолу, като покорно животно, което върти колелото на вършачката, неуморно държейки ръчичките на Хенри, докато той топурка напред с пълничките си крачета.

Но вълшебният миг, в който той ще проходи сам, още не е дошъл, а аз се молах да го направи, преди да се наложи да замина. Сега той ще направи първата си стъпка без мен. И всяка стъпка след това — зная го. Аз няма да съм с него, за да проследя всяка стъпка от живота му.

— Ще ти пиша в мига, щом го направи — зарича се Джаспър.

— И ми пиши, ако успеете да го накарате да яде месо — казвам.
— Не може да живее само на каша.

— И за зъбите му — обещава ми той. — Ще ти пиша за покарването на всеки нов зъб.

Дръпвам го за ръката, и той се обръща към мен.

— А ако е болен — прошепвам, — ще ти кажат да ми спестиш тревогата. Но тревогата няма да ми бъде спестена, ако си мисля, че е болен, но никой не иска да ми съобщи. Закълни се, че ще ми пишеш, ако някога се разболее, или падне, или претърпи някаква друга злополука.

— Кълна се — казва той. — И ще го пазя възможно най-сигурно.

Обръщаме се към леглото с високи прегради, където Хенри се държи за решетката и ни се усмихва. За миг зървам двама ни, отразени в малките решетести плоскости на прозоречното стъкло зад него. Аз съм почти на петнайсет, а на следващия си рожден ден Джаспър ще навърши двасет и шест. В затъмненото стъкло изглеждаме като родители на нашето момче, приличаме на красивите млади родители на любим наследник.

— Ще дойда да го посетя веднага щом ми позволят — казвам нещастно.

Моят малък Хенри не знае, че съм дошла да се сбогувам. Вдига ръчички, за да го взема в прегръдките си.

— Ще ти нося новини за него винаги, когато съм в Англия — обещава Джаспър.

Той се навежда и вдига нашето момче. Хенри се вкопчва в него и притиска личице към шията му. Отстъпвам назад и гледам двамата, опитвайки се да задържа в паметта си образа на този мой син и неговия настойник, така че да мога да го виждам под клепачите си, когато се моля за тях. Знам, че ще ги виждам на всяка молитвена служба, по пет пъти на ден. Знам, че сърцето ми ще копнее до болка за тях двамата през целия ден, всеки ден, и нощем, когато не мога да спя от копнеж по тях.

— Не слизай да ме изпращаш — казвам измъчено. — Ще им кажа, че някой е дошъл и те е повикал. Няма да мога да го понеса.

Той ме поглежда, с изопнато и напрегнато лице.

— Разбира се, че ще сляза, и ще доведе сина ти — казва той мрачно. — Ще изглежда изключително странно, ако не се сбогувам с теб, като твой девер и настойник на сина ти. Сега си сгодена, Маргарет, трябва да внимаваш как изглеждаш пред света и как изглеждат нещата в очите на бъдещия ти съпруг.

— Мислиш, че тъкмо днес ще се съобразя с него? — избухвам. — Когато трябва да оставя теб, когато трябва да се сбогувам със сина си? Смяташ, че ме е грижа какво мисли той за мен, когато сърцето ми се къса?

Но Джаспър кимва.

— Днес и всеки ден. Старай се да се съобразяваш с него. Той ще притежава цялото ти имущество, всичките ти земи. Доброто ти име е в неговите ръце, той ще реши какво наследство да получи синът ти. Ако не можеш да бъдеш любяща съпруга — той вдига ръка, за да ми попречи да възразя, — то бъди поне съпруга, от която той да не може да се оплаче. Семейството му е едно от най-изтъкнатите в страната. Той ще наследи голямо състояние. Ако умре, част от това състояние ще получиш ти. Бъди съпруга, от която той да не може да се оплаче, Маргарет. Това е най-добрият съвет, който мога да ти дам. Ти ще бъдеш негова съпруга: това означава да бъдеш негова слугиня, негова

собственост. Той ще бъде твой господар. По-добре ще е да му се понравиш.

Не пристъпвам към него и не го докосвам. След онзи път на вечеря, когато сложих длан върху неговата и той отдръпна ръка, никога не съм го докосвала. Може и да съм четиринайсетгодишно момиче, но си имам гордост; а освен това, някои неща са твърде силни, за да бъдат облечени в думи.

— Поне ми позволи да ти кажа, само този път, че не искам да се омъжвам за него, и не искам да си тръгвам от тук — казвам с равен тон.

Над кръглата главица на сина ми Джаспър ми се усмихва, но очите му са потъмнели от болка.

— Зная — казва той. — И мога да ти кажа, че ще бъда изпълнен с печал, щом си отидеш. Ще ми липсваш.

— Обичаш ме като сестра — казвам настойчиво, предизвиквайки го да оспори думите ми.

Той се извъръща, прави една крачка, а после се връща при мен. Хенри започва да гука и протяга ръце към мен, мислейки, че това е игра. Джаспър спира рязко — само на половин крачка разстояние от мен, достатъчно близо да почувствам топлия му дъх върху бузата си, достатъчно близо, за да пристъпя към него, в обятията му, стига само да се осмеля.

— Знаеш, че нямам право да говоря — изрича Джаспър сковано. — Ти ще станеш лейди Стафорд, преди да е изтекла и една седмица. Върви си със знанието, че ще мисля за теб всеки път, щом повдигна сина ти от леглото му, всеки път, когато коленича за молитвите си, всеки път, когато заръчвам да ми доведат коня, през всеки час от всеки ден. Има думи, които приличието не допуска да бъдат изречени между граф Пемброук и лейди Стафорд, затова няма да ги кажа. Ще трябва да се задоволиш с това.

Разтривам ожесточено очи, и когато отдръпвам юмруците си, те са мокри от сълзи.

— Но това е нищо — изричам ожесточено. — Нищо в сравнение с онова, което бих ти казала аз. Съвсем не е това, което искам да чуя.

— Както и е редно да бъде. Така нямаш нищо за изповядване — нито пред свещеник, нито пред съпруг. Нито пък аз. — Той прави пауза. — Сега си върви.

Тръгвам първа надолу по стълбите към вътрешния двор на замъка, където чакат конете. Годеникът ми слиза припряно от седлото, повдига ме върху коня ми и промърморва отново, че пътят е дълъг и може би ще искам да яздя на допълнително седло зад някого от останалите, или да пътувам в носилка, а аз казвам отново, че съм се научила да яздя, че обичам да яздя, и че Артур, конят, който Джаспър ми даде като сватбен подарък, ще ме носи спокойно и уверено цял ден.

Стражите вече са на конете: подреждат се и накланят знамената си за поздрав към граф Пемброук, с малкия граф Ричмънд, моят син, в ръцете му. Сър Хенри небрежно му отдава чест. Джаспър ме поглежда, и аз отвръщам на погледа му за миг, без да трепна, а после обръщам коня си и се отдалечавам от Пемброук — от замъка и от графа. Не обръщам глава, за да видя дали гледа след мен: знам, че е така.

Отиваме в къщата на майка ми в Блетсоу, и аз се омъжвам в малкия параклис в присъствието на своите полусестри. Този път не питам майка си дали женитбата може да ми бъде спестена, а тя не ме успокоява с лъжливи обещания. Хвърлям кос поглед към новия си съпруг и си помислям, че макар да е два пъти по-възрастен от мен, може би ще бъде по-мил към мен, отколкото би бил един по-млад мъж. Когато коленича пред олтара за сватбената благословия, отправям молитва с цялото си сърце да е толкова стар, че да е импотентен.

След сватбеното пиршество в наша чест ни слагат да си легнем, а аз коленича в долния край на леглото и се моля за смелост, и за това силата да му изневери. Той влиза в стаята, преди да съм приключила, и сваля нощницата си, оставяйки ме да го видя гол, сякаш това изобщо не е неловко.

— За какво се молиш? — пита той, с голи гърди, с гол задник, просто напълно отблъскващ и ужасяващ, и въпреки това говори, сякаш не го съзнава.

— Да бъда пощадена — изтърсвам, и веднага се плясвам ужасено с ръка през устата. — Толкова съжалявам, моля да ме извините. Имах предвид, да бъда пощадена от страха.

За мое удивление, той не показва признаци на гняв. Дори не изглежда ядосан. Засмива се, докато се вмъква в леглото, все още гол.

— Бедното дете — казва той. — Нямах никаква причина да се страхуваш от мен. Ще се опитам да не ти причинявам болка, и винаги ще бъда мил към теб. Но трябва да се научиш да си държиш езика.

От неудобство се изчервявам до алено и се вмъквам в леглото. Той внимателно ме притегля към себе си, обгръща ме с ръка и ме притиска към рамото си, сякаш това е най-естественото нещо на света. Никой мъж не ме е прегръщал преди, и аз съм скована от страх при докосването му и миризмата му. Чакам грубото посегателство, което е останало в спомените ми от Едмънд, но не се случва нищо. Той не помръдва, тихото му дишане ме кара да мисля, че е заспал. Малко по малко се осмелявам да започна да дишам спокойно, а после усещам как се отпускам в мекото легло и фините чаршафи. Той е топъл, и има нещо успокояващо в едрото му тяло и мълчанието му, докато лежи до мен. Напомня ми за коня Артур — също толкова силен, едър, и внимателен. Осъзнавам, че Бог е отговорил на молитвите ми, и че на трийсет и три години новият ми съпруг сигурно е толкова стар, че е напълно импотентен. Защо иначе би лежал толкова неподвижно и тихо, като само ме гали леко с ръка по гърба? Хвала на Богородица! Той е лишен от мъжественост, и да лежа до него, е все едно да се чувствам защитена и затоплена, и дори възлюбена. Той не помръдва, не издава звук, освен една тиха въздишка, и докато тревогата ми бавно отминава, заспивам в обятията му.

ЛЯТОТО НА 1459

Омъжена съм вече от година и половина, когато виждам отново девера си Джаспър, и докато го чакам в преддверието на величественото ни имение в Линкълншър, се чувствам странно смутена, сякаш се срамувам от лекотата и удобството на живота с моя съпруг, сър Хенри. Предполагам, че Джаспър ще ме намери много променена, и знам, че съм променена. Не съм толкова напласена като момичето, което се заричаше, че не иска да се омъжва за никого; далеч по-щастлива съм от момичето, което роптаеше срещу майка си, задето каза, че за нея няма бъдеще, освен да се омъжи и да сподели легло. В изминалите осемнайсет месеца съм научила, че съпругът ми не е импотентен, а тъкмо напротив: много мил и много внимателен към мен. Неговата нежност и мило държание ме научиха на нежност в замяна, и би трябвало да призная, че съм щастлива и удовлетворена съпруга.

Той ми дава голяма свобода в съвместния ни живот, позволявайки ми да ходя на църква толкова често, колкото пожелаая; на мое разположение са свещеникът и църквата, която се намира досами нашия дом. Наредих службите да следват ежедневния манастирски ред, и посещавам повечето от тях, дори нощните литургии по време на светите празници, а той не възразява. Дава ми щедра издръжка и ме насърчава да си купувам книги. Започвам да си създавам собствена библиотека от преводи и ръкописи, а понякога вечер той сяда с мен и ми чете от евангелието на латински, докато аз следя думите в един английски превод, преписан за мен по негова заръка, който започвам бавно да разбирам. Накратко, този мъж се държи с мен по-скоро като със своя млада повереница, отколкото като със своя съпруга, и се грижи за здравето ми, образованието ми и религиозния ми живот.

Той е мил и се грижи да се чувствам удобно; не се оплаква, че още не е заченато бебе, и изпълнява съпругеския си дълг внимателно.

И така, докато чакам Джаспър, аз се чувствам странно засрамена, сякаш съм намерила сигурен пристан и подло съм избягала от

опасността и страховете на Уелс. После виждам облака прах по пътя, чувам тропота на копитата и звъntenето на оръжията, и Джаспър и хората му влизат с тропот в двора на конюшнията. Той е съпроводен от петдесет конници, всичките въоръжени, всичките — с мрачни лица, сякаш готови за война. Сър Хенри е до мен, когато пристъпваме напред да поздравим Джаспър, и всякаква надежда, която съм хранила, че той може да хване ръката ми, или да ме целуне по устните, изчезва когато виждам, че сър Хенри и Джаспър са изпълнени с нетърпение да поговорят помежду си и че двамата изобщо не се нуждаят от присъствието ми. Сър Хенри стисва лактите на Джаспър в сурова прегръдка:

— Някакви неприятности по пътя?

Джаспър го тупва силно по гърба.

— Шайка разбойници, закичени с бялата роза на Йорк, но нищо повече — казва той. — Наложил се да им дадем отпор, а после те избягаха. Какви са новините тук?

Сър Хенри прави гримаса:

— По-голямата част от графство Линкълншър подкрепя Йорк; Хъртфордшър, Есекс и Ййст Англия са на негова страна или на страната на неговия съюзник Уорик. На юг от Лондон, Кент е наполовина бунтовен, както обикновено. Там страдат толкова много от френските пирати и блокадата на търговията, че гледат на граф Уорик в Кале като на техен спасител, и никога няма да простят на кралицата францужойка за произхода ѝ.

— Дали ще стигна до Лондон невредим, как мислите? Искам да замина вдругиден. Много въоръжени банди ли извършват набези по главния път? Дали да избягвам главните пътища?

— Стига Уорик да си остане в Кале, ще се сблъскате само с обичайните бандити. Но се говори, че той може да стовари армия тук всеки момент, а после ще потегли да се срещне с Йорк в Лъдлоу, и докато отива натам, пътищата ви може да се пресекат. По-добре изпратете съгледвачи напред и гледайте една група да ви следва отзад. Ако срещнете Уорик, ще се окажете въввлечен в битка, може би първата от една война. При краля ли отивате?

Те се обръщат и влизат заедно в къщата, и аз ги следвам — господарка на къщата само по име. Домашните слуги на сър Хенри

винаги се грижат всичко да е готово. Аз не съм много повече от гостенка.

— Не, кралят, Бог да го благослови и да го пази, замина за Ковънтри, и ще призове лордовете от фамилията Йорк да се срещнат с него там и да признаят управлението му. Това е техният изпит. Ако откажат да отидат, ще бъдат призвани на съд. Кралицата и принцът са с краля заради собствената си безопасност. Наредено ми е да обградя двореца Уестминстър и да задържа Лондон за краля. Трябва да бъде готов за обсада. Готвим се за война.

— Няма да получите помощ от търговците и лордовете в Сити — предупреждава го моят съпруг. — Всички са за Йорк. Не ги интересува нищо друго освен това, че не могат да си вършат работата, ако кралят не е в състояние да опази мира.

Джаспър кимва.

— Така чух. Ще наложа волята си. Наредено ми е да събера хора и да издигна земни насипи. Ще превърна Лондон в ограден със стени град за Ланкастър, независимо от желанията на гражданите.

Сър Хенри отвежда Джаспър в една вътрешна стая; аз влизам след тях, и ние затваряме вратата след себе си, за да могат да говорят насаме.

— В цялата страна има малцина, които биха отрекли, че каузата на Йорк е справедлива — казва моят съпруг. — Вие сам го познавате. Той е предан на краля, от сърце и душа. Но докато кралят е управляван от кралицата и докато тя заговорничи с херцога на Съмърсет, няма да има мир и сигурност за Йорк, нито за някого от приближените му. — Той се колебава — Всъщност няма да има мир за никого от нас — добавя. — Кой англичанин може да се чувства в безопасност, ако една кралица францужойка държи в ръцете си всичко? Няма ли тя да ни предаде на французите?

Джаспър поклаща глава.

— Все пак тя е кралица на Англия — казва той категорично. — И майка на Уелския принц. Освен това първа дама на рода Ланкастър, нашия род. Тя има право на нашата лоялност. Тя е наша кралица, независимо какъв е произходът ѝ, с кого поддържа приятелство, над какво има контрол.

Сър Хенри се усмихва с кривата си усмивка: от цяла година, прекарана в неговата компания знам какво означава тя — че нещо му

се струва прекалено просто и ясно, за да е така.

— Дори при това положение тя не бива да управлява краля — казва той. — Не би трябвало да го съветва вместо неговите съветници. Той би трябвало да се посъветва с Йорк и Уорик. Те са най-изтъкнатите мъже на неговото кралство; те са военни водачи. Те трябва да го съветват.

— С въпроса за членовете на кралския съвет можем да се занимаем, когато заплахата от страна на Йорк приключи — казва Джаспър нетърпеливо. — Няма време да го обсъждаме сега. Въоръжавате ли арендаторите си?

— Аз ли?

Джаспър ме стрелва с шокиран поглед:

— Да, сър Хенри, вие. Кралят призовава всички свои верноподаници да се готвят за война. Вербувам войници. Дойдох тук за вашите арендатори. Ще дойдете ли с мен да защитите Лондон? Или ще потеглите да се присъедините към своя крал в Ковънтри?

— Нито едното, нито другото — казва съпругът ми тихо. — Баща ми свиква хората си, и брат ми ще потегли с него. Ще съберат малка армия за краля, и мисля, че това е достатъчно от едно семейство. Ако моят баща ми нареди да го придружа, ще тръгна, разбира се. Това би било мой дълг като негов син. Ако поддръжниците на Йорк дойдат тук, ще се бия с тях, както съм готов да се бия с всеки, нахлуващ в земите ми. Ако Уорик се опита да прегази земята ми, аз ще я защитя: но няма да потегля този месец по собствено решение.

Джаспър извърща поглед, а аз се изчервявам от срам, че имам съпруг, който си остава до огнището, когато се разнася призив за битка.

— Съжалявам да науча това — казва Джаспър кратко. — Смятах ви за предан привърженик на Ланкастър. Не очаквах това от вас.

Съпругът ми хвърля поглед към мен с лека усмивка.

— Боя се, че съпругата ми също няма високо мнение за мен, но не мога с чиста съвест да потегля да избивам собствените си сънародници, за да защитя правото на една млада, лекомислена францужойка да дава на съпруга си лоши съвети. Кралят има нужда да бъде съветван от най-добрите и достойни мъже, а Йорк и Уорик са сред най-достойните мъже, доказали верността си. Ако той ги превърне в свои врагове, то Йорк и Уорик може да потеглят на поход

срещу него, но съм сигурен, че те не възнамеряват да направят нищо повече от това да принудят краля да се вслуша в тях. Сигурен съм, че няма да направят нищо повече от това, да настояят да присъстват в съвета му и гласовете им да се чуват. А след като смятам, че това е тяхно право, как мога, как би ми позволила съвестта, да се боря против тях? Тяхната кауза е справедлива. Те имат право да го съветват, а кралицата — не. Знаете това така добре, както и аз.

Джаспър скача на крака с бързо, нетърпеливо движение:

— Сър Хенри, честно казано, нямате избор. Трябва да се биете, защото вашият крал ви е призовал, защото главата на вашия род ви е призовал. Ако сте от рода Ланкастър, ще последвате призива.

— Не съм хрътка, която започва да лае, щом чуе ловния рог — казва съпругът ми тихо, без изобщо да се трогне от повишения тон на Джаспър. — Не лая по заповед. Не се впускам в преследване, когато ми наредят. Ще тръгна на война, ако някога има кауза, за която смятам, че си струва да умра — но не по-рано. Но наистина се възхищавам на вашия, хм... висок боен дух.

От тона на по-възрастния мъж Джаспър се изчервява до корените на рижата си коса.

— Мисля, че това изобщо не е за смях, сър. Бия се за своя крал и за своя род от две години, и трябва да ви припомня, че това ми костваше скъпо. Край стените на Кармартън изгубих собствения си брат, наследника на нашето име, цветът на нашия дом, съпругът на Маргарет, който така и не видя сина си...

— Знам, знам, и не се смея. Аз също изгубих брат, не забравяйте. Тези битки са трагедия за Англия, не повод за смях. Елате, нека да вечеряме и да забравим разногласията си. Моля се да не се стигне до битка, и за това трябва да се молите и вие. Нуждаем се от мир в Англия, ако смятаме отново да станем силни и богати. Превзехме Франция, защото между хората там цареше разделение. Нека не губим пътя си, както сториха те; нека не се превръщаме сами в най-лоши врагове на себе си в собствената си страна.

Джаспър е готов да възрази; но съпругът ми го хваща под ръка и го отвежда в голямата зала, където мъжете вече са насядали, по десетима на маса, в очакване на вечерята си. Когато Джаспър влиза, неговите хора започват да чукат по масата с ръкохватките на кинжалите си в знак на одобрение, и си помислям, че е прекрасно, дето

той е такъв командир, и толкова обичан от войниците си. Той прилича на странстващ рицар от приказките: той е техният герой. Слугите и васалите на моя съпруг просто свеждат глави и докосват шапките си в безмълвен знак на почит, докато той минава. Но никой никога не е аплодирал бурно Хенри Стафорд. Никой никога няма да го стори.

Вървим през плътния тътен от мъжки гласове към високата маса, и виждам как Джаспър хвърля поглед към мен, сякаш ме съжалява, задето съм се омъжила за човек, който не желае да се бие за семейството си. Не вдигам очи. Мисля си, че всички знаят, че съм дъщеря на страхливец, а сега съм съпруга на страхливец, и трябва да живея посрамена.

Когато слугата ни полива да измием ръцете си и ги попива с кърпа, моят съпруг казва любезно:

— Но аз отвлякох вниманието ви от въпроса, който е от огромен интерес за съпругата ми: здравето на нейния син. Как е младият Хенри? Добре ли е?

Джаспър се обръща към мен:

— Той е здрав и силен. Писах ти, че кътните му зъби вече покарват; докараха му треска за няколко дни, но вече я преодоля. Ходи и тича. Говори много, невинаги ясно, но бърбори по цял ден. Бавачката му казва, че е своенравен, но не повече, отколкото подобава на положението му в света и на възрастта му. Казах ѝ да не бъде прекалено строга с него. Той е граф Ричмънд: духът му не бива да бъде пречупван, той има право да проявява гордост.

— Разказваш ли му за мен? — питам аз.

— Разбира се, че да — казва той с усмивка. — Разказвам му, че майка му е важна дама в Англия и ще дойде да го види скоро, и той казва: „Мама!“ точно така.

Засмивам се на неговата имитация на пискливото гласче на двегодишно дете:

— А косата му? — питам. — Започва ли да става червена като тази на Едмънд?

— Ах, не — казва Джаспър с разочарование, което аз не споделям. — Оказва се, че произходът ни не се е проявил истински в това. Косата му е къдрава и кестенява, като косъма на светъл дорест кон. Бавачката му смята, че ще изсветлява през лятото, когато е навън на слънце, но няма да е медноглав като нас, Тюдорите.

— А обича ли да играе? И знае ли си молитвите?

— Играе си с бухалката и топката си: готов е да играе по цял ден, ако някой му подхвърля топка. И учи „Отче наш“ и катехизиса. Твоят приятел отец Уилям го посещава всяка сутрин за молитвите, а бавачката му го настанява до краката на леглото всяка вечер и го кара да стои там. Нарездат му да се моли за теб по име.

— Намирате ли му другарчета за игра? — пита съпругът ми. — Деца от съседните къщи?

— В замъка сме много изолирани — отвърща Джаспър. — Наблизо няма семейства с неговия произход. Няма подходящи другари за момче като него. Той е граф Ричмънд, и сродник на краля. Не мога да му позволявам да играе с деца от селото, а освен това бих се страхувал от болести. Играе си с бавачките си. Аз играя с него. Не му трябват никакви други приятели.

Кимвам. Не искам да играе със селски деца, които може да го научат на груби обноски.

— Безспорно, той се нуждае от деца на неговата възраст — настоява съпругът ми. — Ще трябва да мери сили с други момчета, дори и да са от селото и от хижите.

— Ще видя, когато му дойде времето — казва сковано Джаспър. — Засега той няма нужда от други приятели и общуване, освен онези, които му осигурявам аз.

Настъпва неловко мълчание.

— А добре ли се храни? — питам аз.

— Храни се добре, спи добре, тича наоколо по цял ден — казва Джаспър. — И расте добре. Мисля, че ще бъде висок. Има телосложението на Едмънд — издължен и слаб.

— Ще отидем да го посетим веднага щом е безопасно за пътуване — обещава ми моят съпруг. — И, Джаспър, сигурен ли си, че можеш да го опазиш в безопасност там?

— В Уелс не е останал привърженик на Йорк, който може да събере достатъчно войска, за да превземе селцето Пемброук, камо ли пък моя замък — уверява ни Джаспър. — Сега Уилям Хърбърт е верен на краля: пребоядиса се напълно след помилването си; сега е поддръжник на Ланкастър. Уелс е по-безопасен от Англия за едно момче от рода Ланкастър. Аз държа в свое владение всички най-важни

крепости и съм пуснал пазачи да обикалят по пътищата. Ще го опазя, както обещах. Винаги ще го пазя.

Джаспър остава при нас само две нощи, а денем обикаля сред нашите арендатори и събира всички мъже, които са готови да го придружат в поход към Лондон, за да го защитят в името на краля. Малцина от тях са готови охотно да заминат. Може и да сме от рода Ланкастър, но всички, които живеят достатъчно близо до Лондон, за да научават дворцовите слухове, са твърде благоразумни, за да заложат живота си на карта заради крал, за когото са чували, че е почти луд, и кралица, която е францужойка, а също и с прекалено мъжко поведение.

На третия ден Джаспър е готов да потегли отново, и аз трябва да се сбогувам с него.

— Във всеки случай, изглеждаш щастлива — казва ми той тихо в двора на конюшните, докато хората му оседлават конете си и се качват на седлата.

— Много съм добре. Той е мил с мен.

— Искан ми се да можеше да го убедиш да изпълни ролята си — казва Джаспър.

— Правя каквото мога, но се съмнявам, че ще ме послуша. Знаем, че би трябвало да отиде да служи, Джаспър, но той е по-възрастен от мен и мисли, че знае по-добре.

— Нашият крал може би ще воюва за самото си право върху престола — казва Джаспър. — Един верен човек трябва да е до него. Човек от рода Ланкастър не би трябвало да чака да бъде призован, камо ли пък — да пренебрегне призива.

— Знаем, знаем, ще му го кажа отново. А ти кажи на невръстния Хенри, че ще дойда да го видя веднага щом пътищата станат безопасни.

— Няма да има мир, и няма да е безопасно за пътуване, докато Йорк и Уорик не се подчинят на законния си крал! — казва Джаспър раздражено.

— Знаем това — казвам аз. — Но за сър Хенри...

— Какво?

— Той е стар — изричам с цялата мъдрост на шестнайсетгодишно момиче. — Не разбира, че понякога Бог ни дава

един миг, и ние трябва да го уловим. Жана д'Арк е знаела това, ти го знаеш. Понякога Бог ни предоставя един съдбовен миг, и ние трябва да чуем призива и да се надигнем, за да откликнем на него.

Усмивката на Джаспър стопля лицето му.

— Да — казва той. — Имаш право, Маргарет. Така е. Понякога се появява мигът и трябва да откликнеш. Дори ако някои смятат, че не си нищо повече от глупава хрътка, която откликва на ловджийския рог.

Той ме целува както подobaва на един девер — леко по устата — и задържа ръцете ми за миг. Затварям очи и усещам как се олюлявам, замаяна от докосването му, а после той ме пуска, обръща ми гръб и се мята на седлото.

— Старият ни кон Артур още ли те носи добре? — пита той, сякаш не иска никой от двамата ни да отбележи, че той ме оставя отново и се отправя към опасност.

— Да — казвам. — Излизам на езда с него през повечето дни. Върви с Бога, Джаспър.

Той кимва.

— Господ ще ме закриля. Защото ние сме в правото си. И знам, че когато съм в самия разгар на битката, Бог винаги ще закриля човека, който служи на своя крал.

После завърта коня си кръгом и поема начело на своите войници, на юг към Лондон, за да опази двореца Уестминстър от нашите врагове.

ЕСЕНТА НА 1459

Не получавам никаква вест за Джаспър, докато един от нашите арендатори, който е бил убеден да го последва, не се връща в дома си в средата на септември, привързан върху собственото си дребно пони: едната му ръка е гноящ чукан, лицето му — побеляло, а върху него се е наслоил мирис на смърт. Съпругата му, момиче, съвсем малко по-голямо от мен, изпищява ужасено и припада, когато го довеждат до вратата им. Тя не може да се грижи за него; не знае какво да прави с тези гниещи останки от младия човек, за когото се е омъжила по любов, затова го довеждат в имението за по-добри грижи, отколкото могат да му предоставят в мръсната му селска къщурка. Превръщам едно свободно помещение в пристройката за млякото и сиренето в болнична стая, и се питам още колко души от набързо събрания отряд на Джаспър ще се завърнат у дома ранени. Доброволецът на Джаспър разказва на съпруга ми, че бащата на Уорик, граф Солсбъри, бил повел армията си да се срещне с Йоркския херцог в Лъдлоу, когато двама от нашите лордове, Дъдли и Одли, му подготвили засада при Маркет Дрейтън, на пътя за Уелс. Нашата войска била двойно по-голяма от армията на Солсбъри: нашият пратеник Джон каза, че войниците на Йорк паднали на колене и целунали земята на бойното поле, мислейки, че тя ще бъде смъртното им ложе.

Но армията на Йорк си послужила с хитрост — хитрост, с която Солсбъри може да си послужи, тъй като неговите войници били готови на всичко за него — отстъпление, отпор, атака — затова им наредил да се оттеглят, сякаш се отказват от битката. Нашите конници ги задминали, мислейки, че преследват избягали войски, и открили, че всъщност заловени са самите те, точно когато прегазвали една река. Неприятелят се обърнал кръгом и връхлетял, бърз като нападаща змия, и нашите мъже трябвало да си проправят път с битка нагоре по склона през терен, който ставал все по-разкалян, докато се опитвали да се изкачат с конете си по него и да извлекат нашите топове нагоре. Стрелците с лъкове на Йорк можели да стрелят надолу по склона в

нашите войници, техните коне умирали под тях, те се изгубили в калта, бъркотията и градушката от стрели и гюлета. Джон каза, че реката била почервеняла от кръвта на ранените и умиращите, а мъжете, които я прегазили, за да избягат от битката, били като боядисани в червено.

Нощта паднала на бойното поле, на което не сме успели да защитим своята кауза, а нашите войници били оставени в полята да умрат. Командирът на Йорк, Солсбъри, се измъкнал, преди главният корпус на нашата армия да успее да се появи, а за заблуда оставил оръдията си на полето и платил на някакъв монах изменник да стреля с тях цяла нощ. Когато кралската армия пристигнала с тътен призори, готова за битка, очаквайки да намери йоркистите, застанали в отбрана с оръдията си, готова да избие до крак предателите, там нямало никой, освен един пиян калугер, подскачащ от един подсип за възпламеняване на друг, който им казал, че техните врагове били потеглили към Лъдлоу, смеейки се заради победата си над двамата лордове на Ланкастър.

— Значи, битката се е състояла — казва мрачно съпругът ми. — И е била изгубена.

— Не са влезли в битка със самия крал — казвам. — Кралят щеше да спечели, без съмнение. Те просто са се срещнали в битка с двама наши лордове, не с войска, водена от крал.

— Всъщност са се изправили просто пред един опърпан монах — изтъква съпругът ми.

— Нашите двама лордове щяха със сигурност да спечелят, ако войските на Йорк се бяха сражавали честно — настоявам.

— Да, но един от тези лордове вече е мъртъв, а другият е заловен. Мисля, можем да приемем, че нашите врагове спечелиха първите битки.

— Но нали ще има още боеве? Нали можем да се регрупираме? Когато Жана не успяла да превземе Париж, тя не се предала...

— Ах, Жана — казва той уморено. — Да, ако вземем Жана за наш пример, би трябвало да продължим към смъртта. Приближаваме се към успешно превръщане в мъченици. Права си. Ще има още битки. Можеш да си сигурна в това. Сега две войски се въртят една около

друга като петли на бойна арена, търсейки предимство. Можеш да си сигурна, че ще има битка, а после — друга, а сетне — трета, докато едната или другата страна бъде сломена от поражението, или унищожена.

Оставам глуха за острия му тон.

— Съпруже, ще заминете ли сега да служите на своя крал? Сега, след като първата битка се състоя, и ние загубихме? Сега, когато можете да видите, че има отчаяна нужда от нас. Че всеки достоен мъж трябва да отиде?

Той ме поглежда.

— Когато се наложи да замина, ще го сторя — казва мрачно. — Не преди това.

— Всеки верен човек в Англия ще бъде там, освен теб! — възразявам разгорещено.

— Тогава ще има толкова много мъже, че няма да имат нужда от страхливец като мен — казва сър Хенри и си тръгва от стаята за болни, в която умира доброволецът на Джаспър, преди да успее да кажа нещо повече.

След това между мен и сър Хенри се възцарява студенина, и затова аз не му съобщавам, когато получавам измачкан лист хартия от Джаспър, изписан с острия му, зле оформен почерк, който гласи просто:

„Не се страхувайте. Сам кралят излиза на бойното поле. Потегляме срещу тях.

Дж.“

Вместо това изчаквам, докато оставаме сами след вечеря и съпругът ми прокарва пръсти по струните на една лютня, без да свири някаква мелодия, и питам:

— Имаш ли новини от баща си? С краля ли е?

— Подгонили са фамилията Йорк обратно към замъка им в Лъдлоу — казва той, като подрънква само с връхчетата на пръстите си някаква безсмислена мелодийка. — Баща ми казва, че са повече от двайсет хиляди, поели в подкрепа на краля. Изглежда, повечето хора мислят, че ние ще победим, че Йорк ще бъде заловен и убит, макар

кралят в своето милосърдие да каза, че ще прости на всички, ако се предадат.

— Ще има ли друга битка?

— Освен ако Йорк не реши, че не може да се изправи срещу краля. Един вид грях е да избиваш приятелите и братовчедите си, съвсем друг — да нареждаш на стрелците си да стрелят по знамето на краля и по самия крал, който язди под него. Ами ако кралят загине в битка? Какво ще стане, ако Йорк стовари меча си върху миропомазаната глава на краля?

Затварям очи, обзета от ужас при мисълта как кралят, почти светец, бива превърнат в мъченик от собствения си поданик, който му е дал клетва за вярност.

— Но нали Йоркският херцог не може да го направи? Нали не е възможно дори да го обмисля?

ОКТОМВРИ 1459

Оказа се, че е можел.

Когато войниците на Йорк се изправили лице в лице с истинския си крал на бойното поле, открили, че не могат да се заставят да го нападнат. През целия ден се молих коленопреклонно войските на Йорк да се изтеглят зад оръдията и лафетите си, и гледах надолу по хълма към Лъдфорд Бридж и знамената на самия крал. Те прекараха деня в преговори, а аз прекарах деня, борейки се с молитвите си, а през нощта родената им от греха смелост рухна и те побягнаха. Побягнаха като страхливци, каквито всъщност бяха, а на сутринта кралят светец, но слава богу, не и мъченик, тръгна сред редиците на обикновените войници на Йорк, изоставени на позициите си от своите командири, прости им и великодушно ги изпрати у дома. Съпругата на Йорк, херцогиня Сесили, бе принудена да чака край кръста на един кръстопът в Лъдлоу с ключовете от замъка в ръка и с двете си малки момчета, Джордж и Ричард, треперещи от двете ѝ страни, докато тълпата от привърженици на краля нахлуваше като порой, жадна за плячка. Тя трябваше да се предаде на краля и да отведе синовете си в затвор, без да знае къде са избягали съпругът ѝ и двамата ѝ по-големи сина. Сигурно е била посрамена до дън душа. Големият бунт на рода Йорк и на Уорик срещу посочения им от Бога крал завърши с безредно плячкосване в самия замък на Йорк, и с хвърлянето в затвор на тяхната херцогиня, притиснала малките си синове предатели, които плачеха за поражението си.

— Те са страхливци — прошепвам на статуята на Богородица в личния си параклис. — И Ти ги наказва с позор. Молех се да бъдат победени, и Ти отговори на молитвите ми и ги унизи.

Изправям се и излизам от параклиса с по-високо вдигната глава, съзнавайки, че моят род е благословен от Бог, че е предвождан от човек, който е колкото крал, толкова и светец, и че нашата кауза е справедлива и е била защитена, без да полети дори една стрела.

ПРОЛЕТТА НА 1460

— Само че каузата не е защитена — отбелязва язвително съпругът ми. — Няма споразумение с Йорк, нито отговор на оплакванията му. Солсбъри, Уорик, и двете по-големи момчета на Йорк са в Кале, и няма да си губят времето там. Йорк е избягал в Ирландия, и сигурно също ще събира войските си. Кралицата настоя всички те да бъдат изправени на съд като предатели, а сега изисква списъци на всички здрави и годни за битка мъже във всички графства на Англия. Смята, че има право да ги призове направо в своята армия.

— Несъмнено тя възнамерява само да поиска от лордовете да свикат собствените си хора, както обикновено?

Той поклаща глава.

— Не, смята да събере войски така, както го правят французите. Смята да командва пряко обикновените войници. Планът ѝ е да изготви списъци на младите мъже във всяко графство, и да ги вдигне на оръжие сама, под собственото си знаме, сякаш е крал във Франция. Никой няма да подкрепи това. Обикновените хора ще откажат да излязат на бой за нея — защо биха го сторили, тя не е техен сеньор — а лордовете ще приемат това като враждебен акт, който подкопава властта им. Ще я заподозрат, че се опитва да се добере зад гърба им до собствените им арендатори. Всички ще възприемат това като въвеждане на френска тирания в Англия. Тя ще превърне във врагове естествените си съюзници. Бог е свидетел: тя прави така, че ни е трудно да бъдем лоялни към краля.

Отивам на изповед с мисли за мрачните му предсказания, и казвам на свещеника, че грехът, който трябва да изповядам, се изразява в усъмняване в преценката на съпруга си. Като предпазлив човек, той е твърде дискретен да ме разпитва за съмненията ми — в края на краищата, именно моят съпруг притежава параклиса и ми осигурява поминъка, и плаща за молитвите за душите на дарителите и за литургиите в църквата; но той ми налага покаяние — десет пъти „Аве Мария“ и един час коленопреклонна молитва за разкаяние. Коленича,

но не мога да изпитвам угризения и да се разкайвам. Започвам да се боя, че моят съпруг е нещо по-лошо от страхливец. Започвам да се опасявам от най-лошото по отношение на него — че симпатизира на каузата на Йорк. Започвам да се съмнявам във верността му към краля. Мънистата на броеницата са още в ръката ми, когато признавам тази мисъл пред себе си. Какво мога да сторя? Какво е редно да сторя? Как да живея, ако съм омъжена за предател? Ако той не е верен на нашия крал и на нашия род, как мога аз да му бъда вярна като съпруга? Възможно ли е Бог да ме призовава да напусна съпруга си? И къде би искал Бог да отида, освен при човек, който е предан на каузата от сърце и душа? Дали Бог иска да отида при Джаспър?

После, през юли, всички предупреждения на съпруга ми за гарнизона в Кале се оказват ужасяващо точни, когато Йорк пуска на вода цяла флотилия, акостира в Сандуич, на половината път до Лондон, и потегля към столицата, без никой да даде дори един изстрел срещу него, без пред него да бъде затръшната нито една врата. Дано Бог прости на жителите на Лондон; те разтварят широко вратите на града пред него и той влиза, посрещнат с ликуване, сякаш освобождава града от узурпатор. Кралят и придворните са в Ковънтри, но веднага щом научават вестта, из страната се понася призивът, че кралят събира и свиква всичките си приближени. Йорк е превзел Лондон; Ланкастър трябва да потегли на поход.

— Ще заминеш ли сега? — запитвам съпруга си, когато го откривам в двора на конюшните да проверява сбруята и седлата на конете и хората си. Мисля си, че най-после вижда опасността, която грози краля, и знае, че трябва да го защити.

— Не — отвръща той кратко. — Макар там да е баща ми: да го пази Бог сред тази лудост.

— Нима няма да заминеш, дори за да бъдеш с баща си в опасността?

— Не — повтаря той. — Обичам баща си, и ще се присъединя към него, ако ми заповяда, но той не ми е наредил да бъда до него. Той ще издигне знамето на Бъкингам, но все още не иска аз да застана под това знаме.

Знам, че гневът проличава в пламналото ми лице, и срещам сурово погледа му.

— Как можеш да понесеш мисълта, че не си там?

— Съмнявам се в каузата — казва той откровено. — Ако кралят иска да завземе отново Лондон от Йоркския херцог, предполагам, че трябва само да отиде в града и да обсъди условията. Не е нужно да напада собствената си столица; трябва само да се съгласи да разговаря с тях.

— Той би трябвало да покоси Йорк като предател, а ти би трябвало да бъдеш там! — казвам разгорещено.

Той въздиша.

— Много бързаш да ме изпратиш в опасност, жено — отбелязва с иронична усмивка. — Трябва да призная, че би ми се сторило по-приемливо, ако ме умоляваше да си остана у дома.

— Умолявам те единствено да изпълниш дълга си — изричам гордо. — Ако аз бях мъж, щях да потегля в подкрепа на краля. Ако бях мъж, сега щях да бъда до него.

— Щеше да бъдеш истинска Жана д'Арк, сигурен съм — казва той тихо. — Но аз съм виждал битки и знам какво струват те, а тъкмо сега считам за свой дълг да опазя тези земи и нашите хора в безопасност и мир, докато други мъже се борят да осъществят амбицията си и разкъсват тази страна.

Толкова съм разярена, че не мога да говоря, завъртам се рязко и се отдалечавам към бокса, в който Артур, старият боен кон, е настанен така, че да се движи свободно. Той внимателно свежда едрата си глава към мен, и аз го милвам по шията, търкам го зад ушите, и прошепвам, че двамата би трябвало да тръгнем заедно, да се отправим към Ковънтри, да намерим Джаспър, който със сигурност ще е там, и да се бием за краля.

10 ЮЛИ 1460

Дори ако двамата с Артур бяхме потеглили, щяхме да пристигнем там твърде късно. Кралят наредил на армията си да се укрепят пред Нортхамптън, с палисада от заострени колове пред тях, за да забавят кавалерията; току-що излетите им оръдия били насочени и готови за стрелба. Привържениците на Йорк, предвождани от момчето Едуард, граф Марч, с изменниците лорд Фокънбърг и самия Уорик в центъра, поели в настъпление в три отряда под проливния дъжд. Разкаляната земя сякаш кипяла под копитата на конете, и кавалерийското нападение било осуетено, защото конниците затънали в калта. Бог изсипал дъжд върху бунтовниците, и изглеждало вероятно те да затънат в тресавището. Момчето Едуард Йоркски трябвало наистина да положи усилие, за да намери смелост да поведе войниците си през терен, който представлявал истинско тресавище, срещу истинска градушка от стрели на Ланкастър. Той със сигурност е щял да се провали и момчешкото му лице е щяло да бъде натикано в калта; но предводителят на десния ни фланг, лорд Грей от Рътин, точно тогава се обърнал срещу своите и изтеглил войските на Йорк нагоре през барикадата, изправил се срещу собствения си род в жесток ръкопашен бой, който изтласкал нашите войници назад към река Нен, където мнозина се издавили, и позволил на Уорик и Фокънбърг да минат в настъпление.

В победата те били безмилостни. Пуснали обикновените войници да си вървят, но всички, които носели доспехи, били избити, без да приемат предложения за откуп. Най-лошото от всичко било, че влезли в лагера ни и открили палатката на самия крал, с негова светлост вътре, седнал замислено, толкова спокоен, сякаш се молел в собствения си параклис, докато ги чакал да го заловят като най-големия боен трофей.

И тези ужасни изменници го пленяват.

Две нощи по-късно моят съпруг идва при мен в стаята ми, докато се обличам за вечеря.

— Оставете ни — казва той рязко на камериерката ми, тя ми хвърля поглед, а после, виждайки мрачното му изражение, бързо излиза от стаята.

— Баща ми е мъртъв — казва той без предисловие. — Току-що ми съобщиха. Англия изгуби един велик херцог в калта на Нортхамптън, а аз загубих скъп баща. Наследникът му, моят племенник, малкият Хенри Стафорд, загуби своя дядо и закрилник.

Ахвам, сякаш са ми изкарали въздуха.

— Съжалявам. Много съжалявам, Хенри.

— Покосили го в едно кално поле, докато се опитвал да се добере до коня си — продължава той, без да ми спестява нищо. — Той, и граф Шрусбъри, лорд Боумонт, лорд Егрмонт — мили боже, списъкът е безкраен. Изгубихме цяло едно поколение от благородници. Изглежда, че правилата на войната са променени, и в Англия вече не е прието да се вземат пленници за откуп. Няма предложение за предаване. Владее правилото на меча, и всяка битка трябва да е до смърт. Това е управлението на варварството.

— А кралят? — прошепвам. — Нима са дръзнали да му сторят зло?

— Кралят е бил заловен и отведен като пленник в Лондон.

— Пленник?

Не мога да повярвам на ушите си.

— На практика, да.

— А кралицата?

— Изчезнала със сина си.

— Изчезнала?

— Не е мъртва. Смятам, че е избягала. И се укрива. В какво се превръща тази страна! Баща ми...

Той преглъща скръбта си и се обръща да погледне навън през прозореца. Отвън дърветата са пищни, буйни и зелени, а нивите отвъд тях започват да стават златисти. Трудно е да си представя онова поле от кипяща кал и моя свекър, онзи суетен аристократ, повален, докато бяга.

— Няма да вечерям в залата тази вечер — казва съпругът ми сковано. — Ти можеш да слезеш на вечеря, или да ти сервират в покоите ти, както предпочиташ. Аз ще трябва да отида до Нортхамптън и да прибера тялото му у дома. Ще тръгна призори.

— Съжалявам — изричам отново, безпомощно.

— Стотици синове ще предприемат същото пътуване — казва той. — Всички ще яздим със сломени сърца, всички ще мислим за отмъщение. Боях се именно от това; именно от това се ужасявах. Тук няма нищо особено бляскаво и достойно, както ти винаги си смятала: не прилича на героична балада. Има само хаос и бъркотия, и греховна загуба на живот; загинаха добри и достойни мъже, а ще последват и още.

Крия страховете си от своя съпруг, докато той потегля за пътуването си по главния път на юг, но разбира се, мисля в ужас за безопасността на Джаспър. Той сигурно е бил там, където боевете са били най-ожесточени; не се и съмнявам, че всеки, отиващ в палатката на краля, сигурно е трябвало да мине покрай Джаспър. Не е възможно да е жив, ако кралят е бил заловен. Как може да е още жив, когато толкова много хора са мъртви?

Получавам отговора, още преди съпругът ми да се върне отново у дома:

„Сестро,
Осигурих безопасност на една много високопоставена дама и на нейния син, и те се укриват при мен. Няма да ти съобщя къде, за в случай че това писмо попадне в предателски ръце. аз съм в безопасност, а синът ти също е в безопасност, както го оставих. Дамата ще бъде в безопасност заедно с мен, докато успее да замине. За нас настъпи обрат, но той не е вечен, а тя е изпълнена със смелост и готова да се сражава отново.

Дж.“

Трябва ми само миг, за да осъзная, че той е скрил кралицата на сигурно място, че я е измъкнал тайно от битката и я крие в Уелс. Разбира се, кралят може и да е в плен, но докато тя е все още свободна, ние имаме предводител; докато синът ѝ е свободен, имаме наследник за трона. Джаспър е опазил нашата кауза, опазил е най-скъпоценното

сърце на нашата кауза, и аз не се съмнявам, че тя ще бъде в безопасност при него. Той ще я укрие в Пемброук или в замъка Денби. Не се съмнявам, че ще я държи близо до себе си, а тя ще му е признателна за закрилата. Той ще бъде за нея като странстващ рицар; ще ѝ прислужва на едно коляно, а тя ще язди зад него, държейки се със слабите си ръце за колана му. Налага се да отида в параклиса и да изповядам пред свещеника, че съм изпълнена с греха на ревността, но не казвам точно защо.

Съпругът ми се връща у дома в мрачно настроение, след като е погребал баща си и е предал племенника си на новия му настойник. Малкият Хенри Стафорд, новият Бъкингамски херцог, е само на пет години, бедното дете. Баща му загина, сражавайки се за Ланкастър, когато той беше невръстно бебе, а сега той изгуби и дядо си. Съпругът ми е зашеметен от този удар върху своя род, но аз не мога да изпитвам съчувствие: та кой би трябвало да бъде обвиняван за нашето поражение, ако не той и всички онези, които предпочетоха да си останат у дома, макар че тяхната кралица ги призова и бяхме в огромна опасност? Моят свекър загина, защото претърпя поражение в битката. Чия е вината за това, ако не на сина, който не пожела да язди редом с него? Хенри ми разказва, че Йоркският херцог влязъл в Лондон с краля, който яздел до него, като негов пленник, и бил посрещнат от зашеметено мълчание. Гражданите на Лондон се оказват просто малодушни предатели, и когато Йорк полага ръка върху мраморния трон, за да поиска за себе си кралската власт, никой не го подкрепя.

— Е, как би могло да го подкрепят? — питам аз. — Нали си имаме крал. Дори вероломните жители на Лондон знаят това.

Съпругът ми въздиша, сякаш се е уморил от моите упреци, и аз забелязвам колко изтощен и стар изглежда, с дълбока гънка между веждите. Скръбта го притиска с отговорността за рода и дома му. Ако нашият крал е пленник, а нашата власт е свалена, тогава някой ще ни отнеме и малкия херцог и ще го вземе за свой повереник, за да се възползва от земите му. Ако моят съпруг се беше изявил в подкрепа на Ланкастър или Йорк, щеше да има право на глас за съдбата на племенника си, бъдещия глава на нашата фамилия. Ако беше положил усилия, сега щеше да бъде един от великите и изтъкнати мъже. Но тъй

като избра да си остане у дома, никой не го зачита особено. Той превърна себе си в нищожество. Големите решения за светските дела ще бъдат вземани без него, и той няма да може дори да опази своите, както каза, че ще стори.

— Изготвили са споразумение.

— Какво споразумение? — питам го аз. — Кой се е споразумял?

Той хвърля пътното си наметало на един от слугите. Отпуска се в един стол и дава знак на един паж да му събуе ботушите. Питам се дали не е болен — изглежда толкова посивял и изтощен. Разбира се, той е твърде стар да предприема такова голямо пътуване — на трийсет и пет години е.

— Кралят ще запази трона до смъртта си, а следващият крал ще бъде от рода Йорк — казва той кратко. Хвърля поглед към лицето ми, а после извързва очи. — Знаех, че това няма да ти хареса. Няма нужда да се терзаеш, вероятно условието няма да бъде спазено.

— Уелският принц ще бъде ограбен и лишен от правата си? — Толкова съм потресена, че едва успявам да произнеса думите. — Как може той да е Уелски принц и да не стане крал? Как може някой да си помисли, че може да го пренебрегне?

Хенри свива рамене.

— Всички ще бъдете ограбени — вие, които сте от линията на престолонаследничество. Самата ти сега вече не принадлежиш към управляващата династия. Синът ти вече не е родственик на крал, нито пък е един от наследниците на трона. На власт идва Йорк: Йорк и неговият род. Да — хвърля думите той в зашеметеното ми лице. — Той спечели за синовете си онова, което никой не желаше да му даде. Синовете на Йорк са тези, които ще дойдат след краля. Новият кралски род ще бъде фамилията Йорк. Ланкастър ще бъдат само кралски родственици. Това е споразумението, което сключиха. Това решение се закле да последва кралят.

Той се изправя на обутите си в дълги чорапи крака и се отправя към покоите си.

Слагам длан върху ръката му:

— Но точно същото е станало и след видението на Жана! — възкликвам. — Когато нейният крал бил отхвърлен, а наследството му — дадено на друг. Именно това видяла тя, когато отвела своя крал да бъде коронясан в Реймс, въпреки едно богохулно споразумение, според

което той не бивало да бъде коронясан. Когато видяла, че Божият ред ще бъде пренебрегнат, отишла да се сражава за истинския наследник. Именно това я е вдъхновило за величие. Тя видяла истинския наследник, и се сражавала за него.

Той не съумява да ми отправи обичайната си усмивка.

— И какво от това? Нима мислиш, че можеш да отведеш Едуард, Уелския принц, в Лондон, и да сториш така, че да бъде коронясан, въпреки претърпяното поражение, въпреки това споразумение? Нима ще поведеш една победена армия? Нима ще бъдеш като Жана за Англия?

— Някой трябва да бъде! — извиквам пламенно. — Принцът не може да бъде лишен от трона. Как могат да се съгласят на това? Как е могъл кралят да се съгласи на това?

— Кой знае какво мисли той, клетият човек? — казва съпругът ми. — Кой знае какво разбира сега, или дори дали може да остане дълго буден? А ако той се унесе отново или дори умре, и Йорк заеме престола, Йорк поне ще бъде в състояние да запази мира в страната.

— Въпросът не е в това! — изкрещявам аз. — Йорк не е призован от Бог. Йорк не произхожда пряко от Едуард III. Йорк не е от кралската фамилия — ние сме! Аз! Синът ми! Това, което кралят пренебрегва, е моята съдба. — Надавам разтърсващо ридание. — Аз съм родена за това; синът ми е роден за това! Кралят не може да ни превърне в сродници с кралска кръв: ние сме родени, за да бъдем кралската династия!

Той свежда поглед към мен; кафявите му очи този път не са кротки, а потъмнели от гняв.

— Достатъчно — изръмжава той. — Ти си глупава млада жена на... колко? — едва на седемнайсет години, и не разбираш нищо, Маргарет. Би трябвало да си мълчиш. Това не е балада или приказка; не е романс. Това е нещастие, заради което в Англия всеки ден загиват мъже и жени. Това няма нищо общо с Жана д'Арк, нищо общо с теб, и сам Бог е свидетел, няма нищо общо с Него.

Той се отдръпва от мен и си отива, пристъпвайки внимателно нагоре по стълбите към стаята си. Схванат е от дългата езда и накуцва, с крака, изкривени от продължителната езда. Гледам го с омраза как си отива, затиснала устата си с ръка, за да потисна хълцанията си. Той е

стар човек, стар глупак. Аз по-добре от него зная волята на Бог, а Той, както винаги, е за Ланкастър.

ЗИМАТА НА 1460

Права съм в това отношение, съпругът ми, при все че е мой съпруг и е поставен над мен, греша, и това се доказва по Коледа, когато Йоркският херцог, за когото се предполага, че е толкова умен, толкова блестящ военачалник, е заловен пред стените на собствения си замък Сандал, с малобройна стража, сред която — синът му Едмънд, граф Рътланд, и както Йорк, така и синът му, са жестоко убити от нашите войски. Толкова за човека, който искаше да бъде крал и щеше да претендира за кралски произход!

Армията на кралицата взема посеченото му тяло и го превръща в посмешище, обезглавява трупа и забучва главата над портите на Йорк с книжна корона на главата, за да може той да гледа своето кралство, докато гарваните и лешоядите изкълват мъртвите му очи. Това е смърт, каквато се полага на предател, и с нея умират надеждите на Йорк, защото кой е останал? Големият му съюзник граф Уорик има само безполезни дъщери, а трите останали момчета на Йорк — Едуард, Джордж и Ричард — са твърде млади, за да поведат сами армия.

Не тържествувам над съпруга си, защото сме се отдали на тих и спокоен съвместен живот и празнуваме Коледа с нашите наематели, арендатори и слуги, сякаш светът не трепери от несигурност. Не говорим за разделеното кралство, и макар той да получава писма от търговци и занаятчии в Лондон, не ми казва новините, които му съобщават, нито че близките му постоянно го подтикват да отмъсти за смъртта на баща си. И макар да знае, че Джаспър ми пише от Уелс, той не разпитва за току-що завоювания му замък Денби, не се интересува как смело си го е възвърнал Джаспър.

Изпращам на сина си Хенри като коледен подарък малка каручка на дървени колела, която може да тегли след себе си, а моят съпруг ми дава един шилинг, който да му изпратя. В замяна аз му давам сребърна монета от шест пенса, за да я изпрати на малкия Бъкингамски херцог, Хенри Стафорд, и все така не говорим за войната, нито за похода на кралицата на юг начело на пет хиляди кръвожадни, опасни шотландци,

изпоцапани, подобно на нетърпеливи ловци, с кръвта на бунтовника Йорк, или за моята вяра, че нашият род възтържествува отново и ще постигне победа следващата година, както и трябва, понеже сме благословени от Бог.

ПРОЛЕТТА НА 1461

Мисля си, подобно на всеки човек със здрав разум, че със смъртта на Йоркския херцог войните са приключили. Синът му Едуард е само на осемнайсет години и съвсем сам по границите на Уелс, където всички мъже следват Джаспър и рода Ланкастър. Майка му, херцогиня Сесили, знаейки, че това е последното ѝ и окончателно поражение, облечена в черно в знак на вдовство, изпраща двамата си по-малки синове Джордж и Ричард в укритие във Фландрия, при Бургундския херцог. Херцогиня Сесили сигурно се опасява от пристигането на кралицата в Лондон, начело на армията ѝ от диви мъже, настояваща за мъст заради този втори провален бунт. Тя не може да спаси най-големия си син: Едуард най-вероятно ще загине по границите на Уелс, безнадеждно превишаван по численост, сражавайки се за изгубената кауза на мъртвия си баща.

Деверът ми Джаспър сигурно ще защитава онова, което е негово: баща му Оуен Тюдор потегля заедно с него. Не могат да претърпят неуспех срещу една армия, предвождана от момче, което току-що е изгубило брат си и своя баща и командир, както потвърждава и Джаспър:

„Ще трябва да убием лъвчето, за да усмирим семейството. Слава на бога, че лъва вече го няма. Баща ми и аз събираме войска срещу новия Йоркски херцог, младия Едуард, и ще се срещнем с него след броени дни. Синът ти е на сигурно място в замъка Пемброук. Задачата ни сигурно ще е лесно изпълнима. Не се страхувай от нищо.“

— Мисля, че може да има нова битка — казвам предпазливо на моя съпруг Хенри, когато той влиза в спалнята ми. Седнала съм до

огнището. Той окачва нощницата си в единия край на леглото и се плъзва между чаршафите.

— Леглото ти е винаги толкова удобно — отбелязва той. — Похубави от моите чаршафи ли имаш?

Вниманието ми се отклонява за миг и аз се изкисквам:

— Не бих казала. Отговорникът на домакинството ти поръчва всичко. Донесох тези чаршафи с мен от Уелс, но мога да му наредя да ги сложи на твоето легло, ако смяташ, че са по-хубави.

— Не, обичам да им се наслаждавам тук, с теб. Хайде да не говорим за размириците в страната.

— Но аз получих писмо от Джаспър.

— Разкажи ми за него на сутринта.

— Мисля, че е важно.

Мъжът ми въздиша.

— О, добре тогава. Какво казва той?

Подавам му бележката, и той я преглежда набързо.

— Да, знаех това. Научих, че събират войници в Уелс. Вашият стар враг Уилям Хърбърт отново се е пребоядисал.

— Невъзможно!

— Той отново ще носи бяла роза и ще се бие редом с момчето на Йорк. Не беше задълго приятел на Ланкастър. Джаспър сигурно е разгневен, че Хърбърт потегля отново срещу него.

— Хърбърт не притежава никаква чест! — възкликвам.

— И това след като кралят лично го помилва!

Съпругът ми свива рамене.

— Кой знае защо човек избира една или друга страна? Научих от братовчед си, който е във войските на кралицата, че имат намерение да прочистят остатъците от заплахата на Йорк, а след това ще влязат победоносно в Лондон.

— Можем ли да отидем в двора, когато тя отиде в Лондон? — питам.

— На празнично пиршество? — пита той иронично. — Със сигурност за мен ще има работа в парламента. Половината хора в Англия ще бъдат клеймени като предатели, а земите им — конфискувани. На другата половина тези земи ще бъдат дадени като награда за участието им в избиването.

— А на нас няма да се случи нито едното, нито другото — казвам навъсено.

— Бих предпочел да не притежавам земите на човек, обвинен в държавна измяна, защото се е опитал да даде добър съвет на своя крал — казва тихо по-възрастният ми съпруг. — И можеш да си напълно убедена, че половината земи ще бъдат върнати на собствениците си, когато кралят се върне на власт и издаде заповеди за помилване. Той ще прости на всичките си врагове и ще ги върне в домовете им. Съюзниците му ще открият, че са зле възнаградени за службата си при него. Да следваш този крал не носи нито полза, нито истински почести.

Стисвам устни, за да възпра резкия си отговор. Той е мой съпруг. Думите му трябва да бъдат закон в нашия дом. Той е мой господар по Божията воля. Безсмислено е да му се противопоставям гласно. Но в сърцето си го заклеймявам като страхливец.

— Ела в леглото — казва той мило. — Защо би трябвало да те е грижа, и в двата случая, щом ти и синът ти сте в безопасност? А аз ще те опазя в безопасност, Маргарет. Държа войната далече от нашите земи, и няма да те направя вдовица за втори път, потегляйки да търся слава. Ела в леглото и ми се усмихни.

Лягам си с него, тъй като това е мой дълг, но не му се усмихвам.

После получавам възможно най-лошите вести. Наистина ужасна вест, и тя идва от Джаспър. Смятах го за непобедим, но той не е, не е. Бях си мислила, че е невъзможно Джаспър да загуби. Но, за мой ужас, се оказва, че може.

„Сестро,

Ние сме победени, а баща ми е мъртъв. Отиде на ешафода, шегувайки се, защото не вярваше, че ще го сторят; но те му отсякоха главата и я забучиха на кол в Херефорд.

Ще взема сина ти от Пемброук и ще го отведе със себе си в замък Харлех. Там ще бъдем в по-голяма безопасност. Не се страхувай за мен, но аз мисля, че

нашата кауза е изгубена за поколение напред, може би завинаги. Маргарет, трябва да ти кажа най-лошото: тук, при Мортимърс Крос, се яви Божи знак, и той не беше за нашия род. Бог ни показа три слънца за тримата синове на Йорк в небето над бойното поле, а онзи син на Йорк, който командваше на бойното поле отдолу, ни нанесе пълно поражение.

Видях го. Беше несъмнено. Над неговата армия имаше три ярки слънца, едно от друго по-ярки. Те засияха през мъглата, и трите, а след това се събраха като едно и грейнаха върху знамето му. Видях това със собствените си очи, без съмнение. Не зная какво означава това, и ще продължа да се сражавам за моята кауза, докато разбера. Все още вярвам, че Господ е с нас, но зная със сигурност, че Той не беше с нас този ден. Той озари Йорк със светлината на Своя лик. Той благослови тримата синове на Йорк. Ще пиша отново веднага щом бъдем на сигурно място в Харлех.

Дж.“

Съпругът ми е заминал за Лондон, и аз трябва да чакам цели дни, преди той да се прибере у дома и да мога да му кажа, че по думите на Джаспър войната е приключила и ние сме загубени. Когато го посрещам в двора на конюшната, той клати глава при новините, които сипя с нервно нетърпение.

— Тихо, Маргарет. По-лошо е, отколкото ти е известно. Младият Едуард Йоркски предяви претенции за трона, а те си изгубиха ума и го направиха крал.

Това ме кара да замлъкна напълно. Хвърлям поглед наоколо, сякаш се надявам да запазя чутото в тайна.

— Крал ли?

— Предложиха му трона и твърдят, че той е истинският крал и наследник. Не е нужно да се чака смъртта на крал Хенри. Той предяви правата си над престола и казва, че ще прогони нашите крал и кралица от Англия, а после ще уреди своята коронация, ще вземе короната и ще

бъде миропомазан. Дойдох само да събера хората си. Ще трябва да се бия за крал Хенри.

— Ти? — питам невярващо. — Най-сетне?

— Да. Аз, най-сетне.

— Защо ти е да потегляш сега?

Той въздиша.

— Защото въпросът вече не опира до това един поданик да се опитва да потърси сметка на своя крал — в такъв случай мога да открия, че се двоумя дали един поданик не би трябвало наистина да предпази своя крал от лоши съветници. Сега това не е нищо друго освен бунт, открит бунт, и противопоставяне на един мним крал срещу истинския. Сега имам кауза, която трябва да защитя. Досега не съществуваше кауза, която да ме призове. Сега позицията, която Йорк защитава, е равносилна на държавна измяна. Аз трябва да се бия срещу измяната.

Прехапвам език, за да не изрека упрека, че ако беше тръгнал преди, можеше и да не стигнем до това ужасно положение.

— На полето трябва да има човек от рода Стафорд, който се бие за своя крал. Нашето знаме трябва да бъде там. Преди беше бедният ми брат, после беше достойният ми баща, който даде живота си в тези бушуващи войни. Сега аз съм този, който трябва да застане под флага на Стафорд, може би малодушен, може би несигурен, но сега аз съм глава на рода Стафорд и трябва да отида.

Основанията му не ме интересуват много.

— Но къде е кралят?

— Кралицата го държи на сигурно място при себе си. Имаше битка при Сейнт Олбанс, там победи тя и го прибра обратно под грижите си.

— Армията на Йорк е претърпяла поражение? — питам, объркана. — Но аз мислех, че печелят?

Той поклаща глава.

— Това не беше нещо повече от обикновена схватка в центъра на градчето Сейнт Олбанс между хората на Уорик и онези, които се биеха на страната на кралицата, докато Едуард Йоркски навлизаше триумфално в Лондон. Но Уорик водел краля със себе си, и след като йоркистите избягали, намерили краля, седнал под един дъб, откъдето наблюдавал боевете.

— Невредим ли е бил? — питам.

— Да, по време на цялата битка е бил добре пазен от двама лордове на Йорк: лорд Бонвил и сър Томас Кириъл. Опазили го. Бил кротък като дете. Предали го на кралицата, и сега той е с нея и сина им.

— А той... — поколебавам се при избора на думата. — Той с ума си ли е?

— Така твърдят. За момента.

— Тогава какво става? Защо изглеждаш така?

— Заради една история, която обикаляше кръчмите на Лондон. Може би е изцяло невярна. Надявам се да е така.

— Каква история?

— Говори се, че лордовете, които охранявали краля и се грижели да бъде в безопасност по време на битката, привърженици на Йорк, били отведени пред кралицата и нейния син, малкият принц Едуард, който е на седем години.

— И?

— Казват, че тя попитала малкия принц как трябва да се постъпи с лордовете на Йорк, лорд Бонвил и сър Томас Кириъл, които охранявали баща му по време на битката, и го опазили, и го предали обратно, почтено, жив и здрав, на собствените му хора. А принцът казал да им отсекат главите. Просто ей така. Затова те обезглавили двамата по негова заповед, по заповед на едно седемгодишно момче, а после го посветили в рицарско звание заради храбростта му. Синът на Маргарита Анжуйска наистина е усвоил военния занаят. Как изобщо някога ще управлява една страна в мир?

Поколебавам се, забелязала гримасата на съпруга си.

— Това звучи много зле.

— Говори се, че синът е порочен и зъл като майката. Сега цял Лондон е за Йорк. Никой не иска момче като принц Едуард на трона.

— Какво ще последва сега?

Той поклаща глава.

— Това трябва да е последната битка. Кралят и кралицата са отново заедно и начело на своята армия. Младият Едуард Йоркски и бащиният му приятел Уорик потеглят на поход срещу тях. Спорът вече не е за това, кой да съветва краля. Сега битката е кой да бъде крал. И в крайна сметка аз ще трябва да защита своя крал.

Откривам, че треперя.

— Никога не съм мислила, че ще отидеш на война — казвам, с треперещ глас. — Винаги съм предполагала, че ще откажеш да отидеш. Никога не съм вярвала, че ще отидеш на война.

Той се усмихва, сякаш това е някаква горчива шега.

— Ти ме смяташе за страхливец, а сега не искаш да ликуваш заради смелостта ми? Е, няма значение. Това е каузата, за която загина баща ми, а дори и той потегли едва в последния възможен момент. Сега откривам, че е мой ред: ще трябва да отида. И аз също изчаках до последния възможен момент. Ако изгубим тази битка, тогава ще имаме крал от фамилията Йорк, и неговите наследници ще бъдат на трона завинаги, а твоят род вече няма да бъде кралски род. Въпросът не е дали каузата е правдива, а просто на чия страна съм роден. Кралят трябва да бъде крал: трябва да потегля заради това. Иначе синът ти вече няма да бъде на три крачки от трона; а само едно момче без титла, без земи, и без кралско име. Ти и аз ще бъдем обявени за предатели в собствените ни земи. Може би дори ще дадат земите ни на други хора. Не зная какво бихме могли да изгубим.

— Кога ще заминеш? — питам с треперлив глас.

В усмивката му няма нито радост, нито топлина.

— Боя се, че ще трябва да тръгна веднага.

ВЕЛИКДЕН 1461

Когато се събудили на сутринта, ги посрещнала тишината и зловещата белота на един свят, изпълнен с навяващ сняг. Било лют студ. Снежната виелица започнала призори, снегът се въртял вихрено около знамената цял ден. Армията на Ланкастър, завзела високото място на дългия хребет недалече от селцето Тоутън, идеално разположена по височините, надзъртала надолу в низината под тях, където вихрено въртящите се снежинки криели армията на Йорк. Било твърде мокро, за да могат оръдията да стрелят, снежната вихрушка заслепила стрелците на Ланкастър, а тетивите на лъковете им били влажни. Стреляли на сляпо, прицелвайки се с надежда надолу по хълма, в снежинките, и неведнъж, отново и отново, залп от стрели се изсипвал обратно върху тях, когато стрелците на Йорк намирали мишените си, ясно очертани като силуети на фона на светлото небе.

Сякаш Бог бил наредил на времето по Цветница да се погрижи битката да бъде човек срещу човек, в близък бой, най-жестоката от всички битки на войната, на полето, което после нарекоха Кървавата поляна. Редица след редица призовани на задължителна служба войници на Ланкастър паднали под бурята от стрели, преди командирите им да им позволят да се хвърлят в атака. После те хвърлили безполезните си лъкове, извадили сабите, брадвите и камите си, и се спуснали с тътен надолу по хълма, за да посрещнат армията на осемнайсетгодишното момче, което искало да стане крал, опитващо се да удържи войниците си непоколебими срещу силата на нападението надолу по хълма.

С рев: „Йорк!“ и „Уорик! За Уорик!“ те се устремили напред, и двете армии се сблъскали и удържали позиции. В продължение на два дълги часа, докато снегът се превръщал в пенеща се червена киша под краката им, те се вкопчвали едни в други като плуг, стържещ през камениста земя. Хенри Стафорд, препускащ на коня си надолу по склона през най-гъстите редици на битката, почувствал мушкане в крака и усетил как конят му залита и пада под него. Хвърлил се от

него, но се озовал легнал напъряко върху умиращ мъж, с втрени очи, с окървавена уста, която мъльвяла за помощ. Стафорд се надигнал с усилие и се отдръпнал; привел се, за да избегне замахането на една бойна брадва, и се заставил да се изправи и да измъкне сабята си.

Нищо на арената за турнири или на тази за бой на петли не можело да го подготви за свирепостта, царяща на това бойно поле. Братовчед срещу братовчеда, заслепени от снега и подлудени от убийствена ярост, най-силните мъже мушкали и удряли с бойни тояги, ритали и тъпчели повалените врагове, а по-малодушните се отскубнали и побягнали, като се препъвали и падали в тежките си доспехи и често ги догонвал конник в ризница от метални брънки, размахващ боздуган, с който им размазвал главите.

Цял ден, сред сняг, който се въртял и кръжал около тях като перушина в дюкян за птици, двете армии размахвали оръжия, мушкали и се блъскали взаимно, без да стигнат доникъде, без надежда за победа, сякаш били хванати в кошмарния капан на безсмислена ярост. Всеки падащ войник бивал заместен от нов, който стъпвал върху тялото му, за да вдигне ръка и да нанесе смъртоносен удар. Едва когато започнало да се стъмва, в зловещия здрач, под побелелите от пролетния сняг небеса, предната редица на привържениците на Ланкастър започнала да поддава. Първите отстъпващи били здраво притиснати, и продължавали да отстъпват, докато онези отстрани почувствали как страхът надделява над яростта им, и един по един започнали да се отскубват.

Изведнъж положението им се облекчило, защото хората на Йорк също се отдръпнали и отстъпили назад. Стафорд, усетил затишие в битката, се подпрял за миг на сабята си и се огледал наоколо.

Видял как предната редица на армията на Ланкастър започва да се отдръпва, като лениви събирачи на сено, отправящи се рано към дома.

— Хей! — изкрещял той. — Дайте отпор. Дайте отпор за Стафорд! Дайте отпор заради краля!

Но те само ускорили ход и не погледнали назад.

— Конят ми! — изкрещял той. Знаел, че трябва да тръгне след тях и да спре отстъплението им, преди да побягнат наистина. Пъхнал мръсната си сабя в ножницата ѝ и затичал, препъвайки се, към конните позиции, а докато бягал, хвърлил поглед надясно и застинал от ужас.

Йоркистите не били отстъпили, за да си отдъхнат и починат, както толкова често се случва в битка, а се били откъснали от битката, за да побягнат колкото може по-бързо към собствените си кавалерийски позиции, да вземат конете си, така че пешите войници, които свирепо притискали войниците на Ланкастър, сега били на коне и настъпвали към тях, с размахани боздугани, с извадени мечове, с пики, насочени надолу на височината на гърлото. Стафорд прескочил един умиращ кон и се хвърлил с лице надолу на земята зад него, когато във въздуха се чуло свистенето на топката на боздуган, точно там, където преди това била главата му. Чул ужасен стон и познал собствения си глас. Чул тътен на копита, кавалерийска атака, идваща право към него, и почувствал как се присвива и притиска като изплашен охлюв към корема на стенещия кон. Над него, един ездач прескочил коня и човека с един скок, и Стафорд видял копитата до лицето си, почувствал вятъра, когато минали над него, трепнал, стреснат от разлетялата се кал и сняг, вкопчил се в умиращия кон без капчица гордост.

Когато тътенът от първия пристъп на кавалерията останал зад него, той предпазливо повдигнал глава. Рицарите на Йорк преследвали като ловци войниците на Ланкастър, които бягали като елени към моста над Кок Бек — рекичката отстрани на ливадата, единствената им възможност за бягство. Пешите войници на Йорк, подкрепящи с викове ездачите, препуснали редом с тях да сразят бягащите неприятели, преди те да могат да стигнат до моста. След минути мостът се превърнал в гъмжило от биещи се, боричкащи се мъже: привържениците на Ланкастър били обзети от отчаяно желание да прекосят реката и да избягат; войниците на Йорк ги дърпали назад или ги промушвали в гръб, докато те се препъвали тромаво в повалените си другари. Мостът скърцал, докато войниците връхлитали напред и назад, а конете напирали нататък, принуждавайки войниците да се мятат през перилата в мразовитата река, и стъпквайки други под краката си. Десетки мъже, виждайки рицарите, които настъпвали, размахали големите си двуостри мечове като сърпове от двете страни на главите на конете си, виждайки как бойните коне се изправят на задните си крака и стоварват големите си копита с железни подкови върху главите на хората, просто скочили в реката, където войниците още се боричкали, някои се мятали, за да се освободят от тежестта на

доспехите, други се били, вкопчени един в друг с главите и раменете си, притискащи се взаимно, за да се удавят в ледените, почервенели води.

Стафорд се изправил със залитане на крака, ужасен.

— Върнете се! Прегрупирайте се! — изкрещял той, но знаел, че никой войник няма да го послуша, а после чул над крясъците на битката как дървените дъски на моста треперят и скърцат.

— Разчистете моста! Разчистете моста! — Стафорд си проправил с усилие път, като се блъскал и бутал към брега, за да извика на войниците си, които още мушкали и сечели, макар всички да усещали как мостът започва да се олюлява под изместващата се тежест. Мъжете крещели предупреждения, но все още се биели, надявайки се да приключат и да се отскубнат, а после перилата на моста се огънали навън, и дървените подпори се пропукали, и цялото съоръжение пропаднало, хвърляйки всички — мъже, врагове, коне и трупове — заедно във водата.

— Пазете се от моста! — изкрещял Стафорд, застанал на речния бряг, а после, когато започнал да проумява огромния мащаб на поражението, повторил по-тихо: — Пазете се от моста!

За миг, докато снегът все така падал около него, мъжете потъвали и се появявали в бързо течащата вода, крещейки за помощ, а тежестта на доспехите им ги дърпала отново надолу, всичко сякаш напълно притихнало, и той се почувствал като единствения жив човек на света. Огледал се наоколо и не видял друг да стои изправен. Имало някои, които се били вкопчили в дървените греди и все още сечели взаимно вкопчените си пръсти, имало други, които се давели пред него или били повлечени в окървавените води; на бойното поле повалените на земята мъже лежали неподвижно, изчезвайки бавно под падащия сняг.

Стафорд, премръзнал от студ, почувствал как чистият сняг пада върху изпотеното му лице, изплезил език като дете, и почувствал как снежинките падат, а после се стопяват в топлата му уста. От белотата бавно, като призрак, излязъл друг мъж. Стафорд изнурено се обърнал, с усилие измъкнал меч си от ножницата и се приготвил за нова битка. Не мислел, че има сили да вдигне тежкия си меч, но знаел, че трябва да намери отнякъде смелостта да убие още един свой сънародник.

— Мир — казал мъжът, с глас, изцеден от всякакви чувства. — Успокой се, приятелю. Всичко свърши.

— Кой спечели? — попитал Стафорд. До тях реката влачела нови и нови трупове в буйните си води. На полето навсякъде около тях мъже се изправяли на крака или пълзели към позициите си. Но повечето изобщо не помръдвали.

— Кого го е грижа? — казал мъжът. — Знам, че аз изгубих целия си отряд.

— Ранен ли си? — попитал Стафорд, когато мъжът залитнал.

Мъжът отдръпнал ръка изпод мишницата си. Веднага избликнала кръв и се разплискала на земята. Бил промушен с меч в брънката на ризницата точно под мишницата.

— Мисля, че ще умра — казал той тихо, и сега Стафорд видял, че лицето му било бяло като снега по раменете му.

— Хайде — казал той. — Ела. Конят ми е наблизо. Можем да стигнем до Тоутън; можем да се погрижим да те превържат.

— Не зная дали ще мога да издържа.

— Хайде — настоял Стафорд. — Да се измъкнем живи от тук.

Изведнъж му се сторило невероятно важно един човек, именно този човек, да оцелее от клането заедно с него.

Мъжът се облегал на него, и двамата се заклатушкали изнурено нагоре по склона към позициите на Ланкастър. Непознатият се поколебал, притиснал здраво раната си, и сподавил смеха си.

— Какво има? Хайде. Можеш да се справиш. Какво има?

— Нагоре по склона ли се изкачваме? Конят ти на хребета ли е?

— Да, разбира се.

— Ти си за Ланкастър?

Стафорд залитнал под тежестта му:

— Ти не си ли?

— Аз съм от Йорк. Ти си мой враг.

Прегърнати като братя, двамата мъже се гледали гневно в продължение на един миг, а после и двамата безсилно се засмели.

— Как бих могъл да знам? — казал мъжът. — Мили боже, та родният ми брат е на другата страна. Просто предположих, че си за Йорк, но как би могъл човек да разбере?

Стафорд поклатил глава:

— Само Бог знае какъв съм и какво ще се случи, или какъв ще се наложи да стана — казал той. — И Бог знае, че битка като тази не е начинът да се решат тези неща.

— Сражавал ли си се преди в тези войни?

— Никога, и ако мога, никога няма да се сражавам отново.

— Ще трябва да се явиш пред крал Едуард и да се предадеш — казал непознатият.

— Крал Едуард — повторил Стафорд. — За първи път чувам да наричат момчето на Йорк „крал“.

— Това е новият крал — казал уверено мъжът. — И аз ще го помоля да ти прости и да те пусне да се прибереш у дома. Той ще бъде милостив, макар че ако беше обратното и ти ме отведеше при вашата кралица и при вашия принц, сигурен съм, че нямаше да ме оставят жив. Тя убива невъоръжени пленници, ние — не. А синът ѝ е ужасно създание.

— Да вървим тогава — казал Стафорд, и двамата се слели с войниците на Ланкастър, които чакали да измолят помилване от новия крал и да обещаят никога повече да не вдигат оръжие срещу него. Пред тях имало цели семейства, поддържащи Ланкастър, които Стафорд бил познавал през целия си живот, сред тях били и лорд Ривърс и синът му Антъни, със сведени глави, смълчани от срама на поражението. Докато чакал, Стафорд почистил меча си и се приготвил да го предаде. Още валял сняг, а раната в крака му пулсирала, докато се изкачвал бавно към билото на хребета, където празният пилон за кралското знаме още стоял на върха, всички знаменосци на Ланкастър лежали мъртви наоколо, а момчето на Йорк се извисявало до него в целия си ръст.

Съпругът ми не се завръща от война като герой. Пристига тихо и кротко, без истории за битки и разкази за рицарска храброст. На два-три пъти го питам как е било, мислейки си, че може да е било като битките на Жана: война в Божието име за краля, помазан от Бог, надявайки се, че той може да е видял някой божи знак — като трите слънца при победата на Йорк — нещо, което би ни подсказало, че Бог е с нас въпреки временното поражение. Но той не казва нищо, не иска да ми разказва нищо; държи се, сякаш войната изобщо не е нещо славно, сякаш това не е изпълнение на Божията воля чрез изпитание.

Склонява само да ми каже накратко, че кралят и кралицата са се измъкнали благополучно с принца, придружени от главата на моя род, Хенри Боуфорт. Избягали са в Шотландия и несъмнено ще започнат да

възстановяват своята разбита армия, а този Едуард от Йорк трябва да има пословичния късмет на дивата роза от крайпътните живи плетове, която има за свой герб, тъй като се сражава в скръбта си сред мъглите при Мортимърс Крос, поведе войските си нагоре в снега при Тоутън и спечели и двете битки, а сега е коронясан като крал на Англия сред одобрението и възхищението на народа.

Прекарваме лятото тихо и спокойно, почти сякаш се укриваме. Съпругът ми може и да е получил прошка, задето потегли срещу новия крал на Англия, но вероятно никой няма да забрави, че ние сме една от изтъкнатите фамилии, свързани с Ланкастър, и че аз съм майка на момче, което е сред наследниците на изгубения престол. Хенри заминава за Лондон да научи новините, и когато се връща, ми донася красиво преписан ръкопис на „Подражание на Христа“ на френски, което предлага да преведа на английски, като част от научните си занимания. Зная, че се опитва да отклони ума ми от поражението на моя род, от отчаянието на Англия, благодаря му за проявеното внимание и започвам да изучавам ръкописа, но сърцето ми не е отдадено на тази работа.

Чакам новини от Джаспър, но предполагам, че е потопен в същата скръб, която ме посреща, когато се събуждам всяка сутрин, още преди да съм се разсънила напълно. Всеки ден отварям очи и осъзнавам, с болка, пробуждаща мъчително сърцето ми, че моят сродник, кралят, е в изгнание — кой знае къде? — а нашият враг е на неговия престол. Прекарвам цели дни на колене, но Бог не ми праща знак, че тези дни са предназначени само да ни изпитат и че истинският крал ще бъде върнат на власт. После, една сутрин, когато съм в двора на конюшната, пристига конен вестител, изкалян и изпоцапан от път, яхнал дребно уелско пони. Веднага разбирам, че най-после, ми носи вест от Джаспър.

Както обикновено, тонът му е сух и лаконичен:

„Уилям Хърбърт ще получи цял Уелс, всичките ми земи и замъците ми като награда, задето се пребоядиса и отново взе страната на Йорк. Освен това новият крал го

направи барон. Той ще ме преследва, както аз преследвах него, и аз се съмнявам, че ще получа прошка от един милостив крал, както се случи с него. Ще трябва да напусна Уелс. Ще дойдеш ли да вземеш сина си? Ще те чакам в замъка Пемброук, преди да е изтекъл този месец. Няма да мога да чакам по-дълго.

Дж.“

Обръщам се рязко към конярчето:

— Къде е моят съпруг, къде е сър Хенри?

— Обхожда нивите с управителя на земите си, милейди — казва момчето.

— Оседлай коня ми, трябва да се видя с него — казвам.

Довеждат Артур от отделението му, той долавя нетърпението ми и тръска глава, докато те се суеят с юздата, а аз повтарям: „Побързайте, побързайте“. Веднага щом е готов, аз се мятам на седлото и потеглям към ечемичените ниви.

Виждам как съпругът ми обхожда границите на нивата, разговаряйки с управителя на земите си, пришпорвам Артур в лек галоп, и се приближавам до него с устрем, от който собственият му кон отстъпва встрани и започва да скача в калта.

— Кротко — казва съпругът ми, като дръпва поводите. — Какво има?

В отговор тиквам писмото в лицето му и махвам на управителя на земите да се отдръпне, за да не ни чува.

— Трябва да доведем Хенри — казвам. — Джаспър ще се срещне с нас в замъка Пемброук. Той трябва да замине. Трябва да отидем там.

Той е вбесяващо мудар. Взема писмото и го прочита, после обръща коня си към вкъщи и го чете отново, докато язди.

— Трябва да тръгнем веднага — казвам.

— Веднага щом стане безопасно да го направим.

— Трябва да взема сина си. Самият Джаспър ми казва да го взема.

— Преценката на Джаспър не е от най-добрите, в което навярно можеш да се убедиш сега, тъй като неговата кауза е изгубена и той бяга

към Франция, или Бретан, или Фландрия, и оставя сина ти без настойник.

— Налага се да го направи!

— Както и да е, той заминава. Съветите му не са от значение. Ще събера подходяща охрана и ако пътищата са достатъчно безопасни, ще отида и ще доведа Хенри.

— Ти ще отидеш?

Толкова се тревожа за сина си, че забравям да скрия презрението в гласа си.

— Да. Аз, лично. Нима ме смяташе за твърде немощен, за да потегля бързо за Уелс?

— По пътя може да има войници. Армията на Уилям Хърбърт се придвижва натам. Има вероятност да им пресечеш пътя.

— Тогава ще трябва да се надяваме преклонната ми възраст и побелелите ми коси да ме закрилят — казва той с усмивка.

Дори не забелязвам шегата.

— Трябва да се промъкнеш дотам — казвам, — или Джаспър ще остави моето момче само в Пемброук, и Хърбърт ще го плени.

— Знам.

Отиваме в двора на конюшната, той разговаря тихо с Греъм, главния си коняр, и веднага след това всички войници се изсипват от къщата ни и от двора на конюшната, и камбаната бие, за да призове арендаторите да се съберат под призива „на оръжие“. Всичко е сторено с такава бързина и така умело, че за първи път ми прави впечатление каква власт има моят съпруг над хората си.

— Може ли да дойда и аз? — питам. — Моля те, съпруге. Той е мой син. Искам да го доведа благополучно у дома.

На лицето му се появява замислено изражение:

— Ще бъде тежка езда.

— Знаеш, че съм издръжлива.

— Може да има опасност. Греъм казва, че тук наблизо няма армии, но ще трябва да прекосим по-голямата част от Англия и почти цял Уелс.

— Не се страхувам, и ще правя каквото ми наредиш.

Той се поколебава за миг.

— Умолявам те — казвам. — Съпруге, женени сме от три години и половина, и никога не съм те молила за нищо.

Той кимва.

— О, много добре. И ти можеш да дойдеш. Върви да си приготвиш нещата. Можеш да вземеш само торба за седлото, и заръчай да ми сложат един кат дрехи за смяна. Нареди да приготвят провизии за петдесет души.

Ако аз се разпореждах в къщата, щях да го сторя сама, но тук все още ме обслужват като гостенка. Затова слизам от коня си, отивам при отговорника на слугите и му казвам, че господарят му, аз и стражите заминаваме на път и ще имаме нужда от храна и напитки. После казвам на прислужницата си и на слугата на Хенри да приготвят по една торба за всеки от двамата ни, и се връщам в двора на конюшната да чакам.

Те са готови, преди да е изтекъл и час, и съпругът ми излиза от къщата, праметнал върху ръката си пътното си наметало.

— Имаш ли дебело наметало? — пита ме той. — Не, така и предположих. Можеш да вземеш това, а аз ще използвам някое старо. Вземи го, привържи го към седлото си.

Артур е спокоен, докато го възсядам, сякаш знае, че имаме работа за вършене. Съпругът ми приближава коня си до моя.

— Ако видим войска, Уил и брат му ще тръгнат заедно с теб. Трябва да правиш каквото ти наредят. Заповядано им е да потеглят с теб към вкъщи, или към най-близкия безопасен дом, възможно най-бързо. Задачата им е да се грижат за безопасността ти: трябва да правиш каквото ти казват.

— Не и ако това е нашата армия — казвам аз. — Ами ако срещнем армията на кралицата по пътя?

Той прави гримаса.

— Няма да видим армията на кралицата — казва кратко. — Кралицата не може да плати дори за един стрелец с лък, камо ли пък за войска. Няма да я видим отново, докато не успее да сключи съюз с Франция.

— Е, във всеки случай, обещавам — казвам аз. Кимвам на Уил и брат му. — Ще тръгна с тях, когато ми кажеш, че трябва.

Съпругът ми кимва мрачно, а после обръща коня си, така че да бъде начело на малкия ни отряд — петдесетина мъже на коне, въоръжени само с няколко саби и брадви — и ни повежда на запад към Уелс.

Повече от десет дни всекидневна усилна езда са необходими, за да стигнем там. Движим се на запад, по лоши пътища, като заобикаляме град Уорик и минаваме напътно, където можем, от страх да не срещнем армия: каквато и да е армия, приятелска или вражеска. Всяка нощ трябва да отсядаме в някое село, кръчма или абатство, и да намираме някой, който може да ни бъде водач за следващия ден. Намираме се в самото сърце на Англия, а много хора не познават друго място, освен пределите на енорията, в която живеем. Съпругът ми изпраща съгледвачи поне на миля пред нас, наредено им е, ако забележат някаква следа от ездаци, съпровождащи някоя от армиите, да потеглят обратно в галоп да ни предупредят, за да се отбием от пътя и да се скрием в гората. Не мога да повярвам, че трябва да се крием, дори от собствената си армия. Ние сме от Ланкастър, но армията на Ланкастър, която кралицата хвърли срещу страната си, е извън всякакъв контрол. В някои нощи се налага мъжете да спят в някой хамбар, докато Хенри и аз използваме гостоприемство в някоя фермерска къща. В някои нощи наемаме стая в някой хан по пътя, една нощ — в абатство, в което имат десетки стаи за гости и са свикнали да обслужват малки армии, потеглили от една битка към друга. Дори не ни питат на кой господар служим, но виждам, че в църквата няма изложено на показ злато и сребро. Сигурно са заровили съкровищата си в някое скривалище и се молят отново да настъпят мирни времена.

Не отсядаме в големите къщи, нито в някой от замъците, които понякога виждаме на хълмовете, от които се разкрива изглед към пътя, или заслонени от големи гори. Победата на Йорк беше толкова пълна, та не смеем да показваме открито, че сме потеглили да спасим сина ми, наследник на династията Ланкастър. Сега разбирам това, което съпругът ми Хенри се опита да ми каже преди — че страната е опустошена не само от войната, но и от постоянната заплаха от война. Семейства, които са приятели и съседи от години, взаимно се избягват, обзети от страх, и дори аз, яздейки към земя, принадлежала на първия ми съпруг, чието име още е обичано, се боя да не срещна някой, който може би ме помни.

По пътя, изтощена, измъчвана от болки във всички кости на тялото аз разбирам, че Хенри Стафорд наистина държи на мен,

въпреки че не се суети над мен и не намеква, че съм слаба жена и не е бивало да идвам. Сваля ме от коня, когато си отдъхваме, и се грижи да получа вино и вода. Когато спираме за вечеря, той лично ми донася храна, още преди да са сервирали на него, а после ми постила собственото си наметало, за да легна върху него, завива ме и ме кара да си почивам. Имаме късмет с времето, и докато трае пътуването ни, не вали. Той язди до мен сутрин и ме учи на песните, които войниците пеят: непристойни песни, за които той измисля нови думи заради мен.

Разсмива ме с тези безсмислени песни и ми разказва за собственото си детство като по-малък син на изтъкнатия род Стафорд, как баща му смятал да го посвети на църквата, докато той помолил да бъде освободен от това задължение. Близките му искали да се откажат от плана си, докато той не споделил със свещеника опасенията си, че е обладан от дявола, и всички толкова се обезпокоили за състоянието на душата му, че се отказали от идеята да го правят свещеник.

В замяна аз му разказвам как исках да бъда светица, и колко се радвах, когато открих, че имам колене като на светците, а при тези думи той се разсмива на глас и слага ръка върху моята, която държи поводите, и ме нарича скъпо дете, и своя любима.

Бях го сметнала за страхливец, когато не пожела да замине на война и когато се върна толкова мълчалив от бойното поле; но съм грешила. Той е много предпазлив човек, и не вярва искрено в нищо. Не е пожелал да бъде свещеник, защото не би могъл да се отдаде изцяло на Бога. Радваше се, че не е роден като най-голям син, защото не е искал да бъде херцог и наследник на такъв голям род. Той е от рода Ланкастър, но изпитва неприязън към кралицата и се бои от нея. Враг е на династията Йорк, но има високо мнение за Уорик, възхищава се от куража на момчето на Йорк, и му е предал сабята си. Не би и помислил да замине в изгнание като Джаспър; твърде много обича дома си. Не иска да следва никой лорд, а мисли самостоятелно, и сега разбирам какво има предвид, когато казва, че не е хрътка, която джафка, когато ловецът надуе своя рог. Той обмисля всичко в светлината на това, кое може да е правилно, и какъв ще бъде най-добрият изход за него, за семейството му, за приближените му, и дори за страната му. Той не е човек, който се отдава лесно. Не е като Джаспър. Той не е човек, подходящ за тези времена на страсти и буйни нрави.

— Малко предпазливост. — Усмива ми се, докато Артур шляпа уверено през големия брод на река Севърн, дверите към Уелс. — Родени сме в трудни времена, когато един мъж и дори една жена трябва сами да избират накъде да поемат, трябва да избират на кого да бъдат предани. Смятам, че е редно да вървя предпазливо и да мисля, преди да действам.

— Винаги съм вярвала, че човек трябва да постъпва както е редно — казвам аз. — И нищо друго, освен това.

— Да, но пък си искала да бъдеш светица. — Той се усмива. — Сега си майка; сега трябва да мислиш не само как е правилно да постъпиш, но и дали е вероятно да опазиш себе си и сина си в безопасност. Повече от всичко на света ще искаш да опазиш сина си. Безопасността на сина ти може да е по-важна за теб, отколкото Божията воля.

За миг съм озадачена от това.

— Но волята Божия сигурно е синът ми да бъде в безопасност — казвам. — Синът ми е без грях, и е от кралски род. Той е от единствения истински кралски род. Бог сигурно иска той да е в безопасност, за да служи на династията Ланкастър. Моето желание и това, което Бог желае сигурно съвпадат.

— Наистина ли мислиш, че Бог, заедно с всичките си ангели, в небесните си селения, където обитава от началото на времето и очаква Деня на Страшния съд, действително свежда поглед към целия свят, вижда теб и малкия Хенри Тюдор, и казва, че онова, което решиш да сториш, е Негова повеля?

Това звучи донякъде като богохулство.

— Да, мисля — казвам неуверено. — Сам Исус Христос ми каза, че аз съм ценна като полските кринове.

— И наистина е така — казва той с усмивка, сякаш ме утешава с някаква история.

Това ми затваря устата и ми дава повод за размишления през остатъка от пътуването.

— А мислиш ли, че има мнозина мъже като теб, които не са отдали сърцата си на едната или другата страна? — питам, докато същата вечер той ми помага да сляза от седлото в двора на мръсен малък хан на пътя за Кардиф.

Той потупва тъмната шия на Артур.

— Мисля, че повечето мъже ще предпочетат да последват династията, която може да им обещае мир и безопасност — казва той. — Има лоялност към краля, разбира се; никой не може да отрече, че крал Хенри е коронясан за крал на Англия. Но ако той не е годен да управлява? Ако се разболее отново и не може да върши нищо? Ако кралицата му заповядва? Ако тя има лоши съветници? Как може да е престъпление да искаме следващия поред наследник да заеме мястото му? Ако този претендент е също от кралски род? Ако е близък негов братовчед? Ако има също такова основание да претендира за трона, каквото има и Хенри?

Толкова съм уморена, че се облягам на едрата удобна холка на Артур, а после съпругът ми ме притегля към себе си и ме прегръща.

— Не се тревожи за това сега — казва той. — Главното е да вземем сина ти и да се погрижим да е в безопасност. После можеш да обмислиш кой вие двамата с Бог предпочитате да управлява кралството.

На десетата сутрин от пътуването ни — вече пътуваме по тесни, каменисти пътеки през висока, планинска местност — моят съпруг ми казва: „Би трябвало да стигнем по пладне“, и аз ахвам при мисълта, че ще видя отново момчето си толкова скоро. Изпращаме съгледвачи напред към замъка да разберат дали е безопасно да се приближим. Изглежда всичко е спокойно. Чакаме скрити, така че да не ни виждат, и моят съпруг ми посочва, че портите на замъка са отворени, а подвижният мост — спуснат, и докато гледаме, едно момиче излиза със стадо гъски и ги вика надолу към реката.

— Изглежда достатъчно безопасно — казва предпазливо съпругът ми, слиза от коня си, помага ми да слеза и двамата отиваме до другата страна на реката. Гъските плават по водата, някои топят жълтите си човки в калта; момичето е седнало на брега, премятайки из пръстите си дантела.

— Момиче, кой е господар на този замък? — пита я моят съпруг.

При звука на гласа му тя подскача, изправя се тромаво на крака и прави реверанс.

— Беше граф Пемброук, но той избяга, замина на война — казва тя, с толкова силен акцент, че едва успявам да разбера какво казва.

— Някой завзе ли замъка, след като той замина?

— Не, ние се надяваме, че ще се върне. Знаете ли къде е той, сър?

— Не знам. Малкото момче в детската стая на замъка ли е?

— Малкият граф ли? Да, там е. Аз гледам и кокошките, и изпращам едно хубаво, прясно снесено яйце за него всяка сутрин.

— Така ли? — Не съм в състояние да прикрия задоволството си. — Нима той яде прясно снесено яйце за закуска всеки ден?

— О, да — казва тя. — А казват и че обича да хапва и печено пиле за вечеря.

— Колко войници има тук? — прекъсва ни съпругът ми.

— Сто — казва тя. — Но три пъти повече потеглиха с Джаспър Тюдор и не се върнаха. Говори се, че било ужасно поражение. Говори се, че Бог поставил три слънца в небето, за да покаже, че се е отвърнал от нашите момчета, а сега тримата синове на Йорк ще навлекат проклятие на страната ни.

Съпругът ми й подхвърля една монета през реката, и тя я улавя алчно. Връщаме се на мястото, където нашите хора са скрити от завоя на пътя, и се качваме на конете. Съпругът ми им заповядва да развеят нашето знаме, да поемат напред в бавен ход и да спрат, когато им нареди.

— Не искаме да ни посрещнат с рояк стрели — казва ми той. — Вие с Уил и Стивън идете да яздите най-отзад, в тила, за да сте в безопасност.

Отчаяно копнея да вляза на кон в замъка, който някога беше мой дом, но правя, каквото ми заповядва, и поемаме бавно напред, докато чуваме как някой изкрещява от стените на замъка да се представим кои сме, а в същото време чуваме грохота на веригата и голямата подвижна вертикална решетка на крепостната врата се спуска с дрънчене. Съпругът ми и неговият знаменосец се приближават с конете си до портата и изкрещяват името ни към офицера върху стените на замъка, после решетката се вдига със скърцане и ние влизаме във вътрешния двор.

Артур веднага отива до старото издигнато дървено трупче, откъдето мъжете възсядат конете си, аз слизам без чужда помощ и пускам юздите му. Той се отправя веднага към старото си отделение в конюшнията, сякаш все още е бойният кон на Оуен Тюдор. Конярят възкликва, когато го вижда, а аз отивам бързо до предната врата и

отговорникът на домакинството я отваря широко пред мен: разпознава ме, макар да съм станала по-висока, покланя ми се и казва:

— Милейди.

— Къде е синът ми? — питам аз. — В детската си стая ли?

— Да — казва той. — Ще накарам да ви го доведат.

— Аз ще се кача — казвам, и без да чакам, изтичвам нагоре по стълбите и нахълтвам в детската стая.

Той тъкмо вечеря. Сложили са маса за него, с лъжица и нож, той седи начело на масата и му прислужват, както е редно, както би трябвало да бъде обслужван един граф. Той обръща главица, когато влизам, и ме поглежда, без да ме познае. Къдравата му коса е кафява, като косъмът на светъл дорест кон, както каза Джаспър, очите му са лешникови. Лицето му още е по бебешки закръглено; но той не е вече бебе, той е момче, малко момче на четири години.

Смъква се от стола си — налага му се да слиза по пречките на високия стол като по стълба — и се приближава към мен. Покланя се: добре са го научили.

— Добре дошла в замъка Пемброук, мадам — казва той. В ясният му, висок глас се долавя съвсем лек, напевен уелски акцент. — Аз съм граф Ричмънд.

Отпускам се на колене, така че лицето ми да е на едно ниво с неговото. Така копнея да го сграбча в обятията си, но трябва да помня, че за него съм непозната.

— Чичо ти Джаспър сигурно ти е разказвал за мен — казвам.

Лицето му светва от радост:

— Той тук ли е? В безопасност ли е?

Поклащам глава.

— Не, съжالياвам. Вярвам, че е в безопасност, но не е тук.

Мъничката му уста потреперва. Толкова се боя, че ще се заплаче, че протягам ръка към него, но той веднага се изправя и виждам как малката му челюст се стяга, докато се бори със сълзите. Гризе долната си устна.

— Ще се върне ли?

— Сигурна съм в това. Скоро.

Той кимва; примигва. Една сълза се търкулва по бузата му.

— Аз съм твоята майка, лейди Маргарет — казвам му. — Дойдох да те отведа в дома си.

— Вие сте моя майка?

Опитвам се да се усмихна, но издавам лек задавен звук.

— Да. Яздих почти две седмици, за да дойда при теб да се уверя, че си в безопасност.

— В безопасност съм — казва той с тържествена сериозност. — Само чакам чичо ми Джаспър да се прибере у дома. Не мога да дойда с вас. Той ми каза да стоя тук.

Вратата зад гърба ми се отваря, и Хенри влиза тихо.

— А това е моят съпруг, сър Хенри Стафорд — казвам на малкия си син.

Момчето отстъпва от масата и се покланя. Джаспър го е обучил добре. Съпругът ми, скривайки усмивката си, се покланя тържествено в отговор.

— Добре дошли в замъка Пемброук, сър.

— Благодаря — казва съпругът ми. Хвърля поглед към мен, обхващайки с поглед сълзите в очите ми и пламналото ми зачервено лице. — Всичко наред ли е?

Правя безпомощен жест с ръка, сякаш за да кажа — да, всичко е наред, само дето синът ми се държи с мен вежливо, като с непозната, и единственият човек, когото иска да види, е Джаспър, а той е опозорен предател и изгнаник за цял живот. Съпругът ми кимва, сякаш е успял да разбере всичко това, после се обръща към сина ми:

— Моите хора са яздили чак от Англия, и имат изключително добри коне. Питам се дали ще ти хареса да видиш конете със сбруята им, преди да излязат на бойното поле?

Хенри веднага грейва.

— Колко човека?

— Петдесет войници, няколко слуги и съгледвачи.

Той кимва като момче, което е родено във воюваща страна и е отгледано от един от най-изтъкнатите военачалници в нашия род. Би предпочел да прави преглед на войската, отколкото да си яде вечерята.

— Бих искал да ги видя. Ще си взема жакета. — Той влиза в личната си стая, и го чуваме как вика на бавачката си да донесе най-хубавия му жакет, защото отивал да инспектира стражите на майка си.

Хенри ми се усмихва.

— Мило малко момченце — казва той.

— Не ме позна. — Сдържам сълзите си, но потрепването в гласа ми ме издава. — Няма представа коя съм. За него съм напълно непозната.

— Разбира се, но той ще се научи — казва успокояващо Хенри. — Ще те опознае. Ще можеш да му бъдеш майка. Той е едва на четири: пропуснала си само три години, но сега можеш да започнеш отново с него. А и той е добре отгледан и добре обучен.

— Той е верен на Джаспър до мозъка на костите си — казвам ревниво.

Хенри пхва ръката ми под свития си лакът:

— А сега ти ще го направиш свой. След като види войниците ми, му покажи Артур и му кажи, че е бил боен кон на Оуен Тюдор, но сега го яздиш ти. Ще видиш — той ще поиска да узнае всичко за това, и ти ще можеш да му разказваш истории.

Мълчаливо седя в детската стая, докато го приготвят за лягане. Жената, отговаряща за детската стая, все още е същата, която Джаспър назначи, когато се роди синът ми; тя се е грижила за него през целия му живот, и аз откривам, че изгарям от завист заради непринуденото ѝ държание с него, заради приятелския жест, с който го придърпва на коляното си и му смъква ризката, заради свойския начин, по който го гъделичка, докато му нахлузва нощната риза и го хока, задето се гърчи като змиорка от река Севърн. Той се чувства добре и се държи непринудено с нея; но от време на време си спомня, че съм там и ме стрелва с лека свенлива усмивка, каквато едно вежливо дете отправя към непознат.

— Бихте ли желали да го чуете как си казва молитвите? — пита ме тя, докато той прекосява детската стая и отива в спалнята си.

С негодувание, чувствайки се на второ място, я следвам, за да го видя как коленичи в долния край на леглото с балдахин, сгъва ръце и реди молитвата „Отче наш“ и другите вечерни молитви. Тя ми подава лошо преписан молитвеник, аз също чета общите молитви за деня и молитвата за вечерта и чувам тънкия му гласец: „Амин“. После той се прекръства, надига се и отива при нея да го благослови. Тя отстъпва назад и му посочва, че трябва да коленичи пред мен. Виждам как малката му уста се извива надолу; но той коленичи пред мен, съвсем

покорно, аз полагам длан върху главата му и казвам: „Бог да те благослови и да те пази, синко“. После той се изправя, затичва се силно, скача в леглото си и подскача върху него, докато тя отмята чаршафа назад и му подгъва завивките, навежда се и го целува — всичко това съвсем непринудено.

Неловко, като чужденка в детската му стая, несигурна дали съм добре дошла, отивам до леглото му и се навеждам над него. Целувам го. Бузата му е топла, мирисът на кожата му е като от току-що изпечено хлебче, твърдо като топла праскова.

— Лека нощ — казвам отново.

Отдръпвам се от леглото. Жената отдръпва свещта от завесите и придърпва стола си до огъня. Ще седи при него, докато той заспи, както прави всяка нощ, както е правила всяка нощ от раждането му досега. Той вече е потънал в сън, приспан от скърцането на нейния люлеещ се стол, и успокояващата гледка на любимото ѝ лице в светлината на огъня. Аз нямам какво да правя тук; той изобщо не се нуждае от мен.

— Лека нощ — казвам пак, и излизам тихо от стаята му.

Затварям външната врата на неговата приемна и спирам за миг в началото на каменните стълби. Тъкмо се каня да сляза, за да потърся съпруга си, когато чувам как една врата над мен, високо горе в кулата, тихо се отваря. Тази врата води навън към покрива, където Джаспър имаше навика да отива понякога да се визира нагоре към звездите, а в тревожни времена да се визира в околността в очакване на някоя вражеска армия. Първата ми мисъл е, че Черния Хърбърт е вкарал свой човек в замъка Пемброук и този някой сега слиза по стълбите с изваден нож, готов да пусне техните войски през страничната врата. Притискам се назад към вратата на спалнята на Хенри, готова да се хвърля в стаята му и да заключи вратата след себе си. Трябва да го опазя. Мога да вдигна тревога от прозореца на спалнята му. Готова съм да пожертвам живота си за него.

Чувам тихи стъпки, после — затварянето на вратата към покрива, а след това — превъртането на ключа, и задържам дъха си, така че да не се чува друг звук, освен отново тихите стъпки, докато човекът, който и да е той, слиза безмълвно по спираловидните каменни стълби на кулата.

И изведнъж, сякаш съм го разпознала по стъпките, разбирам, че това е Джаспър, излизам от сянката и изричам тихо: „Джаспър, о, Джаспър!“, а той взема последните три стъпала тичешком, обвива ръце около мен и ме притиска здраво към себе си, аз съм обвила ръце около широкия му гръб и се вкопчваме един в друг, сякаш не бихме могли да се пуснем. Отдръпвам се назад, за да мога да вдигна поглед към него, и устата му веднага покрива моята, той ме целува и ме пронизва такова желание и такъв копнеж, че все едно изпадам в молитвен екстаз и Бог ми изпраща пламък.

Мисълта за молитва ме кара да се отдръпна от него и да ахна, и той веднага ме пуска.

— Съжалявам.

— Не!

— Мислех, че сигурно си на вечеря или в дневната стая на горния етаж. Имах намерение да дойда тихо при теб и съпруга ти.

— Бях при сина си.

— Зарадва ли се да те види?

Отговарям с едва забележим жест.

— Повече се интересува от теб. Липсваш му. Откога си тук?

— В околността съм от близо седмица. Не исках да идвам в замъка, защото се боях от шпионите на Хърбърт. Не исках да стана причина той да нападне. Затова се укривах из хълмовете, докато чаках да дойдеш.

— Дойдох веднага щом можах. О, Джаспър, трябва ли да заминаваш?

Ръката му отново е около талията ми, а аз не успявам да се възпра и се облягам на него. Станала съм по-висока, главата ми се отпуска на рамото му. Имам чувството, че съм се озовала на мястото си, сякаш тялото му е парче дърворезба, обработено така, че да се съедини с моето. Имам чувството, че цял живот ще ме боли, ако не бъдем съединени.

— Маргарет, любов моя, трябва да вървя — казва той простичко. — За главата ми е обявена цена, а между Хърбърт и мен има кръвна вражда. Но ще се върна. Ще замина за Франция или Шотландия, ще събера войска за истинския крал и ще се върна с армия. Можеш да бъдеш сигурна в това. Ще се върна, и този замък отново ще бъде мой, когато Ланкастър си върне престола и ние победим.

Откривам, че съм се вкопчила в него, и откъсвам с усилие ръцете си, които съм впила в жакета му, отстъпвам назад и се заставям да го оставя да си отиде. Пространството, което оставям между нас — не повече от един фут се превръща в непоносима празнота.

— А ти, ти добре ли си? — Прямите му сини очи оглеждат лицето ми, пробягват откровено надолу по тялото ми. — Няма ли дете?

— Не — казвам кратко. — Изглежда, че не става. Не зная защо.

— Той добре ли се държи с теб?

— Да. Позволява ми да подреждам параклиса, както искам, и ме оставя да уча. Дава ми щедра издръжка от земите ми. Дори ми намира книги и ми помага с латинския.

— Наистина голяма наслада — казва той сериозно.

— Е, за мен наистина е така — казвам отбранително.

— А в какви отношения е с крал Едуард? — пита той. — Заплашва ли те някаква опасност?

— Мисля, че не. Той потегли в подкрепа на крал Хенри при Тоутън...

— Замина на война?

Почти се изкикотвам:

— Да, замина, и не мисля, че му хареса много. Но беше помилван, а неговото помилване би трябвало да важи и за мен. Ще вземем Хенри при нас у дома и ще живеем тихо и спокойно. Когато истинският крал отново получи своето, ние ще бъдем готови. Съмнявам се, че Йорк ще си прави труда да се занимава с нас. Нима той няма по-големи врагове? Сър Хенри не играе голяма роля в делата на света; обича да си стои у дома, спокойно и кротко. Разбира се, той е превърнал себе си в толкова незначителна личност, че никой няма да си прави труда да се занимава с нас.

Джаспър се ухилва: млад мъж, роден да играе роля в големите световни дела, и напълно неспособен да си стои тихо и кротко у дома.

— Може би. Във всеки случай се радвам, че ще се погрижи ти и момчето да сте в безопасност, докато ме няма.

Не мога да устоя: пристъпвам напред и отново го хващам за ревера на жакета, за да мога да го погледна сериозно в лицето. Ръката му обгръща талията ми и ме притиска плътно.

— Джаспър, колко време ще отсъстваш?

— Веднага щом успея да събера армия, която може да завоюва отново Уелс за краля, ще се върна — обещава ми той. — Това са моите земи и моята кауза. Баща ми загина за тях, брат ми загина за тях: няма да допусна смъртта им да остане напразна.

Кимвам. Усещам топлината на тялото му през жакета.

— И не позволявай да те убедят, че Йорк е истинският крал — предупреждава ме той с настойчив шепот. — Прегъвай коляно, свеждай глава и се усмихвай, но знай винаги, че Ланкастър е кралският род и докато кралят е жив, имаме крал. Докато принц Едуард е жив, имаме Уелски принц, а докато синът ти е жив, имаме наследник за трона. Остани вярна.

— Оставам — прошепвам аз. — Винаги ще остана. За мен няма да има никой, освен...

Дрънчене откъм долния край на стълбищната площадка стресва и двама ни и ми напомня, че би трябвало да съм на вечеря.

— Ще дойдеш ли да се храниш с нас? — питам.

Той поклаща глава.

— Предпочитам да не ме виждат. В мига, в който Хърбърт узнае, че съм тук, ще нареди да обкръжат замъка, а не искам ти и момчето да бъдете изложени на опасност. Ще поръчам да ми изпратят храна горе в детската стая, и ще се срещна с теб и съпруга ти в дневната стая на горния етаж след вечеря, а утре сутринта заминавам.

Прегръщам го по-здраво.

— Толкова скоро? Нима ще заминеш толкова скоро? Едва те видях! Хенри ще иска да те види!

— Трябва да замина, а колкото по-дълго оставам, в толкова по-голяма опасност си ти и толкова по-вероятно е да ме заловят. Сега, когато момчето е поверено на твоите грижи, мога да го оставя с чиста съвест.

— И можеш да оставиш мен?

Той се усмихва с кривата си усмивка:

— Ах, Маргарет, през цялото време, откак те познавам, ти си съпруга на друг мъж. Оказва се, че аз съм само галантен влюбен. Трубадур на далечна любима. Не моля за нищо повече от една усмивка, и да ме споменаваш в молитвите си. Обичам отдалече.

— Но този път ще е много далече — казвам детински.

Без да каже дума, той нежно допира пръст до бузата ми и избърсва една самотна сълза.

— Как ще живея без теб? — прошепвам.

— Не мога да направя нищо, което да те лиши от чест — казва той нежно. — Наистина, Маргарет, не бих могъл. Ти си вдовица на брат ми, а твоят син носи изтъкнато име. Трябва да те обичам и да ти служа, а засега ще ти служа най-добре, като замина и събера армия, за да върна земите на твоя син обратно в мое владение, и да нанесе поражение на онези, които искат да отрекат правото на неговия род.

Тръбният зов, който оповестява, че вечерята е готова за поднасяне, отеква нагоре по каменното стълбище и ме кара да трепна.

— Върви — казва Джаспър. — Ще се видя с теб и съпруга ти в дневната стая по-късно. Можеш да му кажеш, че съм тук.

Той ме побутва леко и аз тръгвам надолу по стълбите. Когато поглеждам назад, виждам, че е влязъл в детската стая. Осъзнавам, че поверява живота си на бавачката на Хенри, и е отишъл да седне до спящото ми момче.

Джаспър идва при нас в дневната след вечеря.

— Ще тръгна рано утре — казва той. — Тук има мъже, на които мога да се доверя да ме отведат до Тенби. Там ме чака кораб. Хърбърт ме търси в северен Уелс; не може да пристигне там навреме, дори ако научи за мен.

Хвърлям поглед към съпруга си:

— Може ли да тръгнем с теб и да те изпратим? — питам.

Джаспър любезно изчаква съпругът ми да обяви решението си.

— Както желаяш — казва сър Хенри с равен тон. — Ако Джаспър смята, че е безопасно. Момчето може да се почувства по-добре, ако те види как заминаваш благополучно; той сигурно ще тъгува много за теб.

— Достатъчно безопасно е — казва Джаспър. — Мислех си, че Хърбърт е по петите ми, но той е поел по лъжлива следа.

— На разсъмване тогава — казва любезно съпругът ми. Изправя се на крака и ми подава ръка. — Ела, Маргарет.

Поколебавам се. Искам да остана край огнището с Джаспър. Той ще замине утре и изобщо няма да имаме време заедно насаме. Чудя се, че съпругът ми не вижда това, не разбира, че може да искам малко

време насаме с този мой приятел от детинство, този настойник на моя син.

Изнурената му усмивка би ми подсказала — ако бях го погледнала — че той е разбрал напълно това, и много повече от това.

— Ела, съпруго — казва той тихо, и при този повик Джаспър се изправя на крака и свежда глава над ръката ми, така че трябва да отида в леглото със съпруга си, и да оставя най-скъпия си приятел, единствения си приятел, да седи сам край огъня през последната си вечер в дома, който някога деляхме.

На сутринта виждам в сина си Хенри различно дете. Лицето му грее от щастие; той е като малка сянка на чичо си, следвайки го като развълнувано кученце. Обноските му са все така прекрасни, може би дори по-добри, когато знае, че неговият настойник го наблюдава, но във всяко негово движение има радост, когато може да вдигне очи и да види одобрителната усмивка на Джаспър. Той му служи като паж, заставайки гордо до него, държи ръкавиците му и пристъпва напред да поеме поводите на едрия кон. Веднъж възпира един коняр, който носи камшик:

— Лорд Пемброук не харесва този камшик — казва той. — Вземете онзи с плетения край — и човекът се покланя и хуква да се подчини.

Двамата с Джаспър вървят редом, докато правят преглед на стражите, събрани да ни придружат до Тенби. Хенри върви точно като Джаспър, с ръце, заключени зад гърба, с очи, внимателно приковани върху лицата на мъжете, макар че трябва да гледа нагоре, тъй като те се извисяват над него. Точно както Джаспър, той спира от време на време, за да отбележи нещо за някое добре поддържано оръжие, или за добре гледан кон. Да виждам как малкото ми момче оглежда внимателно стражата, като истинско огледално отражение на прочутия военачалник, който е негов чичо, е все едно да гледам как някой принц се учи да бъде владетел.

— Какво ще бъде според Джаспър неговото бъдеще? — зачудено прошепва съпругът ми в ухото ми. — Защото в момента той обучава един малък тиранин.

— Смята, че той ще владее Уелс като баща си и дядо си — казвам кратко. — Най-малкото.

— А най-много?

Обръщам глава и не отговарям, защото разпознавам силната амбиция на Джаспър в кралското поведение на моя син. Джаспър отглежда наследник за трона на Англия.

— Ако имаха оръжия, или дори ботуши, щеше да е малко по-впечатляващо — отбелязва тихо в ухото ми моят съпруг, англичанинът; и за първи път забелязвам, че много от стражите всъщност са боси, а мнозина разполагат само със сърпове или секачи за кастрене на дървета. Те са армия от селяни, не професионални войници. Повечето от закоравелите в битки, добре въоръжени хора на Джаспър са загинали под трите слънца на Мортимърс Крос, останалите — при Тоутън.

Джаспър стига до края на войнишкия строй и щраква с пръсти да му доведат коня. Хенри се обръща и кимва на коняря, сякаш за да му каже да побърза. Той ще язди пред чичо си, и от привичното движение, с което Джаспър се мята на голямото седло, а след това се навежда да подаде ръка на Хенри, се досещам, че са правили това често. Хенри се протяга да стигне голямата ръка на Джаспър, и Джаспър го издърпва да седне пред него. Той се сгушва назад в здравата хватка на чичо си и засиява от гордост.

— Потегляйте — казва Джаспър тихо. — За Бог и за Тюдорите.

Мисля си, че Хенри ще се разплаче, когато стигаме до малкото риболовно пристанище Тенби и Джаспър го сваля на земята, а после скача долу до него. За миг Джаспър коленичи, и косите му с цвят на бакър почти докосват кафявите къдрици на Хенри. После Джаспър се изправя и казва: „Като Тюдор, нали, Хенри?“, моето малко момче вдига поглед към чичо си и казва: „Като Тюдор, сър!“ и двамата тържествено си стискат ръцете. Джаспър го тупва по гърба толкова силно, че малките му крачета едва не поддават, а след това се обръща към мен.

— Късмет — казва ми Джаспър. — Не обичам дългите сбогувания.

— Късмет, и сбогом — казвам. Гласът ми трепери, и не се осмелявам да добавя нещо повече пред съпруга си и мъжете от стражата.

— Ще пиша — казва Джаспър. — Пази момчето. Не го разглезвай.

Толкова съм подразнена, задето Джаспър ми казва как да се грижа за собствения си син, че за миг почти не мога да проговоря, но после прехапвам устна:

— Ще го пазя.

Джаспър се обръща към съпруга ми:

— Благодаря ви, че дойдохте — казва той с официален тон. — Хубаво е да предам Хенри на сигурно място, на настойник, комуто мога да се доверя.

Съпругът ми кимва.

— Късмет — казва той тихо. — Ще ги пазя и двамата.

Джаспър се обръща рязко и се готви да се отдалечи, но спира за миг, обръща се отново към Хенри и го прегръща бързо, силно и отривисто. Когато оставя внимателно момченцето на земята, виждам, че сините очи на Джаспър са пълни със сълзи. После взема поводите на коня си и го повежда внимателно и тихо по рампата до кораба. Придружават го дузина мъже; останалите чакат с нас. Хвърлям поглед към лицата им и виждам ужасеното им изражение, докато техният господар и командир вика на капитана на кораба, че може да потегля.

Хвърлят въжетата към кораба; вдигат платна. Отначало изглежда, че той изобщо не се движи, но после платната се развяват и потрепват, и вятърът и силата на прилива измъкват плавно кораба от малкия каменен кей. Пристъпвам напред и слагам ръка върху рамото на малкия си син; той трепери като жребче. Не обръща глава, когато го докосвам; напруга очи, за да не пропусне последното, което може да зърне от своя настойник. Едва когато корабът се превръща в далечно петънце в морето, той си поема треперливо дъх, свежда глава и аз усещам как раменете му се разтърсват от ридание.

— Искаш ли да яздиш пред мен? — питам го тихо. — Можеш да седиш пред мен, както правеше с Джаспър.

Той вдига поглед към мен и казва.

— Не, благодаря, милейди.

Посвещавам се на сина си през следващите седмици, които прекарваме в замъка Пемброук. Въоръжена група, нищо повече от

обикновени разбойници, заплашва пътя към Англия, и съпругът ми решава, че за нас е по-безопасно да чакаме в Пемброук, докато продължат нататък, отколкото да потеглим и да рискуваме да ги срещнем. Затова седя с малкия Хенри, когато той взема уроци от домашния учител, когото Джаспър е наел. Яздя с него сутрин, гледам го как се упражнява на малкия стълб с въртяща се мишена за хвърляне на копие, който Джаспър му е построил в полето зад конюшните. Яздим до реката заедно, излизаме с рибарска лодка и заръчваме на слугите да накладат огън на брега, за да можем да ядем улова си, изпечен на пръчки. Подарявам му играчки и книги, и собствено ново пони. Сама му преписвам на английски молитвите за деня, в по-добър превод от латински. Играя с него на гоненица и карти. Пея с него детски песнички и му чета на френски. Слагам го да си легне и прекарвам вечерта в плановете какво може да му хареса да прави на другия ден. Сутрин го събуждам с усмивка. Никога не го наказвам и поучавам — оставям възпитателя му да прави това. Никога не го пращам да се преоблече, нито го гълча, задето се е изцапал — оставям това на бавачката му. За него аз съм идеалният другар в игрите, винаги щастлива, винаги готова за игра, съгласна той да определя правилата на играта, съгласна да го оставям да побеждава; а всяка вечер той коленичи до леглото си за молитва, и аз коленича до него. И всяка вечер, каквото и да сме правили през деня, колкото и привидно безгрижен да е бил, той моли Бог да върне чичо му Джаспър у дома при него, за да могат отново да бъдат щастливи.

— Защо Джаспър още ти липсва толкова много? — питам го, докато му подпъхвам завивките. Внимавам тонът ми да е безгрижен, почти безразличен.

Личицето му грейва на фона на бялата ленена възглавница. Засиява при мисълта за чичо си.

— Той е мой повелител — казва простичко. — Ще поема заедно с него, когато съм достатъчно голям. Ние ще донесем мир на Англия, а когато това бъде сторено, ще тръгнем заедно на кръстоносен поход. Никога няма да се разделим. Ще му дам клетва за вярност и ще бъда синът, какъвто той няма. Той е мой господар. Аз му служа.

— Но аз съм ти майка — отбелязвам. — Сега аз съм тук, за да се грижа за теб.

— Джаспър и аз те обичаме — казва той бодро. — Казваме, че ти си нашата пътеводна светлина. И винаги се молим за теб, а също и за баща ми Едмънд.

— Но аз съм тук сега — настоявам. — А Едмънд дори не те е виждал. Той едва ли е от значение; изобщо не е същото. Джаспър е в изгнание; единствено аз съм тук сега.

Той обръща главицата си: клепачите му се затварят, тъмните ресници леко докосват розовите му бузи.

— Моят чичо, лорд Пемброук, е щастлив да те приеме в замъка си — казва той тихо. — И за двама ни е радост да приветстваме с добре дошла...

После заспива. Обръщам се и виждам съпруга си, облегнат мълчаливо на каменната рамка на вратата.

— Чу ли това? — питам го. — Той мисли единствено за Джаспър. Моли се за мен, както се моли за баща си, който бе мъртъв, преди той да се роди. За него съм също толкова далечна, колкото и кралицата.

Съпругът ми протяга ръка към мен, и аз съм щастлива от тази утеха. Облягам глава на гърдите му и усещам как ме прегръща.

— Той е будно момче — казва той успокоително. — Трябва да му дадеш време да те опознае. Живял е с Джаспър толкова дълго, че този човек изпълва света му. Трябва да те опознае. Всичко ще си дойде на мястото. Бъди търпелива. А и няма нищо лошо в това да бъдеш като кралица за него. Ти си му майка, а не бавачка. Защо да не бъдеш неговата пътеводна светлина, онази, която го ръководи? От Джаспър се е научил да те обожават от разстояние. Разбира това. Защо би искала да бъдеш каквото и да било друго?

ЕСЕНТА НА 1461

Разбужда ни звънът на камбаната, която бие тревога, аз скачам от леглото, намятам една рокля и хуквам към детската стая. Синът ми си нахлузва панталоните и крещи да му донесат ботушите. Главната бавачка вдига поглед, когато влизам.

— Милейди? Знаете ли какво става?

Поклащам глава и поглеждам навън през прозореца. Вертикалната решетка на крепостната врата се спуска с бързо тракане; стражите и конярите се изсипват от жилищните помещения и крещят. Сред мъжете виждам съпруга си, който върви тихо и уверено към стражевата кула, от която се открива изглед към портата.

— Слизам — казвам аз.

— Аз ще дойда! Аз ще дойда! — обажда се с пискливо гласче синът ми. — Трябва ми сабята.

— Не ти трябва сабята — казвам аз. — Но можеш да дойдеш, ако обещаеш да останеш с мен.

— Може ли да дойда с малкия граф, моля ви, милейди? — пита бавачката му. Знам, че според нея няма да мога да го удържа да остане до мен, и пламвам от раздразнение, но кимвам и тримата затичваме надолу по каменните стълби, напърно през двора и нагоре по тесните стълби към кулата, където съпругът ми и началникът на стражата гледат над бойниците към мястото, където знамето на Уилям Хърбърт пърха над малка армия от негови хора, яздещи в тръс по пътя.

— Бог да е с нас — прошепвам.

Хенри дърпа бавачката си към най-далечния ъгъл на кулата, където може да гледа надолу как вдигат подвижния мост.

Моят съпруг ми се усмихва.

— Не вярвам да сме в опасност — казва той спокойно. — Не се съмнявам, че този замък, а навярно и графската титла, са дадени на Хърбърт. Той е дошъл само за да предяви правата си. Ние се оказваме в положението на негови неочаквани гости.

— Какво ще правим?

— Ще му предадем замъка.

— Да му го предадем ли? — Толкова съм потресена от предателското намерение на съпруга си, че се втренчвам в него със зяпнала уста. — Просто да му дадем ключовете? От замъка на Джаспър? Просто ще отворим вратите и ще го поканим на вечеря?

— Той би могъл да ни покани на вечеря — поправа ме съпругът ми. — Ако, както мисля, този замък сега му принадлежи.

— Невъзможно е да възнамеряваш просто да го пуснеш да влезе?

— Разбира се, че възнамерявам — казва той. — Ако крал Едуард му е предал замъка и владението над Уелс, тогава ние постъпваме, както подобава на лоялни поданици, като даваме на Уилям Хърбърт онова, което му принадлежи, и отдаваме кесаревото кесарю.

— Този замък принадлежи на нас, Тюдорите — изсъсквам му аз. — На Джаспър, а в негово отсъствие — на мен и Хенри. Това е домът на Хенри; това е моят замък.

Съпругът ми поклаща посивялата си глава.

— Не, скъпа моя. Забравяш, че на престола има нов крал и че той сигурно е направил нови дарения и подаръци. Родът Ланкастър вече не владее нито трона, нито Уелс, нито дори замъка Пемброук. При все че това е бил твоят дом, той вероятно е даден на някой, доказал лоялността си към Йорк. Мислех си, че може би е даден на Уилям Хейстингс или Уорик, но както виждаме, късметлията е Уилям Хърбърт.

Той хвърля поглед над стената на замъка. Те са почти толкова близо, че могат да го чуят, ако им извика.

— Джаспър би предизвикал обсада — казвам с горчивина. — Джаспър щеше да защити онова, което му принадлежи. Щеше да предпочете по-скоро да умре, отколкото да предаде нашия замък на човек като Хърбърт. Той не би се предал като жена. Щеше да се бие. Хърбърт е изменник и аз няма да го допусна до замъка на Джаспър.

Съпругът ми ме поглежда и вече не се усмихва.

— Маргарет, сама виждаш какво е щял да направи Джаспър. Сама виждаш какъв беше неговият избор. Той видя, че битката е изгубена и изостави замъка, изостави сина ти, изостави и теб. Изостави те, без дори да погледне назад. Каза ти, че не обича дългите сбогувания и побягна да осигури собствената си безопасност, надалече. Сам ми каза, че очаква Хърбърт да дойде и да предяви

претенции за Пемброук и че очаква да отстъпим. Каза ми, че ще се радва, ако останем, за да предадем Пемброук на Хърбърт и се уверим, че слугите са в безопасност. Всякакво подобие на обсада би означавало да погубим напразно живота си. Решим ли да сторим каквото и да било друго, със същия успех можехме да избягаме, както постъпи той. Битката е изгубена: тя беше изгубена при Тоутън, и Джаспър го разбра и избяга.

— Не е избягал — казвам разгорещено.

— Сега не е тук, нали? — отбелязва съпругът ми. Навежда се над бойниците и изкрещява: — Хей! Сър Уилям!

Едрият мъж, застанал пред войниците си, дръпва поводите, за да спре коня си, и навежда знамето си.

— Аз съм Уилям, лорд Хърбърт. Кой ме вика? Вие ли сте това, сър Хенри Стафорд?

— Същият. Тук съм със съпругата си лейди Маргарет и нейния син, граф Ричмънд.

— А предателят Джаспър Тюдор, бившият граф Пемброук?

Хенри ме дръпва за ръката, и аз се навеждам да чуя шепота му:

— Чичо ми още е граф Пемброук, нали? Защо този лош човек казва „бившият граф“?

— Ние никога няма да го наричаме така — заричам се. — В молитвите ни за нас той винаги ще бъде граф Пемброук. Само привържениците на Йорк мислят различно. Те всичките са лъжци.

— Джаспър Тюдор замина — изкрещява сър Хенри в отговор. — Имате честната ми дума, че не е в замъка или наблизо.

— Получих като дарение замъка и владението над Уелс от крал Едуард, да го пази Господ! — изревава Хърбърт. — Ще отворите ли портите, за да ме допуснете във владенията ми?

— Ще го сторя — казва сър Хенри бодро, и кимва на началника на стражата. Двама мъже дотичват, и аз гледам невярващо как вдигат вертикалната решетка на крепостната врата и спускат подвижния мост, а червеното знаме с дракона на Тюдорите се смъква надолу по пилоната, бързо като повален предател, и изчезва от поглед, сякаш не се е развявало над замъка през цялото време, откакто го познавам.

Уилям Хърбърт докосва нагло и със замах шапката си за поздрав към войниците на портата, влиза в замъка, който сега му принадлежи, и слиза от коня си с помощта на издигнатото дървено стъпало пред моя

дом, сякаш то е стояло там, през всичките тези години, в очакване само да дойде той.

На вечеря съм безмълвна от ярост; но съпругът ми и лорд Хърбърт говорят за новия крал, за вероятността от нападение от страна на Франция, за опасността в Англия да нахлуе шотландска армия, сякаш става дума за наши врагове, а не наши спасители. Откривам, че мразя съпруга си заради непринудените му добри обноски, не откъсвам очи от чинията си и казвам нещо само в отговор на пряк въпрос. Всъщност лорд Хърбърт не ми казва почти нищо, докато не ставам от масата, за да се оттегля. Тогава хвърля поглед към съпруга ми и казва:

— Бих искал да говоря и с двама ви за младия Хенри Тюдор. Ще поговорим ли в дневната стая на горния етаж след вечеря?

— Разбира се — казва моят съпруг, отговаряйки и от мое име и по този начин предотвратява отказ. — Сигурен съм, че лейди Маргарет ще се погрижи да ни чакат добро вино и плодове, когато се присъединим към нея там.

Свеждам глава и ги оставям да пият и да си бърбят приятелски, а после чакам в стола си до огнището. Не ми се налага да се тревожа дълго сама. Двамата влизат в стаята, сега увлечени в разговор за лов, съпругът ми хвали дивеча, който може да се ловува близо до замъка, сякаш той не е запазен и охраняван от Джаспър, сякаш това не е наследството на сина ми, и сякаш този човек не е натрапник, няма да бъде браконьер, ако ни вземе дивеча.

— Ще бъда кратък — казва лорд Хърбърт, като се настанява пред огъня и си топли гърба, сякаш пъновете, които горят вътре, са негови. — Трябва да получа попечителство над момчето Хенри и то ще живее с мен. След Коледа кралят ще потвърди, че аз ще бъда негов настойник.

Главата ми рязко се вдига, но съпругът ми дори не изглежда изненадан.

— Тук ли ще живеете? — пита той, сякаш това е всичко, което има значение.

— Раглан — кратко казва сър Уилям. — Постройката е по-добра, а и съпругата ми я харесва. Хенри ще бъде отгледан заедно с нашите деца, с образование, което приляга на положението му. Ще бъдете добре дошли да го посещавате по всяко време, когато пожелаете.

— Това е великодушно — казва съпругът ми, докато аз още мълча. — Сигурен съм, че лейди Маргарет е благодарна.

Предупредителният му поглед към мен ме подтиква да изкажа някаква благодарност, но аз не мога.

— Той би трябвало да остане поверен на моите грижи — казвам рязко.

Лорд Хърбърт поклаща глава.

— Никога не биха позволили това, милейди. Вашият син е наследник на огромно състояние и име. Някой непременно трябва да може да се застъпи за него и да го вземе като свой повереник. В много отношения имате късмет, че това съм аз. Не очаквам да го разберете веднага, но ако някой от рода Невил го беше взел като свой повереник, на него щеше да му се наложи да замине надалече сред непознати. С мен, той може да остане в Уелс, може да държи около себе си собствените си слуги, може да бъде в страната, която познава. Съпругата ми е добросърдечна и отзивчива жена; той ще бъде отгледан заедно с моите деца. Можеше да има много по-лоша съдба.

— Той е мой син! — възкликвам. — Той е момче от рода Ланкастър, наследник е на...

— Признателни сме ви — казва съпругът ми, заставяйки ме да замълча.

Лорд Хърбърт ме поглежда.

— Семейните връзки на вашия син са нож с две остриета, милейди — казва той. — Не бих се хвалил твърде много с тях, ако бях на ваше място. Неговият братовчед, бившият крал, е в изгнание и заговорничи с враговете на страната ни. Настойникът му и главата на неговия род, Джаспър Тюдор, е в изгнание, с обявена за главата му цена, като заклеймен предател. Дядо му бе обезглавен за държавна измяна. Аз лично залових баща му, а краят на родния ви баща бе всичко друго, но не и славен. На ваше място бих се радвал, че той ще бъде отгледан в семейство, предано на Йорк.

— Тя е признателна — казва отново съпругът ми. Прекосява стаята, пристъпва до мен и властно протяга ръка. Трябва да се изправа и да се ръкувам с него, сякаш сме постигнали съгласие. — Ще съобщим на Хенри, когато се събуди на сутринта, и ще се върнем в собствения си дом в Англия, веднага щом стражите и конете бъдат готови.

— Останете — казва любезно сър Уилям. — Останете, докато момчето свикне, останете колкото пожелаете. Можем да уловим няколко от тези елени, които Джаспър си е дал толкова труд да опази. — Той се засмива, а моят съпруг, изменникът, се засмива заедно с него.

Пътуваме обратно към къщата си в Линкълншър в каменно мълчание, а когато стигаме вкъщи, аз се отдавам на молитва и на науките си. Съпругът ми, след няколко шеговити реплики, които аз не удостоявам с отговор, след като ме пита дали бих искала да пътувам с него до Лондон — сякаш бих отишла в града, който отпразнува позора! — насочва вниманието си към управлението на големите ни имения и към делата си в Лондон. Решимостта на новия крал да опази мира означава повече работа за местното дребно дворянство, и съпругът ми открива, че му е наредено да премахне загрижените само за собственото си добруване покварени местни служители, процъфтявали при вялото управление на крал Хенри. Сега местните съдилища трябва да са отворени, за да раздават правосъдие на всички, а не само на онези, които могат да подкупят съдиите. Новият крал Едуард свиква парламент и казва на членовете му, че е твърдо решен да живее скромно и да не обременява страната с тежки налози. Нарезжда по пътищата да се осигури безопасност, а числеността на личните армии да бъде намалена. Нарезжда разбойниците и престъпниците да бъдат изправяни на съд, а необузданите изблици на насилие в кръчмите и по главните пътища да бъдат овладени. Всички приветстват тези промени и предричат време на голямо благоденствие за Англия, която този бляскав и славен син на Йорк ще поведе към мир. Всички са възхитени от промените и подобренията. Изглежда, че всички са влюбени в този красив син на Йорк. Всички, освен мен.

Този крал Едуард е деветнайсетгодишен младеж, само година по-голям от мен, оцелял след смъртта на баща си, както и аз, мечтаещ за величие, както мечтая и аз — и въпреки това той застана начело на армията на своя род и ги отведе до трона на Англия, докато аз не съм направила нищо. Той е този, който изигра ролята на Жана д'Арк за Англия, а не аз. Аз не мога дори да задържа при себе си собствения си син. Това момче, този Едуард, когото наричат благоуханната роза на Англия, прекрасното цвете на Англия, бялото цвете, е възхваляван в

разказите като красив, смел и силен — а аз съм нищо. Той е обожаван от жените; пеят хвалебствени песни за него, възхваляват външността му и очарованието му. Аз не мога дори да се явявам в двора му. Никой не ме познава. Всъщност аз съм цвете, което прахосва сладкия си аромат в пустинята. Той дори не ме е виждал. Никой не е написал дори една-единствена балада за мен; никой не ми е рисувал портрет. Аз съм съпруга на човек без амбиция, който не тръгва на война, докато не бъде принуден да потегли. Майка съм на син, поверен на грижите на врага ми, и съм далечната любима на един победен изгнаник. Прекарвам дните си — които непрекъснато се скъсяват, докато вечерите се влачат безкрайно през тази толкова нещастна година — на колене, и се моля на Бог да накара тази тъмна нощ да отmine, да накара тази студена зима да отmine, да срази династията Йорк и да позволи на династията Ланкастър да се завърне у дома.

ЕСЕНТА НА 1470

Минава не една тъмна зима; почти десет зими минават, преди Бог да освободи мен и рода ми от нещастieto на поражението в дните ми и от изгнание в собствената ни страна. Девет дълги години живея със съпруг, с когото не споделям нищо, освен новата ни къща в Уокинг в провинцията. Споделяме дом, земя и интереси, и въпреки това съм самотна, копнееща за сина си, отглеждан от моя враг, за когото трябва да се преструвам, че ми е приятел. Със Стафорд не зачеваме дете, аз отдавам това на грешка на акушерките при раждането на сина ми Хенри, и трябва да понасям великодушието на съпруга си, приел, че няма да го даря с наследник. Той не ме укорява, и аз трябва да приемам любезността му възможно най-добре. И двамата трябва да понасяме властта на рода Йорк, чиито представители носят кралския хермелин, сякаш им се полага по рождение. Едуард, младият крал, се жени за някаква неизвестна и незначителна жена в първите години на царуването си, и повечето хора смятат, че тя го е омаяла чрез магьосничество с помощта на своята майка магьосница, Жакета, голямата приятелка на нашата кралица, която е станала изменница и сега управлява двора на Йорк. Племенникът на съпруга ми, малкият херцог Хенри Стафорд, е сграбчен в хищните нокти на алчната сирена Елизабет, която нарича себе си кралица. Тя го отнема от нас, неговото семейство, и го сгодява за собствената си сестра, Катрин Удвил — момиче, родено да гледа кокошки в Нортхамптън — и така момичето на Удвил става новата херцогиня и глава на нашия род. Съпругът ми не възроптава срещу това похищение на нашето момче: казва, че това е част от новия свят, и че трябва да свикнем. Но аз не свиквам. Не мога. Никога няма да свикна.

Веднъж годишно посещавам сина си сред натрапчивия разкош в домакинството на Хърбърт и го виждам как става по-висок и по-силен; виждам го как се държи спокойно и непринудено сред фамилията Йорк, любимец на Ан Деверьо, съпругата на Черния Хърбърт; виждам го как се държи приятелски и се чувства добре с техния син Уилям,

негов най-скъп приятел, негов другар в игрите, и негов компаньон в училището; и колко е внимателен с дъщеря им Мод, която те явно са му избрали за съпруга, без да ми кажат и дума.

Всяка година го посещавам предано и му говоря за чичо му Джаспър, изгнаника, и за братовчед му краля, държан като затворник в Лондонския Тауър, и той слуша с наклонена към мен кестенява глава, с усмихнати и покорни кафяви очи. Той ме слуша, докато говоря, с учтиво внимание, никога не възразява, никога не изказва съмнение. Но не мога да преценя дали наистина разбира дори една дума от сериозната ми проповед: че трябва да чака търпеливо, че трябва да знае, че е момче, избрано за величие, че аз, неговата майка, наследница на фамилията Боуфорт и на династията Ланкастър, едва не умрях, докато го раждах, че Бог спаси двама ни за велика цел, че той не е роден да бъде момче, задоволяващо се с привързаността на човек като Уилям Хърбърт. Не искам за снаха момиче като Мод Хърбърт.

Казвам му, че трябва да живее с тях като шпионин; трябва да живее с тях като враг в техния лагер. Трябва да говори вежливо, но да чака да си отмъсти. Трябва да превива коляно пред тях, но да мечтае за меч. Но той не иска. Не може. Той живее с тях като открито и сърдечно момче на пет, после на шест, после на седем години; живее с тях, докато навършва тринайсет; превръща се в млад мъж под техните грижи, а не под моите. Той е момче, създадено и възпитано от тях, а не от мен. За тях той е като любим син. За мен той не е син, и аз никога няма да им простя това.

Близо девет години нашепвам отровни слова в малкото му ухо, против настойника, на когото се доверява, и против съпругата на неговия настойник, която обича. Виждам го как процъфтява под техните грижи, виждам го как расте под техните наставления. Наемат му учители по фехтовка, по френски, по математика, по реторика. Не щадят никоя сума, която би му помогнала да научи нови умения или би го насърчила да учи. Дават му образование, каквото дават и на родния си син; двете момчета учат редом, едно до друго, като равни. Нямам повод да се оплаквам. Но сподавам безмълвен вой на негодувание и гняв, който никога не мога да оглася: че това е моето момче, че това е наследник на престола на Англия, че това е момче от рода Ланкастър — какво, в името Божие, търси той, доволен и щастлив, в един дом на йоркисти?

Зная отговора на този въпрос. Знам точно какво прави той в едно от семействата, верни на династията Йорк. Превръща се в привърженик на Йорк. Обича разкоша и удобствата в замъка Раглан; убедена съм, че би го предпочел пред святата простота на новия ми дом в Уокинг, ако някога му бяха позволили да види дома ми. Той започва да харесва кротката набожност на Ан Деверьо; моето изискване да знае всички кратки молитви за всеки ден и да почита дните на всички светци, е твърде много за него — зная, че е така. Той се възхищава на смелостта и блясъка на Уилям Хърбърт, и макар още да обича Джаспър и да му пише, за да изрази тази обич — момчешки писма, пълни с перчене и привързаност — той се учи да се възхищава на врага на своя чичо и да го приема като истински образец на благороден, почтен рицар и земевладелец.

А най-лошото от всичко за мен е, че той ме смята за жена, която не може да се примири с поражението: знам, че го мисли. Приема ме за жена, видяла своя крал прокуден от трона си, съпруга си убит, а девера си — избягал, и смята, че именно разочарованието и провалът са ме накарали да потърся утеха в религията. Смята ме за жена, която търси в Бог утеха за проваления си живот. Не мога да сторя нищо, което да го убеди, че моят отдаден на Бога живот е моята сила и слава. Нищо, което мога да сторя, не е в състояние да го убеди, че не приемам нашата кауза за изгубена, не приемам себе си за победена, не вярвам, дори и сега не, че Йорк ще задържат престола. Мисля, че ще се върнем, мисля, че ще победим. Мога да му казвам това, мога да го повтарям отново и отново, но нямам доказателства, за да подкрепя убеждението си, и смутената усмивка, и начинът, по който свежда глава пред мен и промърморва: „Почитаема майко, сигурен съм, че сте права“, ми дава да разбере, така ясно, сякаш ми е възразил на висок глас, че смята, че съм заблудена и греша, и — по-лошо — че не се държа подобаващо.

Аз съм жената, която го е родила, но съм живяла с него само през първата година от живота му. Сега той ме вижда веднъж годишно, рядко се случва срещите ни да са повече на брой от това, и аз развалям времето, което прекарвам с него, като се опитвам да го убедя да бъде верен на една кауза, която бе изгубена преди почти десет години. Нищо чудно, че не храни особена привързаност към мен. Сигурно с всяка година му се струвам все по-голяма глупачка.

А не мога да се сдържа. Бог е свидетел, ако можем да се примиря да живея с човек, който е възплъщение на посредствеността, в страна под властта на един узурпатор — с кралица, която е толкова понископоставена от мен във всяко едно отношение! — отдавайки почит на моя Бог само по веднъж на ден във вечерните си молитви, щях да го сторя. Но не мога. Искам съпруг, който притежава куража и решителността да играе роля в управлението на страната. Искам страната ми да бъде управлявана от моя истински крал, и трябва да се моля на Бог за това по време на петте литургии за деня. Това е моята същност: не мога да се отрека от себе си.

Разбира се, Уилям Хърбърт е верен на крал Едуард до мозъка на костите си. В неговия дом синът ми, собственият ми син, цветето на династията Ланкастър, се учи да говори за узурпатора с уважение, да се възхищава на така наречената зашеметяваща красота на неговата съпруга, плебейката Елизабет, за която той така прибързано се ожени, и да се моли за наследник на проклетия им род. Тя е плодовита като селска котка, но всяка година успява да ражда само момичета. Шегата е за нейна сметка, защото говорят, че се е омъжила за него с магия и произхождала от рода на жени, които се занимавали с магии. Сега може да създава само малки вещици, готови за кладата: не може да му роди принц, а магическите ѝ умения явно не помагат.

Всъщност, ако бяха заченали наследник по-рано, навярно нашата история щеше да бъде различна; но тя не зачева син, и бавно, но сигурно печално известната склонност към предателство на Йорк започва да всява вътрешно разделение сред самовлюбените членове на династията. Техният голям съветник и ментор, граф Уорик, се обръща срещу момчето, на което помогна да стигне до трона, а вторият син, Джордж, херцог Кларънс, се обръща срещу брата, когото провъзгласи за свой крал, и двамата се съюзават, обединени от общите си интереси.

Завистта, която трови цялата фамилия Йорк, тече във вените на Джордж заедно с тяхната низша, долнопробна кръв. Докато Уорик се отдръпва от първия син на Йорк, когото направи крал, вторият син на Йорк се промъква по-близо, мечтаейки за същото благоволение, и Уорик започва да мисли, че може да прибегне до същата хитрост, като замени един претендент за кралската титла с нов претендент. Уорик омъжва дъщеря си Изабел за Джордж и с лекота, подобно на змията в Едем, изкушава Джордж, херцог Кларънс, да изостави каузата на брат

си и да замечтае да узурпира трона на узурпатора. Те сграбчват новия крал, сякаш е венецът на върха на майското дърво, и го пленяват — и аз решавам, че пред мен се е отворил път.

Зная, че всички привърженици на Йорк са амбициозни и нелоялни още в люлката. Но разделението в техния род може само да послужи на моя. Аз действам сама насред всички тези интриги. Когато Йорк взеха всичко, те откраднаха на сина ми титлата граф Ричмънд, и Джордж, херцог Кларънс, си я присвои. Изпращам съобщение на Джордж, чрез неговия и моя изповедник, и му обещавам приятелството и лоялността си, ако склони да върне титлата „граф Ричмънд“ на сина ми. Посочвам му, че мога да нареждам на моя род накъде да насочи подкрепата си; той знае, без да се хваля с това, колко войници мога да събера. Изтъквам, че ако се съгласи да върне титлата на сина ми, може да назове цена, и аз ще го подкрепя срещу неговия брат, краля.

Не споделям това със съпруга си, и си мисля, че съм го сторила хитро и умело, потайно, докато в мига, когато Едуард избягва от лъжливия си приятел и вероломния си брат и се връща триумфално в Лондон, става ясно, че сме изпаднали в немилост пред династията Йорк. Титлата „граф Уилтшър“ би трябвало да бъде дадена на съпруга ми, но крал Едуард го пренебрегва и вместо това удостоява по-младия му брат Джон, който получава титлата „граф Уилтшър“ заради показната си преданост спрямо Едуард. Изглежда, че няма да се издигнем под управлението на този нов крал. Към нас се проявява търпимост, но не и благоволение. Това е несправедливост, но тя не може да бъде оспорвана. Съпругът ми ще бъде просто „сър“ до края на дните си. Не може да ми даде друга титла, освен „лейди“. Никога няма да бъда графиня. Той не казва нищо, но по самото му мълчание съдя, че е научил за моето неудачно предложение за приятелство към Джордж Кларънс, че ме обвинява за нелоялността ми към него и към крал Едуард и всъщност е прав.

Но после — и кой би могъл да го предвиди? — всичко се променя отново. Кралица Маргарет, нашата скъпа кралица Маргарет, отчаяна, в изгнание във Франция, останала почти без пари и почти без войници, се съгласява на съюз със змията Уорик, неин стар враг, а преди това — наш най-голям съперник. За наше удивление тя позволява на скъпоценния си син Едуард, Уелския принц, да се ожени за по-малката дъщеря на Уорик, Ан, и двамата родители се

споразумяват да нахлуят в Англия заедно, да организират кървава баня за медения месец на младите, и да поставят сина на династията Ланкастър и момичето на Уорик на престола на Англия.

Краят за Йорк идва бързо като залез; Уорик и Джордж слизат на суша заедно и потеглят на север. Уилям Хърбърт свиква хората си да се присъединят към краля, но преди да успеят да се срещнат с основните сили на Йорк, Хърбърт взема на прицел врага пред Банбъри, при Еджкоут Хил. Той само изпълнява дълга си, когато отвежда сина ми със себе си в този ден; но аз никога няма да му го простя. Както подобава на благородник, той взема своя повереник в битка, за да може той да вкуси жестокостта и да получи урок по водене на истински битки, както е редно, както би трябвало; но това е синът ми, моят скъп син, единственият ми син. Нещо по-лошо — непоносимо ми е да мисля за това, но то е вярно — синът ми за пръв път облече доспехи, за пръв път взе копие в ръка, а след това потегли да се бие за Йорк, срещу армия на Ланкастър. Би се за нашия враг, на страната на нашия неприятел, срещу собствената ни фамилия.

Всичко свърши бързо, както понякога се изпълнява Божията воля по време на битка. Войските на Йорк бяха разбити, а Уорик взе многобройни пленници, сред които самият Уилям Хърбърт. Уорик, вече опетнен с кръвта на доскорошните си съюзници, вече изменник, не прибави неувереността към престъпленията си. Нареди да обезглавят Хърбърт на място, и настойникът на сина ми загина същия ден, може би докато синът ми е гледал.

Радвам се за това. Никога и за миг не съм изпитвала жалост към него. Той ми отне сина, а сетне го възпита толкова добре, че Хенри го обичаше като баща. Никога не му простих за тези две неща, и се зарадвах, когато узнах, че е мъртъв.

— Трябва да доведем Хенри — казвам на съпруга си, сър Хенри, когато новините достигат до нас откъслечно, под формата на клюки и необуздани слухове. — Един бог знае къде е той. Ако Уорик го държи при себе си, със сигурност ще се погрижи да е в безопасност; но ако беше при Уорик, нямаше ли той да ни прати вест? Може би синът ми се укрива, може би е ранен... — Млъквам рязко. Останалата част от изречението ми — „може би е мъртъв“ — е толкова ясна, сякаш е написана във въздуха между нас.

— Скоро ще получим новини — казва спокойно съпругът ми. — И бъди сигурна, че ако той беше мъртъв или ранен, щяхме да научим веднага. Виждаш ли, получихме новината за смъртта на Хърбърт достатъчно бързо.

— Трябва да доведем Хенри — повтарям.

— Аз ще отида — казва той. — Не можеш да дойдеш с мен; пътищата ще са пълни с мъже, които бягат от битката и други, които търсят плячка. Уорик отново върна смута и опасността в управляваната от Йорк Англия. Един Господ знае къде ще свърши всичко това. Дори ще трябва да ти оставя допълнителни стражи, в случай че някоя от въоръжените шайки мине оттук.

— Но синът ми...

— Хърбърт сигурно му е казал какво да прави в случай че битката се обърне срещу тях. Сигурно е възложил на някого да се грижи за него. Ще отида първо при лейди Хърбърт и ще разбера какви новини има тя, след това ще отида в Еджкоут. Довери ми се, ще намеря сина ти.

— А когато го намериш, доведи го тук.

Той се поколебава.

— Зависи кой ще бъде новият му настойник. Не можем просто да го вземем.

— Но кой ще реши това сега? След като йоркистите са разбити?

Той се усмихва.

— Хората от рода Ланкастър, предполагам. Вие удържахте победа, нали? Сега твоят род ще решава всичко. Уорик ще постави крал Хенри отново на трона, точно както го свали преди; предполагам, че после Уорик ще управлява страната, докато принцът навърши пълнолетие, а може би и след това.

— Ние ли спечелихме? — питам несигурно. При положение че синът ми е изчезнал, а настойникът му — мъртъв, това не ми прилича на победа, а на предсказание за нови опасности.

— Ние спечелихме — казва моят съпруг, и в гласа му изобщо няма радост. — Във всеки случай, Ланкастър спечели, а това очевидно отново означава: ние.

Същата сутрин, когато моят предпазлив съпруг се готви да потегли, получаваме писмо с познатия небрежен почерк на Джаспър:

„Нашето момче е при мен; той беше на сигурно място при лейди Хърбърт, отседнал при семейството на покойния ѝ съпруг. Ще го доведе в Лондон, за да го представя на нашия крал. Ще ни чакате ли там, в двора, когато нашият крал бъде отново на трона? Англия отново е наша, а молитвите ви получиха отговор, слава на Бога.“

Сякаш е сън — сън, ярък като онези, които някога ми се явяваха в детството, когато с молитвите си призовавах видения. В баржата на Стафорд сме, плаваме надолу по Темза, гребците движат веслата под бавния ритъм на барабана, синът ми се визира в хората на речния бряг, които ликуват, когато виждат как се развяват нашите знамена и зърват сина ми на носа на лодката — един принц в очакване. Минаваме покрай Уестминстър, и аз поглеждам ниските постройките, които се гушат долу досами реката. Някъде в олтарната част на абатството е предишната кралица, Елизабет Удвил, прочутата с красотата си съпруга на краля от династията Йорк, която се укрива от своите врагове и се пита дали някога ще види отново съпруга си. Тя е отхвърлена и сама, а аз се издигнах високо. Питам се дали гледа навън през онези тъмни малки прозорци, дали в същия този миг очите ѝ са приковани върху моето знаме. Потръпвам, сякаш чувствам върху себе си зъл поглед; но свивам рамене и го отърсвам. Аз съм избраната Божия дъщеря, от избрания от Него род. Ако питат мен, тя може да си стои там, докато изгние, а с нея — и красивите ѝ дъщери.

Застанал на носа на лодката, синът ми Хенри се обръща назад към мен със свенлива усмивка, и аз казвам:

— Помахай им, помахай на народа си. Те се радват да видят нашата фамилия, възвърнала честта си, завърнала се на власт. Покажи им, че се радваш да си тук.

Той махва леко, а после отстъпва назад до балдахина на Стафорд, цял избродиран с червената роза на Ланкастър, под който седя аз.

— Почитаема майко, имахте право през цялото време — казва той свенливо. — Трябва да ви помоля за прошка. Не разбирах.

Притискам ръка към сърцето си и чувствам глухите му удари.

— Права за какво?

— Ние сме велик род, а крал Хенри е истинският крал. Не знаех. Когато ми казахте, не разбирах. Но сега разбирам.

— Господ ме направлява — казвам сериозно. — Аз гледам отвъд мимолетните дни, към Божията мъдрост. Ще следваш ли моите напътствия в бъдеще?

Той прави тържествен, лек поклон и казва с официален тон:

— Ще бъда ваш син и ваш верен васал.

Извърщам глава, за да не може да види триумфалното ми изражение. Крал Хенри спечели Англия, а аз спечелих сина си. Тринайсетгодишен, той ми се кълне във вярност. Той е мой до живот! Усещам как сълзите набъбват в очите ми.

— Приемам службата ти — казвам тихо. После баржата се приближава до кея, спускат на борда подвижния мост, а синът ми Хенри показва прекрасните обноски, на които го е научил Хърбърт, и ми подава ръка, за да ми помогне да слеза на брега. Вървим през градината, където всички се усмихват, изпълнени с радост, че страната се е опомнила и всички можем отново да бъдем на местата, които ни се полагат по право. А ето го нашият крал, отново на трона си, с лице, така светнало от щастие, че почти не забелязвам бледността от петгодишното му затворничество. Над главата му е кралският балдахин, избродиран с напълно разцъфналата червена роза на Ланкастър; около него са придворните му. Сякаш отново съм дете и той се готви да ме повери на настойничеството на Тюдорите. Сякаш радостите от детството ми са се върнали отново при мен и светът може да започне наново.

Тук е и синът ми, моето момче, с късо подстригана коса, светла като кестенява грива, с широки рамене, пораснал още по-висок, застанал до чичо си Джаспър, красиво момче от достойно семейство. Ние сме възстановени на власт. Англия се върна към здравия разум, Джаспър отново е граф Пембрук, синът ми е поверен на моите грижи.

— Виждаш ли? — питам го тихо. — Виждаш ли сега? Не губех вяра в този крал, моя сродник, и ето че той е възстановен на престола. Бог ми дава Своята специална закрила, както я дава и на теб. Знаех, че властването на Йорк ще е кратко; знаех, че всички ще бъдем възстановени на истинските си места. — Хвърлям поглед към сина си и виждам, че кралят е кимнал на Джаспър да го изведе напред. — Върви — подканвам го. — Кралят вика теб, своя родственик.

Синът ми се сепва и леко трепва, но след това изправя рамене и излиза напред пред трона с излъчване на истинско благородство и съдържана увереност. Осанката му е толкова добра, че не се съдържам и прошепвам на съпруга си, сър Хенри: „Виждаш ли как върви?“

— С двата крака — отбелязва иронично съпругът ми. — Един след друг. Истинско чудо.

— Като благородник, като принц — поправям го. Навеждам се напред, за да чувам по-добре.

— Значи това е младият Хенри Тюдор, моят братовчед? — обръща се кралят към Джаспър.

Джаспър се покланя.

— Синът на моя брат Едмънд, а майка му вече е лейди Маргарет Стафорд.

Хенри коленичи пред краля, който се навежда и полага ръка върху кестенявата къдрава глава за кралска благословия.

— Ето — казвам на своя съпруг. — Сам кралят удостоява с благоволения си Хенри. Предполагам, кралят може да предвиди, че той ще има велико бъдеще. Сигурно знае, че това не е обикновено момче. Той притежава прозорливостта на светец; ще види достойнството у Хенри така, както го виждам аз.

Бурята, която отклони малкия кораб на узурпатора Едуард и неговите другари в бягството след поражението им при Еджкоут Хил, бушува по крайбрежието почти цяла зима. Земите ни са наводнени, както в Съри, така и другаде, и се налага да правим канавки и дори да строим диги, за да възпрем прииждащите реки. Арендаторите закъсняват с наемите, а реколтата гние в нивите. Съпругът ми е доста черноглед относно състоянието на страната, сякаш поражението на узурпаторската династия Йорк е довело до дъжда и недоволството.

Разнася се новината, че бившата кралица, Елизабет Удвил, която се оказва толкова обичана от своя крал, че той избяга и я изостави, скоро ще роди пак, макар да е в свято убежище в Уестминстър, на свята земя. Дори този последен акт на циничност и лекомислие е простен от нашия крал светец, който отказва да нареди да я изведат от укритието ѝ, а вместо това ѝ изпраща акушерки и дами да се грижат за нея. Вниманието, което тази жена привлича, продължава да ме

удивлява. Аз успях да родя сина си Хенри с не повече от две акушерки, и при това им беше наредено да ме оставят да умра. Елизабет Удвил трябва да има около себе си акушерки и лекари, да ѝ се осигури присъствието на собствената ѝ майка, въпреки че се укрива заради измяна.

Тя продължава да привлича внимание, макар че сега никой не може да види легендарната ѝ красота. Говори се, че гражданите на Лондон и фермерите от Кент постоянно я снабдявали с храна, и че съпругът ѝ бил във Фландрия и събирал армия, за да я спаси. Мисълта за нея, наслаждаваща се на цялото това внимание, ме кара да стисна зъби. Защо не могат хората да разберат, че през целия си живот не е правила нищо друго освен да използва красивото си лице и да превръща тялото си в капан, за да плени един крал. Това не е нито благородно, нито свято — и въпреки това хората говорят за нея така, сякаш я обичат.

Най-лошата от всички новини е, че тя ражда момче. Той не може да наследи трона, който баща му изостави по такъв начин, но един син на Йорк, роден сега, със сигурност ще има влияние върху наивните и доверчиви хора, които ще съзрат пръст на съдбата в раждането на наследник на фамилията Йорк в тъмница.

Ако бях на мястото на краля, не мисля, че щях така съвестно да спазвам законите на святото убежище заради такава жена. Как може една жена, която е смятана от толкова хора за вещица, да търси закрилата на Светата Църква? Как може едно бебе да претендира за свято убежище? Как едно семейство на изменници ще живее недосегаемо в самото сърце на Лондон? Нашият крал е светец, но трябва да му служат хора, които могат да вземат светски решения; а Елизабет Удвил и нейната майка Жакета, за която сега знам, че наистина е изключително злокобно известна и доказана вещица и изменница, трябва да бъдат натоварени на някой кораб и отпратени във Фландрия; да плетат магиите си и да упражняват силата на красотата си там, сред чужденците, където вероятно ще бъдат по-добре оценени.

Детинската ми, примесена с удивление почит към майката на Елизабет Удвил, Жакета, бързо изчезна, когато научих що за жена е и когато я видях да тласка дъщеря си нагоре към престола. Не се съмнявам, че елегантността и красотата, които привлякоха погледа ми, когато бях малко момиче в двора на крал Хенри, са били маска,

прикриваща изключително греховна природа. Тя позволила на дъщеря си да стои край пътя, когато младият крал минавал наблизо с коня си, и е била една от малобройните свидетели на тайната им венчавка. Тя стана първа придворна дама и най-важна особа в двора на Йорк. Никоя жена с чувство за лоялност или чест не би могла да стори никое от тези неща. Как можа тя, която бе служила на Маргарет Анжуйска, да прегъне коляно пред лекомислената си дъщеря? Жакета беше херцогиня с кралска кръв, била е заедно с английската армия във Франция, а след това овдовяла и се омъжила с потресаваща бързина за оръженосеца на съпруга си. Нашият милостив крал ѝ прости извършеното от страст любовно прегрешение, за да може съпругът ѝ, Ричард Удвил, да се нарече лорд Ривърс, приемайки титлата си като знак на почит към езическите традиции на семейството ѝ, което уж произлизало от потоците и назовава някаква водна богиня за своя прародителка. Оттогава клюките и слуховете за сделки с дявола я следват така, както водите текат надолу към морето. И това е жената, чиято дъщеря помисли, че може да бъде кралица на Англия! Нищо чудно, че той загина позорно, а те са захвърлени на място, което е само малко повече от затвор. Тя би трябвало да използва своите черни изкуства и да отлети от тук, или да призове реката, за да отплува към безопасността.

ПРОЛЕТТА НА 1471

Не споделям нищо от тези свои мисли със сър Хенри, който е толкова мрачен през навъсените зимни дни на януари и февруари, та човек би си помислил, че скърби за изгнанието на своя крал. Една вечер на вечеря го питам дали е добре, и той казва, че е много разтревожен.

— Хенри в безопасност ли е? — питам веднага.

Уморената му усмивка ме успокоява.

— Разбира се; щях да ти кажа, ако имах някакви лоши вести от Джаспър. Не се съмнявам, че двамата са в Пемброук, и можем да ги посетим, когато пътищата се изчистят след всичкия този дъжд, ако няма повече неприятности.

— Неприятности ли? — повтарям.

Сър Хенри хвърля поглед към слугата, поднасящ виното, който стои зад нас, а после оглежда долния край на голямата зала, откъдето слугите и арендаторите на най-близките маси могат да подслушат разговора ни.

— Можем да говорим по-късно — казва той.

Изчакваме, докато оставаме сами в спалнята, след като виното с пикантни подправки е поднесено, а слугите са се оттеглили за нощта. Той сяда пред огнището, и виждам, че изглежда изтощен и по-стар от четирийсет и петте си години.

— Съжалявам за безпокойството ти — казвам; но той е на възраст, когато човек може да преувеличава от глупост, а ако синът ми Хенри е добре, и нашият крал — на трона, от какви неприятности трябва да се боим? — Моля те, сподели тревогите си с мен, съпруже. Навярно можем да ги разрешим.

— Получих съобщение от човек, верен на Йорк, който смята, че аз също съм им верен — изрича той тежко. — Призив.

— Призив? — повтарям глупашки. За миг си мисля, че го викат да се яви като съдия, а после осъзнавам, че иска да каже, че Йорк

отново вербуват хора. — О, бог да ни е на помощ! Нима е призив за бунт?

Той кимва.

— Таен заговор на Йорк, и те са се обърнали към теб?

— Да.

Той въздиша. За миг страхът ме напуска и се изкушавам да се изкикотя. Онзи, който му е писал, едва ли познава съпруга ми много добре, щом като мисли, че той ще вдигне оръжие, за да командва войска, и охотно ще потегли на война. От съпруга ми трудно ще излезе войник. Не е роден за герой.

— Едуард се готви да нахлуе и да си върне кралството — казва той. — Отново ще започнем да воюваме.

Сега вече съм разтревожена. Вкопчвам се в стола си.

— Кралството не е негово.

Съпругът ми свива рамене.

— Независимо от това кой има права над престола, Едуард е готов да се бие за него.

— О, не — казвам аз. — Не отново. Невъзможно е той да се надява да се изправи срещу нашия крал. Не и сега, когато той току-що се върна на власт. Отново е на трона от — колко? — пет месеца?

— Моят приятел, който ми писа, за да търси подкрепа за Едуард, каза и друго — продължава съпругът ми. — Приятелят ми не само е верен на Едуард, а е и приятел на Джордж, херцог Кларънс.

Чакам. Не ми се струва възможно Джордж Кларънс отново да е сменил лагера. Той заложи всичко на това, да бъде враг на брат си. Той е истински роб на Уорик, женен за дъщеря му, втори в линията на престолонаследничеството, непосредствено след нашия Уелски принц. Той е ключова фигура в кралския двор, любим сродник на нашия крал. Той изгори мостовите към брат си; не може да се върне обратно. Едуард никога не би го приел обратно.

— Джордж ли? — питам.

— Той ще се присъедини отново към брат си — казва ми моят съпруг. — Тримата синове на Йорк ще се обединят отново.

— Трябва веднага да изпратиш вест на краля и на Джаспър — настоявам. — Те трябва да знаят; трябва да бъдат подготвени.

— Изпратих съобщения както в Уелс, така и в двора — казва съпругът ми, — но се съмнявам, че ще кажа на някой от двамата нещо,

което те вече да не знаят. Всички знаят, че Едуард въоръжава и събира армия във Фландрия — той непременно ще се върне, за да поиска обратно трона си. А кралят... — Той млъква рязко. — Не мисля, че кралят вече е загрижен за нещо друго, освен за собствената си душа. Наистина мисля, че би се радвал да се откаже от трона, ако може да отиде в манастир и да прекарва дните си в молитва.

— Бог го е призовал да бъде крал — казвам решително.

— Тогава Бог ще трябва да му помогне — отвръща съпругът ми. — И мисля, че той ще се нуждае от цялата помощ, която може да получи, ако иска да отблъсне Едуард.

Нуждата на краля от помощ ни е показана ясно, когато моят братовчед, херцогът на Съмърсет, Едмънд Боуфорт, съобщава, че идва да ни посети. Изпращам хора до град Гилдфорд и чак до крайбрежието, за да донесат деликатеси за трапезата, така че негова светлост сяда на малък пир през всеки ден от гостуването си. Благодарни ми за гостоприемството, когато седим край огъня в приемната ми, а съпругът ми, сър Хенри, е излязъл от стаята за миг. Усмиввам се и свеждам глава, но не мисля дори за миг, че е отседнал тук, за да се наслаждава на стридите от крайбрежието на Съсекс или на черешите от Кент, от дървета, отглеждани в специални саксии.

— Вие ме угощавате кралски — казва той, като опитва една захаросана слива. — Тези от вашите овощни градини ли са?

Кимвам.

— Реколта от миналото лято — казвам, сякаш изобщо ме е грижа за въпросите, свързани с домакинството. — За плодовете беше добра година.

— Добра година беше за Англия — казва той. — Нашият крал е отново на трона, а узурпаторът — прогонен. Лейди Маргарет, кълна се, не можем да допуснем тези разбойници обратно в страната, за да прогонят добрия ни крал от трона!

— Знам това — казвам. — Кой може да го знае по-добре от мен, неговата братовчедка, чийто син беше поверен на предателите? А сега той ми бе върнат, както Лазар е бил върнат от мъртвите.

— Вашият съпруг владее голяма част от Съсекс, а влиянието му стига и в Кент — продължава упорито херцогът, пренебрегвайки

забележката за Лазар. — Той има армия от арендатори, които ще го подкрепят, ако им нареди. Възможно е флотата на Йорк да акостира на вашите брегове. Трябва да сме убедени, че съпругът ви ще остане лоялен към своя крал и че ще свика арендаторите си да ни защитят. Но се боя, че имам основание да се съмнявам в него.

— Той е човек, който обича мира преди всичко — казвам неубедително.

— Всички обичаме мира — заявява моят сродник. — Но понякога човек трябва да защити своето. Всички трябва да защитим краля. Ако Йорк успее да се върне в Англия с армия наемници от Фландрия и ни победи отново, никой от нас няма да бъде в безопасност в земите си, с титлата си, или... — той кимва към мен — по отношение на наследниците си. Как би ви харесало да видите младия Хенри отглеждан в поредното семейство, вярно на Йорк? Наследството му — използвано от настойник от фамилията Йорк? Женен за момиче на Йорк? Не мислите ли, че Елизабет Удвил като кралица, възстановена на трона, ще обърне алчните си сиви очи към сина ви и неговото наследство? Тя взе малкия ви племенник, Бъкингамския херцог, и го ожени за собствената си сестра Катрин, за да извлече облага — потресавашо неравен брак. Не мислите ли, че ще вземе сина ви за някоя от безбройните си дъщери, ако се върне на власт?

Изправям се и отивам до огнището. Поглеждам надолу към пламъците и за миг си пожелавам да имах Зрението, за да предсказвам бъдещето като кралицата от фамилията Йорк. Знае ли тя, че съпругът ѝ идва да я спаси, да избави нея и новородения си син от техния затвор? Може ли да предвиди дали ще успеят, или ще се провалят? Може ли да изсвири и да призове буря, която да ги доведе към брега, също както според мълвата, призовава буря, която да го отведе на сигурно място?

— Искан ми се да можех да обещаая, че мечът, състоянието и арендаторите на моя съпруг ще бъдат на вашите услуги — казвам тихо. — Вече правя всичко, което мога, за да го убедя да потегли в подкрепа на краля. Ясно давам на собствените си арендатори да разберат, че ще съм доволна да ги видя как отиват на бой, за да подкрепят своя истински крал. Но сър Хенри действа бавно и неохотно. Искан ми се да можех да ви обещаая повече, братовчедо. Срамувам се, че не мога.

— Не осъзнава ли той, че вероятно ще изгубите всичко? Че титлата и богатството на сина ви отново ще му бъдат отнети?

Кимвам.

— Да, но той много се влияе от лондонските търговци и приятелите си в деловите начинания. А те всички са за Йорк, защото вярват, че Едуард ще донесе мир в цялата страна, и защото кара съдилищата да работят така, че човек може да получи правосъдие. Съпругът ми се влияе също и от по-изтъкнатите сред своите арендатори, и от другите благородници в областта. Не всички разсъждават правилно. Мнозина предпочитат Едуард от Йорк. Казват, че той донесъл мир и справедливост на Англия и че откакто го няма, отново царуват тревога и несигурност. Казват, че той е млад и силен и има влияние над страната, и че нашият крал е слаб и управляван от съпругата си.

— Не мога да отрека това — казва отривисто братовчед ми. — Но Едуард Йоркски не е истинският крал. Може да е същински Даниил, раздаващ правосъдие, може да е истински Мойсей, който носи законите, и пак би бил предател. Ние трябва да следваме краля, нашия крал, или сами да станем предатели.

Вратата се отваря и влиза съпругът ми, широко усмихнат.

— Съжалявам — казва той. — В конюшната имаше проблем; някакъв глупак преобърнал един мангал, и тичаха наоколо да потушават пожара. Просто слязох да се уверя, че е напълно изгасен. Не искаме нашият уважаван гост да изгори в леглото си! — Той се усмихва любезно на херцога, и в този миг, в усмихнатата му, искрена топлина, поради пълното отсъствие на страх и увереността в собствената му правота, която се излъчва от него — струва ми се и двамата разбираме, че със Хенри няма да потегли в подкрепа на краля.

След броени дни до нас достига новината, че Едуард от Йорк е слязъл на суша — не там, където го очакваха всички, а в северна Англия, където призованият с магия вятър е отвел корабите му до сигурен пристан, после потеглил към Йорк и поискал да му отворят вратите на града, не в правото му на крал, а за да може да приеме отново херцогската си титла. Гражданите, убедени като сбирщина глупци, го пускат да влезе, но тогава поддръжниците на Йорк веднага

се стичат около своя предводител и предателската му амбиция става ясна. Джордж, изменникът херцог Кларънс, е сред тях. Било е нужно известно време, но дори глупавият Джордж най-сетне осъзнава, че бъдещето му като син на рода Йорк ще бъде по-светло, когато на престола е крал от династията Йорк, внезапно обиква брат си повече от всеки друг и заявява, че предаността му към истинския крал и към тъста му Уорик е била огромна грешка. Предполагам, че вследствие на това синът ми е изгубил графската си титла завинаги, тъй като всичко отново ще принадлежи на момчетата Йорк и никакви умотелни послания от мен до Джордж, херцог Кларънс, няма да го накарат да върне титлата на Хенри. Изведнъж всичко се облива в златиста дневна светлина, а трите слънца на Йорк сякаш са зората над Англия. В нивите зайците се боричкат и скачат, и като че ли цялата страна е полудяла като зайците през този март.

Удивително е, но Едуард стига до Лондон, без да срещне дори едно препятствие по пътя си, обожаващите го граждани разтварят широко вратите пред него, и той се събира отново с жена си, сякаш никога не е бил прогонен от собствената си земя, никога не му се е налагало да бяга, за да спаси живота си.

Когато научавам новината от усилено препускащия пратеник на Съмърсет, се затварям в стаята си и се моля на колене. Мисля си за Елизабет Удвил — така наречената красавица — с невръстния си син на ръце, и с всичките ѝ дъщери около нея, вдигнали очи нагоре, виждам ги как трепват, когато вратата се разтваря със замах и Едуард Йоркски влиза с широки крачки в стаята, победоносен както винаги. Прекарвам два дълги часа на колене, но не мога да се моля за победа, не мога да се моля и за мир. Мога само да си я представям как се хвърля в обятията му, знаейки, че нейният съпруг е най-смелият и най-способен мъж в кралството, как му показва сина си, заобиколен от дъщерите им. Вземам броеницата си и се моля отново. Моля се за безопасността на моя крал; но не мога да мисля за нищо друго, освен за измъчващата ме завист, че една жена с далеч по-долно потекло от мен, която Бог обича несъмнено по-малко от мен, ще може да изтича радостно към съпруга си, да му покаже сина им и да знае, че той е готов да се бие, за да го защити. Че жена като нея, която очевидно не се ползва с Божието благоволение, която не показва признаци на благородство и изтънченост (за разлика от мен), е кралица на Англия.

И че по силата на някаква мистерия — твърде голяма, за да я проумея — Бог ме е пренебрегнал.

Излизам от стаята си и намирам съпруга си в голямата зала. Настанил се е на господарската маса, с мрачно лице. Управителят му, прав край масата, поставя пред него документ след документ за подпис. До него писарят му топи восък и притиска печата. Отнема ми само миг да разпозная писмата, с които се свикват войници. Той свиква арендаторите си. Отива на война, най-сетне отива на война. Чувствам как при тази гледка сърцето ми ликува, като издигаща се в небето чучулига; хвала на Бога, той най-сетне осъзнава дълга си и отива на война. Пристъпвам до масата с радостно изражение.

— Съпруже, Бог да благослови теб и делото, което най-накрая предприемаш.

Той не ми се усмихва в отговор; поглежда ме изморено, а очите му са тъжни. Ръката му продължава да се движи, изписвайки отново и отново „Хенри Стафорд“, и той почти не поглежда надолу към перото. Стигат до последната страница: писарят накапва восъка, поставя печата и го връща с кутията на главния секретар.

— Изпратете ги веднага — казва Хенри.

Избутва стола си назад и слиза от малкия подиум, застава пред мен, взема ръката ми, пъхва я под своята и ме отвежда от писаря, който събира книгата, за да ги занесе в конюшните при чакащите вестноосци.

— Съпруго, трябва да ти кажа нещо, което ще те обезпокои — казва той.

Поклащам глава. Мисля си, че се готви да ми каже, че потегля на война, със сърце, натежало от страх, задето ще ме остави, и затова побързвам да го уверя, че не се страхувам от нищо, когато той се заема с Божие дело.

— Наистина, съпруже, радвам се...

Той ме възпира с леко докосване по бузата.

— Събирам хората си, не за да служат на крал Хенри, а да служат на крал Едуард — казва той тихо.

Отначало чувам думите, но те не ми звучат смислено. После така застивам от ужас, че не съм в състояние да кажа нищо. Оставам безмълвна и той решава, че не съм го чула.

— Ще служа на крал Едуард Йоркски, не на Хенри Ланкастърски — казва той. — Съжалявам, ако си разочарована.

— Разочарована?

Той ми казва, че е станал изменник, и мисли, че може просто да съм разочарована?

— Съжалявам за това.

— Но нали лично братовчед ми дойде да те убеди да воюваш...

— Братовчед ти не стори нищо друго, освен да ме убеди, че трябва да имаме силен крал, който да сложи край на войната, сега и завинаги, в противен случай той и подобните нему ще я продължат, докато Англия бъде унищожена. Когато ми каза, че е готов да се бие вечно, разбрах, че ще трябва да бъде сразен.

— Едуард не е роден да бъде крал. Той не е човек, който носи мир.

— Скъпа моя, знаеш, че е. Единственият мир, който сме познали през последните десет години, бе докато той беше на трона. А сега Едуард има син и наследник, така че дано даде Бог Йорк да задържат трона завинаги и да се сложи край на тези нескончаеми битки.

Изтръгвам ръката си от хватката му.

— Той не е с кралско потекло! — изкрещявам. — Не е свещен. Той е узурпатор. Призоваваш своите и моите, моите арендатори от моите земи да служат на един предател. Искаш да развееш моето знаме, зъбчатата решетка на рода Боуфорт, на страната на Йорк?

Той кимва и казва примирено:

— Знаех, че няма да ти хареса.

— По-скоро бих умряла, отколкото да видя това!

Той пак кимва, сякаш преувеличавам, като дете.

— А ако загубите? — питам настоятелно аз. — Ще бъдеш известен като изменник, който е подкрепил Йорк. Мислиш ли, че ще повикат Хенри — твоя доведен син — отново в двора и ще му върнат графската титла? Мислиш ли, че крал Хенри ще го благослови, както го благослови преди, когато всички ще знаят, че си опозорил себе си, че си опозорил и мен?

Той прави гримаса:

— Мисля, че е правилно да постъпя така. И всъщност мисля, че Йорк ще победи.

— Срещу Уорик? — питам го презрително. — Той не може да победи Уорик. Не се справи особено добре миналия път, когато Уорик го прогони от Англия. И онзи път преди това, когато Уорик го взе в плен. Той е слуга на Уорик, не негов господар.

— Миналия път той беше предаден — каза съпругът ми. — Беше сам, без армията си. Този път познава враговете си, и е свикал хората си.

— Тогава, да кажем, че победите — казвам: думите се сипят припряно поради тревогата ми. — Да кажем, че поставите Едуард на престола на моя род. Какво ще стане с мен? Какво ще стане с Хенри? Ще бъде ли Джаспър принуден да отиде отново в изгнание, заради твоята враждебност? Ще прогоните ли сина ми и чичо му от Англия? Ще искате ли аз също да замина?

Съпругът ми въздиша.

— Ако отида да служа на Едуард и той бъде доволен от службата ми, ще ме възнагради — казва той. — Дори може да получим от него отново графската титла на Хенри. Тронът вече няма да се предава в рода ти, но, Маргарет, скъпа малка съпруго, искам да бъда честен с теб: семейството ти не заслужава да го владее. Кралят е болен; честно казано, той е луд. Не е годен да управлява страна, а кралицата е кошмарно суетна и амбициозна. Синът ѝ е убиец. Имаш ли представа какво ще изстрадаме, ако той някога заеме престола? Не мога да служа на такъв принц и такава кралица. Няма друг, освен Едуард. Пряката линия е...

— Е какво? — просъсквам.

— Безумна — казва той простичко. — Безнадеждна. Кралят е светец и не може да управлява, а синът му е дявол и не бива да управлява.

— Сториш ли това, никога няма да ти простя — заричам се. Сълзите се стичат по лицето ми, и аз ги бръсвам гневно. — Ако потеглиш, за да допринесеш за поражението на родния ми братовчед, законния крал, никога няма да ти простя, никога няма отново да те нарека „съпруге“, за мен ще бъдеш като мъртъв.

Той пуска ръката ми, сякаш съм сърдито дете.

— Знаех, че ще кажеш това — казва печално. — Макар че правя онова, което смятам за най-добро за двама ни. Смятам дори, че това,

което правя, е най-добро за Англия — а това е повече, отколкото мнозина могат да кажат за себе си в тези тревожни времена.

АПРИЛ 1471

Пристига призив от узурпатора Едуард в Лондон, и моят съпруг потегля начело на армията си от арендатори, за да се присъедини към новия си господар. Толкова бърза да замине, че половината мъже още не са екипирани, а началникът на конницата му остава, за да се погрижи подострените бойни тояги и новоизкованите мечове да бъдат натоварени на каруци, за да последват мъжете.

Стоя в двора на конюшната и наблюдавам как мъжете се строят. Много от тях са служили във Франция; мнозина от тях са потегляли на походи преди за битки в Англия. Това е поколение от мъже, привикнало към воюването, свикнало с опасността и запознато с жестокостта. За миг разбирам копнежа на съпруга си за мир, но после си спомням, че той подкрепя не този крал, който трябва, и отново разпалвам гнева си.

Той излиза от къщата: обул е най-хубавите ботуши и си е сложил дебелото пътно наметало, което ми даде, когато отидохме да видим сина ми. Тогава се радвах на добротата му, но оттогава насам той ме разочарова. Когато го поглеждам, изражението ми е сурово, виновният му вид буди у мен презрение.

— Ще ми простиш, ако победим и успея да върна сина ти у дома при теб — предполага той с надежда.

— Ще воювате на противоположни страни — казвам студено. — Ти ще се биеш на едната страна, а деверът ми и синът ми — на другата. Искаш от мен да се надявам моят девер Джаспър да бъде победен или убит. Защото само по този начин синът ми ще има нужда от нов настойник. Не мога да сторя това.

Той въздиша.

— Сигурно не. Ще ми дадеш ли все пак благословията си?

— Как мога да те благословя, когато си прокълнат в избора си?
— питам настойчиво аз.

Сега вече усмивката му изчезва.

— Съпруго, ще се молиш ли за безопасността ми поне докато ме няма?

— Ще се моля да се вразумиш и да преминеш на другата страна точно наред битката — казвам аз. — Би могъл да сториш това, да се погрижиш да преминеш на страната на онези, които ще победят. Тогава ще се моля за победата ти.

— Това би било съвсем безпринципно — отбелязва той кротко. Коленичи пред мен, взема ръката ми и я целува, а аз инатливо отказвам да докосна главата му с другата си длан в жест на благословия. Той се изправя и отива до издигнатото стъпало за възсядане на конете. Чувам го да пъшка от усилието, докато стъпва върху него и се мята на седлото, и за момент изпитвам съжаление, че този мъж, вече немлад, който толкова не обича да напуска дома си, е принуден да потегли на битка в горещия пролетен ден.

Той обръща коня си и вдига ръка към мен за поздрав:

— Сбогом, Маргарет — казва той. — И ти казвам „Бог да те благослови“, дори и ти да не искаш да го кажеш на мен.

Мисля си, че е нелюбезно от моя страна да стоя там с ръце, отпуснати от страни до тялото, и намръщено изражение на лицето. Но го оставям да тръгне без въздушна целувка, без благословия, без заръка да се върне невредим. Оставям го да тръгне без нито дума или жест на любов, защото той потегля да се бие на страната на моя враг, и следователно сега е мой неприятел.

Получавам вест от него след броени дни. Вторият му оръженосец се връща припряно, защото е забравил изpletените от метални халки покрития за откритите от ризницата части на тялото му. Носи завещанието, което съпругът ми е надраскал набързо, мислейки, че битката ще се разрази всеки момент.

— Защо? Нима мисли, че ще умре? — питам жестоко, когато човекът ми го подава, за да го съхраня.

— Духът му е много нисък — отговаря ми той откровено. — Да му отнеса ли в отговор писмо, което да го ободри?

— Писмо няма да има — казвам, извъръщайки се. Един мъж, който се бие под флага на Йорк против интересите на сина ми, не може да очаква да получи изпълнено с надежда писмо от мен. Как бих могла да го сторя? Аз трябва да се моля Йорк да се провали и да бъде сразен. Трябва да се моля за поражението на моя съпруг. Ще се моля да не

загине, но, съвсем честно казано, кълна се в Бога, не мога да сторя повече от това.

Прекарвам тази нощ, цялата нощ, на колене, молейки се за победа за моя род, за Ланкастър. Слугата каза, че йоркистите се събирали пред Лондон и щели да потеглят да пресрещнат нашите войски, които се събират с хиляди, някъде близо до Оксфорд. Едуард ще поведе в поход войските си по големия път на запад, и армиите ще се срещнат някъде по него. Очаквам Уорик да извоюва победа за нашия крал, макар че двамата сина на Йорк, Джордж Кларънс и Ричард Глостър, ще се бият редом с по-големия си брат. Уорик е попитният командир; той е научил синовете на Йорк на всичко, което знаят за военното дело. А и Уорик разполага с най-голямата войска. Освен това Уорик защитава справедлива кауза. Нашият крал, миропомазан монарх, свят човек, е затворен в Тауър по заповед на узурпатора Йорк. Как може Бог да дари на неговия похитител да получи победа? Съпругът ми може и да е там, във войските на Йорк. Но аз трябва да се моля за неговото поражение. Аз съм на страната на Ланкастър, аз съм на страната на моя крал, аз съм на страната на Джаспър, и на страната на сина си.

Всеки ден изпращам вестоносци до Гилдфорд за новини, очаквайки от Лондон да пристигнат пратеници с вест за битка; но никой не знае какво става, докато накрая един от нашите хора се връща, яздейки откраднат кон, преди всички останали, за да ми съобщи, че съпругът ми Хенри е ранен и на прага на смъртта. Изслушвам го, застанала сама в двора на конюшната, докато някой се сеща да повика една от дамите ми, и тя стиска здраво ръката ми, за да ме задържи изправена, докато човекът ми описва битка, изпълнена с променящ се късмет и объркване. Имало гъста мъгла, бойният ред се извъртял, граф Оксфорд преминал на страната на врага; или поне така казал някой; настъпила паника, когато той атакувал нашите хора, а Едуард излязъл от мъглата в атака като самия дявол, и войските на Ланкастър се разбягали пред него.

— Ще трябва да отида при него и да го доведа у дома — казвам. Обръщам се към управителя му: — Пригответе каруца, за да можем да

го докараме дотук, сложете в нея пухена постеля и всичко, от което той ще има нужда. Превръзки и лекарства, предполагам.

— Ще доведе лекаря, за да ви придружи — казва той. Приемам това като укор, че никога не съм разбирала много от лекуване или билки.

— И свещеника — казвам. Виждам го как трепва, и знам какво си мисли — осъзнал е, че господарят му може би ще има нужда от последно причастие, че може би наистина е близо до смъртта в същия миг, докато си говорим. — Ще тръгнем веднага — казвам. — Днес.

Яздя начело пред бавната каруца, но ездата е тежка и продължителна, и когато стигам до Барнет, здрачът на пролетната вечер се спуска над калния път. По цялото протежение на пътя виждам мъже, които молят за помощ да се приберат у дома, или просто лежат край живия плет и умират, защото нямат приятели, близки, или изобщо някой, който да се погрижи за тях. Понякога от пътя ни изблъсква вървожен отряд, бързащ след главните войски, за да се присъедини към тях. Виждам грозни и отблъскващи гледки: мъж с наполовина отсечено лице, мъж, който завързва ризата си върху корема, за да задържи червата си да не се изсипят. Двама мъже, вкопчили се един в друг като пияници, опитвайки се да си помогнат взаимно да се приберат у дома, имат общо само три крака. Яздя по пътя, минавайки направо през полята винаги, когато мога, за да избегна бавната върволица от умиращи мъже, опитвайки се да не гледам тези, които залитат към мен, опитвайки се да не виждам разпръснатите оръжия и тела навсякъде около мен, сякаш в нивите е изкласила странна и ужасна реколта.

Тук има жени, подобни на врани, наведени над умиращите мъже и тършуващи из куртките им за пари или скъпоценности. Понякога измъкнал се на свобода кон се приближава в тръс към моя, цвилейки в търсене на близост и успокоение. Виждам неколцина рицари, които са били свалени от конете си и убити, както и един, чиито доспехи са го предпазили толкова добре, че е загинал, както си е в тях, с лице, смазано в шлема. Когато един ловец на плячка издърпва шлема нагоре, главата също се отделя заедно с него, и мозъкът се изплисква като помия през наличника. Стискам неспирно броеницата си, и повтарям отново и отново „Аве Мария“, за да се задържа на седлото, и да уталожа пристъпите на гадене. Конят ми върви предпазливо, сякаш

също е отвратен от миризмата на кръвта и съзнава, че тези места са опасни. Нямах представа, че ще бъде така.

Не мога да повярвам, че с Жана д'Арк е било същото. Винаги си я представях на бял кон със знаме с лилии и ангели над главата, чиста. Никога не съм си я представяла да язди през трупове, макар че сигурно е яздила, както го правя и аз. Ако това е волята Божия, то тя приема странна и ужасна форма. Не знаех, че богът на битките е толкова ужасен и зъл. Никога не съм знаела, че един светец може да стане причина за такива страдания. Все едно че яздя през долината на сянката на смъртта, сякаш самите ние яздим като предвестници на смъртта, защото не раздаваме вода, макар войниците умолително да протягат ръце към мен, сочейки към окървавените си уста, в които всички зъби са избити. Не смеем да спрем и да дадем на един, защото това ще накара всички да се спуснат върху нас, затова началникът на конницата поема напред с камшик и крещи: „Разчистете пътя за лейди Маргарет Стафорд“, ранените се отместват от пътя ни, тътрейки крака, и пазят главите си от камшика.

Един ездач, съпровождащ нашата група, се връща и казва, че са открили съпруга ми настанен в някакъв хан в Уетстоун, и ние тръгваме след него, а той ни води надолу през калните улици към селцето. Ханът е просто селска кръчма с две стаи за минаващи пътници. Изпитвам неохота да слеза от коня си, боейки се да се озова на земята редом с ходещите мъртъвци. Но слизам и отивам вътре. Много се страхувам, че съпругът ми ще е ужасно осакатен като мъжете на пътя, или посечен от бойна брадва; но го намирам да лежи на пейка с високо облегало в задната стая, със здраво завързан около корема шал. Увеличаващото се червено петно върху шала ми подсказва, че той продължава да кърви. Той обръща глава, когато влизам, и когато ме вижда, успява да се усмихне.

— Маргарет, не биваше да идваш.

— За мен няма опасност, а ме следва и каруца, с която ще те отведе у дома.

Лицето му светва дори само при споменаването на дома ни.

— Ще се радвам да видя дома си. Имаше мигове, когато си мислех, че няма да го видя никога повече.

Поколебавам се.

— Много лошо ли беше? Йорк ли спечели?

— Да — кимва той. — Постигнахме голяма победа. Нападнахме ги нагоре по склона в мъглата, при това бяха двойно повече от нас. Никой освен Едуард от Йорк не би се осмелил да го стори. Мисля, че той е непобедим.

— Значи е свършено?

— Не. Кралицата на Ланкастър е стоварила армията си на суша някъде в Девън. Там всички боеспособни мъже са се присъединили към нея, а Едуард се придвижва колкото е възможно по-бързо, за да ѝ пресече пътя и да ѝ попречи да се добере до подкрепленията си в Уелс.

— В Уелс ли?

— Тя сигурно ще отиде при Джаспър — казва той. — Узнала е, че съюзникът ѝ Уорик е мъртъв, а тази армия — победена, но ако успее да стигне до Джаспър и неговите уелски наемници, може да продължи да се сражава.

— Значи Едуард все още може да бъде победен, и всичко това — мисля си за мъжете, които се тътрят с усилие на юг, надолу по пътя, крещейки от болка, — всичко това ще е било напусто.

— Всичко това е винаги напусто — казва той. — Още ли не си го разбрала? Всяка смърт е безсмислена; всяка битка би трябвало да бъде избегната. Но ако Едуард успее да нанесе поражение на кралицата и да я плени заедно със съпруга ѝ, тогава наистина всичко ще свърши.

Чувам коня на лекаря, и отивам да му отворя.

— Да остана ли, за да ви помогна? — питам без особено въодушевление при мисълта за тази задача.

— Върви си — казва Хенри. — Не искам да виждаш това.

— Каква е раната ти?

— Намушкаха ме с меч в корема — казва той. — Върви и заръчай да ти приготвят място за лагеруване в полето зад този хан. Тук не могат да се намерят легла. И се погрижи да оставят страж, който да пази теб и вещите ти. Искане ми се да не беше идвала.

— Трябваше да дойда — казвам. — Кой друг, ако не аз?

Той ми отправя кривата си усмивка:

— Радвам се да те видя — казва той. — Така се бях поболял от страх в нощта преди битката, че дори си написах завещанието.

Опитвам се да се усмихна съчувствено, но, боя се, той е разбрал, че го смятам не само за изменник, а и за страхливец.

— Е, добре — казва той. — Стореното — сторено. Сега върви, Маргарет, и попитай ханджията какво може да ти намери за вечеря.

Не изпълнявам заръката на съпруга си. Разбира се, че не. Докато той лежи в някакъв мръсен хан, а нашият лекар се грижи за него като за ранен герой, пострадал в името на каузата на Йорк, кралицата на Англия се придвижва възможно най-бързо към сина ми и единствения ми истински приятел, Джаспър, сигурна, че те въоръжават и събират хората си, за да потеглят с нея. Викам момчето, което язди пред мен, то е младо, предано и ще язди бързо. Давам му бележка, адресирана до Джаспър, и му нареждам да препуска с все сили на запад и да намери войници, маршируващи под знамето на Ланкастър, които отиват към Уелс, за да се присъединят към войските, които сигурно ще събира Джаспър. Казвам му да се обърне към тях като приятел и да им заръча да предадат писмото на графа, като им обещае награда. Пиша:

„Джаспър,

Съпругът ми стана изменник и е наш враг. Пиши лично на мен, и то веднага, как се развиват нещата за теб и дали момчето ми е в безопасност. Едуард спечели битката тук, при Барнет, и е потеглил да открие теб и кралицата. Държи краля в Тауър и си е подсигурил Лондон. Знае, че кралицата е слязла на суша, и предполага, че се е отправила към теб. Бог да те благослови и да те пази. Бог да пази сина ми: защитавай го с цената на живота си.“

Нямам у себе си восък или печат, и затова прегъвам писмото два пъти. Няма значение дали някой ще го прочете. Важното ще е отговорът. Едва тогава отивам да търся някой, който може да ми приготви вечеря и да ми намери легло за нощта.

ЛЯТОТО НА 1471

Не беше лесно да прибера съпруга си благополучно у дома, макар че той не се оплакваше и ме умоляваше да яздя напред. Но аз изпълних своя дълг като съпруга, макар той да се провали в своя дълг към мен. Не беше лесно да изкараме лятото, когато най-сетне научихме какво се бе случило, когато войските на кралицата срещнали Едуард. Били пред Тюксбъри, и кралицата и новата ѝ снаха, Ан Невил, най-малката дъщеря на Уорик, намерили убежище в един манастир и чакали новини, както чакаха новини всички други жени в Англия.

Битката била продължителна и тежка, силите били равни — все войници, изтощени от форсирани маршове под горещото слънце. Едуард победил — да се продъни дано в ада, който му се полага, — а принцът, нашият Уелски принц, загинал на бойното поле, като цвете, покосено по време на жътвата. Майка му, кралица Маргарет Анжуйска, бе взета в плен, с нея — и Ан Невил, а Едуард Йоркски се върна в Лондон като завоевател. Остави зад себе си бойно поле, напоено с кръв. Дори църковният двор в Тюксбъри трябвало да бъде измит и осветен наново, след като той пуснал войниците си сред хората на Ланкастър, които се криели там, за да потърсят свято убежище. Нищо не е свято за Йорк, нито дори Божият дом. Моят сродник, херцог Съмърсет, Едмънд Боуфорт, който дойде в къщата ни, за да поиска от съпруга ми да язди редом с него, бил извлечен от святото си убежище в абатството на Тюксбъри и посечен на пазарния площад: отредена му била смърт на предател.

Едуард влезе в Лондон в триумфална процесия, с кралица Маргарет Анжуйска в свитата си, а същата нощ нашият крал, истинският крал, единственият крал, крал Хенри Ланкастърски, умря в покоите си в Тауър. Разгласиха, че бил болен, че бил изтощен от боледуването. В сърцето си знаех, че е умрял като мъченик, пронизан от меч на узурпаторите Йорк.

Помолих съпруга си да ми позволи да отсъствам целия юни, и отидох при монахините в абатството в Бърмъндзи. Прекарах четири седмици на колене, молейки се за душата на моя крал, и за душата на сина му, и за победената му вдовица. Молих се възмездие да застигне династията Йорк и Едуард, молих се той също да загуби сина си, а съпругата му — неизменно успяващата, красива, а сега тържествуваща Елизабет да познае мъката от загубата на син, както нашата кралица. Събрах сили да се прибера у дома едва когато чух Бог да ми шепне, в онези тъмни нощи на молитва, че ще получа възмездие, че ако съм търпелива и чакам, и планирам, ще възтържествувам. Тогава, най-сетне, можах да се върна у дома, да се усмихвам на съпруга си и да се преструвам на спокойна.

Джаспър издържа в Уелс до септември, а после ми писа, че според него и двамата с Хенри ще бъдат в по-голяма безопасност извън страната. Щом Едуард можа да нападне хора, криещи се в убежище, да посегне на човек, който сам е светец, безпомощен в личните си покои, тогава със сигурност би могъл да убие сина ми за не по-голямо престъпление от името и наследството му. Истинският Уелски принц, Бог да го благослови, загина при Тюксбъри, и това ме поставя още по-близо до престола на Ланкастър, а Хенри е мой син и наследник. Ако в бъдните години хората потърсят за узурпирания трон на Англия претендент от династията Ланкастър, ще могат да се обърнат към Хенри Тюдор. Това е неговата съдба и опасността, която го застрашава, и аз виждам как и двете го застигат. Йорк имат превъзходството: нищо не може да ги унищожи сега. Но Хенри е млад и има право да претендира за трона. Трябва да го опазим и да го подготвим за война.

Отивам в стаята на съпруга си и забелязвам колко удобно са го настанили. Леглото му е добре оправено, чаша с разреден ейл стои на маса до него, книгите му са в сандъка си, хартията за писане на паметни бележки — на писалището му; около него е подредено всичко, което би могъл да пожелае. Седнал е в стола си, със стегната превръзка около корема: от болката лицето му е посивяло и той изглежда по-възрастен от годините си. Но усмивката, която ми отправя, е бодра както винаги.

— Получих вести от Джаспър в Уелс — казвам с равен тон. — Заминава в изгнание.

Съпругът ми чака да кажа още нещо.

— Ще вземе сина ми със себе си — казвам, без да ме е попитал. — В Англия не е безопасно за момче, което е наследник на трона на Ланкастър.

— Съгласен съм — казва спокойно съпругът ми. — Но моят племенник Хенри Стафорд е в достатъчно голяма безопасност в двора на Йорк. Приели са клетвата му за вярност. Не е ли редно и твоят син Хенри да се обърне към крал Едуард и да предложи да му служи?

Поклащам глава.

— Заминават за Франция.

— За да планират нахлуване?

— Заради собствената си безопасност. Кой знае какво ще последва? Времената са тревожни.

— Иска ми се да се погрижа да ти спестя неприятностите — казва той тихо. — Бих искал да помолиш Джаспър да избягва проблемите, а не да ги създава.

— Аз не търся тревоги за себе си, нито пък Джаспър. Само те моля да ми позволиш да отида до Тенби и да ги изпратя, когато отплават. Искам да се сбогувам със сина си.

Той се поколебава за миг. Този изменник, този страхливец, уютно сгушен в леглото си, има право да се разпорежда с мен. Питам се дали ще има смелост да ми забрани да отида, и дали аз ще имам смелост да му се противопоставя.

— Това означава да се изложиш на опасност.

— Трябва да видя Хенри, преди да замине. Кой знае кога ще бъде безопасно да се върне? Той е на четиринайсет години; ще стане мъж, преди да го видя отново.

Той въздиша и аз разбирам, че съм спечелила.

— Ще потеглиш с голяма охрана, нали?

— Разбира се.

— И ще се върнеш, ако пътищата са затворени?

— Да.

— Тогава можеш да отидеш да се сбогуваш със сина си. Но не им давай обещания, нито за самите тях, нито за бъдещето на династията Ланкастър. Вашата кауза беше окончателно загубена при Тюксбъри. Родът на Хенри беше унищожен при Тюксбъри. Свършено е. Би трябвало да ги посъветваш да потърсят начин да се върнат с мир.

Поглеждам го и знам, че изражението ми е предизвикателно и студено.

— Знам, че всичко е свършило — казвам. — Кой би могъл да знае по-добре от мен? Моята кауза е загубена, главата на моя род е екзекутиран, съпругът ми — ранен, докато се сражава за противниците ни, а синът ми отива в изгнание. Кой би разбрал по-добре от мен, че всяка надежда за страната ми е мъртва?

СЕПТЕМВРИ 1471, ТЕНБИ, УЕЛС

Гледам невярващо над светлите води на пристанището в Тенби. Слънчевата светлина искри, появява лек ветрец: това е ден, в който се излиза на плаване за удоволствие, със сигурност не и ден, в който да стоя тук, сред миризмата на риба, с чувство, че сърцето ми се къса.

Хората от това мъничко селце са изцяло на страната на Джаспър, а рибарските съпруги и мъжете трополят с грубите си дървени налъми надолу по калдъръмената улица, която води към кея, където се поклаща малкото корабче в очакване да отведе сина ми от мен. Някои от жените са със зачервени очи заради изгнанието на своя господар; но аз не плача. Ако някой ме погледне, никога не би разбрал, че бих могла да плача цяла седмица.

Моето момче е пораснало още; сега е високо колкото мен — младеж на четиринайсет години, който започва да наедрява в раменете, с кафяви очи, които са на едно ниво с моите, и е блед, макар че летните му лунички са разпръснати по носа му като петънца върху топло птиче яйце. Взирам се в него, виждайки и детето, което е пораснало и е станало мъж, а сега — и момчето, което би трябвало да стане крал. Блясъкът на величието е слязъл над него. И крал Хенри, и синът му, принц Едуард, са мъртви. Това момче, моето момче, е наследник на династията Ланкастър. Това вече не е моето момче, детето, което ми принадлежи: това е законният крал на Англия.

— Ще се моля за теб всеки ден и ще ти пиша — казвам тихо. — Погрижи се да ми отговаряш; ще искам да зная как си. И не забравяй да си казваш молитвите и да бъдеш прилежен в учението.

— Да, почитаема майко — казва покорно той.

— Аз ще го пазя — казва ми Джаспър. За миг очите ни се срещат, но в погледите ни не се крие нищо друго, освен мрачна решителност да сложим край на мига на раздялата, да сложим началото на това изгнание, да опазим това скъпоценно момче в безопасност. Предполагам, че Джаспър е единственият мъж, когото съм обичала, може би е единственият мъж, когото някога ще обичам.

Но никога не е имало време за думи на любов между нас; прекарвали сме по-голямата част от времето си в сбогувания.

— Времената може да се променят — казвам на Хенри. — Едуард изглежда непоклатим на трона сега, когато нашият крал е в гроба, а нашият принц също е мъртъв, но аз не се предавам. Ти също не се предавай, синко. Ние сме от династията Ланкастър, ние сме родени да управляваме Англия. Казах го преди, и бях права. Отново ще бъда права. Не го забравяй.

— Няма, почитаема майко.

Джаспър поема ръката ми и я целува, покланя се и тръгва към малката лодка. Хвърля на капитана няколкото си вързопа с вещи, а после, като държи меча си внимателно вдигнат, слиза в малкия рибарски кораб. Той, който владееше половин Уелс, заминава почти без нищо. Това наистина е поражение. Джаспър Тюдор напуска Уелс като бягащ, осъден престъпник. Усецам как у мен пламва негодувание към узурпаторите Йорк.

Синът ми коленичи пред мен, аз полагам длан върху меката му, топла коса и изричам: „Бог да те благослови и да те пази, синко“, а после той се изправя и си тръгва, пристъпвайки леко по мръсния калдъръм. Скача надолу по стъпалата на пристана като елен, слиза в корабчето и те отплават, преди да успея да кажа и дума повече. Отишъл си е, преди да съм го посъветвала как да се държи във Франция; отишъл си е, преди да успея да го предупредя за гибелните опасности, които крие светът. Стана твърде бързо, твърде бързо и твърде окончателно. Той вече е тръгнал.

Оттласкват се от стената и вдигат платна; вятърът издува пърхащата тъкан, и те се изопват стегнато. Разнася се скърцане, когато мачтата и платната поемат напрежението, а после корабът започва да се отдалечава, отначало бавно, а после — по-бързо, от стената на кея. Искане ми се да извикам: „Върнете се! Не заминавайте без мен!“, като дете. Но не мога да ги повикам да се върнат към опасността, а самата аз не мога да избягам. Трябва да го оставя да си отиде — моя син, моя син с кестенявите коси, трябва да го оставя да прекоси морето и да отиде в изгнание, без дори да зная кога ще го видя отново.

Прибирам се у дома — болката ми е притъпена от пътуването и от постоянно нашепваните молитви по всяка стъпка от обратния път, гърбът ме наболява от тръскането на коня, очите ми са сухи и възпалени — за да открия, че лекарят отново е пристигнал, за да се погрижи за съпруга ми. Пътуването е било дълго, аз съм изтощена от пътя и изнурена от скръб, заради раздялата със сина ми. През всяка стъпка от пътя се питах къде ли е той сега и кога ще го видя, всъщност дали ще го видя отново някога. Не мога да намеря в себе си сили дори да проявя престорен интерес, когато виждам коня на лекаря в конюшната, а слугата му да чака в коридора. Откакто се прибрахме у дома от битката при Барнет, в къщата ни постоянно присъства една или друга болногледачка — или лекарят, или аптекарят, или бръснарят, който изпълнява ролята и на хирург. Предполагам, че е дошъл да се справи с обичайното оплакване на съпруга ми от болката в раната му. Раната на корема му отдавна е зараснала, оставяйки назъбен белег, но той обича да създава излишна суматоха, говорейки за страданията си през войните, и все още сънува нощем мига, когато мечът се спуснал надолу.

Свикнала съм да пренебрегвам оплакванията му, като му предлагам успокояващо питие и рано лягане, затова, когато камериерът, който отговаря за спалнята ме спира, докато влизам в къщата, не мисля за друго освен за желанието да се измия и да сменя мръсните си дрехи. Бих се шмугнала покрай него, но той е настоятелен, сякаш нещо действително не е наред. Казва, че аптекарят счуква билки в помещението за дестилиране на лекарства и напитки, лекарят е при съпруга ми; може би трябвало да се подготвя за лоши новини. Дори когато сядам на стола си и щраквам с пръсти на пажа да ми събуе ботушите за езда, аз почти не слушам. Но човекът продължава да говори развълнувано и тревожно. Сега мислят, че раната е била по-дълбока, отколкото сме си давали сметка, и че не е зарасла: може би кърви в стомаха му. Прислужникът му скръбно ми напомня, че така и не е започнал да се храни добре след битката — но въпреки това яде доста повече от мен: аз постя през всеки ден, когато се почита паметта на някой светец, и всеки петък. Не може да спи, понякога се унася само в кратка дрямка — но пак спи повече от мен, която ставам по два пъти през нощта, всяка нощ, за да се моля. Накратко, това може да означава всичко или нищо, както обикновено.

Махвам му с ръка да си върви и му казвам, че ще дойда след малко, но той все така кръжи около мен. Не за първи път се суетят около съпруга ми, смятайки, че е близо до смъртта, а после откриват, че е ял презрели плодове или е пил твърде много вино, и аз съм напълно сигурна, че няма да е и за последен път.

Никога не съм го укорявала, задето пожертва здравето си, за да постави на трона един узурпатор, и съм се грижила за него внимателно, както подобава на една добра съпруга: не може да ми се вмени никаква вина. Но той знае, че виня него за поражението на моя крал, а сигурно знае, че го обвинявам и за загубата на сина си.

Избутвам камериера настрани, отивам да си измия лицето и ръцете и да сменя изцапаната си от пътуването рокля, и затова минава близо час, преди да вляза тихо в покоите на съпруга си.

— Радвам се, че дойдохте най-сетне, лейди Маргарет, защото мисля, че не му остава много — казва ми лекарят тихо. Чакал ме е в преддверието към спалнята на съпруга ми.

— Много ли? — питам. Умът ми е така изпълнен с мисли за сина ми, така се ослушвам, да не би да доловя шума на надигащата се буря, която може да ги отклони от пътя им или дори — моля те, Господи, пощади го — да потопи малкото корабче, че не разбирам какво иска да каже той.

— Съжалявам, лейди Маргарет — казва той, мислейки си, че съм оглупяла от съпружеска загриженост. — Но се страхувам, че не мога да направя нищо повече.

— Повече? — повтарям отново. — Защо, какво става? Какво искате да кажете?

Той свива рамене.

— Раната е по-дълбока, отколкото смятахме, и той вече изобщо не може да приема храна. Боя се, че стомахът му е бил разсечен отвътре и не е зараснал. Страхувам се, че не му остава да живее дълго. Той може само да пие разреден ейл, вино и вода; не можем да го храним.

Поглеждам го неразбиращо, а после се шмугвам покрай него, отварям вратата към спалнята на съпруга си, и влизам вътре с едри крачки.

— Хенри?

Лицето му върху възглавницата е пепеляво, сиво на белия фон. Устните му са почернели. Виждам колко е отслабнал и измършавял през няколкото седмици на моето отсъствие.

— Маргарет — казва той и се опитва да се усмихне. — Радвам се, че най-после си дойде у дома.

— Хенри...

— Момчето ти благополучно ли замина?

— Да — казвам.

— Това е добре, това е добре — казва той. — Сигурно ще си доволна, когато узнаеш, че той е в безопасност. И по-късно може да се застъпиш за връщането му, знаеш. Ще се отнесат добре с теб, когато научат за мен...

Аз мълча. Внезапно ми става ясно: той иска да каже, че ще бъде вдовица, молеца за благоволение краля, в служба на когото моят съпруг отдаде живота си.

— Ти беше добра съпруга — казва той мило. — Не ми се иска да скърбиш за мен.

Стисвам плътно устни. Не бях добра съпруга, и ние и двамата го знаем.

— И би трябвало да се омъжиш отново — казва той задъхано. — Но този път си избери съпруг, който ще ти служи в по-широкия свят. Ти имаш нужда от величие, Маргарет. Би трябвало да се омъжиш за човек, ползващ се с висшето благоволение на краля, този крал, кралят от династията Йорк — не за мъж, който обича огнището и нивите си.

— Не говори за това — прошепвам.

— Знам, че те разочаровах — продължава той с дрезгав глас. — И съжалявам за това. Не бях подходящ за тези времена. — Той се усмихва с кривата си, тъжна усмивка. — Но ти си. Ти трябваше да бъдеш велик военачалник; ти трябваше да бъдеш като Жана д'Арк.

— Почивай си — казвам безпомощно. — Може би състоянието ти ще се подобри.

— Не, мисля, че с мен е свършено. Но благославям теб, Маргарет, и сина ти, и мисля, че ти ще успееш да го върнеш благополучно у дома. Ако някой може да го направи, това със сигурност си ти. Помири се с династията Йорк, Маргарет, и ще можеш да доведеш момчето си у дома. Това е последният ми съвет за теб. Забрави мечтите си, че той ще бъде крал; всичко това е свършено,

знаеш. Постави си за цел да го прибереш благополучно у дома — това е най-доброто за него и за Англия. Не го довеждай у дома за нова битка. Доведи го у дома за мир.

— Ще се моля за теб — казвам тихо.

— Благодаря ти — казва той. — Мисля, че сега ще заспя.

Оставям го да спи и излизам тихо, като затварям вратата след себе си. Заръчвам да ме повикат, ако състоянието му се влоши, или ако пита за мен, отивам в параклиса и коленича на твърдия каменен под пред олтара. Дори не използвам молитвена възглавничка за коленичене, и се моля на Бог да ми прости за греховете към съпруга ми, и да го приеме в Своего свято царство, където няма война и съперничаещи си крале. Едва когато чувам как камбаната започва да бие отново и отново в кулата над главата ми, осъзнавам, че се е разсъмнало, че съм прекарала на колене цялата нощ, и че съпругът, за когото съм била омъжена тринайсет години, е умрял, без да попита за мен.

Само няколко седмици по-късно, след като в нашия малък параклис всекидневно са били отслужвани литургии за душата на моя съпруг, от дома на майка ми пристига вестonosец, с черна лента на шапката, за да съобщи, че тя е починала, и разбирам, че сега съм съвсем сама на света. Единствените близки, които са ми останали, са изгнаникът Джаспър и синът ми, който е с него. Аз съм осиротяла и овдовяла, а детето ми е далече от мен. Вятърът ги е отклонил от курса им, и вместо да акостира в във Франция, както планирахме, те слезли на суша в Бретан. Джаспър ми пише, че така късметът най-после се обръща в наша полза, защото са се срещнали с херцога на Бретан, който им обещава безопасност и гостоприемство в херцогството си, и че може би ще са в по-голяма безопасност в Бретан, отколкото във Франция, с която Едуард със сигурност ще сключи мирен договор, тъй като сега иска единствено мир, и изобщо не го е грижа за честта на Англия. Отговарям веднага.

„Мой скъпи братко Джаспър,

Пиша, за да ти съобщя, че съпругът ми, сър Хенри Стафорд, почина от раните си, и следователно сега съм вдовица. Обръщам се към теб като глава на рода Тюдор, за да ме посъветваш какво да сторя.“

Поколебавам се. Пиша: „Да дойда ли при теб?“ А след това го задрасквам и изхвърлям листа. Пиша: „Може ли да дойда да видя сина си?“ След това пиша: „Моля те, Джаспър...“

Накрая пиша: „Очаквам съветите ти“, и го изпращам по вестносец.

После чакам отговора.

Питам се дали ще прати някой да ме отведе при тях? Питам се дали най-сетне ще каже, че можем да бъдем заедно, с моето момче?

ЗИМАТА НА 1471 — 1472

Нося траур за съпруга си и за майка си; затварям и заключвам голяма част от къщата. Като вдовица, от мен няма да се очаква да приемам и забавлявам съседите си, не и през тази първа година след загубата ми; и макар да съм изтъкната дама от династията Ланкастър, няма да бъда повикана в двора, нито пък този нов крал, този подобен на повехнала роза крал и плодовитата му съпруга ще ме посетят през дванайсетте месеца на траура ми. Не е нужно да се безпокоя, че ще ме удостоят с вниманието си. Предполагам, че искат да забравят напълно за мен и за фамилията Ланкастър. Особено се съмнявам, че тя, която е толкова по-възрастна от него — вече на трийсет и четири години! — би искала той да се срещне с мен в първата година на вдовството ми, когато би видял двацет и осемгодишната наследница на фамилията Ланкастър, във владение на състоянието си, готова да се омъжи отново. Навярно ще съжали, че е избрал една незначителна жена.

Но Джаспър не ме призовава, не ме вика да напусна безопасността на Англия, за да се отправя към опасността и предизвикателството на живота с него в Бретан. Вместо това той пише, че херцогът на Бретан е обещал да даде закрила на него и Хенри. Не ми казва да дойда при него. Не иска да види, че това е нашият шанс, единственият ни шанс, и аз разбирам мълчанието му много добре. Той е посветил живота си на сина ми, на това, да го отгледа, за да приеме той името и земите си. Няма да изложи всичко на риск, като се ожени за мен и допусне тримата да заживеем заедно в изгнание. Той трябва да ме задържи в Англия, да съхраня наследството на Хенри, да управлявам земите му и да се грижа за интересите му. Джаспър ме обича, зная това; но това е, както казва той, изтънчена, рицарска любов, от разстояние. Изглежда, че няма нищо против разстоянието да е толкова голямо.

Земите от зестрата ми се връщат отново в мое владение, аз започвам да събирам сведения за тях и да викам управителите да се явят при мен, за да могат да ми обяснят какви печалби могат да се

получат от тях. Поне съпругът ми ги е поддържал добросъвестно; беше добър земевладелец, макар да не беше добър военачалник. Добър английски земевладелец, но не и герой. Не скърбя за него като съпруга, както Ан Деверьо скърбеше за съпруга си Уилям Хърбърт. Тя му обеща, че никога няма да се омъжи отново; закле се, че ще отиде в гроба с надеждата да го срещне в рая. Предполагам, че са били влюбени по някакъв начин, макар и женени по силата на брачен договор. Предполагам, че са намирали някакъв вид страст в брака си. Това се случва рядко, но не невъзможно. Наистина се надявам, че не са втълпили на сина ми никакви представи, че трябва да обича съпругата си; мъж, който е определен да бъде крал, може да се омъжи само по изгода. Една разумна жена би трябвало винаги да се омъжва единствено с цел да подобри положението на семейството си. Само някоя сладострастна глупачка може да сънува всяка нощ брак по любов.

Сър Хенри може и да се е надявал на нещо повече от привързаност по задължение от моя страна, но моята любов беше отдадена на сина ми, на семейството ми, и на моя Бог, много преди изобщо да се срещнем. От детинство исках безбрачен и целомъдрен живот, и никой от моите съпрузи не ме съблазни да се откажа от призванието си. Хенри Стафорд беше по-скоро спокоен и кротък, отколкото страстен мъж, а в по-късните си години стана предател. Но съвсем честно казано, сега, когато вече го няма, откривам, че ми липсва повече, отколкото можех да предположа.

Липсва ми близостта му и общуването с него. Къщата ми се струваше някак по-топла, когато той си беше у дома, а той си бе винаги у дома, като любимо куче край огнището. Липсват ми неговата съдържана ирония и тактичното му здравомислие. А в първите месеци на вдовството си размишлявам и върху съвета му да се примиря със сина на Йорк на престола и неговия син в кралската люлка. Може би войните наистина са приключили, може би най-накрая сме победени, може би моята задача в живота е да се науча на смирение: да живея без надежда. Аз, която изградих себе си по образ и подобие на една сражаваща се девичка, навярно ще трябва да се науча как да се превърна в една победена вдовица. Навярно такава е суровата Божия воля за мен, и би трябвало да се науча да се подчинявам.

За миг, само за миг, докато се разхождам бавно из тихата си къща, сама в тъмната си рокля, се запитвам дали бих могла да изоставя напълно Англия и неканена, просто да се присъединя към Джаспър и сина си в Бретан. Бих могла да взема със себе си достатъчно средства, за да се издържаме в продължение на година — две. Бих могла да се омъжа за Джаспър и бихме могли да живеем като семейство, и дори и никога да не извоюваме трона отново за Хенри, бихме могли да създадем собствено семейство и да живеем като изгнаници с кралска кръв.

Това е мечта, която си позволявам за не повече от един изпълнен с копнеж миг. Да живея със сина си и да го наблюдавам как расте, е радост, с която Бог не ме е дарил. Ако се омъжа за някого по любов, това би било за първи път в един живот, видял два лишени от любов брачни съюза. Страстта между мъж и жена не е пътят, който ми е набелязан. Зная, че Бог иска от мен да служа на сина си и на рода си в Англия. Да избягам в Бретан като циганка, за да бъда с тях двамата, би означавало да се откажа от всякакъв шанс да се погрижа синът ми да получи обратно наследството си, да си възвърне титлата, а той самият да се върне благополучно на мястото си в най-висшите кръгове на страната. И не мога да не отбележа, че Джаспър избира каузата на Хенри пред майката на Хенри.

Дори ако предсмъртният съвет на съпруга ми се окаже правилен, и за Хенри няма бъдеще като крал на Англия, дори тогава аз все пак трябва да предявя претенции за графската му титла и да се опитам да се погрижа земите му да му бъдат върнати. Това е пътят, по който трябва да поема сега. Ако смятам да служа на семейството си и на сина си, ще трябва да си осигуря място в двора на Йорк, независимо от това, което мисля за Едуард и неговата очарователна кралица. Ще се науча да се усмихвам на враговете си. Ще трябва да си намеря съпруг, който има влияние сред тях, който може да ме отведе до най-високото място в страната, но въпреки това да има разума да мисли за себе си и да обслужва собствената си амбиция, както и моята.

АПРИЛ 1472

Давам си един месец да преценя кралския двор на династията Йорк, дворът на узурпаторите, приели за свой герб розата, която расте в живите плетове, и да се питам кой от мъжете, ползващи се с благоволенieto на краля, е най-вероятно да закриля мен и земите ми и да доведе сина ми безпрепятствено у дома. Уилям, който сега носи благородническата титла лорд Хейстингс, най-добрият приятел и другар на краля, вече има съпруга, а и във всеки случай е предан от сърце и душа на Едуард. Той никога не би поставил интереса на един заварен син над интересите на любимия си крал. Никога не би изменил на Йорк, а аз трябва да се омъжа за човек, който е готов да бъде верен на моята кауза. И най-добре би било да се сдобия със съпруг, който е готов да стане изменник. Братът на кралицата, сър Антъни Удвил, новият граф Ривърс, би представлявал интерес, само че той е пословично предан на сестра си и дълбоко я обича. Дори и да можех да се насиля да склуча брак във вулгарното семейство на кралица, която е срещнала съпруга си, застанала край пътя като блудница, не бих могла да обърна никого от нейното семейство срещу нея и срещу скъпия им невръстен син. Те се държат заедно като разбойници, каквито са си всъщност. Хората от семейство Ривърс винаги се събират заедно, като притоци в една река, така казват всички. А реките текат винаги надолу, разбира се.

Мисля си за братята на краля. Не смятам, че отправям поглед твърде нависоко. В края на краищата, аз съм наследницата на фамилията Ланкастър; би имало смисъл Йорк да се обърне към мен, за да излекува раните от войната чрез брак. Джордж, следващият по възраст брат на краля, опитният изменник, е вече женен за най-голямата дъщеря на Уорик, Изабел, която сигурно всяка сутрин щом стане, съжалева за амбицията на баща си, подтикнала го да я чифтоса с този суетен глупак; но Ричард, по-младият брат, е все още свободен. Той е почти на двайсет години, следователно разликата помежду ни ще е осем години, но са били склучвани и по-лоши бракове. За него знам

само, че е искрено верен на брат си; но ако се ожени за мен и се сдобие със заварен син, който да наследи престола, кой млад мъж би могъл да устои на предателската амбиция — особено един Йорк?

Но фактът, че не мога да имам Едуард, краля, просто ме разяжда, ден след ден, докато обмислям мъжете, за които бих могла да се омъжа. Само ако Едуард не беше впримчен в капан от красивата Елизабет Удвил, сега той би бил идеална партия за мен. Момчето на Йорк и наследницата на Ланкастър! Заедно бихме изцелили раните на нашата страна и моят син би бил следващият крал. Чрез женитбата си щяхме да обединим родовете си и да сложим край на съперничеството и войната. Въобще не ме е грижа за приятната му външност, тъй като съм лишена от суетност и похот, но съзнанието за това, че би било редно да бъде негова съпруга и кралица на Англия преследва мислите ми като изгубена любов. Ако не беше Елизабет Удвил и безсрамният начин, по който тя плени един млад мъж, сега можеше аз да бъда до него, кралица на Англия, подписвайки писмата си: Margaret R.

Говори се, че тя била вещица, че го запленила със заклинания и се омъжила за него на майския празник — независимо доколко е вярно това, ясно разбирам как е заобиколила Божията воля, прелъстявайки мъжа, който можеше да ме направи кралица. Коварството на тази жена трябва да е ненадминато.

Но е безсмислено да скърбя, а и във всеки случай, щеше да е трудно да уважавам съпруг като Едуард. Как би могла една жена да понесе да се подчинява на мъж, който постоянно е готов да търси удоволствия? Какво би могъл да заповяда на една съпруга? Какви ли пороци би възприел? Ако легне с жена, за какви ли тъмни и потайни наслади би могъл да настоява? Потръпвам, като си представям Едуард гол. Говори се, че е напълно лишен от морал. Легнал с недостойната си съпруга и се венчал за нея (вероятно в този ред), а сега те имат красив силен син, и той ще предяви претенции за трона, който по право принадлежи на моето момче, и няма надежда тя да умре при раждане, докато я пази майка ѝ, която без съмнение е вещица. За мен изобщо няма надежда, освен ако не успея да се промъкна близо до трона чрез младия му брат Ричард. Няма да стоя край пътя и да се опитвам да го изкуша като съпругата на брат му; но бих могла да му направя предложение, което би го заинтересувало.

Изпращам моя управител, Джон Лейдън, в Лондон с указания да се сприятели с началника на домакинството на Ричард, и да се среща с него на маса. Не бива да казва нищо, само да опипа почвата. Трябва да разбере дали младият принц обмисля годеж, да открие дали би се заинтересувал от поземлените ми владения в Дербишър. Трябва да нашепне в ухото му, че един доведен син на Тюдорите, чието име има влияние в цял Уелс, е момче, на което си струва да стане баща. Трябва да се запита на глас дали искрената вярност на Ричард към брат му би могла да се разколебае дотам, че той да сключи брак с жена от вражеския род, ако условията са подходящи. Трябва да разбере какво би могъл да приеме младият мъж като цена за венчавката. Трябва да му напомни, че макар да съм с осем години по-възрастна от него, все още съм стройна и слаба, с приятна външност и че още нямам трийсет години; някои биха казали, че съм привлекателна. Навярно бих могла да бъда смятана дори за красива. Не съм златокосата блудница, избрана от брат му, но съм жена, която притежава достойнство и елегантност. Само за миг си представям ръката на Джаспър върху талията ми на стълбището в Пемброук и целувката му по устата ми, преди да се отдръпнем един от друг.

Моят управител трябва да изтъкне, че съм набожна и благочестива, и че никоя жена в Англия не се моли по-пламенно, нито ходи на повече поклонения, и че макар той може би не отдава значение на това (в края на краищата, Ричард е млад човек и произхожда от лекомислено семейство), да има съпруга, в чиито молитви Бог се вслушва, чиято съдба се направлява от самата Дева, то е предимство. Наистина е сериозно предимство домакинството ти да бъде ръководено от жена, чиито колене още от детинство са били протрити от молитви като на светците.

Но всичко е напразно. Джон Лейдън се прибира у дома, яхнал едрия си набит дорест кон, и поклаща глава към мен, докато слиза пред входната врата на къщата в Уокинг.

— Какво става? — изсъсквам без друг поздрав, макар че той е яздил надалече и лицето му е зачервено от майската горещина. Един паж изтичва към него с чаша пенлив ейл, и той заравя лице в нея, сякаш аз не чакам, сякаш не стоя жадна и не постя цял петък всяка седмица, а също и в дните, когато са празниците на светците.

— Какво? — повтарям.

— Да поговорим насаме — казва той.

От което аз разбирам, че новините са лоши, и тръгвам пред него, не към личните си покои, където не искам да приемам разгорещен изпотен мъж, който пие ейл, а към стаята отляво на голямата зала, където съпругът ми се занимаваше със свързаните със земите си дела. Лейдън затваря вратата зад гърба си и аз се изправям пред него със сурово изражение.

— Какво се обърка? Вие ли провалихте нещо?

— Не съм аз. Целият план е неоснователен. Той вече е женен — казва Лейдън и отпива нова голяма глътка.

— Какво?

— Омаял е другата наследница от рода Уорик, сестрата на Изабел, съпругата на Джордж. Оженил се е за Ан Невил, вдовицата на юлския принц, тоест, на бившия Уелски принц Едуард. Онзи, който загина при Тюксбъри.

— Как е възможно? — питам настойчиво. — Майка й никога не би допуснала подобно нещо. Как самият Джордж е допуснал това да се случи? Ан е наследница на имотите на Уорик! Не е правдоподобно той да остави по-младия си брат да я вземе! Едва ли ще иска Ричард да получи дял от състоянието на Уорик! Земите им! Предаността на севера!

— Не е знаел — обажда се моят управител с гъргорещ тон, забил нос в чашата. — Казват, че Ричард отишъл в къщата на Джордж, намерил лейди Ан скрита там, отвел я, скрил я на свой ред, и се оженил за нея дори без позволение от Светия Отец. Във всеки случай, в двора цари пълен смут, задето Ричард я взема за своя съпруга; но той я е взел, кралят ще му прости, а за вас няма нов съпруг, милейди.

Толкова съм разярена, че не го освобождавам да си върви, а излизам с отривисти крачки от стаята, като го оставям да стои там като глупак с чашата ейл в ръка. Като си помисля, че планирах да се омъжа за младия Ричард, а той през цялото време е ухажвал и омайвал момиче от рода Уорик, и сега всички те — фамилията Йорк и родът Уорик — са прекрасно обвързани едни с други, а аз съм изключена от техните среди. Чувствам се толкова оскърбена, сякаш сама съм му направила предложение за брак и съм била отхвърлена. Наистина се готвех да се принизя дотам, че да се омъжа за човек от фамилията

Йорк — а после откривам, че той е отвел младата Ан в леглото и че всичко е свършено.

Отивам в параклиса и падам на колене, за да отправя жалбите си към Нашата Повелителка, която ще разбере колко оскърбително е да бъда пренебрегната, и то заради такова безпомощно създание като Ан Невил. През първия час, докато се моля, съм обзета от раздразнение, но после спокойствието в параклиса ме завладява, свещеникът пристига за вечерните молитви, и познатият ритуал на службата ме успокоява. Докато шепна молитвите и прокарвам зърната на броеницата през пръстите си, се питам кой друг може да е на подходящата възраст, неженен и с влияние в двора на Йорк, и Нашата Повелителка в особената си загриженост за мен ми изпраща едно име, докато изричам: „Амин“. Изправям се на крака и излизам от параклиса с нов план. Мисля, че разполагам точно с човека, който ще е готов да измени и да мине на страната на печелившата кауза, и прошепвам тихо името му: Томас, лорд Станли.

Лорд Станли е вдовец, по рождение обвързан с моя род, Ланкастър, но никога не е бил твърде уверен в предпочитанията си. Спомням си как Джаспър се оплака, че по време на битката при Блор Хийт Станли се закълел пред нашата кралица, Маргарет Анжуйска, че ще бъде на нейно разположение със своите две хиляди войници, как тя го чакала безкрайно дълго да дойде и да завоюва победата за нея, и докато го чакала, Йорк спечелил битката. Джаспър се кълнеше, че Станли е човек, който повежда в боен ред всичките си приближени — армия от много хиляди мъже — а после се разполага на някой хълм, за да прецени кой ще спечели, преди да предприеме нещо в израз на верността си. Джаспър каза, че много го бивало във финалните щурмове. Независимо кой бил победителят, той винаги бил признателен на Станли. Това е човек, когото Джаспър би презирал. Това е човек, когото аз бих презирала. Но сега може да се окаже, че това е точно човекът, от когото имам нужда.

Той сменил лагера след битката при Тоутън, станал йоркист и си спечелил благоволенieto на крал Едуард. Сега е управител на кралското домакинство, възможно най-близък до краля, и е възнаграден с обширни земи в северозападна Англия, които биха се съчетали чудесно със собствените ми земи, и от тях може да излезе добро наследство за сина ми Хенри в бъдеще, макар че Станли вече

има собствени деца, сред които пораснал син и наследник. Изглежда, че крал Едуард му се възхищава и му има доверие, макар да подозирам, че кралят (и то не за първи път) греша. Бих се доверила на Станли само ако мога да го наблюдавам, а и да го сторя, бих държала под око и брат му. Като семейство те са склонни да се разделят и да подкрепят противоположни страни, за да бъдат сигурни, че винаги ще има някой на печелившата страна. Познавам го като горд човек, студен човек, пресметлив човек. Ако бъде на моя страна, бих имала силен съюзник. Ако стане доведен баща на Хенри, бих могла да се надявам да видя сина си благополучно завърнал се у дома и възвърнал титлите си.

Без майка или баща, които да ме представляват, аз трябва да се обърна към него сама. Овдовявала съм два пъти и съм жена на почти трийсет години. Мисля, че е време да поема живота си в собствените си ръце. Разбира се, знам, че би било редно да изчакам в продължение на една пълна година на траур, преди да се обърна към него; но щом се сетих за него, се изплаших, че ако чакам твърде дълго, кралицата ще го привлече за поредния изгоден брак в собствената си фамилия, а освен това искам той веднага да предприеме необходимото за прибирането на Хенри у дома. Не съм безделничеща дама, която разполага с години, за да обмисля планове. Искам нещата да бъдат направени сега. Не ми трябва нечестните предимства на кралицата, осигурени ѝ от нейната красота и магьосничество — аз трябва да извърша делото си почтено и бързо.

Освен това нали името му изникна в ума ми, когато бях на колене в параклиса. Сама Нашата Повелителка ме насочи към него. Божията воля е да намеря в негово лице съпруг за себе си и съюзник за моя син. Мисля, че този път няма да се доверя на Джон Лейдън. Жана д'Арк не е намерила мъж, който да ѝ върши работата; отправяла се е сама в собствените си битки. Затова лично пиша на Станли и предлагам брак между нас по възможно най-прост и искрен начин.

Прекарвам няколко нощи, тревожейки се, че ще го отвратя с това безцеремонно излагане на плановете си. После се сещам за Елизабет Удвил, която причака краля на Англия под един дъб, сякаш просто случайно се е озовала край пътя — криеща се край живите плетове вещица, която прави своите заклинания и си мисля, че аз поне правя честно и открито предложение, а не прося влюбен поглед, и не се

занимавам с достойно за блудница предлагане на овехтели прелести. После, най-сетне, той ми пише в отговор. Неговият управител ще се срещне с моя в Лондон, и ако успеят да се споразумеят за брачен договор, той ще се радва да стане мой съпруг веднага. Отговорът е прост и студен като документ за продажба. Писмото му е хладно като ябълка в зимник. Споразумяваме се, но дори аз забелязвам, че това не прилича много на сватба.

Управителите, а после — икономите, и накрая — адвокатите, се срещат. Препират се, постигат съгласие и се взема решение да се оженим през юни. За мен това не е маловажно решение — за пръв път в живота си държа собствените си земи в собствените си ръце като вдовица; стана ли съпруга, всичко става собственост на лорд Станли. Трябва да се преборя да опазя каквото мога от закона, който постановява, че една съпруга няма права, и успявам донякъде, но знам, че си избирам господар.

ЮНИ 1472

Срещаме се едва в деня преди венчавката, в моя дом — сега вече неговия дом — в Уокинг, затова имам основание за задоволство, когато установявам, че е добре сложен, с мургаво, издължено лице; оредяваща коса, горда осанка и скъпо облекло — богатството на рода Станли си личи по избраното от него бродирано сукно. Няма нищо, което да накара сърцето да подскочи, но аз и не искам нищо, което да кара сърцето ми да подскочи. Трябва ми мъж, на когото мога да разчитам, че ще бъде лъжлив и вероломен. Искам мъж, който създава впечатление, че може да му се има доверие, и въпреки това не е достоен за доверие. Искам съюзник и съзаклятник, искам мъж, който има склонност да се замесва в двойни игри, и когато виждам проницателните му очи, кривата му усмивка и цялостното му излъчване на увереност в собствената си важност, си казвам: това е човекът, който ми трябва.

Поглеждам се в огледалото, преди да сляза при него, и отново изпитвам безплодното си раздражение към кралицата от фамилията Йорк. Казват, че тя имала големи сиви очи, а моите са просто само кафяви. Казват, че тя носела високи, конусовидни диадеми, от които шеметно се спускали скъпи воали, които я правели да изглежда седем фута висока; а аз нося забрадка като монахиня. Казват, че тя има коса като злато, а моята е кестенява, като гъста грива на планинско пони. Аз съм се обучавала в светите ритуали, в духовен живот, а тя е изпълнена със суетност. Висока съм като нея, и съм слаба от постенето в светите дни. Аз съм силна и смела, а това би трябвало да бъдат качествата, които един разумен мъж да търси у една жена. Защото вижте: мога да чета, мога да пиша, мои са заслугите за няколко превода от френски, уча латински, и съм съставила малък собствен молитвеник, който съм преписала и съм раздала на слугите си, нареждайки им да го четат сутрин и вечер. Има твърде малко такива жени — всъщност, има ли друга жена в страната, която може да се похвали с толкова неща? Аз съм високоинтелигентна, високо образована жена, от кралския род,

призвана от Бога за големи дела, направлявана лично от светата Дева, и постоянно чувам Божия глас в молитвите си.

Но добре си давам сметка, че тези добродетели нямат стойност в света, в който една жена като кралицата е възхвалявана до небесата заради съблазнителната си усмивка и плодовитостта на храненото си със сметана тяло. Аз съм сериозна, пряма, амбициозна жена. А днес трябва да се запитам дали това ще бъде достатъчно за моя нов съпруг. Знам — кой би могъл да знае по-добре от мен, която съм била пренебрегвана цял живот! — че духовните богатства не се ценят твърде много в света.

Храним се в залата пред арендаторите и слугите ми, и затова не можем да разговаряме насаме, докато той не идва в покоите ми след вечеря. Дамите ми шият заедно с мен, а една от тях чете от Библията, когато той влиза и заема мястото си, без да я прекъсва, като слуша свел глава, докато тя стига до края на пасажа. Значи е набожен човек, или поне се представя за такъв. После аз им кимвам да се отдръпнат настрана, и двамата с него сядаме до огъня. Той заема мястото, на което съпругът ми Хенри имаше навика да сяда вечер, като говори за незначителни неща, чупи орехи и хвърля черупките в огнището; и за миг с изненада чувствам как ме обзема тъга заради загубата на онзи спокоен, приятен човек, който имаше дарбата на простодушните праведници: да се чувства доволен от един скромен живот.

— Надявам се, че ще ви удовлетвори като съпруга — казвам тихо. — Помислих си, че това споразумение ще бъде еднакво удобно и за двама ни.

— Радвам се, че сте помислили за това — казва той любезно.

Поколебавам се.

— Вярвам, съветниците ми са ви дали ясно да разберете, че не възнамерявам от брака ни да има поколение?

Той не вдига поглед към мен: може би съм го смутила с прямотата си.

— Известно ми е, че бракът ще бъде обвързващ, но няма да бъде консумиран. Ще споделим легло тази вечер, за да изпълним договора, но доколкото разбирам, вие държите на целомъдрието си като монахиня?

Поемам си леко дъх.

— Надявам се това да е приемливо за вас?

— Напълно — казва той студено.

За миг, докато гледам сведеното му надолу лице, се запитвам дали наистина искам той с такава готовност да се съгласи да ми бъде съпруг, но никога — любим. Кралица Елизабет, жена, с шест години по-възрастна от мен, е страстно обладавана в леглото от съпруга си, който дава израз на страстта си, дарявайки я с ново бебе почти всяка година. Бях безплодна с Хенри Стафорд, когато понасях редките му опити за интимност; но навярно бих могла да имам нов шанс с този съпруг, сам той — баща, ако не бях изключила тази възможност още преди да се срещнем.

— Вярвам, че съм избрана от Бог за по-висша цел — обяснявам, почти сякаш го подканвам да започне спор. — И че Неговата воля е да бъде подготвена за това. Не мога да бъда едновременно любовница на мъж, и Божия слугиня.

— Както желаете — казва той, сякаш му е безразлично.

Искам да разбере, че това е призвание. Предполагам, че някак, по някаква причина, искам той да се опита да ме убеди наистина да му бъда съпруга.

— Вярвам, че Господ ме е избрал да родя следващия крал на Англия от династията Ланкастър — прошепвам му аз. — Посветила съм живота си на опазването на сина си и съм положила свята клетва, че ще го поставя на престола, каквото и да ми струва. Ще имам само един син; посветила съм се само на неговия успех.

Най-сетне той вдига очи, сякаш за да се увери, че лицето ми сияе от свещено вдъхновение.

— Мисля, ясно дадох на съветниците ви да разберат, че от вас ще се иска да служите на династията Йорк: на крал Едуард и кралица Елизабет?

— Да. Аз показах ясно на вашите, че държа да бъда в двора. Единствено с благоволенieto на краля мога да доведа сина си у дома.

— От вас ще се иска да дойдете в двора с мен, да заемете служба в покоите на кралицата, да ме подкрепяте в работата ми като техен изтъкнат придворен и съветник, така че напълно да създавам впечатлението за лоялен и предан член на фамилията Йорк.

Кимвам, без да свалям очи от лицето му.

— Такова е моето намерение.

— В ума им не трябва да има и сянка на съмнение или тревога, от първия до последния ден — заявява той. — Трябва да ги накарате да ви се доверят.

— За мен ще бъде чест — излъгвам дръзко, и развеселеното проблясване на кафявите му очи подсказва, че разбира как съм се готвила да стигна до този момент.

— Вие сте благоразумна — казва той толкова тихо, че едва го чувам. — Мисля, че той е непобедим — засега. Ще трябва да се нагодим според обстоятелствата, да изчакаме и да видим.

— Дали той наистина ще ме приеме в двора си? — питам, мислейки си за продължителната борба, която Джаспър е водил срещу този крал, и че дори сега Уелс все още е неспокоен под управлението на Йорк, а Джаспър чака в Бретан настъпването на добри времена, пазейки моя син, който би трябвало да стане крал.

— Те са изпълнени с желание да изцерят раните от миналото. Отчаяно се нуждаят от приятели и съюзници. Той иска да вярва, че сте застанали на страната на моя род и споделяте нашите симпатии. Ще ви посрещне като моя съпруга — отвърща лорд Станли. — Говорих с него за този брак, разбира се, и той ни поднася благопожеланията си. Кралицата също.

— Кралицата? Нима?

Той кимва.

— Нищо в Англия не се случва без нейното благоволение.

Насилвам се да се усмихна.

— Тогава, предполагам, ще трябва да се науча да й угаждам.

— Ще трябва. Може да се наложи двамата с вас да живеем до края на дните си под управлението на Йорк. Трябва да се спогодим с тях, и — което би било още по-добре — да си спечелим висшето им благоволение.

— Ще ми позволят ли да прибера сина си у дома?

Той кимва.

— Такъв е планът ми. Още не съм помолил за това, и няма да го сторя още известно време — докато си създадете положение в двора и започнат да ви се доверяват. Ще откриете, че те на драго сърце са готови да се доверяват на хората и да ги харесват. Наистина са очарователни. Ще се убедите, че са приветливи и сърдечни. Тогава ще

видим какво можем да направим за сина ви, и какво може да ми предложи той в отплата. На колко години е сега?

— Само на петнайсет е — казвам. Чувам копнежа в гласа си, докато мисля как синът ми възмъжава, далеч от мен. — Чичо му Джаспър го отведе в безопасност в Бретан.

— Той ще трябва да се раздели с Джаспър — предупреждава ме лорд Станли. — Едуард никога няма да се помири с Джаспър Тюдор. Но съм склонен да мисля, че ще позволят на сина ви да се прибере у дома, ако се съгласи да им се закъдне във вярност, и ние дадем думата си, че няма да създава неприятности и ще оттегли претенциите си.

— Джордж, херцог Кларънс, отне на сина ми титлата граф Ричмънд — отбелязвам ревниво. — Синът ми трябва да възвърне правата си. Трябва да получи титлата и земите си, когато се прибере у дома. Трябва да се завърне у дома като граф, какъвто е.

— Трябва да внимаваме да не предизвикаме гнева на Джордж — казва без заобикалки лорд Станли. — Но можем да го подкупим по някакъв начин, или да сключим някакво споразумение. Той е лаком като момче, озовало се в килер със сладкиши. Отблъскващо продажен е. И толкова достоен за доверие, колкото и някоя котка. Несъмнено можем да го подкупим с нещо от общото ни богатство. В края на краищата, ние двамата, взети заедно, сме много крупни земевладелци.

— А Ричард, другият брат? — питам.

— Предан като куче — отвръща лорд Станли. — Смел като глиган. Предан и смел като глигана на фамилния си герб. Верен на Едуард от сърце и душа. Мрази кралицата, така че ако някой търси слабо място, в двора съществува тази малка пукнатина. Но ще е трудно да провреш вътре дори най-острия връх на кинжал. Ричард обича брат си и презира кралицата. Същото важи и за Уилям Хейстингс, големият приятел на краля. Но каква е ползата да търсим пукнатини в един толкова як и здрав дом? Едуард има красиво, силно момче в люлката и всички основания да се надява на още. Елизабет Удвил е плодовита съпруга. Йорк са тук задълго, и аз се стремя да стана техният най-доверен слуга. Като моя съпруга вие трябва да се научите да ги обичате, както ги обичам аз.

— По убеждение? — питам, толкова тихо, колкото и той.

— За момента съм убеден — казва той, спотаен като змия.

С годините усвоявам нов ритъм на живот с този нов съпруг, и макар че той ме приучава да бъда толкова добра придворна на тази кралска фамилия, колкото аз и близките ми винаги сме били на истинската кралска династия, аз така и не се променям; не преставам да ги презирам. Имаме голяма къща в Лондон, и мъжът ми държи да прекарваме по-голямата част от зимните месеци в двора, където той всеки ден е на услугите на краля. Член е на Частния съвет, а съветите му към краля са винаги предпазливи и благоразумни. Той е високо почитан заради своята сериозност и познанията си за света. Особено внимава винаги да държи на думата си. След като веднъж в живота си е преминал на другата страна, той се старее да убеди династията Йорк, че никога няма да го направи отново. Той иска да бъде незаменим: верен и надежден като скала. Измислят му прозвището „лисицата“ заради съобразителността му, но никой не се съмнява в неговата лоялност.

Първия път, когато той ме заведе в двора да ме представи като своя съпруга, с изненада открих, че съм по-нервна, отколкото когато отивах в двора да се срещна с истински монарх. Тя не беше нищо повече от вдовица на провинциален земевладелец; но тази кралица узурпаторка господстваше над живота ми, а късметът ѝ се увеличава непрестанно, докато моят не беше винаги сигурен. Бяхме на противоположните страни на колелото на съдбата, и тя се издигаше непрестанно, докато аз паднах. Тя ме засенчи; живяла е в дворците, които трябваше да бъдат мои домове; носила е корона, която трябваше да принадлежи на мен. Беше се загръщала в хермелин, с не по-голямо основание от факта, че е красива и прелъстителна, докато тези кожи трябва да ми принадлежат по силата на рожденото ми право. Тя е с шест години по-възрастна от мен, и винаги е била пред мен. Тя стояла край пътя, когато кралят от династията Йорк минал оттам. Същата година, в която той я видя, влюби се в нея, ожени се за нея и я направи своя кралица, беше годината, в която аз трябваше да поверя своя син

на грижите на врага си, да живея със съпруг, за когото знаех, че няма да стане баща на сина ми, нито ще се бие за моя крал. Докато тя носеше диадеми, които ставаха все по-високи и по-високи, обвиваше ги с най-фина дантела, поръчваше си рокли, обточени с хермелин, на красотата ѝ се посвещаваха песни, награждаваше победителите в турнирите и зачеваше дете всяка година, аз отивах в параклиса си, падах на колене и се молех синът ми, макар и отглеждан в дома на моя враг, да не стане мой неприятел. Молех се съпругът ми, макар и страхливец, да не стане изменник. Молех се силата на Жана да не ме напусне и да намеря сили да бъда вярна на семейството си, на своя Бог, и на себе си. През всички тези дълги години, когато синът ми Хенри беше отглеждан от семейство Хърбърт и бях безсилна да сторя друго, освен да бъда добра съпруга на Стафорд, тази жена прекара в планиране на бракове за семейството си, заговорничене срещу съперниците си, утвърждаване на влиянието си над своя съпруг, и през цялото това време заслепяваше с чара си Англия.

Дори през месеците, когато звездата ѝ помръкна, докато беше в свято убежище, а моят крал беше отново на престола, ние отплавахме надолу по реката до двореца на краля и той призна на сина ми титлата граф Ричмънд, дори в този мрак тя имаше своя миг на триумф, защото там роди първото си момче, бебето, което сега ще наричаме Уелски принц, принц Едуард, и така даде надежда на фамилията Йорк.

Във всичко, дори в миговете си на привидно поражение, тя възтържествува над мен. Аз сигурно съм се молила близо двайсет години тя да се научи на истинското смирение на Нашата Повелителка, което спохожда само онези, които страдат, и въпреки това никога не съм видяла лишенията и трудностите да подобрят характера ѝ.

Сега тя стои пред мен: жената, която наричат най-красивата в Англия, жената, която си спечели трона с външността си, жената, която разполага с обожанието на своя съпруг и възхищението на един народ. Свеждам очи, сякаш в знак на благоговейна почит. Сам Бог знае, че не е завладяла мен.

— Лейди Станли — обръща се тя мило към мен, когато аз ѝ правя нисък реверанс и се изправям.

— Ваша светлост — казвам. Усещам как усмивката разтяга толкова силно лицето ми, че устата ми пресъхва от усилието.

— Лейди Станли, вие сте добре дошла в двора, както заради самата себе си, така и заради съпруга ви, който ни е такъв добър приятел — казва тя. През цялото време сивите ѝ очи попиват с поглед скъпата ми рокля, диадемата ми, подобна на забрадка на монахиня, скромната ми поза. Опитва се да ме разгадае, а аз, застанала пред нея, с всеки инч на съществуването си се опитвам да скрия справедливата си омраза към нея, към красотата ѝ и към положението ѝ. Опитвам се да изглеждам любезна и мила, докато усещам как гордата ми утроба се преобръща от завист.

— За съпруга ми е щастие да служи на краля и на вашия род — казвам. Преглъщам на сухо. — Както и за мен.

Тя се навежда напред, и по готовността ѝ да ме изслуша изведнъж осъзнавам, че иска да вярва в моята измяна и в желанието да им бъде вярна. Виждам стремежа ѝ да се сприятели с мен, а зад него — страха ѝ, че никога няма да бъде изцяло в безопасност. Само ако има приятели във всеки род в Англия, тя може да бъде сигурна, че благородническите родове няма да се надигнат пак срещу нея. Ако успее да ме накара да я обикна, тогава династията Ланкастър губи един от водачите си: мен, наследницата. Сигурно в убежището сърцето ѝ се е сломило, а разсъдъкът — отслабнал. Когато съпругът ѝ трябваше да бяга, за да спаси живота си, а моят крал беше на трона, сигурно е била толкова изплашена, че сега копнее за каквото и да е приятелство: дори за моето, особено за моето.

— Ще се радвам да ви имам сред моите дами и моите приятели — казва тя великодушно. Всеки би си помислил, че е родена да бъде кралица, че не е била вдовица без пукнат грош; тя притежава целия стил и изящество на Маргарет Анжуйска, и много по-голямо обаяние. — Радвам се да ви предлага място в двора, като една от моите придворни дами.

Представям си я като млада вдовица, застанала край пътя, в очакване да се зададе похотливият крал, и за миг се изплашвам, че презрението ще проличи върху лицето ми.

— Благодаря ви. — Свеждам глава, отново правя много нисък реверанс, и излизам.

Странно ми е да се усмихвам и кланям на моите врагове и да се стремя да не допускам негодуванието да проличи в погледа ми. Но през десетте години на служба при тях се научавам как да го правя

толкова добре, та никой не знае как шепна на Бог, че не трябва да ме забравя в дома на неприятелите ми. Научавам се да се представям за предана придворна. Всъщност кралицата се привързва към мен и ми оказва доверие; аз съм една от приближените ѝ придворни дами, които вечерят на специално определена за тях маса, танцуват пред двора и я придружават във великолепно обзаведените ѝ покои. Братът на Едуард, Джордж, крои заговори срещу кралското семейство, и тя се вкопчава в нас, нейните дами, когато в семейството на съпруга ѝ цари разделение. Преживява неприятни мигове, когато е обвинена в магьосничество и половината придворни злорадстват, а другата половина се кръстят, когато сянката ѝ пада върху тях. Аз съм до нея, когато Джордж отива на смърт в Тауър, и чувствам как придворните потръпват от страх заради вътрешното разделение в кралската фамилия. Държа ръката ѝ, когато донасят вестта за смъртта му, и тя вярва, че най-сетне враждебността му вече не я застрашава. Прошепва ми: „Хвала на Бога, че вече го няма“, а аз си помислям единствено: да, сега него вече го няма, титлата му, която някога принадлежеше на сина ми, отново е свободна. Навярно ще мога да я убедя да му я върне?

Когато се роди принцеса Сесили, аз непрекъснато влизах и излизах от родилната стая, молейки се за безопасността на кралицата и за тази на новороденото; а след това тя помоли именно мен да изпълня ролята на кръстница на новата принцеса, и именно аз отнесох мъничкото момиченце в обятията си до кръщелния купел. Аз, най-любимата от всичките ѝ благородни дами.

Разбира се, това, че кралицата ражда толкова често, почти всяка година, ми напомня за детето, което родих, но така и не ми бе позволено да отгледам. Веднъж месечно, през тези дълги десет години, получавам писмо от този син — първо младеж, а после — мъж, а след това — осъзнавам — мъж, достигащ зрялата си възраст; мъж, достатъчно възрастен, за да предяви претенциите си за кралската титла.

Джаспър пише, че е подсигурил образованието на Хенри: младият мъж още спазва църковните ритуали, както съм наредила. Той участва в турнири, ловува, язди, упражнява се в стрелба с лък, играе тенис, плува — всички спортове, които ще поддържат тялото му здраво и силно, готово за битка. Джаспър го кара да изучава разкази за войни, и не е възможно да ги посети закоравял в битки войник, без Джаспър

да го накара да разкаже на Хенри за битката, която е видял, и по какъв друг начин е можела да бъде спечелена или проведена. Хенри има учители, които му преподават географията на Англия, за да може да опознае страната, където ще акостират корабите му; изучава закона и традициите на родината си, за да може да бъде справедлив крал, когато дойде неговото време. Джаспър никога не казва, че да обучава един млад мъж в изгнание от страната, която може никога да не види, да го подготвяш за битка, която може никога да не бъде спечелена, е изтощително дело; но когато крал Едуард Английски отбелязва двайсет и първата годишнина от царуването си с бляскава Коледа в двореца Уестминстър, където присъства красивият му и силен син, Уелският принц Едуард, и двамата имаме чувството, че това е безцелна работа, работа без шанс за успех, работа без бъдеще.

По някакъв начин, през десетте години на брака ми с Томас Станли, каузата на сина ми е започнала да изглежда безнадеждна дори за мен. Но Джаспър, далече в Бретан, не губи вяра: не може да направи нищо друго. А аз поддържам вярата си, защото отвътре ме изгаря мисълта, че на престола на Англия трябва да има член на фамилията Ланкастър, а освен племенника ми, Бъкингамския херцог, моят син е единственият наследник на Ланкастър, който ни е останал. Херцогът е обвързан чрез брак с фамилията Удвил, и следователно — впрегнат в служба на Йорк, докато Хенри, моят син, поддържа вярата — защото въпреки че е на двайсет и пет години, той е възпитан да храни надежда, макар и слаба, и макар да е зрял мъж, все още няма достатъчно независимо мислене, за да каже на любимия си настойник Джаспър, или на мен, че ще отхвърли мечтата ни, която му костваше детството, и все още го държи в плен.

После, точно преди коледното празненство, съпругът ми Томас Станли идва в стаята ми до покоите на кралицата и казва: „Имам добри новини. Сключих споразумение за завръщането на сина ви“.

Изпускам светата Библия и я улавям, преди да се изплъзне от скута ми.

— Нима кралят се е съгласил?

— Съгласи се.

Заеквам от радост и облекчение:

— Никога не съм помисляла, че той ще...

— Той е твърдо решен на война с Франция. Не иска синът ти да всява смут по границата като съперник за престола му, като заложник, или като каквото и да било друг. Ще го пусне да се прибере у дома, и той може дори да получи титлата си. Ще бъде граф Ричмънд.

Едва мога да дишам.

— Хвала на Господа — изричам тихо. Копнея да падна на колене и да благодаря на Бог, че е изпратил на краля разум и милосърдие. — А земите му?

— Няма да му позволи да владее Уелс като Тюдор, това е сигурно — казва грубо Станли. — Но ще трябва да му даде нещо. Би могла да му дадеш някои земи от зестрата си.

— Редно е да притежава свои — казвам, веднага изпълнена с негодувание. — Не би трябвало да съм принудена даделя с друг земите си. Кралят би трябвало да му даде собствени.

— Той ще трябва да се ожени за момиче, избрано от кралицата — предупреждава ме съпругът ми.

— Няма да се ожени за някоя незначителна девойка от фамилията Йорк — казвам, незабавно обзета от раздразнение.

— Ще трябва да се ожени за тази, която тя му избере — поправя ме той. — Но тя е привързана към теб. Защо не говориш с нея и не й кажеш коя би ти допаднала? Момчето трябва да се ожени, но те няма да допуснат да вземе такава жена, която ще укрепи рода Ланкастър. Ще трябва да е момиче от рода Йорк. Ако си го поставиш за цел, той може да получи някоя от принцесите на династията Йорк. Бог е свидетел, че са достатъчно много.

— Може ли да дойде веднага? — прошепвам.

— След коледното празненство — казва съпругът ми. — Ще трябва да получат повторно уверение, но основната работа е свършена. Те ти се доверяват, имат доверие и на мен, и вярват, че няма да въведем враг в тяхното кралство.

Толкова време е минало, откакто обсъждахме това, та не съм сигурна, че той още споделя безмълвното ми желание.

— Нима са забравили, че той може да бъде съперник за престола? — питам. В моята стая сме, но въпреки това снижавам гласа си до шепот.

— Разбира се, че е съперник за кралската титла — казва той спокойно. — Но докато крал Едуард е жив, той няма да има шанс да

получи трона. Никой в Англия няма да последва един чужденец против Едуард. Когато Едуард умре, остава принц Едуард, а ако с него се случи нещо, остава принц Ричард, който да го наследи — обичани синове на силна управляваща династия. Трудно е да си представим как твоят Хенри би могъл да заеме един свободен трон. Ще му се наложи да мине през три ковчега. Ще трябва да види смъртта на един велик крал и двама кралски сина. Това би могло да се случи единствено при поредица злощастни стечения на обстоятелствата. От друга страна би ли имал той смелостта да инсценира подобно нещо? А ти?

АПРИЛ 1483, УЕСТМИНСТЪР

Налага се да чакам до Великден, докато Хенри се прибере у дома, макар че пиша веднага на него и на Джаспър. Започват да се подготвят за завръщането му, разпускаяки малкия двор от изменници на династията Йорк и всякакви отчаяни авантюристи, събрали се около тях, подготвящи се да се разделят за първи път след юношеството на Хенри. Джаспър ми пише, че няма представа какво ще прави, сега, когато няма да бъде нужно да напътства, съветва и ръководи Хенри.

„Може би ще замина на поклонение. Може би е време да помисля за себе си, за собствената си душа. Живеех само заради нашето момче и, докато бяхме далече от Англия, започнах да мисля, че никога няма да се приберем у дома. Сега той ще се върне, както е редно, но аз не мога. Изгубих брат си, дома си, теб, а сега губя и него. Радвам се, че той може да се върне при теб и да заеме мястото си в света. Но аз ще бъда много самотен в изгнанието си. Наистина, нямам представа какво ще правя без него.“

Занасям това писмо на моя съпруг, Станли, който работи в кабинета си, където масата е отрупана с купчини книжа, очакващи одобрението му.

— Мисля, че Джаспър Тюдор ще се радва, ако може да се прибере у дома с Хенри — казвам предпазливо.

— Може да се върне у дома и да се озове на дръвника — казва безцеремонно съпругът ми. — Тюдор избра погрешната страна и продължи да се придържа към нея през цялото време, чак до поражението. Трябваше да помоли за помилване след Тюксбъри, когато го сториха всички останали, но той беше упорит като уелско пони. Няма да използвам влиянието си, за да издействам връщането

му, няма да го направиш и ти. Освен това мисля, че храниш към него нежна привързаност, която аз не споделям, нито пък ѝ се възхищавам у теб.

Поглеждам го крайно удивено и казвам:

— Той е мой девер — казвам.

— Наясно съм с това. Този факт само влошава положението.

— Не е възможно да мислиш, че съм била влюбена в него през всичките тези години отсъствие?

— Изобщо не мисля за това — казва той студено. — Не искам да мисля за това. Не искам ти да мислиш за това. Не искам той да мисли за това, и най-вече, не искам кралят и онази сплетница съпругата му да мислят за това. Така че Джаспър може да остане, където си е, ние няма да се застъпим за него, а на теб вече няма да ти се налага да му пишеш. Не е нужно дори да мислиш за него. Все едно че ще е мъртъв за нас.

Откривам, че треперя от възмущение.

— Не можеш да изпитваш съмнения относно честта ми.

— Не, нямам желание да мисля и за честта ти — настоява той.

— След като ти самият не изпитваш плътско желание към мен, не виждам защо изобщо би трябвало да те е грижа! — заявявам язвително.

Не успявам да го разгневя. Усмивката му е студена.

— Сигурно си спомняш, че липсата на плътско желание е едно от условията на нашето брачно споразумение — казва той. — Постановено от теб. Изобщо не изпитвам желание към теб, милейди. Но имам полза от теб, както и ти от мен. Нека се придържаме към тази уговорка и не я объркваме с думи от романс, които никой от двамата ни не би могъл да отпрати съзнателно към другия. По една случайност ти не отговаряш на моя вкус за жените, а един Господ знае какъв мъж би могъл да породи желание у теб. Ако такъв изобщо съществува. Съмнявам се, че дори бедният Джаспър е успял да породи нещо повече от мразовита тръпка.

Устремявам се към вратата, но спирам за миг с ръка върху резето, за да се обърна назад и да му кажа злобно:

— Женени сме от десет години, и аз ти бях добра съпруга. Нямах основания да се оплакваш. Не изпитваш ли поне някаква привързаност към мен?

Той вдига поглед от мястото си на масата, държейки перото си над сребърната мастилница:

— Когато се оженихме, ти ми каза, че си отдадена на Бог и на своята кауза — напомня ми той. — Казах ти, че съм се посветил на целта да осигуря своето издигане и това на семейството си. Ти ми каза, че искаш да водиш целомъдрен живот, и аз приех това изискване у една съпруга, която ми носеше състояние, изтъкнато име, и син, който има право да претендира за трона на Англия. Тук няма нужда от привързаност: ние имаме общ интерес. Ти си ми по-вярна заради нашата кауза, отколкото би била поради каквато и да е привързаност, зная това. Ако беше жена, която може да бъде ръководена от чувства, щеше да отидеш при Джаспър и при сина си още преди дванайсет години. Привързаността не е важна за теб, нито за мен. Ти искаш власт, Маргарет, власт и богатство; аз също. И за двама ни нищо не е по-важно от тях; готови сме да пожертваме всичко за тези две неща.

— Аз съм напътствана от Бог! — възразявам.

— Да, защото мислиш, че Бог иска твоят син да бъде крал на Англия. Не мисля, че твоят Бог някога ти е давал друг съвет. Ти чуваш само онова, което искаш. Той ръководи винаги и единствено предпочитанията ти.

Олюлявам се, сякаш ме е ударил.

— Как смееш! Цял живот съм Му служила!

— Той винаги ти казва да се стремиш към власт и богатство. Напълно ли си сигурна, че това, което чуваш, не е твоят глас, който говори сред земетресения, вятър и огън?

Озъбвам му се:

— Казвам ти, че Бог ще постави моя син Хенри на престола на Англия, а онези, които се присмиват сега на виденията ми и се съмняват в моето призвание, ще ме наричат „Нейна светлост, майката на краля“, и ще се подписвам Маргарет Регина, кралица Маргарет: Margaret R...

На вратата се потропва настойчиво и някой разтърсва дръжката:

— Милорд!

— Влез! — провиква се Томас, разпознавайки гласа на личния си секретар.

Отстъпвам встрани, когато Джеймс Пиърс отваря вратата и се вмъква вътре, покланя ми се набързо и се приближава към писалището

на съпруга ми:

— Става дума за краля — казва той. — Казват, че е болен.

— Беше му лошо снощи. Просто е прекалил с храната.

— Днес е по-зле; повикаха още лекари и му пускат кръв.

— Сериозно ли е?

— Така изглежда.

— Ще дойда веднага.

Съпругът ми захвърля перото си и тръгва с едри крачки към полуотворената врата, до която съм застанала. Идва близо като влюбен и слага ръка върху рамото ми, за да прошепне с интимен тон в ухото ми:

— Ако се случи той да се разболе, ако умре, ако има регентство, а синът ти се върне у дома и служи в съвета на регентите, тогава той ще се озове в непосредствена близост до трона. Ако е добър и верен служител, и привлече вниманието на хората, те може да предпочетат един млад мъж от фамилията Ланкастър пред управлението на едно голобрадо мамино синче от фамилията Йорк. Искаш ли да останеш тук и да говориш за призванието си, или искаш да дойдеш с мен сега и да разбереш дали кралят от династията Йорк умира?

Дори не му отговарям. Плъзвам длан в сгъвката на ръката му и забързано излизаме навън, с лица, пребледнели от тревога за краля, когото всички знаят, че обичаме.

Той отпада с дни. Забележително е да се наблюдават страданията на кралицата. Въпреки всичките му изневери, въпреки всички лекомислени постъпки, които е вършил с приятелите си, този мъж е предизвиквал страстна привързаност. Кралицата стои заключена в стаята му денонощно; лекарите влизат и излизат, носейки едно лекарство след друго. Слуховете летят из двора като врани, които търсят дърво, за да се подслонят за нощта. Говорят, че премръзнал от студен вятър, идващ откъм реката, когато настоял да иде на риболов по Великден. Говорят, че му е зле на стомаха от постоянното преяждане и прекомерното пиене. Някои казват, че многобройните му развратници са го заразили със сифилис и той го разяжда. Някои мислят като мен — че това е Божията воля и наказание за измяната срещу рода Ланкастър. Аз вярвам, че Бог проправя пътя за идването на моя син.

Станли стои постоянно в покоите на краля, където мъжете се събират по ъглите, за да споделят шепнешком страховете си, че Едуард, който през целия си живот е бил непобедим, може най-сетне да е изчерпал късмета си. Аз прекарвам времето си в покоите на кралицата, чакам я да дойде, за да си смени диадемата и да срещне косата си. Наблюдавам безизразното ѝ лице в огледалото, докато позволява на прислужницата да прикрепва косата ѝ с иглите както иска. Виждам как бледите ѝ устни постоянно се движат в молитва. Ако беше съпруга на който и да било друг мъж, аз също щях да се моля за нея от жалост. Елизабет примира от страх да не изгуби мъжа, когото обича и който стоеше над всички нас, безспорно най-великият мъж в Англия.

— Какво казва тя? — пита ме съпругът ми, когато се срещаме на вечеря в голямата зала, в която цари такава потиснатост, сякаш над нас вече е спуснат погребален саван.

— Нищо — отвърщам. — Не казва нищо. Онемяла е от ужас при мисълта, че ще го загуби. Сигурна съм, че той отпада.

Същия следобед Частният съвет е свикан край постелята на краля. Ние, жените, чакаме в голямата приемна, пред личните покои, отчаяно копнеещи за новини. Съпругът ми излиза след час, с мрачно лице.

— Кралят ни накара да се закълнем над леглото му, че ще се съюзим — казва той. — Хейстингс и кралицата: най-добрият приятел и съпругата. Помоли ни да работим заедно за безопасността на сина му. Назова сина си Едуард като следващия крал, и сложи ръцете на Хейстингс и кралицата една в друга над леглото си. Каза, че трябва да служим под управлението на брат му Ричард като регент, докато момчето навърши пълнолетие. После свещеникът пристигна да му даде последно причастие. Ще бъде мъртъв, преди да падне нощта.

— Ти положи ли клетва за вярност?

Кривата му усмивка ми подсказва, че за него това не е означавало нищо.

— За бога, да. Всички се заклехме. Всички се заклехме да работим мирно заедно, заклехме се във вечно приятелство, затова предполагам, че сега кралицата се въоръжава и праща да доведат веднага сина ѝ от замъка му в Уелс с толкова мъже, колкото успее да събере, готови за битка. Предполагам, че Хейстингс е изпратил да

доведаат Ричард, предупреждава го да се пази от семейство Ривърс, призовава го да доведе мъжете на Йорк. Дворът ще рухне. Никой не може да понесе възшествието на фамилията Ривърс. Те със сигурност ще управляват Англия чрез своето момче. Отново ще се повтори историята с Маргарет Анжуйска — един двор, управляван от жени. Всички ще призовават Ричард да я спре. Ти и аз трябва да се разделим и да действаме. Ще пиша на Ричард и ще му се закълна във вярност, докато ти можеш да увериш кралицата в лоялността ни към нея и към семейството ѝ — фамилията Ривърс.

— С по един крак в двата лагера едновременно — прошепвам. Това е начинът на Станли. Именно затова се омъжих за него; вече настъпи моментът, заради който се омъжих за него.

— Предполагам, че Ричард сигурно се надява да управлява Англия, докато принц Едуард навърши пълнолетие — казва той. — А после да управлява Англия чрез момчето, ако успее да се наложи над него. Да бъде нов Уорик. Създател на крале.

— А дали няма да бъде съперник за престола? — прошепвам, мислейки както винаги за собствения си син.

— Или съперник за престола — съгласява се мъжът ми. — Херцог Ричард е Плантагенет от фамилията Йорк, вече пълнолетен, чието право да претендира за трона е безспорно, той няма нужда от регенти, нито от съюзени лордове, които да управляват от негово име. Повечето хора биха сметнали, че е по-безопасно да изберат за крал него, отколкото едно неопитно момче. Някои ще видят в негово лице следващия наследник. Трябва веднага да изпратиш вестonosец при Джаспър и да му кажеш да пази Хенри на сигурно място, докато узнаем какво ще последва. Не бива да идват в Англия, докато не узнаем кой ще заеме престола.

Той се кани да си тръгне, но аз слагам длан върху ръката му:

— А какво ще стане според теб?

Очите му не срещат моите; той извързва поглед.

— Мисля, че кралицата и херцог Ричард ще се сборичкат като кучета за кокала, какъвто в случая е малкият принц — казва той. — Мисля, че ще го разкъсат.

МАЙ 1483, ЛОНДОН

Само четири седмици след този набързо проведен разговор пиша на Джаспър с изключителни новини:

„Ричард, херцог Глостър, родният брат на краля, заклевайки се в безусловна вяност на племенника си принц Едуард, е отвел момчето в Лондон и го е настанил в кралските покои в Тауър с всички почести в очакване на коронацията му, която ще бъде другия месец. Имало известно пререкание с настойниците на младия принц — Антъни Ривърс, вуйчовците му и полубрата му, Ричард Грей, — след което херцогът ги е задържал. Елизабет, кралицата, се е оттеглила в свято убежище с останалите си деца, заявявайки, че Ричард е лъжлив приятел, че е враг на нея и близките ѝ, като е настояла синът ѝ от краля да ѝ бъде предаден.

Градът е обхванат от смут, тъй като не знае на кого да вярва и кому да се довери. Повечето хора смятат, че кралицата се опитва да отмъкне кралското съкровище (взела е толкова, колкото е могла да изнесе), за да защити собствената си власт и семейство. Брат ѝ е заминал с флота и е отнесъл останалата част от съкровището на кралството, и вероятно ще нападне Лондон откъм реката. За една нощ тя се превръща в неприятелка на кралството, и дори на родния си син, тъй като всичко е подготвено за коронацията на младия принц, а сам той издава писмени заповеди, подпечатани съвместно от него като наследник и чичо му като протектор. Ще обстрелва ли братът на кралицата нейния син с кралска кръв в Тауър? Ще застане ли тя срещу него, ако той е повереник на херцога? Ще откаже ли да присъства на коронацията му?

Ще пиша още, щом узная нещо повече. Станли казва да чакаме и да наблюдаваме: нашето време може да е дошло.

Маргарет Станли.“

ЮНИ 1483, ЛОНДОН

Моят съпруг, лорд Станли, сега е доверен съветник на херцог Ричард, както някога беше на крал Едуард. Така е и редно: той служи на краля, а сега Ричард е лорд протектор на краля за тези кратки седмици, докато момчето Едуард да бъде коронясано. После Ричард ще трябва да се откаже от всичко — от трона и от властта — и момчето ще управлява като крал на Англия. Тогава ще видим кой може да преживее царуването на едно дете от фамилията Ривърс, увенчано с най-великата корона на света, изцяло ръководено от майка си: една вероломна вещица, която се укрива. Малцина биха се доверили на момчето, а никой няма да се довери на майка му.

Но така или иначе, кой син на династията Йорк би могъл някога да се откаже от властта? Кой син на династията Йорк би могъл да се застави да предаде трона на друг? Нима Ричард ще предаде короната и скиптъра на сина на една жена, която го мрази? Но каквито и съмнения да изпитваме, вземат мярка на всички ни за мантии за коронацията, и вече подготвят алеята към Уестминстърското абатство за кралската процесия — овдовялата кралица Елизабет сигурно чува ударите на чуковете и звука на трионите, докато се цупи в убежището си в приземните стаи до абатството. Членовете на Частния съвет отидоха при нея по всички правила и настояха тя да изпрати деветгодишния си син Ричард да се присъедини към дванайсетгодишния си брат в Тауър. Тя не можа да откаже, а и нямаше основание да откаже, освен собствената си омраза към херцог Ричард, и затова трябваше да отстъпи. Сега двамата кралски сина очакват в кралските апартаменти деня на коронацията.

Аз отговарям за облеклото за коронацията, и се срещам с отговорничката за гардероба и нейните прислужнички, за да видя какви одежди ще бъдат осигурени за вдовстващата кралица Елизабет, за принцесите и за другите придворни дами. Трябва да приготвим роклите, за в случай че кралицата склони да излезе от убежището си заради коронацията и че пожелае да бъде облечена изискано, както

обикновено. Надзираваме как служителката от гардеробната изчетква хермелиновата мантия на кралицата, как шивачката пришива едно седефено копче, когато отговорничката на гардероба отбелязва, че херцогинята на Глостър, Ан Невил, съпругата на Ричард, не си е поръчала роклята от дворцовия гардероб.

— Поръчката ѝ трябва да се е загубила — отбелязвам. — Защото не е възможно да разполага с подходящи дрехи за една коронация в замъка си в Шериф Хътън. И не е възможно сега да поръчва да ѝ ушийт нещо — изобщо няма да е готово навреме.

Тя свива рамене, докато измъква мантия, поръбена с кадифе, отърсва лененото покривало, и я разгъва да я видя.

— Не знам. Но нямам поръчка за рокля от нея. Какво да правя?

— Пригответе ѝ една, с нейния размер — казвам, сякаш това не ме интересува особено, и обръщам разговора към друга тема.

Побързвам да се прибера у дома, където откривам съпруга си. Той съставя известията, с които всеки шериф в Англия ще бъде повикан в Лондон, за да види коронацията на младия крал.

— Зает съм. Какво има? — пита той грубо, когато отварям вратата.

— Ан Невил не си е поръчала рокля за коронацията. Какво ще кажеш за това?

Той си помисля същото, както и аз, съобразявайки бързо, също като мен. Остава перото и ми прави знак да вляза. Затварям вратата зад гърба си, с лека тръпка на радост, че заговорнича с него.

— Тя никога не действа на своя глава. Съпругът ѝ трябва да ѝ е наредил да не идва — казва той. — Защо би направил това?

Не отговарям. Знам, че разсъждава светкавично.

— Тя няма рокля, следователно не е възможно да идва за коронацията. Той сигурно ѝ е казал да не идва, защото сигурно е решил, че коронация няма да има — казва той тихо. — А всичко това — той сочи към купчините хартия, — всичко това е само за да ни държи заети и да ни заблуди, за да мислим, че коронацията ще се състои.

— Може би я е предупредил да не идва, защото се опасява, че Лондон може да се разбунтува. Може би иска тя да си е на сигурно място у дома.

— Кой би се разбунтувал? Всички искат принцът на Йорк да бъде коронясан. Има само един човек, който би му попречил да стане крал, точно както има само един човек, който би се облагодетелствал от това.

— Самият херцог Ричард Глостър?

Съпругът ми кимва.

— Какво можем да направим с тази скъпоценна информация? Как ще я използваме?

— Ще кажа на вдовстващата кралица — решавам аз. — Ако смята да събере войските си, би трябвало да го стори сега. По-добре да прибере синовете си, за да не са под грижите на Ричард. А ако успее да убеди кралицата на Йорк да воюва с регента от династията Йорк, тогава има шанс за Ланкастър.

— Кажй й, че Бъкингамският херцог може би е готов да стане изменник — казва той тихо, когато вече съм почти излязла. Спирам веднага.

— Стафорд? — повтарям изумено. Това е племенникът на втория ми съпруг — малкото момче, което наследи титлата, когато дядо му умря, което беше принудено да встъпи в брак със сестрата на кралицата. Той мрази семейство Ривърс още откакто те го принудиха да се сроди с тях чрез брак. Той не може да ги понася. Затова пръв подкрепи Ричард; пръв застана до него. Присъстваше, когато Ричард арестува Антъни Ривърс. Знам, че сигурно е бил възхитен от унижението на човека, когото бе принуден да нарича свой шурей. — Но Хенри Стафорд не може да понася кралицата. Той я мрази, мрази и сестра й, своята съпруга Катрин. Знам това. Спомням си, когато го ожениха. Той никога не би се обърнал срещу Ричард, в тяхна полза.

— Той има собствени амбиции — отбелязва мрачно съпругът ми. — В рода му има кралска кръв. Сигурно смята, че ако тронът може да бъде отнет от принц Едуард, тогава може да бъде отнет и от Ричард. Ще се присъедини към кралицата, преструвайки се, че защитава сина й, а след това ще вземе трона за себе си, когато постигнат победа.

Мисля бързо. Хората от рода Стафорд, с изключение на моя съпруг Хенри, чиято скромност го правеше слаб, винаги са били изключително горди. Стафорд подкрепи Ричард от злоба към семейство Ривърс; сега може наистина да заложил на карта собствените си претенции.

— Ще кажа на кралицата, ако желаеш — казвам. — Но смятам, че той е напълно ненадежден. Тя би била глупачка, ако го приеме като съюзник.

Съпругът ми се усмихва, по-скоро като вълк, отколкото като лисицата, с която го сравняват.

— Тя няма много приятели, от които да избира — казва той. — Бих предположил, че ще му се зарадва.

Седмица след това, на разсъмване, моят съпруг стоварва юмрук върху вратата на спалнята ми и влиза, а прислужницата ми изпищява и скача от леглото си.

— Оставете ни — казва ѝ той рязко, и тя побягва уплашено от стаята, докато аз сядам в леглото и се загръщам с робата си.

— Какво има? — Първото ми опасение е, че синът ми е болен, но после виждам, че Томас е толкова блед, сякаш е видял призрак, а ръцете му треперят. — Какво ти се е случило?

— Сънувах сън — той сяда тежко на леглото. — Мили боже, имах такъв сън. Маргарет, нямаш представа...

— Видение ли беше?

— От къде да знам? Сякаш бях хванат като в капан в ада.

— Какво сънува?

— Бях на студено и скалисто тъмно място, като някаква пустош, напълно непознато място. Огледах се наоколо: с мен нямаше никой, бях сам, без никого от приближените си, без никого от войниците си, дори без знамето си; без нищо. Бях съвсем сам, нямаше го синът ми, нито брат ми — нямаше те дори теб.

Чакам да чуя още. Леглото се разтриса, когато той потръпва.

— Появи се чудовище и се насочи към мен — казва той, с много нисък тас. — Някакво ужасно, ужасно създание се приближи към мен, с уста, зинала да ме изяде, с дъх, вонящ като самия ад, със зачервени свински очички, които се оглеждаха ту надясно, ту наляво; чудовище, което кръстосваше околността и търсеше мен.

— Какво чудовище? Змия ли?

— Глиган — казва той тихо. — Дива свиня с кръв по бивните и кръв по ноздрите, с пяна на устата, навела ниско глава, която ме преследваше. — Той потръпва. — Чувах я как сумти.

Глиганът е емблемата на Ричард, херцог Глостър. И двамата знаем това. Измъквам се от леглото и отварям вратата, за да се уверя,

че прислужницата си е отишла и никой не слуша отвън. Затварям я здраво и разбърквам въглените от малкия огън в спалнята, сякаш ни е нужна горещина в тази топла юнска нощ. Паля свещи, сякаш за да прогоня мрачния образ на ловуващия глиган. Докосвам с пръст разпятието около врата си. Прекръствам се. Станли е внесъл със себе си в стаята ми своите нощни страхове; струва ми се дори, че дъхът на глигана се е вмъкнал като тих полъх заедно с него, сякаш звярът може да ни подуши, дори сега, дори тук.

— Мислиш ли, че Ричард те подозира?

Той ме поглежда.

— Не съм сторил нищо друго, освен да му доказвам, че съм на негова страна. Но това беше такъв сън... не мога да го отрека. Маргарет, събудих се изпълнен с ужас като дете. Събудих се от писъка си за помощ.

— Ако подозира теб, ще заподозре и мен — казвам. Страхът на Станли е толкова силен, че ме сграбчва в хватката си. — А аз изпратих съобщения до кралицата, както се споразумяхме. Би ли могъл той да узнае, че съм негов враг?

— Възможно ли е съобщенията ти да са се отклонили?

— Сигурна съм в пратеника си. А тя не е глупачка. Но защо иначе той би се съмнявал в теб?

Той поклаща глава.

— Не съм направил нищо, освен да говоря с Хейстингс, който е напълно лоялен. Той отчаяно иска да подсигури престола за принца. Това е последният му акт на обич към крал Едуард. Той много се страхува, че Ричард може да измами принц Едуард. Бой се нещо да не се обърка, още откакто Ричард отведе принца в Тауър. Попита ме дали ти би се присъединила към него на заседание на Частния съвет, за да настояваш принцът да излезе сред народа, да посети майка си, да покаже, че е свободен във всяко отношение. Мисля, че е изпратил човек при кралицата, за да я увери, че се намира в безопасност и да я помоли да излезе от укритието си.

— Хейстингс знае ли, че Ричард е наредил на собствената си съпруга да си остане у дома? Смята ли, че Ричард може да забави коронацията? Да удължи собственото си регентство?

— Казах му, че Ан Невил няма рокля за коронацията, и той веднага заяви, че не вярва Ричард наистина да възнамерява да короняса

племенника си. Именно това започваме да си мислим всички. Именно от това започваме да се опасяваме всички. Но не си представям Ричард да стори нещо по-лошо от това да отлага коронацията, може би с години, може би, докато момчето навърши двайсет и една години. Да я отлага, за да може да управлява като регент. — Той скача на крака и започва да кръстосва бос из стаята. — За бога, Ричард беше най-преданият брат, какъвто Едуард би могъл да има! Винаги е потвърждавал верността си към принца. Към собствения си племенник! Цялата му враждебност беше насочена към вдовстващата кралица, не срещу сина на Едуард. А сега той държи момчето изцяло в своя власт. Коронясан или не, принц Едуард може да бъде единствено фигурант, ако Ричард успее да го задържи далече от майка му и от роднините му.

— Но сънят...

— Сънят показваше глиган, решен да завоюва власт и да сее смърт. Беше предупреждение; трябва да е предупреждение.

И двамата мълчим. Един пън се размества в огнището и ние трепваме от звука.

— Какво ще правиш? — питам го.

Той поклаща глава.

— Какво би направила ти? Ти смяташ, че Бог ти говори и те предупреждава в сънищата ти. Какво би направила ти, ако сънуваш, че глиганът идва за теб?

Поколебавам се.

— Нима мислиш да избягаш?

— Не, не.

— Ще се моля за напътствия.

— И какво би казал твоят Бог? — пита той, и в гласа му за миг припламва обичайният му сарказъм. — От него обикновено може да се очаква да те посъветва да търсиш власт и безопасност.

Сядам на столчето си край огъня, загледана в пламъците, сякаш съм някоя бедна жена, която предсказва бъдещето, сякаш съм кралица Елизабет с нейните магьоснически умения.

— Ако Ричард се обърне срещу племенника си, срещу двамата си племенници, и по някакъв начин им попречи да наследят престола, и се възкачи на трона вместо тях... — Правя пауза. — Те вече нямат

влиятелни защитници. Флотът вдигна метеж срещу чичо им, майка им е в свято убежище, вуйчо им Антъни е арестуван...

— Тогава какво?

— Ако Ричард заеме трона и остави племенниците си под ключ в Тауър, мислиш ли, че страната ще се вдигне против него и ще има нова война?

— Йорк срещу Йорк. Възможно е.

— А при тези обстоятелства ще има голям шанс за фамилията Ланкастър.

— За твоя син, Хенри.

— За това Хенри да е последният оцелял, когато те се разкъсат помежду си в смъртоносна схватка.

В стаята се възцарява мълчание. Хвърлям поглед към него, изплашена, че може да съм стигнала твърде далече.

— Между Хенри и трона стоят четири живота — отбелязва той.

— Дватама принцове на Йорк: Едуард и Ричард, самият херцог Ричард, а после и неговият син.

— Но те могат да застанат един срещу друг.

Той кимва.

— Ако предпочетат да се унищожат сами, тогава не би било грях Хенри да заеме празния престол — казвам твърдо. — И най-сетне династията, която трябва ще заеме престола на Англия, каквато е и Божията воля.

Той се усмихва на увереността ми, но този път не се обиждам. Важното е, че можем да видим пътя пред себе си, и стига аз да знам, че това е Божията светлина, тогава няма значение дали той смята, че това е пламъкът на греховната амбиция.

— Значи ще отидеш на заседанието на Частния съвет днес?

— Да, ще бъде в Тауър. Но ще изпратя съобщение на Хейстингс да го уведомя за опасенията си. Ако смята да тръгне срещу Ричард, по-добре да го стори сега. Може да принуди Ричард да разкрие картите си. Може да поиска да види принца. Обичта му към покойния крал ще го превърне в защитник на принца. Мога да се отдръпна и да го оставя да движи нещата. Съветът е твърдо решен принцът да бъде коронясан. Хейстингс може да настоява за това. И тогава може да понесе основните последствия от това, че ще разкрие пред Ричард своите подозрения. Мога да насъкам Хейстингс срещу Ричард и да се

отдръпна, за да видя какво ще стане. Мога да си извадя поука от това, мога да предупредя Хейстингс, но да оставя той да се изложи на опасността.

— Но каква е позицията ти?

— Маргарет, оставам верен на онзи, който е най-вероятно да триумфира, а в момента човекът, който има подкрепата на армията на север, който владее Тауър, а законният крал му се покорява и е поверен на него, е Ричард.

Очаквам завръщането на съпруга си от заседанието на съвета, коленичила пред молитвения си стол. Утринният ни разговор ме е разстроил и изплашил, аз се моля коленичила, и си представям Жана, която сигурно толкова много пъти е знаела, че е в опасност, и въпреки това е тръгвала на бой, яхнала белия си кон, със знамето си с лилии, и не е била принудена да води битките си потайно и мълчаливо.

Първоначално си мисля, че това е част от фантазията ми — чувам маршируването на много крака надолу по улицата и звънтенето по калдъръма, когато сто копиеносци забиват пиките си в земята, а по голямата външна врата на лондонската ни къща отеква блъскане.

Вече съм на половината път надолу по стълбите, когато момчето на вратаря изтичва нагоре да каже на прислужничките да ме повикат. Сграбчвам го за ръката.

— Кой е?

— Хората на херцог Ричард — избъбря той. — Носят неговата ливрея, водят господаря, арестували са негова милост, вашия съпруг. Ударен е в лицето, има кръв по дрехата, кърви като прасе...

Избутвам го настрана, тъй като не мога да разбера нищо от думите му, и затичвам надолу към входа на настлания с калдъръм двор, където вратарите разтварят със замах портата и отрядът на херцог Ричард влиза с маршова стъпка, а сред тях виждам съпруга си, който се олюлява, а кръвта шурти от една рана на главата му. Поглежда ме, лицето му е бяло, а очите му — безизразни от шока.

— Лейди Маргарет Станли? — пита началникът на стражата.

Едва успявам да откъсна очи от емблемата с глигана върху ливреята му. Глиган с големи бивни, точно както го видя съпругът ми в съня си.

— Аз съм лейди Маргарет — казвам.

— Съпругът ви е под домашен арест, и двамата с него не бива да напускате тази къща. Ще бъдат поставени стражи на всички входове, също и вътре в къщата ви, и край вратите и прозорците на неговите покои. Домакинството ви и нужните ви слуги могат да се занимават с обичайните си задачи, но ще бъдат спирани и претърсвани по моя заповед. Разбирате ли?

— Да — прошепвам.

— Ще претърся къщата за писма и документи — казва той. — Разбирате ли и това?

В моите покои няма нищо, което би уличило в престъпление някой от двама ни. Изгарям всичко опасно веднага след като го прочета, и никога не пазя преписи от собствените си писма. Всичко, което върша за Хенри, си остава между Бог и мен.

— Разбирам. Мога ли да отведа съпруга си в моите покои? Ранен е.

Той се усмихва мрачно.

— Когато влязохме да арестуваме лорд Хейстингс, съпругът ви се шумugna под масата и едва не си отнесе сам главата, набучвайки я на острието на една пика. Изглежда по-лошо, отколкото е в действителност.

— Арестували сте лорд Хейстингс? — питам невярващо. — По какво обвинение?

— Мадам, ние го обезглавихме — казва той кратко. Провира се грубо покрай мен и влиза в собствените ми покои, а хората му се разгръщат в двора ми и заемат позиции, и ние вече сме затворници в собствената си голяма къща.

Станли и аз отиваме в покоите ми, заобиколени от войници с пики, и едва след като виждат, че прозорецът е твърде малък за бягство, те се отдръпват и затварят вратата след нас двамата и ние оставаме сами.

Станли хвърля изцапания си с кръв къс жакет и съсипаната риза на пода, потръпвайки, и сядна на едно столче, разсъблечен до кръста. Наливам кана вода в легена и започвам да промивам порязаното място. Разрезът е плитък и дълъг, повърхностен удар, съвсем не смъртоносен, но само един инч по-ниско, и той е щял да изгуби едното си око.

— Какво става? — прошепвам.

— Ричард пристигна в началото на срещата, за да определи реда на коронацията, цял грейнал в усмивка и помоли епископ Мортън да изпрати да донесат ягоди от градината му, беше много любезен. Започнахме работата по коронацията — разпределението на местата, реда, обичайните неща. Той отново излезе, но докато беше навън, някой сигурно му е донесъл новини или съобщение, и когато се върна, беше съвсем друг човек, с лице, потъмняло от ярост. Отрядът влезе след него, сякаш превземаха укрепление, блъскайки по вратата, с оръжия в готовност. Насочиха се към мен, аз се смъкнах на пода, Мортън отскочи назад, Родъръм се сниши зад стола си; отведеха Хейстингс, преди да успее да се защити.

— Но защо? Какво се каза?

— Нищо! Нищо не се каза! Сякаш Ричард просто се отприщи, утвърждавайки властта си. Просто сграбчиха Хейстингс и го отведеха.

— Къде го отведеха? По какво обвинение? Какво казаха?

— Не казаха нищо. Не разбираш. Това не беше арест. Беше нападение. Ричард крещеше като луд, че е омагьосан и че ръката му изневерява, че Хейстингс и кралицата го унищожават чрез магьосничество...

— Какво?

— Дръпна нагоре ръкава си и ни показа ръката си. Ръката, с която държи меча — знаеш колко силна е десницата му. Казва, че тя му изневерява, казва, че тя се сгърчва и съхне.

— Мили боже, полудял ли е?

Спирам да бърша кръвта; не мога да повярвам на това, което чувам.

— Извлякоха Хейстингс навън. Без нито дума повече. Издърпаха го навън, макар че той риташе и ругаеше и забиваше пети в земята. Наоколо се търкаляха парчета дърво от работите по строежа, те просто хвърлиха на земята един пън, принудиха Хейстингс да коленичи пред него, и му отсякоха главата с един удар.

— Свещеник?

— Нямаше свещеник. Не чуваш ли какво казвам? Беше насилствено отвеждане и убийство. Той нямаше време дори да си каже молитвите. — Станли започва да трепери. — Мили боже, помислих си, че идват за мен, помислих си, че ще бъда следващият. Беше като в съня. Мирисът на кръв, и мисълта, че няма кой да ме спаси.

— Обезглавиха го пред Тауър?

— Именно, именно.

— Така че ако принцът погледне от прозореца си, чувайки шума, е щял да види как обезглавяват върху някакъв пън най-скъпия приятел на баща му? Човекът, когото наричаше „чичо Уилям“?

Станли мълчи, загледан в мен. Тънка струйка кръв се стича по лицето му и той я размазва с опакото на ръката си, при което бузата му почервява.

— Никой не би могъл да ги спре.

— Принцът ще гледа на Ричард като на свой враг — казвам аз. — Не може да го нарича „лорд протектор“ след това. Ще го смята за чудовище.

Станли поклаща глава.

— Какво ще стане с нас?

Зъбите му започват да тракат. Оставям легена и загръщам раменете му с одеяло.

— Един господ знае, един господ знае. Поставени сме под домашен арест за измяна; подозират ни, че заговорничим с кралицата и Хейстингс. Подозират също и твоя приятел Мортън, а са отвели и Родърам. Не знам още колко други. Предполагам, че Ричард ще заграби трона и е арестувал всички, за които смята, че могат да възразят.

— А принцовете?

Той заеква от потрес:

— Не знам. Ричард може просто да ги убие, както уби Хейстингс. Би могъл да нахлуе в убежището и да избие цялото кралско семейство: кралицата, малките момичета, всички. Днес той ни показва, че е способен на всичко. Може би те вече са мъртви?

Новините от външния свят пристигат откъслечно, донасяни от домашните прислужници като клюки от пазара. Ричард заявил, че бракът между кралицата, Елизабет Удвил, и крал Едуард, никога не е бил действителен, тъй като Едуард е бил обвързан чрез предишен договор с друга жена, преди да се ожени тайно за Елизабет. Обявява всичките им деца за незаконородени, а себе си — за единствен наследник на престола от фамилията Йорк. Малодушните членове на Частния съвет, които наблюдават как обезглавеното тяло на Хейстингс бива положено да почива редом до краля, когото той е обичал, не

правят нищо за да защитят своята кралица и своите принцове, но се стига до всеобщо, прибързано и единодушно съгласие, че съществува само един наследник, и това е Ричард.

Ричард и моят родственик Хенри Стафорд, Бъкингамският херцог, започват да разпространяват твърдението, че самият крал Едуард бил незаконороден, извънбрачен син на херцогиня Сесили от някакъв английски стрелец, докато тя била с Йоркския херцог във Франция. Народът чува тези обвинения — какво хората разбират от тях, един бог знае — но затова пък пристигането на армия от северните графства, предани единствено на Ричард, и жадна за награди е недвусмислен факт; няма как да се отрече, че всички мъже, които биха могли да бъдат верни на принц Едуард, са арестувани или мъртви. Всеки мисли за собствената си безопасност. Никой не изрича мнението си на глас.

За първи път в живота си съм в състояние да мисля с топло чувство за жената, на която служа от близо десет години, за Елизабет Удвил, която беше кралица на Англия и една от най-красивите и обичани кралици, които страната е имала. Никога красива според мен, никога обичана от мен, освен сега, мимолетно, в този миг на пълното ѝ поражение. Представям си я във влажното, слабо осветено убежище в Уестминстър, мисля си, че тя никога няма да триумфира отново, и за първи път в живота си мога да падна на колене и истински да се моля за нея. Всичко, което тя има сега, са дъщерите ѝ; животът, на който се наслаждаваше, вече го няма, а нейният враг държи в ръцете си двамата ѝ малки сина. Представям си я победена и изплашена, овдовяла и измъчвана от страха за синовете си, и за пръв път в живота си мога да почувствам как сърцето ми се изпълва с топлота към нея: една кралица с трагична съдба, отхвърлена не по своя вина. Мога да се моля на нашата Повелителка, Небесната Царица, да подкрепи и утеши своята изгубена, нещастна дъщеря в тези дни на унижението ѝ.

Най-голямото момиче на рода Йорк, принцеса Елизабет, е на възраст за женене и е неомъжена на напредналата възраст от седемнайсет години единствено заради изменчивия късмет на рода си. Докато стоя на колене, молейки се за здравето и безопасността на кралицата, размишлявам за хубавата девойка Елизабет и се питам каква ли съпруга би станала тя на моя син Хенри. Синът на Ланкастър и дъщерята на Йорк заедно биха излекували раните на Англия и биха

намерили изход от враждата, продължила две поколения. Ако Ричард умре, след като заеме престола, наследникът му ще бъде дете, и при това — болнаво дете от рода Невил, не по-способно да защити правото си да претендира за трона, отколкото принцовете от фамилията Йорк, и също толкова лесно за премахване, колкото бяха те. Ако синът ми заеме трона след това и се ожени за принцесата на Йорк, хората ще му останат верни като на наследник на Ланкастър и съпруг на наследницата на Йорк.

Изпращам да повикат моя лекар, доктор Луис от Карлиън — човек, който се интересува колкото от медицина, толкова и от съзаклятия. Кралицата го познава като мой лекар, и ще го приеме, знаейки, че е изпратен от мен. Казвам му да ѝ обещае подкрепата ни, да ѝ съобщи, че Бъкингам е готов да бъде убеден да действа срещу херцог Ричард, че синът ми Хенри може да събере армия в Бретан. И му казвам най-вече да се опита да узнае какви са нейните планове, какво ѝ обещават нейните поддръжници. Съпругът ми може и да си мисли, че тя няма надежда, но аз вече веднъж преди съм виждала Елизабет Удвил да излиза от свято убежище, и да заема трона с безгрижна радост, забравяйки напълно за позора, който Бог справедливо ѝ бе изпратил. Казвам на Луис изобщо да не споменава, че съпругът ми е под домашен арест, но да ѝ каже, като загрижен приятел, за убийството на Хейстингс, за внезапно разкрилата се вероятност за осъществяване на амбицията на Ричард, за обявяването на нейните синове за незаконородени, за съсипването на името ѝ. Трябва да ѝ съобщи съчувствено, че нейната кауза е загубена, освен ако не предприеме някакви действия. Трябва да я убедя да събере каквито приятели има, да събере каквато армия може да си позволи, и да поведе войските си срещу Ричард. Ако успее да я насърча да влезе в дълги и кървави сражения, после синът ми ще може да слезе на суша с нови войски и да нападне изтощения победител.

Луис отива при нея в ден, когато тя сигурно има отчаяна нужда от приятел: денят, който беше определен за коронацията на нейния син. Съмнявам се някой да я е предупредил, че той изобщо няма да бъде коронясан. Луис върви по улиците, покрай затворени и залостени прозорци и забелязва, че хората не се застояват в ъглите да разговарят, и после се връща почти незабавно при мен. Носи маската си против чума — издължена конусовидна маска, натъпкана с билки и

ароматизирана с масла, която прави профила му ужасяващ, а лицето — нечовешко, призрачно бяло. Сваля я едва когато вече е в стаята ми, а вратата е затворена зад гърба му, и се покланя ниско.

— Тя жадува за помощ — казва той без предисловие. — Отчаяна е; бих казал, че е почти полудяла от отчаяние. — Той прави пауза. — Видях и младата принцеса на Йорк...

— И?

— Беше разстроена. Спохождат я пророчески видения. — Той потръпва леко. — Изплаши ме, а аз съм лекар, който е виждал какво ли не.

Пренебрегвам самохвалството му.

— Как така ви изплаши?

— Яви ми се от тъмнината, с рокля, подгизнала от речната вода, влачеща се зад нея като опашка, сякаш бе наполовина риба. Каза, че реката вече й била съобщила вестта, която се готвех да кажа на майка й — че херцог Ричард е завзел трона с правото на законен наследник, и че младите принцове са обявени за копелета.

— Вече е знаела това? Нима имат шпиони навън? Нямах представа, че тя може да бъде така добре осведомена.

— Не беше кралицата: тя не знаеше. Беше девойката, и тя каза, че реката й съобщила. Каза, че реката й съобщила за смърт в семейството, и майката разбра веднага, че става въпрос за брат й Антъни и за сина й, Ричард Грей. Разтвориха широко прозорците, за да слушат как реката тече край тях. Бяха като две водни вещици там вътре. Всеки би се изплашил.

— Тя казва, че Антъни Ривърс е мъртъв?

— И двете изглеждаха сигурни в това.

Прекръствам се. Елизабет Удвил и преди е била обвинявана, че е в съдружие с тъмните сили, но да пророкува, докато се намира в свято убежище, със сигурност е дяволско дело.

— Тя сигурно има шпиони, които работят за нея; сигурно е по-добре подготвена и въоръжена, отколкото си даваме сметка. Но как е могла да получи новини от Уелс преди мен?

— Тя каза и нещо друго.

— Кралицата ли?

— Принцесата. Каза, че била прокълната да стане следващата кралица на Англия и да заеме трона на брат си.

Споглеждаме се със смесица от удивление и неразбиране.

— Сигурен ли сте?

— Беше ужасяващо. Оплака се от амбицията на майка си и каза, че това било проклятие, наложено на семейството, и че тя щяла да бъде принудена да заеме трона на брат си — и че поне това щяло да зарадва майка ѝ, макар че щяло да лиши от наследство брат ѝ.

— Какво може да е имала предвид?

Докторът свива рамене:

— Не обясни. Станала е красиво момиче, но вдъхва страх. Повярвах ѝ. Трябва да призная, че повярвах на всяка дума, която изрече. Сякаш пророк изричаше истини. Вярвам, че по един или друг начин тя ще стане кралица на Англия.

Поемам си леко дъх. Това дотолкова съвпада с молитвите ми, че трябва наистина да е словото Божие, макар и изречено чрез изключително греховен съсъд. Ако Хенри седне на трона и тя се омъжи за него, наистина ще бъде кралица. Как иначе би могло да се осъществи?

— А имаше и още нещо — казва предпазливо Луис. — Когато попитах кралицата какви са плановете ѝ за принцовете в Тауър, Едуард и Ричард, тя каза: „Не е Ричард“.

— Какво е казала?

— Каза: „Не е Ричард“.

— Какво е имала предвид?

— Точно тогава влезе принцесата, с рокля, цялата измокрена от реката, и знаеше всичко: акламациите за херцога, обезнаследяването на фамилията. После каза, че ще бъде кралица.

— Но попитахте ли кралицата какво иска да каже с това: „Не е Ричард“?

Той поклаща глава — този човек, който е видял всичко, но не е имал разум да зададе единствения ключов въпрос.

— Не помислихте ли, че може да е твърде важно? — изсъсквам му.

— Съжалявам. Влизането на принцесата беше толкова... тя беше неземна. А после майка ѝ каза, че сега за кратко е настъпило засушаване, но пак ще бъдат на върха на вълната. Бяха ужасяващи. Знаете какво казват за потеклото им — че произхождали от водна

богиня. Ако бяхте там, щяхте да си помислите, че самата водна богиня се готви да се появи от Темза.

— Да, да — казвам без съчувствие. — Разбирам, че са ви изплашили, но каза ли тя нещо друго? Кралицата каза ли нещо за братята си, които са се измъкнали? Каза ли къде са или какво правят? Дватамата разполагат с необходимата власт, за да вдигнат на оръжие половината кралство.

Той поклаща глава.

— Не каза нищо. Но чу съвсем ясно, когато ѝ казах, че сте готова да помогнете на младите принцове да избягат. Тя подготвя нещо, сигурен съм. Планирала го е, преди да разбере, че Ричард смята да завземе трона. Сега сигурно е отчаяна.

Кимвам и му давам знак да ме остави. Веднага се отправям към малкия ни параклис, за да падна на колене. Имам нужда от Божия покой, за да проясня ума си от вихрено препускащите мисли. Това, че принцеса Елизабет знае съдбата си, само потвърждава убеждението ми, че тя ще бъде съпруга на Хенри, а той ще седне на трона. Но фактът, че майка ѝ казва: „Не е Ричард“, ме изпълва с дълбоко смущение.

Какво може да има предвид с това: „Не е Ричард“? Този, който е в Тауър, не е синът ѝ Ричард? Или просто иска да каже, че не Ричард, херцог Глостър, е този, от когото се страхува? Не мога да преценя, а този глупак е трябвало да я попита. Но подозирах нещо такова. Опасявах се от нещо такова. Никога не съм мислила, че ще бъде такава глупачка, че да предаде втори свой син на един враг, който е похитил първия. Познавам я от десет години; тя не е жена, която да не е в състояние да предвиди най-лошото. Членовете на Частния съвет отидоха вкупом да се срещнат с нея и се подредиха пред нея, за да ѝ обяснят, че няма избор, а после си тръгнаха, отвеждайки малкия принц Ричард, воден за ръка от архиепископа. Но аз все си мислех, че тя сигурно се е подготвила за този случай. Знаех си, че тя ще направи нещо, за да изпрати последния си син, останал на свобода, на безопасно място. Всяка жена би го сторила, а тя е решителна и умна, и обожава синовете си. Никога не би ги изложила на риск. Никога не би оставила по-малкия си син да отиде на място, където опасност заплашва по-големия.

Но какво е направила? Ако вторият принц в Тауър не е Ричард, тогава кой е? Дали е изпратила някой преоблечен бедняк? Някой дребен, незначителен повереник, който би направил всичко за нея? Нещо по-лошо: ако принц Ричард, законният престолонаследник на Англия, не е под ключ в Тауър, къде е тогава? Ако го е скрила някъде, тогава той е наследник на трона на Йорк, още едно препятствие за наследството на сина ми. Това ли ми казва тя? Или се преструва? Измъчва ли ме? Дали продължава да тържествува над мен, казвайки на глупавия ми, недосетлив пратеник някаква гатанка, която той да ми предаде? Дали със своето ясновидство не е изрекла името на сина си нарочно, за да ми се присмее? Или пък го е изрекла неволно? Дали ми казва за Ричард, за да ме предупреди, че каквото и да се случи на Едуард, тя ще има още един наследник?

С часове чакам на колене нашата Повелителка, Небесната Кралица, да ми каже какво прави тази изключително земна кралица: дали не играе своите игри, плетейки заклинанията си, отново, както винаги, преди мен, тържествувайки над мен, дори в този миг на големия си ужас и поражение. Но нашата Повелителка не ми се явява. Жана не ми дава съвет. Бог мълчи пред мен, своята слугиня. Никой от тях не ми казва какво прави Елизабет Удвил в свято то убежище под абатството, но аз и без помощта им знам, че тя отново ще възтържествува.

Само ден след това придворната ми дама влиза със зачервени очи и казва, че Антъни, граф Ривърс, ослепителният, благороден брат на кралицата, е мъртъв, екзекутиран по заповед на Ричард в замъка Понтефракт. Донося ми новината в мига, когато тя стига до Лондон. Никой не би могъл да я научи по-бързо; официалното съобщение стига до Частния съвет само час след като аз го чувам. Изглежда, че кралицата и дъщеря ѝ са съобщили на доктор Лейдън за събитието в същата нощ, когато то се е случило, може би в самия момент на смъртта му. А как е възможно това?

На сутринта съпругът ми ме посреща на закуска.

— Викат ме да присъствам на заседание на Частния съвет — казва той, като ми показва писмото с печата с изображение на глиган. Никой от нас не поглежда право към писмото: то стои на масата между нас като кинжал. — А ти ще трябва да отидеш в кралската гардеробна и да подготвиш одеждите за коронацията за Ан Невил. Одежди,

подходящи за кралица. Ще бъдеш почетна дама на кралица Ан. Освободени сме от домашния арест без никакви обяснения. И отново сме на кралска служба, без изобщо да е говорено по този въпрос.

Кимвам. Ще се наема да върша за крал Ричард работата, която вършех за крал Едуард. Ще носим същите рокли, а роклята от злато и хермелин, която беше готова за вдовстващата кралица Елизабет, ще бъде скъсена за нейната зълва, новата кралица Ан.

Придворните ми дами и стражите на Станли са насядали около нас, така че съпругът ми и аз си разменяме само кратък поглед, изпълнен с триумф заради собственото ни оцеляване. Това ще бъде третата кралска фамилия, на която ще служа, и всеки път се кланям ниско и си представям собствения си син като наследник.

— За мен ще бъде чест да служа на кралица Ан — изричам без колебание.

Съдбата ми е да се усмихвам на промените в света и да очаквам наградата си на небесата, но дори аз се сепвам за миг на прага на покоите на кралицата, когато виждам малката Ан Невил — дъщеря на Създателя на крале, Уорик, момиче от достатъчно добро потекло, омъжена за член на кралската фамилия, овдовяла и останала без нищо, а сега издигнала се отново до самия престол на Англия — застанала до голямото огнище в пътното си наметало, заобиколена от своите дами от севера, подобни на цигански катун от тресавищата. Те ме виждат на вратата, камериерът изревава: „Лейди Маргарет Станли!“ с акцент, който никой, който живее на юг от Хъл, не би могъл да разбере, жените се дръпват тромаво настрани, за да мога да тръгна към нея, и аз влизам и се отпускам на колене, унижавам се пред поредната узурпаторка, и вдигам ръце нагоре в жест, с който ѝ се кълна във вяръност.

— Ваша светлост — обръщам се към жената, която младият херцог Ричард въздигна от позора и бедността, защото знаеше, че с тази изключително злощастна съпруга може да заграби богатството на Уорик. Сега тя ще бъде кралица на Англия, а аз трябва да коленича пред нея. — Толкова се радвам да ви предложа услугите си.

Тя ми се усмихва. Бледа е като мрамор, устните ѝ са бледи, клепачите ѝ — в най-бледия розов цвят. Разбира се, невъзможно е да се

чувства добре: тя слага ръка върху каменната рамка на огнището и се обляга на него, сякаш е изтощена.

— Благодаря ви за вашата служба. Бих искала да ми служите като старша придворна дама — казва тя тихо, с леко пресекващ дъх. — Ще носите шлейфа ми по време на коронацията.

Свеждам глава, за да скрия припламналата в мен радост. Това означава чест за семейството ми, това означава родът Ланкастър да се озове само на една крачка от короната, докато тя бива вдигана над миропомазана глава. Ще бъда само на една крачка зад кралицата на Англия, и — Бог е свидетел — готова да измина тази крачка.

— Приемам с радост — казвам.

— Съпругът ми говори с такова уважение за мъдростта на лорд Томас Станли — казва тя.

С такова уважение, че копиеносците едва не му отрязаха главата и го държаха в продължение на седмица под домашен арест.

— Отдавна служим на династията Йорк — отбелязвам.

— Вашето отсъствие и това на херцога се усещаше печално, когато бяхте на север, далече от двора. Радвам се да ви приветствам със завръщането ви у дома, във вашата столица.

Тя прави лек жест с ръка и пажът ѝ донася едно столче, за да може да седне до огъня. Стоя пред нея и гледам как раменете ѝ се разтърсват, когато започва да кашля. Тази жена няма да доживее до дълбока старост. Тази жена няма да зачене цял рояк наследници за Йорк, за разлика от плодовитата кралица Елизабет. Това е болнава и слаба жена. Съмнявам се, че ще изкара още пет години. А после? А после?

— А синът ви, принц Едуард? — питам сдържано. — Той ще дойде ли на коронацията? Да поръчам ли на шамбелана ви да подготви покои за него?

Тя поклаща глава.

— Негова светлост не е добре — казва. — Засега ще остане на север.

„Не е добре ли“? — помислям си. Да не е достатъчно добре, за да дойде на коронацията на родния си баща, означава изобщо да не е добре. Той винаги е бил бледо момче с крехкото телосложение на майка си, рядко се явява в двора; винаги го държаха далече от Лондон, защото се страхуваха от чума. Нима той не е надраснал слабостта от

детинството си, а се превръща от крехко момче в болнав възрастен? Нима херцог Ричард не е успял да си осигури наследник, който ще го надживее? Нима сега животът само на един силен и здрав човек дели сина ми от трона?

НЕДЕЛЯ, 6 ЮЛИ 1483

Намираме се там, където крояхме да се озовем, на една стъпка от короната. Съпругът ми следва краля, стиснал здраво боздугана на почетен върховен военачалник на Англия; аз следвам новата кралица Ан, носейки шлейфа ѝ. Зад мен идва херцогинята на Съфолк, следвана от херцогинята на Норфолк. Но именно аз стоя непосредствено зад кралицата, и когато тя е помазана със свещения елей, аз съм достатъчно близо, за да усетя тежкия му мускусен аромат.

Не са пестили средства за тази церемония. Кралят е облечен в мантия от пурпурно кадифе, над главата му носят балдахин от златен брокат. Моят сродник Хенри Стафорд, младият Бъкингамски херцог, е в синьо, а върху наметалото му ослепително блести герб с изображението на колело от каруца, избродирана с плътни златни нишки. В една ръка държи шлейфа на краля; в другата носи жезъла на лорд канцлер на Англия — наградата му за това, че подкрепяше и напътстваше херцог Ричард, докато стигна до трона. Мястото на съпругата му, Катрин Удвил, сестрата на вдовстващата кралица, е празно. Херцогинята не е дошла да отпразнува узурпирането на трона, полагащ се на нейното семейство. Не придружава своя съпруг изменник. Той я мрази заради семейството ѝ, заради това, че бе повишавана от него, когато той беше млад, а тя беше балдъза на краля. Това е само първият от многобройните случаи, когато тя ще може да очаква унижения в бъдеще.

Вървя зад кралицата през целия ден. Когато тя влиза да се храни в Уестминстър Хол, сядам на масата, предназначена за дамите, докато ѝ поднасят великолепната вечеря. Лично рицарят защитник на краля се покланя пред нашата маса и пред мен, след като гръмогласно е отправил предизвикателството към противниците на крал Ричард. Тази вечеря е по-великолепна и по-пищна от което и да било подобно събитие в двора на крал Едуард. Пируването и танците продължават до среднощ, а и след това. Ние със Станли си тръгваме в ранните часове на утрото, и нашата баржа ни отвежда нагоре по реката до къщата ни.

Докато се настанявам в задната част на баржата, загърната в кожите си, виждам малка светлинка, която блещука в един нисък прозорец край водата под тъмната грамада на абатството. Зная със сигурност, че там е кралица Елизабет — вече бивша кралица, заклеймена като блудница и дори непризната като вдовица, застанала със свещ, чийто пламък се отразява в тъмните води; заслушана в тържеството на своя враг.

Представям си я как ме наблюдава, докато минавам край нея в красивата си баржа, отдалечавайки се от двора на краля, както преди години тя ме гледаше как отвеждам сина си към двора на краля. Тя и тогава беше в убежище.

Би трябвало да се наслаждавам на триумфа си над нея, но потръпвам и се загръщам в кожите си, сякаш тъничкият лъч светлина е зло око, което гледа гневно към мен през тъмните води. Вече веднъж тя излезе от убежището като победителка. Знам, че сигурно подготвя падението на Ричард; сигурно ще крои заговори, за да излезе отново победителка.

„До моя девер Джаспър Тюдор, и сина ми Хенри Тюдор

Поздравявам ви. Имам много новини. Ричард е коронясан за крал на Англия, а съпругата му Ан е кралица. Ползваме се с висше благоволение и доверие. Бившата кралица Елизабет свиква приближените си, които се готвят да нападнат Тауър и да освободят принцовете щом новата кралска двойка се отправи на път, веднага след коронацията. Обещах нашата подкрепа, а кралица Елизабет ми доверява тайните си планове.

Започнете да събирате хората си. Ако кралицата измъкне синовете си от Тауър, тя ще събере войска и ще потегли срещу Ричард. Когато някой от тях двамата спечели, още в същия миг победителят трябва да открие, че сте слезли на суша с голяма войска, че Ланкастър се вдига на оръжие, а той или тя са принудени да водят нова битка срещу свежите ви войски.

Мисля, че нашето време настъпва; мисля, че нашето време е сега.

Маргарет Станли“

В същия ден, когато изпращам писмото до сина си, ми доставят тайно дълго писмо от стария ми приятел, епископ Джон Мортън, освободен от Тауър и поверен на Бъкингамския херцог, в дома му в Брекнок.

„Моя скъпа дъще во Христе,

Боря се със съвестта на младия херцог, който ме държи като свой пленник; но открива, че всъщност той е пленен от мен, тъй като аз го отклоних от приятелството му с Ричард, сега наричан крал. Младият херцог страда от угризения на съвестта, че е въздигнал Ричард на престола с нечестни основания, и че е щял да служи по-добре на своя Бог, на страната си и на самия себе си, ако бе подкрепил принцовете на Йорк и сам бе станал техен закрилник, или беше завзел трона за себе си.

Сега той е готов да се обърне срещу Ричард и ще се включи в бунт срещу него. Доказателство за неговата искреност е, че можете да свикате хората му да нападнат Тауър и да измъкнат принцовете. Ще ви изпратя позволенията му за действие, подпечатано от мен. Мисля, че е добре да се срещнете с него и да прецените какъв съюз можете да сключите в тези тревожни времена. Той ще потегли за Брекън, след като се раздели с Ричард в Уестминстър, и аз му обещах да се срещнете случайно на главния път.

Оставам ваш приятел:

Джон Мортън, Епископ на Или“

Вдигам поглед и виждам, че една от моите дами ме гледа.

— Добре ли сте, милейди? — пита тя. — Пребледняхте много силно, а сега поруменяхте и пламнахте.

— Не, изобщо не се чувствам добре — казвам аз. — Доведете ми доктор Луис.

В нощта след коронацията съпругът ми ме намира в моя параклис.

— Готвя се да избира хората, които ще се присъединят към войниците на вдовстващата кралица в нападението срещу Тауър, преди да замина от Лондон, за да придружа краля в пътуването му — казва той, тръсвайки се безцеремонно в един стол, като кимва бегло към олтара, където само една свещ гори сред мрака, и се прекръства без следа от почит. — Точно сега изваждат доспехите и оръжията си от оръжейния склад. Трябва да знаеш каква е твоята воля.

— Моята воля ли? — питам. Не се изправям, но се обръщам да го погледна, все още склонила ръце в молитва. — Моята воля винаги е Божията воля.

— Ако моите хора разбият вратата на Тауър, както би трябвало да стане според плановете ми, ако влязат първи, както ще им наредя, ако влязат при принцовете и ги намерят сами, само с двама слуги, тогава дали твоята воля — или всъщност Божията воля — е да ги хванат като изгубени агънца и да ги върнат на майка им? Или трябва да отрежат малките им главици още там, на мига, и да заколят слугите, а после да хвърлят на тях вината за всичко?

Втрещвам се в него. Не съм предполагала, че може да бъде толкова рязък и безцеремонен.

— Ти даваш заповеди на хората си. — Опитвам се да печеля време. — Не мога да заповядвам на хората ти. Ти трябва да го направиш. Освен това е възможно някой друг да влезе преди тях и да стори това.

— Изпълняваме твоя план да поставиш сина си на трона — отвръща той троснато. — Ако принцовете умрат, ще изчезнат още двама съперници за трона, а твоят син Ще бъде с още две стъпки по-близо до него. Ако те се върнат при майка си, тогава тя ще може да призове цяла южна Англия в тяхна защита. За нейните наследници ще се бият хора, които биха си останали у дома, ако те са мъртви. Безсмислено е да се бият за Елизабет Удвил — но да се бият за младия крал Едуард и за неговия брат принц Ричард е славна кауза. Тези две момчета й дават двойно по-голяма сила срещу Ричард — и двойно по-голяма сила срещу Хенри.

— Очевидно не може да се допусне принцовете от династията Йорк да предявят претенции за престола.

— Очевидно — отвързва съпругът ми. — Но би ли се съгласила да бъдате лишени от живот?

Забелязвам, че заключените ми за молитва ръце са се вкопчили една в друга.

— Божия воля — прошепвам, и ми се иска да можех да почувствам сигурността, която Жана е изпитвала, когато е потегляла, за да убие или да загине, когато е знаела, че Божията воля я изпраща по труден и кървав път. Но Жана не се е отправила срещу малки момчета, невинни момчета. Жана никога не е изпращала убийци в детска стая.

Съпругът ми се надига от мястото си.

— Трябва да отида да нагледам как върви събирането на войската. Какво е желанието ти? Трябва да кажа на командирите. Не мога да им наредя да чакат, докато Бог вземе решението Си.

Аз също се изправям.

— Малкият е само на девет години.

Той кимва.

— Но е принц. Войната е тежка, милейди. Какво ще заповядаш?

— Това е изключително мрачна, изключително страшна авантюра — прошепвам. Пристъпвам към него и слагам длан върху ръката му, сякаш топлината на тялото му, която се излъчва през елегантно скроения му жакет с прорези на ръкавите, може да ме успокои. — Да наредя смъртта на две момчета, две момчета само на по девет и дванайсет години, и то принцове по кръв... Две невинни момчета...

Той се усмихва с вълчата си усмивка.

— О, само кажи, и ние ще ги спасим от коварния им чичо и от пленничеството им, и ще избавим и майка им. Искаш ли да видиш кралската фамилия Йорк възстановена на власт, а техния принц Едуард на трона, като крал? Защото навярно ще можем да постигнем и това тази вечер. Такава ли е волята ти? Да поставим ли принц Едуард на трона? На милосърдна мисия ли потегляме?

Кърша ръце.

— Разбира се, че не!

— Е, трябва да избереш. Когато нашите войници влязат в Тауър, те или ще спасят момчетата, или ще ги убият. Изборът е твой.

Не виждам какво друго мога да направя. Жана е извадила меча си от ножницата и е препуснала без страх, без колебание. Аз трябва да извадя моя.

— Ще трябва да ги убият — казвам. Устните ми са студени, но аз трябва да произнеса думите. — Очевидно момчетата трябва да умрат.

Стоя на малката порта, която води от нашата къща към пътя за Лондон, и виждам как хората на Станли се измъкват в тъмнината. Съпругът ми напусна Лондон и потегли на триумфалното пътуване из страната с новия крал Ричард и кралица Ан по случай коронацията. Аз съм сама. Мъжете не носят факли; изнизват се мълчаливо, осветени само от луната. Не носят ливреята на нашия дом; знаците върху наметалата им, емблемите на шапките им, и коланите с релефни изображения са свалени настрана. Не носят нищо, което би посочило принадлежността им към нашия дом, и всеки от тях е дал клетва да казва, че са вербувани от кралицата и служат само на нея.

Щом потеглят, братът на съпруга ми, сър Уилям Станли, пише предупредително писмо до коменданта на Тауър, сър Робърт Брекънбъри, за да го извести за опасността от нападение. То ще бъде предадено брoени мигове след като нападението бъде предприето.

— Бъди винаги и на двете страни, Маргарет — казва ми бодро Уилям, докато подпечатва писмото с герба на нашия дом, за да може всички да видят верността ни. — Така казва брат ми. Най-малкото, винаги давай вид, че си и на двете страни.

После трябва да чакам.

Давам си вид, че прекарвам една обикновена вечер. След вечеря сядам за малко в голямата зала с прислугата и други членове на рода Станли, а после отивам в покоите си. Прислужничките ми ме събличат за лягане, и аз ги отпращам — дори момичето, което спи в стаята ми — като казвам, че сигурно ще прекарам нощта в молитва. Това е нормално за мен и не предизвиква коментар, и аз наистина се моля известно време, а после си обличам дебелия, топла роба, придърпвам стола си до огъня, седя и чакам.

Представям си Тауър като висок стълб с пътепоказател, който сочи нагоре към Бог. Хората на кралицата ще влязат в ограденото място около Тауър през една малка странична врата, която е оставена

отворена; моите хора ще ги последват. Бъкингамският херцог е изпратил малък отряд от обучени войници; те ще опитат да влязат в Бялата кула, чиито стражи са подкупени, за да оставят вратата отворена. Нашите хора ще се вмъкнат вътре — може да се изкачат по стълбите, преди да бъдат забелязани — после ще си проправят път, сражавайки се в близък бой, до покоите на принцовете, ще нахлуят със сила, и когато момчетата хукнат към свободата си, те ще забият кинжалите си в гърдите им. Принц Едуард е смел младеж и вуйчо му Антъни го е обучил да си служи с оръжие; има вероятност той да окаже съпротива. Ричард е само на девет, но може да изкрещи предупреждение; би могъл дори да застане пред брат си, за да поеме удара — той е принц от династията Йорк, знае дълга си. Но сигурно решителната схватка ще продължи само кратък миг, а после с династията Йорк ще е свършено, ако не се брои херцог Ричард, и синът ми ще бъде с две стъпки по-близо до трона. Трябва да се радвам на това. Трябва да се надявам на това.

В ранните часове на утрото, когато небето едва започва да сивее, по вратата се чува подраस्कване, което кара сърцето ми да забие глухо, и аз забързвам да я отворя. Началникът на стражата е отвън, черната му куртка е разкъсана, на скулата му има тъмна синина. Безмълвно го пускам да влезе и му наливам разреден ейл. Правя му знак, че може да седне до огнището, но оставам права зад стола си, вкопчила ръце в резбованото дърво, за да им попреча да треперят. Изплашена съм като дете при мисълта за онова, което направих.

— Провалихме се — казва той прегракнало. — Момчетата бяха по-добре охранявани, отколкото мислехме. Човекът, който трябваше да ни пусне да влезем, беше посечен, докато се мъчеше да отвори резето. Чухме го да крещи. Затова трябваше да разбием вратата с лост, и докато се опитвахме да я извадим от пантите, стражите на Тауър излязоха от вътрешния двор зад нас, и трябваше да се обърнем и да се бием. Бяхме хванати като в капан между Тауър и стражите, наложи се с бой да си проправим път навън. Дори не влязохме в Бялата кула. Чувах как вратите се затръшваха вътре, и виковете, докато отвеждаха принцовете по-навътре в Тауър. Щом беше вдигната тревога, изгубихме всяка възможност да се доберем до тях.

— Предварително ли са били предупредени? Кралят знаел ли е, че ще има нападение? — И ако е така, знае ли кралят кой е замесен в

заговора — помислям си. Дали глиганът ще ни нападне отново?

— Не, не беше засада. Бързо повикаха стражите да излязат, и затвориха вратата, и шпионинът на кралицата вътре не можеше да я отвори. Но отначало ги хванахме неподготвени. Съжалявам, милейди.

— Има ли някой заловен?

— Измъкнахме всичките си хора. Имаше един ранен от нашите; сега се грижат за него — само повърхностна рана. Бяха повалени и двама от хората на Йорк. Но ги оставих там, където паднаха.

— Значи всички от рода Йорк бяха там?

— Видях, че там беше Ричард, братът на кралицата, и брат й Лайънъл, синът й Томас, за когото се говореше, че е изчезнал, и имаха добра стража, добре въоръжена. Мисля, че сред тях имаше и хора на Бъкингам. Бяха там, в пълен състав, и се сражаваха добре. Но Тауър е построен от норманите, за да удържи срещу Лондон. Можеш да го удържаш срещу армия в продължение на половин година, ако успееш да затвориш вратата. Щом изгубихме елемента на изненадата, вече бяхме победени.

— И никой не ви позна?

— Всички казахме, че сме от Йорк, носехме бели рози, и съм сигурен, че минахме за такива.

Отивам до ковчежето си, претеглям една кесия на дланта си, и я давам на началника на стражата.

— Разделете това между войниците и се погрижете да не говорят за тази вечер, дори помежду си. Сторят ли го, ще платят за това с живота си. Начинанието се провали и затова сега ще се счете държавна измяна. Всеки, който се хвали, че е бил там, ще подпише смъртната си присъда. И не сте получавали никаква заповед от съпруга ми или от мен.

Началникът на стражата се изправя.

— Да, милейди.

— Всички приближени на кралицата ли се измъкнаха благополучно?

— Да. Но брат й се зарече, че ще се върнат. Извика силно, за да може момчетата да го чуят, че трябва да бъдат смели и да чакат, защото той щял да вдигне цяла Англия да ги освободи.

— Така ли? Е, направили сте всичко по силите си — можете да си вървите.

Младият човек се покланя и излиза от стаята.

Отпускам се на колене пред огъня.

— Повелителко наша, ако твоята воля е момчетата на Йорк да бъдат пощадени, тогава прати знак на мен, твоята слугиня. Това, че оцеляха тази вечер не може да е знак. Нали не е възможно твоята воля да е те да оживеят? Невъзможно е твоята воля да е те да останат престолонаследници? Аз съм твоя покорна дъщеря във всяко отношение, но не мога да повярвам, че ти би предпочела на трона да бъдат те, вместо наследника на Ланкастър, моят син Хенри.

Чакам. Чакам дълго. Няма знак. Приемам, че няма знак, и затова момчетата от рода Йорк не бива да бъдат пощадени.

Напускам Лондон на следващия ден. Не подобава да ме виждат из града, докато удвояват стражата и разпитват кой е нападнал Тауър. Решавам да посетя катедралата на Устър. Отдавна искам да я посетя; това е бенедиктинска катедрала, център на познанието. Кралица Елизабет изпраща съобщение, което ми донасят, докато оседлаваме конете, за да ме извести, че нейните сродници са се спотаили в Лондон и близката околност и чакат удобен момент, и че ще организират бунт. В отговор обещавам подкрепата си и ѝ казвам, че отивам при Бъкингамския херцог, за да привлече него и всичките му приближени на наша страна в случай на открит бунт.

Времето е горещо за пътуване, но пътищата са сухи и ние се движим с добра скорост. Съпругът ми напуска двора при Устър, за да се види с мен за една нощ. Новият крал Ричард, щастлив и уверен, посрещан с въодушевление навсякъде, където отиде, дава на лорд Станли позволение да отсъства за една нощ, предполагайки, че искаме да бъдем заедно като съпруг и съпруга. Но негова светлост е далеч от всякакви мисли за нежност, когато влиза в стаите за гости в абатството.

Не губи време за нежни поздравии.

— Значи се провалиха — казва той.

— Твоят началник на стражата ми съобщава, че работата е била трудно осъществима. Но каза, че в Тауър не са били предупредени предварително.

— Не, кралят беше ужасен; за него това беше шок. Беше научил за предупредителното писмо на брат ми, и това ще ни бъде от полза

донякъде. Но сега принцовете ще бъдат отведени във вътрешни стаи, които се охраняват по-лесно от кралските апартаменти, и няма да им се позволява да излизат отново навън, докато той не се върне в Лондон. Тогава той ще ги отведе от Лондон. Ще създаде двор за младите кралски сродници. Децата на херцог Кларънс, собственият му син, всички деца на династията Йорк, ще бъдат настанени на север в Шериф Хътън, и държани там, далече от земите, където Елизабет Удвил има някакво влияние. Тя никога няма да успее да ги измъкне от земите на Невил, а той вероятно ще я омъжи за някой лорд от Севера, който ще отведе надалече и нея.

— Дали би могъл да накара някого да ги отрови? — питам аз. — Да ги отстрани?

Съпругът ми поклаща глава.

— Той ги обяви за незаконородени, следователно те не могат да наследят трона. Собственият му син ще бъде провъзгласен за Уелски принц веднага щом стигнем в Йорк. Семейство Ривърс са победени; той просто иска да се увери, че няма да използват децата като символ на една неосъществима надежда. Освен това биха му навредили повече като мъртви мъченици, отколкото като безсилни претенденти. Онези, които той наистина иска да види мъртви, са цялото племе Ривърс: семейство Удвил и всичките им родственици, които ще застанат зад принцовете. Но най-добрият от тях е мъртъв, а останалите ще бъдат преследвани и заловени. Цялата страна приема Ричард като крал и истински наследник на династията Йорк. Ще трябва да го видиш, за да го повярваш, Маргарет, но всеки град, през който минаваме, се изсипва по улиците да празнува короноването му. Всички биха предпочели да имат на трона по-скоро един силен узурпатор, отколкото слабо момче; всички биха предпочели по-скоро да приемат брата на краля, отколкото да преживеят отново войните заради сина на един крал. А той обещава да бъде добър крал — той е копие на баща си, той е Йорк, и е обичан.

— И все пак има мнозина, които биха въстали срещу него. Би трябвало да знам: аз ги събирам.

Той свива рамене.

— Да — ти би трябвало да знаеш по-добре от мен. Но навсякъде, където бяхме, видях хората да приветстват крал Ричард като великия наследник и предан брат на един велик крал.

— Семейство Ривърс все още биха могли да го победят. Братята на кралицата и синът ѝ от лорд Грей са осигурили подкрепата на Кент и Съсекс; Хампшър е на тяхна страна. Там всеки мъж, който някога е служил в кралското домакинство, ще ги подкрепи. За моя род винаги има подкрепа в Корнуол, а името Тюдор ще вдигне на крак Уелс. Бъкингам има огромни земи и хиляди арендатори, а херцогът на Бретан е обещал на сина ми Хенри петхилядна армия.

Той кимва.

— Може да се направи. Но само ако можеш да разчиташ на Бъкингам. Без него не си достатъчно силна.

— Мортън казва, че е успял напълно да настрои Бъкингам против Ричард. Моят управител Реджиналд Брей е говорил и с двамата. Ще знам повече, когато се видя с него.

— Къде ще се срещнете?

— Случайно, на пътя.

— Ще те изиграе — предупреждава ме съпругът ми. — Както изигра Ричард. Бедният глупак Ричард дори сега мисли, че Бъкингам го обича като брат. Но се оказва, че в дъното на всичко винаги стои собствената му амбиция. Той ще се съгласи да подкрепи претенциите на сина ти за престола, но ще разчита Тюдор да се бие вместо него. Сигурно се надява, че Тюдор и кралицата ще победят Ричард и ще оставят пътя открит за него.

— В тази игра всички проявяваме лицемерие. Всички обещаваме верността си на принцовете, а се борим само за собствената си кауза.

— Да, само момчетата са напълно невинни — отбелязва той. — А Бъкингам вероятно подготвя смъртта им. Никой в Англия няма да подкрепи претенциите му, ако те са още живи. Но разбира се, като лорд канцлер на Англия, той има Тауър под свое разпореждане и по-добре от всички нас може да се погрижи те да бъдат убити. Слугите му вече са вътре.

Сепвам се за миг, когато ми става ясно какво има предвид.

— Мислиш, че той би го направил?

— На минутата. — Той се усмихва. — А освен това, може да даде заповедите в името на краля. Може да се направи така, че да изглежда като извършено по заповед на Ричард. Бъкингам ще го извърши така, че да изглежда като дело на Ричард.

— Дали той подготвя нещо подобно?

— Не знам дори дали изобщо се е сетил за това. Несъмнено се налага някой да провери дали му е хрумнало. Защото е сигурно, че ако някой иска смъртта на момчетата, най-добре би могъл да осъществи деянието, като го възложи на Бъкингам.

На вратата се потропва рязко, и стражите на негова светлост пускат вътре иконома на абатството.

— Милейди, милорд, вечерята е сервирана.

— Бог да те благослови, съпруже — казвам официално. — Толкова много неща научавам от изучаването на характера ти.

— И теб — казва той. — И Бог да благослови срещата ти с негова светлост херцога; дано тя има много полезни последици.

Чувам как Бъкингамският херцог приближава по криволичещия черен път, още преди да го видя. Той пътува със свита, голяма колкото тази на някой крал, ездачи препускат напред пред останалите и надуват тръби, за да предупредят всички да разчистят главния път за великия херцог. Дори когато няма никой докъдето поглед стига, освен някое малко момче, което пасе овце под някое дърво, и селце в далечината, тръбачите свирят призивно и конете, повече от сто на брой, преминават с тътен зад тях, като вдигат по летния път колона от прах, която се развява като облак зад диплеците се знамена.

Херцогът е в предните редици, язди едър, дорест боен кон, нагизден със седло от червена кожа, украсено със златни гвоздеи, с личния си флаг отпред, а трима тежковъоръжени стражи яздят около него. Облечен е за лов, но ботушите му, също от червена кожа, са толкова фини, че някой не толкова високопоставен човек би ги запазил за танци. Наметалото му е закопчано с голяма златна брошка; кокардата на шапката му е от злато и рубини. Късото му палто и жилетката му са украсени с цяло състояние под формата на скъпоценни камъни; панталоните му са от най-мекото жълто-кафяво сукно, украсени с червени кожени връзки. Той беше суетно, сърдито момче, когато Елизабет Удвил го взе за свой повереник и го унижи, като го омъжи за сестра си, а сега е суетен, гневен млад мъж, ненавършил още трийсет години, който си отмъщава на един свят, който според него никога не му е засвидетелствал достатъчно уважение.

За първи път го срещнах, когато се омъжих за Хенри Стафорд — тогава той беше малко момче, разглезено от своя дядо, отстъпчивия херцог. Чрез смъртта на баща си, а после и на дядо си той получи херцогската титла още като дете, и благодарение на това се убеди, че е велик по рождение. Трима от бабите и дядовците му са потомци на Едуард III, и затова той счита, че има повече кралска кръв, отколкото кралската фамилия. Сега приема себе си за наследника на Ланкастър. Вероятно смята, че неговите претенции са по-основателни от тези на моя син.

Той се преструва на изненадан, когато вижда моята по-скромна свита, макар че все пак трябва да се отбележи — аз винаги пътувам с петдесет надеждни стражи, а пред мен носят собственото ми знаме и флага на Станли. Той вдига ръка, за да даде знак на отряда си да спре. Приближаваме се един към друг бавно, сякаш за да водим мирни преговори, и младежката му, очарователна усмивка засиява към мен като изгарящо слънце.

— Добра среща, благородна братовчедке! — провиква се той, а всички знамена на отряда му се свеждат в знак на почит. — Не мислех, че ще ви видя тъй далече от дома ви!

— Трябва да отида в къщата си в Бриджпорт — изричам ясно заради всички шпиони, които може да ни подслушват. — Но аз мислех, че сте с краля?

— Сега се връщам при него от къщата си в Брекън — казва Бъкингам. — Бихте ли желали да прекъснете пътуването си? Ей там, точно пред нас е Тенбъри. Бихте ли ми оказали честта да обядвате с мен? — Той махва небрежно към отряда си. — Водя със себе си кухненските си прислужници и нося провизии. Бихме могли да обядваме заедно.

— За мен ще бъде чест — казвам тихо, обръщам коня си и поемам редом с него, докато малочислените ми стражи се отдръпват настрана, а после тръгват след войската на Бъкингам към Тенбъри.

В малкия хан има мъничка стая с маса и няколко стола, подходяща за целта ни. Мъжете оставят конете си да почиват в близкото поле и запалват лагерни огънове, за да си изпекаат месо. Готвачът на Бъкингам превзема бедната кухня на хана, и скоро вече нарежда на слугите да се разтичат напред-назад, за да заколят две пилета и да му донесат продуктите от каруцата. Икономът на Бъкингам

ни донася две чаши вино от каруцата с бъчвите — това са собствените стъклени чаши на херцога, с печата му, гравирани на ръба. Отбелязвам цялата му светска разточителност и лекомислие, и си казвам: „Този млад човек си мисли, че ще ме изиграе“.

Чакам. Богът, комуто служа, е търпелив Бог, и Той ме е научил, че понякога най-добре е да чакам и да видя какво ще се случи. Бъкингам винаги е бил нетърпеливо момче — той едва успява да изчака вратата да се затвори след иконома му, преди да заговори:

— Ричард е непоносим. Исках само да ни предпази от амбицията на семейство Ривърс, и по тази причина го предупредих да внимава с тях, но той отиде твърде далече. Трябва да бъде обуздан.

— Сега той е крал — отбелязвам. — Вие го предупредихте отрано и му служихте толкова добре, че в тиранин се превърна той, а не семейство Ривърс, както се опасявахте вие. А съпругът ми и аз се заклехме да му служим, както и вие.

Той махва с ръка и разлива малко вино.

— Една клетва за вяност пред узурпатор не е никаква клетва — казва той. — Той не е законният крал.

— Кой е законен крал тогава?

— Принц Едуард, предполагам — казва той припряно, сякаш това не е най-важният въпрос. — Лейди Станли, вие сте по-възрастна и по-мъдра от мен, цял живот съм се доверявал на святата ви преценка. Вие несъмнено смятате, че трябва да освободим принцовете от Тауър и да ги възстановим на мястото, което им се полага? Бяхте такава любяща придворна дама на кралица Елизабет. Вероятно смятате, че нейните синове трябва да бъдат освободени и принц Едуард да заеме бащиния си трон?

— Разбира се — казвам. — Ако беше законен син. Но Ричард казва, че не е; сам вие го обявихте за копеле, та дори изразихте съмнение, че и баща му е бил незаконороден.

Бъкингам изглежда обезпокоен от думите ми, сякаш не той заяви пред всички, че Едуард е бил обвързан с брачен обет, преди да обещае брак на Елизабет.

— Всъщност, боя се, че поне това за принцовете е вярно.

— И ако поставите така наречения принц на трона, вероятно ще изгубите цялото богатство и постове, дадени ви от Ричард.

Той махва с ръка, надменно отхвърляйки поста на лорд канцлер на Англия, сякаш това не е най-голямата чест в страната.

— Даровете на един узурпатор не са това, което искам за рода си — казва надутото.

— А аз не бих спечелила абсолютно нищо — отбелязвам. — Пак ще бъда придворна дама на кралицата. Ще се върна на служба при вдовстващата кралица Елизабет, след като съм служила на кралица Ан — така че няма да загубя мястото си. А вие ще сте рискували всичко, за да възвърнете на власт семейство Ривърс. При това ние знаем какво алчно, многочислено семейство са те. Съпругата ви, сестрата на кралицата, отново ще господства над вас. Ще ви отмъсти, задето я държахте у дома в немилост. Всички отново ще ви се присмиват, както когато бяхте малко момче.

Омразата към тях припламва в очите му, и той бързо извърща поглед към огнището, където езиците на малък огън ближат пъновете.

— Тя не господства над мен — казва той раздражено. — Каквато и да е сестра ѝ. Никой не ми се присмива.

Бъкингам чака; не се осмелява да ми каже какво иска в действителност. Слугата влиза с няколко малки пая, и ние започваме да ядем и да отпиваме от виното си замислено, сякаш наистина сме се срещнали, за да обядваме и се наслаждаваме на яденето.

— Наистина се боя за живота на принцовете — казвам. — След като опитът да ги освободят бе толкова близо до успеха, не мога да не си помисля, че Ричард може да ги изпрати надалече, или дори нещо по-лошо. Нима ще приеме риска, до който води оставането им в Лондон — център за всеки заговор? Всички сигурно мислят, че Ричард ще ги унищожи. Навярно той ще ги отведе в земите си на север, и те няма да го преживеят. Боя се, че принц Ричард има слаби гърди.

— Ако, не дай боже, той ги убие тайно, тогава с рода Ривърс ще бъде свършено, и ние ще се отървем от тях — казва херцогът, сякаш това му е дошло на ум сега, за първи път.

Кимвам.

— И тогава всеки бунт, който би унищожил Ричард, ще остави престола свободен за нов крал.

Той отклонява очи от проблясващата светлина на огъня и ме поглежда с ясна, неприкрита надежда.

— Своя син, Хенри Тюдор ли имате предвид? За него ли мислите, милейди? Дали той ще поеме предизвикателството и ще възстанови Ланкастър на трона на Англия?

Не се колебая дори за миг.

— Не се справихме добре под властта на Йорк. Хенри е прекият наследник на Ланкастър. И цял живот е чакал шанса си да се върне в страната си и да предяви рожденото си право.

— Има ли войски?

— Може да събере и вдигне на крак хиляди — обещавам. — Херцогът на Бретан обеща подкрепата си — той разполага с повече от дузина кораби, с повече от четири хиляди войници, истинска армия на негово разположение. Дори само името на Хенри може да спечели подкрепата на Уелс, а чичо му Джаспър ще бъде негов военачалник. Ако вие се обедините с него, за да се биете срещу Ричард, мисля, че ще бъдете непобедими. А ако вдовстващата кралица свика приближените си, смятайки, че се бие за синовете си, е изключено да се провалим.

— Но когато открие, че синовете й са мъртви?

— Стига да го научи след битката, за нас няма да има значение.

Той кимва.

— И тогава тя просто ще се оттегли.

— Синът ми Хенри е сгоден за принцеса Елизабет — отбелязвам. — Елизабет Удвил ще бъде майка на кралицата; това ще й е достатъчно, ако синовете й вече ги няма.

Той засиява, разбрал внезапно плана ми.

— А тя смята, че си е осигурила подкрепата ви! — възкликва. — Че нейните амбиции съвпадат с вашите!

„Да“, казвам си. „А вие също си мислите, че сте си осигурили подкрепата ми, и че ще доведе сина си, за да убие Ричард вместо вас. Че ще използвам скъпоценния си Хенри като оръжие заради такъв като вас, за да ви осигуря безопасно достигане до трона“.

— А ако — той придобива смутено изражение, — ако, да пази господ, синът ви Хенри загине в битка?

— Тогава вие ще бъдете крал — казвам. — Аз имам само един син, и той е единственият наследник на моя род. Никой не би могъл да отрече, че ако Хенри загине, вашите претенции за престола ще бъдат най-основателни. А ако оживее, тогава ще можете да разчитате на неговата признателност и да получите каквито земи пожелаете.

Разбира се, аз мога да обеща от негово име, че всички земи на фамилията Бохум ще ви бъдат възстановени. Двамата най-сетне ще сте донесли мир на Англия и ще сте отървали страната от един тиранин. Хенри ще бъде крал, а вие ще бъдете най-великият херцог в Англия. Ако той умре, без да остави потомство, ще бъдете негов наследник.

Той се смъква от столчето си и коленичи пред мен, с ръце, вдигнати към мен в стария жест на вярност. Свеждам лице и му се усмихвам — на този красив млад мъж, красив като актьор в поетична драма, изричащ думи, на които със сигурност никой няма да повярва, предлагащ преданост, докато преследва единствено собствената си изгода.

— Ще приемете ли клетвата ми за вярност към вашия син? — пита той с блеснали очи. — Ще приемете ли клетвата ми, и ще обещаете ли, че той ще се присъедини към мен срещу Ричард? Че ще бъдем двамата заедно?

Поемам ръцете му в хладните си длани.

— От името на сина ми, Хенри Тюдор, законния крал на Англия, приемам верността ви — изричам тържествено. — Вие, той, и вдовстващата кралица Елизабет заедно. Ще съборите от власт Глигана и отново ще върнете радостта на Англия.

Тръгвам си от обяда с Бъкингам, чувствайки се странно потисната, съвсем не изпитвам тържество. Би трябвало да съм изпълнена с възторг: той смята, че е подлъгал сина ми да събере войска и да се бие за неговия бунт, а всъщност ние му заложихме капан. Задачата, която си поставих, е постигната; Божията воля е изпълнена. И все пак... и все пак... Предполагам, че е заради мисълта за онези две момчета в Тауър, които изричат молитвите си и се покатерват в голямото си легло, надявайки се, че утре ще видят майка си, вярвайки, че чичо им ще ги освободи, без да знаят, че вече е сключен мощен съюз между мен, сина ми и Бъкингамския херцог, че съюзниците очакват вестта за смъртта им, и няма да чакат още дълго.

СЕПТЕМВРИ 1483

Най-сетне получих своето. Наследих кралството, за което мечтаех, когато се молех на Девата Жана и исках да бъда на нейно място — единствената девойка, която вижда, че нейното кралство ще се издигне, единствената жена, която знае, от Самия Господ, какво трябва да се направи. Покоите ми в лондонската ни къща са тайният център на бунта; всеки ден пристигат и заминават пратеници с новини за въоръжаване, искат пари, получават оръжия и тайно ги измъкват от града. Работната ми маса, която някога беше отрупана с купища религиозни книги, сега е покрита с внимателно прекопирани карти, а в чекмеджетата ѝ са скрити шифри за тайни послания. Дамите ми се обръщат към съпрузите, братята или бащите си, заклевайки ги да пазят тайна, и ги обвързват с нашата кауза. Приятелите ми в църквата, в града и из земите ми се свързват помежду си и разпростират към провинцията мрежа от заговорници. Преценявам на кои хора трябва да се има доверие и на кои — не, и сама се обръщам към тях. По три пъти на ден коленича, за да се моля, и моят Бог е Богът на праведните битки.

Доктор Луис снова между мен и кралица Елизабет почти всекидневно, докато тя на свой ред набелязва онези, които са все още предани на принцовете на Йорк — видни мъже и предани слуги на предишното кралско семейство — а братята ѝ и синът ѝ обикалят тайно навсякъде в графствата около Лондон, свиквайки приближените на Йорк, докато аз призовавам онези, които са готови да се бият за Ланкастър. Моят управител Реджиналд Брей ходи навсякъде, а обичният ми приятел Джон Мортън всеки ден поддържа връзка с Хенри Стафорд, Бъкингамския херцог, като гост и поверен на него затворник. Съобщава на херцога, че вербуваме войници, а когато се връща, ми казва, че хилядите мъже, които Бъкингам може да оглави в бой, се въоръжават тайно. Към собствените си хора отправям уверението, че Хенри ще се ожени за принцеса Елизабет Йоркска, и ще обедини страната след победата си. Това ги спечелва на моя страна. Но

фамилията Йорк и обикновените хора изобщо не се интересуват от моя Хенри; те пламенно желаят само да освободят принцовете. Отчаяно копнеят за свободата на своите момчета, сплотени са срещу Ричард, готови са да се съюзят с всеки — и със самия дявол — стига да могат да освободят момчетата на Йорк.

Изглежда, че Бъкингамският херцог се придържа към плана ми, макар да не се съмнявам, че има собствен, и обещава, че ще събере хората си, както и всички, предани на Тюдор, из тресавищата на Уелс, ще пресече река Севърн и ще влезе в Англия от запад. В същото време синът ми трябва да слезе на суша на южното крайбрежие и да поведе войските си на север. Хората на кралицата ще пристигнат от всички южни графства, където тя е най-силна, а Ричард, все още на север, ще трябва с мъка да събира войска, докато се придвижва на юг, за да посрещне не една, а три армии и да избере мястото на смъртта си.

Джаспър и Хенри набират войска от затворите и улиците на най-ужасните градове в северна Европа. Това ще бъдат платени бойци, отчаяни престъпници, освободени само за да тръгнат на война под знамето на Тюдорите. Не очакваме да удържат повече от едно нападение, защото няма да хранят преданост, нито привързаност към някаква кауза. Но дори само числеността им ще спечели битката. Джаспър е събрал пет хиляди, наистина пет хиляди, и ги обучава, за да ги превърне в сила, която би всяла ужас във всяка страна.

Ричард, в неведение, далече в Йорк, радва се на предаността на града, в който го посрещат като любим син, няма представа за плановете, които кроим в самото сърце на собствената му столица, но е достатъчно проникателен, за да знае, че Хенри представлява опасност. Опитва се да постигне съюз с крал Луи Френски, за да изиска предаването на сина ми. Надява се да сключи примирие с Шотландия; знае, че моят Хенри ще събира войски; знае за годежа и че синът ми е в съюз с кралица Елизабет, знае също и че те или ще доплават с есенните попутни ветрове тази година, или ще чакат пролетта. Знае това, и сигурно се бои от него. Но не знае каква е моята позиция; дали съм вярната съпруга на предан васал, когото е подкупил с васални имоти и постове, или съм майка на син, който има основание да претендира за трона. Трябва да наблюдава, трябва да чака, трябва да си задава въпроси.

Това, което той още не знае, е че огромна сянка е надвиснала над надеждите и сигурността му; това, което не знае, е че неговият най-близък спътник и пръв приятел, Бъкингамският херцог, който го постави на трона, който му се закле във вяроност, който трябваше да бъде кост от неговата кост и кръв от неговата кръв, още един брат, също толкова надежден и достоен за доверие, колкото и тези с кръвта на Йорк, се е обърнал против него и се е закле да донесе гибелта му. Бедният Ричард, незнаещ, невинен, празнува в Йорк, опива се от гордостта и обичта на приятелите си от Севера. Това, което не знае, е че най-големият му приятел от всички, човекът, когото обича като брат, наистина му е станал като брат: толкова вероломен спрямо него, колкото един изпълнен със завист, съпернически брат от рода Йорк.

Съпругът ми, милорд Томас Станли, освободен за три дни от задълженията си в двора на Ричард в Йорк, идва при мен вечерта, в часа преди вечеря, и махва на жените ми да излязат от стаята, без нито една любезна дума към тях или към мен. Посрещам грубостта му с повдигане на вежда и чакам.

— Нямам време за нищо, освен за един въпрос — просъсква той. — Кралят ме изпрати с това тайно поръчение, макар бог да е свидетел, че не показва особени признаци на доверие към мен. Трябва да се върна при него вдругиден, а той ме гледа така, сякаш е готов да нареди да ме арестуват отново. Знае, че се готви бунт; подозира теб, а следователно и мен, но не знае на кого може да се довери. Каж ми само това — наредила ли си да бъдат убити принцовете? И сторено ли е делото?

Хвърлям поглед към затворената врата и се изправям на крака.

— Съпруже, защо питаш?

— Защото днес управителят на земите ми ме попита дали принцовете са мъртви. Началникът на конницата ми ме попита дали съм чул новините. А според отговорника на избата ми половината страна вярвала, че е така. Половината страна мисли, че те са мъртви, а повечето хора мислят, че Ричард го е направил.

Прикривам задоволството си.

— Но наистина, как бих могла да направя такова нещо?

Лорд Станли поднася стиснатия си юмрук под лицето ми и щраква с пръсти.

— Събуди се — казва той грубо. — Говориш с мен, не с някого от подчинените си. Имаш десетки шпиони, солидно състояние на свое разположение, а сега — и хората на Бъкингамския херцог, към които би могла да се обърнеш, както и собствените ти стражи. Ако искаш такова нещо да бъде сторено, то може да бъде сторено. Така че извършено ли е? Свършено ли е всичко?

— Да — казвам тихо. — Сторено е. Всичко свърши. Момчетата са мъртви.

За миг той мълчи, почти сякаш се моли безмълвно за душите на децата. После пита:

— Видя ли телата?

Отвърщам потресено:

— Не, разбира се, че не.

— Тогава от къде знаеш, че са мъртви?

Приближавам се много плътно до него.

— Херцогът и аз се споразумяхме, че това трябва да бъде направено, а после пратеникът му дойде при мен късно една нощ и ми съобщи, че делото е сторено.

— Как са го направили?

Не мога да срещна очите му.

— Каза, че той и още двама други ги заварили, докато спят, и ги притиснали в леглото им, задушили ги със завивките.

— Само трима души!

— Трима — казвам отбранително. — Предполагам, че сигурно са били нужни трима... — Млъквам рязко, когато разбирам, че и той, също като мен, си представя как някой притиска едно десетгодишно момче и дванайсетгодишния му брат по лице в леглата им, а после ги задушават със завивките. — Били са хората на Бъкингам — напомням му. — Не мои.

— Действали са по твои заповеди, а сега има и трима свидетели на станалото. Къде са телата?

— Скрити под едно стълбище в Тауър. Когато Хенри бъде провъзгласен за крал, може да ги открие там и да обяви, че момчетата са убити от Ричард. Може да отслужи литургия, да устрои погребение.

— А откъде знаеш, че Бъкингам не те е измамил? Откъде знаеш, че не ги е измъкнал тайно и не са още живи, скрити някъде?

Поколебавам се. Внезапно ме обзема чувството, че може да съм допуснала грешка, възлагайки на други да свършат мръсната работа. Но исках да бъдат хората на Бъкингам, и цялата вина да падне върху Бъкингам.

— Защо би го сторил? В негов интерес е да са мъртви — казвам, — точно колкото е и в наш. Ти сам каза това. А ако се случи най-лошото, ако той ме е измамил и те са живи в Тауър, тогава някой може да ги убие по-късно.

— Много се доверяваш на съюзниците си — казва грубо съпругът ми. — И си пазиш ръцете чисти. Но ако ти не нанесеш удара, не можеш да бъдеш сигурна, че ще попадне в целта. Просто се надявам, че си свършила работата. Мястото на сина ти на трона никога няма да бъде сигурно, ако някъде има укрит принц на Йорк. Той цял живот Ще се оглежда през рамо. В Бретан ще го очаква крал съперник, точно както той чакаше Едуард. Точно както той изпълва с ужас Ричард. Скъпоценният ти син постоянно ще се бои от съперник, точно както Ричард е преследван от страх при мисълта за него. Тюдор никога няма да има и миг покой. Ако си объркала нещо, ти си осъдила сина си да бъде преследван от нечий неспокоен дух, и короната никога няма да стои сигурно на главата му.

— Аз върша Божията воля — казвам ожесточено. — И тя беше изпълнена. Няма да се усъмнят в мен. Хенри ще бъде в безопасност на трона, който му се полага по право. Няма да бъде преследван от призраци. Принцовете са мъртви, а аз не съм виновна в нищо. Бъкингам го направи.

— По твое внушение.

— Бъкингам го направи.

— И ти си сигурна, че и двамата са мъртви?

Поколебавам се за миг, когато се сецам за странните думи на Елизабет Удвил: „Не е Ричард“. Ами ако е изпратила подменено дете в Тауър, и аз съм убила него?

— И двамата — казвам спокойно.

Съпругът ми се усмихва с най-студената си усмивка.

— Ще се радвам, ако мога да съм сигурен в това.

— Когато синът ми влезе триумфално в Лондон и открие телата, обвини Бъкингам или Ричард, и им устрои свято погребение, ще видиш, че съм изпълнила ролята си.

Лягам си неспокойна и още на другия ден, след утринната молитва, доктор Луис идва в покоите ми с напрегнато и тревожно изражение. Веднага казвам, че се чувствам неразположена, и отпращам всичките си жени. Когато оставаме сами в личния ми кабинет, аз му позволявам да вземе едно столче и да седне срещу мен, почти като равен.

— Кралица Елизабет ме повика в святото си убежище снощи. Беше разстроена — казва той тихо.

— Така ли?

— Бяха й казали, че принцовете са мъртви, и тя ме умоляваше да я убедя в обратното.

— Вие какво казахте?

— Не знаех какво бихте искали да кажа. Затова й казах, че всички в града говорят, че те са мъртви. Че Ричард е наредил да ги убият или в деня на коронацията му, или на заминаване от Лондон.

— А тя?

— Беше дълбоко потресена; не можеше да го повярва. Но, лейди Маргарет, тя каза нещо странно...

Той замълчава, сякаш не се осмелява да повтори думите й.

— Продължавайте — казвам, но чувствам как по гръбнака ми пропълзва студена тръпка на ужас. Боя се, че съм била предадена. Опасявам се, че планът се е объркал.

— Отначало тя изпищя, а след това каза: „Поне Ричард е в безопасност“.

— Имала е предвид принц Ричард, така ли? По-малкото момче?

— Онзи, когото заведоха в Тауър, за да прави компания на брат си.

— Знам това! Но какво е искала да каже?

— Точно това я попитах. Веднага я попитах какво има предвид, а тя ми се усмихна по изключително плашещ начин и каза: „Докторе, ако имахте само два скъпи, редки скъпоценни камъка и се опасявахте

от крадци, щяхте ли да сложите и двете съкровища в едно и също ковчеже“?

Той кимва, когато забелязва ужасеното ми изражение.

— Какво е искала да каже? — повтарям.

— Отказа да каже нещо повече. Попитах я дали принц Ричард не е бил в Тауър, когато двете момчета са били убити. Тя само каза, че трябва да ви помоля да поставите собствените си стражи в Тауър, за да опазят сина ѝ. Отказа да каже нещо повече. Отпрати ме.

Надигам се от стола си. Тази проклета жена, тази вещица ми пречи още откакто бях момиче, а сега, когато я използвам, използвам собственото ѝ обожавашо я семейство и предани поддръжници, за да ѝ отнема престола, да унищожа синовете ѝ, тя все още може да победи, може да е направила нещо, което ще провали всичко за мен. Как успява винаги да го направи? Как става така, че когато е унижена толкова много, та мога дори да се заставя да се моля за нея, тя успява да обърне късмета си? Трябва да е магьосничество; единственото обяснение е магьосничество. Нейното щастие и успех преследват като призрак живота ми. Знам, че е в съюз с дявола, убедена съм. Искане ми се той да я отведе в ада.

— Ще трябва да се върнете при нея — казвам, обръщайки се към него.

Той сякаш се готви да откаже.

— Какво? — изсъсквам.

— Лейди Маргарет, кълна се, изпитвам ужас да отида при нея. Тя е като вещица, затворена в хралупата на борово дърво; тя прилича на пленен дух; прилича на водна богиня в замръзнало езеро, която очаква пролетта. Живее в мрака на убежището, докато реката през цялото време тече досами стаите им, и се вслушва в ромоленето ѝ като в съветник. Знае неща, които не би могла да узнае чрез земни средства. Изпълва ме с ужас. А дъщеря ѝ вдъхва не по-малко страх.

— Ще трябва да съберете кураж — казвам рязко. — Бъдете смел, вие вършите Божие дело. Трябва да се върнете при нея и да ѝ кажете да бъде смела. Кажете ѝ, че съм сигурна, че принцовете са живи. Припомнете ѝ, че когато нападнахме Тауър, чухме стражите да отвеждат момчетата от вратата. Тогава бяха живи; защо му е на Ричард да ги убива сега? Ричард завзе трона, без да ги убива, защо му е да ги убива сега? Ричард е човек, който сам си върши работата, а сега той е

на стотици мили от тях. Кажете ѝ, че аз ще удвоя броя на хората си в Тауър и че ѝ се кълна в честта си, че ще ги защитя. Припомнете ѝ, че бунтът ще започне другия месец. Веднага щом нанесем поражение на крал Ричард, ще освободим момчетата. После, когато се успокои, веднага щом почувства облекчение, след като видите, че цветът се връща в лицето ѝ и я убедите — в този момент бързо я попитайте дали вече е изпратила сина си принц Ричард на безопасно място. Дали го държи скрит някъде.

Той кимва, но е пребледнял от страх.

— А в безопасност ли са? — пита. — Мога ли искрено да я уверя, че тези нещастни момчета са в безопасност и ще ги спасим? Че слуховете, дори в собственото ви домакинство, са лъжливи? Знаете ли дали са живи или мъртви, лейди Маргарет? Мога ли да кажа на майка им, че са живи, със съзнанието, че това е истина?

— Те са в Божиите ръце — отговарям овладяно. — Както всички ние. Както и синът ми. Живеем в опасни времена, и принцовете са в Божиите ръце.

Тази нощ научаваме вести за избухването на първия бунт. Моментът е зле подбран: този бунт започва твърде рано. Мъжете от Кент, напредвайки към Лондон, призовавали Бъкингамския херцог да заеме трона. Хората от графство Съсекс се вдигат на оръжие, убедени, че не бива да се бавят и миг повече, а мъжете от съседния Хампшър също се надигат, както пожарът прескача от една суха гориста местност в друга. Най-преданият военачалник на Ричард, Томас Хауард, съвсем наскоро удостоен с титлата херцог Норфолк, потегля надолу по западния път от Лондон и окупира Гилдфорд, като влиза в дребни схватки на запад и изток, но удържа бунтовниците в собствените им графства, и изпраща отчаяно предупреждение на краля; южните графства са се вдигнали на бунт в защита на бившата кралица и държаните ѝ в плен синове, принцовете.

Ричард, закоравелият в битки предводител на Йорк, потегля на юг с бързината, обичайна за една армия на Йорк, установява центъра на командването си в Линкълн, и събира войски във всички графства, особено от онези, приветствали пътуването му с такава радост. Научава за измяната на Бъкингамския херцог, когато пристигат мъже

от Уелс да му съобщят, че херцогът вече е в поход, че води войските си на север през уелските тресавища, вербува войници и явно се готви да прекоси Севърн при Елостър, или може би при Тюксбъри, за да влезе в сърцето на Англия със собствените си хора и уелските си наемници. Обичният му приятел, Хенри Стафорд, потегля на поход под своето знаме, също така гордо и смело, както някога го направи за Ричард, само че сега потегля срещу него.

Ричард пребледнява от ярост, стиснал дясната си ръка, ръката, с която държи меча, над лакътя, сякаш, разтърсен от гняв, я удържа да не трепери.

— Човекът, който има най-голямо основание да бъде верен! — възкликва той. — Най-невярното живо същество на света! Човек, който имаше всичко, което поиска. Никога един вероломен предател не се е радвал на по-добро отношение; предател, предател!

Той веднага разпраца призиви за събиране на войска до всички графства в Англия, като изисква да докажат своята вяръност, настоява да му изпратят оръжия и мъже. Това е първата и най-голяма криза в току-що започналото му царуване. Той ги призовава да подкрепят един крал от фамилията Йорк; изисква лоялността, която отдаваха на брат му, и която всички те му обещаха. Предупреждава онези, които ликуваха, когато той взе короната преди по-малко от шестнайсет седмици, че сега трябва да защитят това решение, иначе Англия ще падне в ръцете на нечестивия съюз между вероломния Бъкингамски херцог, кралицата магьосница и претендента на Тюдорите.

Вали пороен дъжд, а от север упорито духа силен вятър. Това е неестествено време, време, предизвикано с магия. Синът ми трябва да отплава сега, ако има намерение да пристигне, докато поддръжниците на кралицата се бунтуват и докато Бъкингам е в поход. Но тук, в южна Англия, времето е толкова ужасно, че се страхувам да помисля какво е то в Бретан. Той трябва да дойде точно в подходящия момент, за да изненада изтощените победители от първата битка, да ги накара да се обърнат и да се бият отново, докато се уморят от битки. Но — застанала до прозореца си, аз гледам как пороят се лее, а вятърът шибва дърветата в градината ни — знам, че той не може да отплава в това време: вятърът духа с вой на юг. Не ми се вярва дори да може да излезе от пристанището.

На другия ден дъждовете стават по-проливни и реката започва да приижда. Залива стъпалата на площадката досами градината, а лодкарите завличат баржата на Станли нагоре чак до самата овощна градина, извличайки я от вихрещия се потоп, защото се боят, че течението ще я откъсне от въжетата. Не мога да повярвам, че Хенри може да отплава в това време, а дори и да излезе от пристанището, не мога да повярвам, че би могъл благополучно да прекоси тесните морета, за да стигне до южното крайбрежие.

Моята мрежа от доносници, шпиони и заговорници е възпрепятствана от яростния дъжд, който е като оръжие, издигнато срещу нас. Пътищата към Лондон са почти непроходими; никой не може да пренесе съобщение. Кон и ездач не могат да стигнат от Лондон до Гилдфорд, а докато нивото на реките се покачва все повече, пристигат вести за наводнения и удавени хора нагоре и надолу по течението. Приливите са неестествено високи, а всеки ден и нощ придошлите води от реката се сливат с нахлуващия прилив и се вдига кипящ водовъртеж, който заличава крайречни къщи, кейове, пристани и докове. Никой не помни такава време — дъждовна буря, която продължава с дни, а реките из цяла Англия излизат от бреговете си.

Нямам с кого да говоря, освен с моя Бог, а не мога винаги да чувам гласа Му, сякаш дъждът замъглява самия Му лик, а вятърът отвява словата Му. Именно така разбирам със сигурност, че това е вятър, призован от вещици. Прекарвам деня си на прозореца с изглед към градината, като гледам как кипналите води на реката прехвърлят градинската стена и прииждат през овощната градина, малко по малко, докато самите дървета придобиват такъв вид, сякаш се протягат нагоре към тежките облаци за помощ. Всеки път, когато някоя от моите дами застава до мен, или доктор Луис се яви на прага ми, или някой от заговорниците в Лондон моли да го приема, всички до един искат да узнаят от мен какво става: сякаш аз зная нещо повече от тях, когато чувам единствено дъжда; сякаш мога да предскажа бъдещето, четейки по разкъсаното от буен вятър небе. Но аз не знам нищо: там, навън, може да се случва всичко; може дори само на половин миля оттук да се разразява клане в залетите от вода земи, и никой от нас не би разбрал — няма как да чуем никакви гласове над рева на бурята, никакви светлини не могат да се видят през дъжда.

Прекарвам нощите си в моя параклис, като се моля за безопасността на сина си и успеха на нашето начинание, но не чувам никакъв отговор от Бог, а само непрестанното трополене на пороя по покрива и тънкото, пискливо свистене на вятъра, който бута плочите на покрива над мен, докато си помисля, че предизвиканият от вещиците вятър е прокудил и Самия Господ Бог от небесата на Англия, и никога няма да го чуя отново.

Най-сетне получавам писмо от съпруга си в Ковънтри:

Кралят държи на присъствието ми тук, и аз се страхувам, че се съмнява в мен. Изпрати да повикат и сина ми, лорд Стрейндж, и беше много мрачен, когато научи, че синът ми е заминал от дома си в поход с десетхилядна армия, но синът ми не е казал на никого къде отива, а слугите му само повтарят думите му, че събирал хората си в подкрепа на праведната кауза. Уверявам краля, че синът ми ще потегли, за да се присъедини към нас, като човек, предан на короната; но той още не е пристигнал тук, в крепостта на Ковънтри, където е центърът на командването ни.

Бъкингам е като хванат в капан в Уелс, поради прииждането на река Севърн. Мисля, че бурята в морето е задържала сина ти в пристанището. Хората на кралицата няма да бъдат в състояние да потеглят в поход по залетите пътища, а херцогът на Норфолк ги чака. Мисля, че твоят бунт приключи; ти беше победена от дъжда и от прииждането на водите. Наричат този потоп „Водата на Бъкингамския херцог“ — този потоп срази него и амбициите му, заедно с твоите надежди. Никой не е виждал такава буря, откакто кралица Елизабет призова мъгла, за да скрие армията на съпруга си по време на битката при Барнет, или откакто призова вятър, който да го доведе благополучно у дома. Никой не се съмнява, че тя може да направи такова нещо, а повечето от нас само се надяват тя да спре, преди да заличи с потоп всички ни. Но защо? Възможно ли е сега тя да действа срещу теб? И ако е така,

защо? Дали знае, благодарение на вътрешния си взор, какво е сполетяло синовете ѝ и кой го е сторил? Дали смята, че ти си го сторила? Дали за отмъщение иска да удави сина ти?

Унищожи всички книжа, които си запазила, и отричай всичко, каквото и да си сторила. Ричард пристига в Лондон, и на Тауър Грийн ще има издигнат ешафод. Ако повярва и на половината от онова, което е чул, ще те изпрати на него и аз няма да мога да те спася.

Станли

ОКТОМВРИ 1483

Стояла съм на колене цяла нощ, но не знам дали Бог успява да ме чуе през адския шум на дъжда. Синът ми е отплавал от Бретан с петнайсет ценни кораба и армия от пет хиляди души, и ги изгубва всичките в морската буря. Само два кораба акостират с мъка на южното крайбрежие, и незабавно научават, че Бъкингам е бил победен от надигането на реката, бунтът му — заличен от водите, а Ричард чака на сушата, за да екзекутира оцелелите.

Синът ми обръща гръб на страната, която трябваше да му принадлежи, и отново потегля към Бретан, бягайки като страхливец, оставяйки ме тук, незащитена, и явно виновна в кроежи в полза на неговия бунт. Отново сме разделени, моят наследник и аз, този път — без дори да се срещнем, и този път ми се струва, че е завинаги. Той и Джаспър ме оставят да се изправя срещу краля, който напредва отмъстително към Лондон като нахлуващ враг, обезумял от гняв. Доктор Луис изчезва в Уелс; епископ Мортън се качва на първия кораб, който може да отплава след бурите, и отива във Франция; хората на Бъкингам се измъкват от града безмълвно, под снишаващите се небеса; сродниците на кралицата успяват да се доберат до Бретан и до окаяните останки от набързо скалпения кралски двор на сина ми; а съпругът ми пристига в Лондон в свитата на крал Ричард, чието красиво лице е потъмняло от гнева на един предаден изменник.

— Той знае — казва кратко съпругът ми, когато идва в стаята ми, с все още загърнато около раменете пътено наметало, не твърде склонен към съчувствие. — Знае, че действаш заедно с кралицата, и ще те изправи на съд. Разполага с доказателства от половин дузина свидетели. Бунтовниците от Девън до Източна Англия знаят името ти и имат писма от теб.

— Съпруге, той може да не го направи.

— Очевидно си се провинила в държавна измяна, а тя се наказва със смърт.

— Но ако мисли, че ти си верен...

— Аз съм верен — поправя ме той. — Това не е въпрос на мнение, а на факти. Не става дума за това какво мисли кралят — а какво може да види. Когато Бъкингам потегли, докато ти призоваваше сина си да нахлуе в Англия, и плащаше на бунтовниците, докато кралицата вдигаше на оръжие южните графства, аз бях до него, съветвах го, отпусках му парични заеми, свиквах собствените си приближени да го защитят, верен като всеки северняк. Сега той ми има доверие, както никога преди. Синът ми събра армия за него.

— Армията на сина ти беше за мен! — прекъсвам го.

— Синът ми ще отрече това, аз ще го отрека, ще те наречем лъжкия, пък и така или иначе никой не може да докаже нищо.

След кратко мълчание питам:

— Съпруже, ще се застъпиш ли за мен?

Той ме поглежда замислено, сякаш не е изключено отговорът да бъде отрицателен.

— Ето, това е един важен въпрос, лейди Маргарет. Моят крал Ричард е озлобен, не може да повярва, че Бъкингамският херцог, неговият най-добър приятел, би го предал. А ти? Той е удивен от твоята измяна. Ти носеше шлейфа на съпругата му по време на коронацията ѝ, беше нейна приятелка, приветства я с „добре дошла“ в Лондон. Той смята, че си му изменила. Това е непростимо. Смята те за също толкова невярна, колкото неверен е и твоят сродник, Бъкингам, а Бъкингам беше езекутиран незабавно.

— Бъкингам е мъртъв?

— Отсякоха му главата на пазарния площад в Солсбъри. Кралят не пожела дори да го види. Беше твърде разгневен, и е изпълнен с омраза към теб. Ти каза, че кралица Ан е добре дошла в своя град, че е липсвала на хората. Ти прегъна коляно пред него и му отправи пожелания за благоденствие. А после разпрати съобщения до всички неудовлетворени семейства на поддръжници на Ланкастър в страната, за да им кажеш, че войната на братовчедите е започнала пак, и този път вие ще победите.

Стисвам зъби.

— Трябва ли да избягам? Трябва ли и аз да отида в Бретан?

— Скъпа моя, как изобщо ще стигнеш там?

— Имам ковчежето си с пари; имам телохранители. Бих могла да подкупя капитана на някой кораб да ме вземе. Ако отида на доковете в

Лондон сега, мога да се измъкна. Или в Гринич. А мога да яздя и до Дувър или Саутхамптън...

Той ми се усмихва и аз си спомням, че го наричат „лисицата“, заради уменията му да оцелява, да променя внезапно и коренно убежденията си, да се измъква от хрътките.

— Да, всичко това би могло да се осъществи; но трябва със съжаление да ти съобща, че съм назначен за твой тъмничар, и не мога да допусна да ми избягаш. Крал Ричард реши, че всичките ти земи и богатството ти ще бъдат мои, преминават в мое владение, въпреки предбрачния ни договор. Всичко, което си притежавала като момиче, е мое, всичко, което си притежавала като Тюдор, е мое, всичко, което си придобила от брака си със Стафорд, сега е мое, всичко, което си наследила от майка си, е мое. В момента слугите ми са в покоите ти и прибират накитите ти, книгата ти и ковчежето ти с пари. Твоите слуги вече са арестувани, а жените ти са заключени в стаите си. Арендаторите и приближените ти ще научат, че вече нямаш право да ги свикваш; те до един принадлежат на мен.

Ахвам. За миг не съм в състояние да проговоря, само го гледам.

— Ограбил си ме? Възползвал си се от тази възможност да ме предадеш?

— Ще живееш в къщата в Уокинг, която сега е моя; не ти е разрешено да напускаш пределите ѝ. Ще те обслужват мои хора; собствените ти слуги ще бъдат отпратени. Няма да се срещаш нито с дамите си, нито със слугите си, нито с изповедника си. Няма да се срещаш с никого и няма да изпращат съобщения.

Трудно ми е да осъзная огромните размери на предателството му. Той ми е отнел всичко.

— Ти си ме предал на Ричард! — хвърлям обвинението в лицето му. — Именно ти си предал целия заговор. Ти, хвърляйки око на богатството ми, ме подведе да извърша това и сега се облагодетелстваш от моето унищожение. Ти си казал на Норфолкския херцог да замине за Гилдфорд и да потуши бунта в Хампшър. Ти си предупредил Ричард да се пази от Бъкингамския херцог. Ти си му казал, че кралицата се вдига на оръжие срещу него, и аз заедно с нея!

Той поклаща глава.

— Не, аз не съм ти враг, Маргарет; помогнах ти като твой съпруг. Никой друг не би могъл да те спаси от достойната за един предател

смърт, която заслужаваш. Това е най-добрата сделка, която можах да постигна за теб. Спасих те от Тауър, от ешафода. Спасих земите ти от изземване; той можеше да ги вземе незабавно. Спасих те, постигайки съгласието му да живееш в моята къща, като моя съпруга, в безопасност. И оставам в центъра на събитията, където можем да узнаваме за плановете му против сина ти. Сега Ричард ще си постави за цел да убие Тюдор; ще изпрати шпиони със заповеди да убият Хенри. С провала си ти подписа смъртната присъда на своя син. Само аз мога да го спася. Би трябвало да ми бъдеш признателна.

Не мога да мисля, не мога да мисля сред тази смесица от заплахи и обещания.

— Хенри?

— Ричард няма да се успокои, докато не узнае, че той е мъртъв. Само аз мога да го спася.

— Ще бъда твоя затворничка?

Той кимва.

— А на мен се полага да получа състоянието ти. Не става дума за нашите отношения, Маргарет. Мисли за безопасността на сина си.

— Ще ми позволиш ли да предупредя Хенри за опасността, която го заплашва?

Той се изправя.

— Разбира се. Можеш да му пишеш, както желаш. Но всичките ти писма трябва да минават през мен, ще бъдат пренасяни от мои хора. Трябва да създавам впечатлението, че те контролирам изцяло.

— Да създаваш впечатление? — повтарям. — Ако изобщо те познавам, ще създаваш впечатление, че си и на двете страни.

Той се усмихва, искрено развеселен:

— Винаги.

ЗИМАТА НА 1483 — 1484

Очаква ме дълга, мрачна зима, сама, в Уокинг. Дамите са ми отнети, обвинени в кроежи за държавна измяна, а всичките ми доверени приятели и хората, по които изпращам съобщения, са прогонени. Не мога дори да ги виждам. Слугите ми са избрани от моя съпруг — моя тъмничар — и са мъже и жени, предани само на него. Гледат ме накриво и с подозрение, като жена, която е предала него и интересите му, невярна съпруга. Отново живея сред непознати, далече от дворцовия живот, изолирана от приятелите си, и далече — толкова безкрайно далече — от победения си син. Понякога се опасявам, че няма да го видя никога повече. Понякога се боя, че ще се откаже от великата си кауза, ще се установи в Бретан, ще се ожени за обикновено момиче, ще стане обикновен млад мъж — не момче, избрано от Бог за величие и дошло на бял свят чрез мъките на майка си. Той е син на жена, която беше призвана за величие от самата Жана д'Арк. Възможно ли е да стане лентяй? Пияница? Мъж, който ще разправя на хората из кръчмите, че е можел да стане крал, ако не е бил лошият късмет и призованият от една вещица вятър?

Намирам начин да му изпратя едно писмо преди Коледа. Това не е писмо, изпълнено с доброжелателство или поздравления за коледния празник. Времената са твърде мрачни за разменяне на подаръци. Годишната беше лоша за рода Ланкастър. Не съм в състояние да пожелая радост никому. Предстои ни продължителна, тежка работа, ако искаме той да се добере до трона, който му се полага, и коледният ден е именно подходящият ден за поставяне на ново начало.

„До моя девер Джаспър и сина ми Хенри
Поздравявам ви и ви изпращам благопожелания.
Научавам, че мнимата кралица Елизабет и
узурпаторът Ричард уговарят заедно условията за
излизането ѝ от убежището.

Желанието ми е моят син Хенри да обяви публично годеща си с принцеса Елизабет Йоркска. Това би трябвало да предотврати всякакъв друг брак за нея, да напомни на нейните и моите приближени за правото му над трона, да припомни предишната им подкрепа за него, и отново да утвърди правото му над английската корона.

Той трябва да го стори на Коледа в катедралата на Рен, също както Жана д'Арк е коронясала краля на Франция в Реймската катедрала. Това е моето нареждане като негова майка и глава на неговия род.

Коледни пожелания:

Маргарет Станли“

Имам достатъчно време да размишлявам върху безсмислието на амбицията и върху греха, какъвто представлява отхвърлянето на един миропомазан крал, през дългите зимни нощи на невеселата Коледа и в безрадостната новогодишна вечер, докато непроницаемата тъмнина бавно отстъпва пред студентите, сиви утрини. Падам на колене пред моя Бог и го питам защо не беше благословено рискованото начинание на сина ми, чиято цел бе да заеме полагащото му се по право място в света; защо дъждът беше против него; защо вятърът отвя корабите му; защо Бог, който заповядва на земетресенията, вятъра и огъня, не можа да укроти бурята заради Хенри, както я укроти за себе си в Галилея? Питам Го защо, ако Елизабет Удвил, вдовстваща кралица на Англия, е вещица, както е известно на всички, тя може да излиза от убежището си и да сключва споразумение с един крал узурпатор? Как може тя да следва своя път в света, а моят собствен да е препречен и задръстен? Лежа върху студентите плочи на стъпалата на олтарната част на параклиса и потъвам в свята, изпълнена с угризения скръб.

И тогава ме осенява прозрение. Накрая, след многобройни дълги нощи на пост и молитва, чувам отговор. Откривам, че зная причината. Достигам до разбиране.

Най-сетне признавам, че грехът на амбицията и алчността са помрачили начинанието ни, плановете ни са били засенчени от

желанието на една грешна жена за отмъщение. Плановете бяха измислени от жена, която се считаше за майка на крал, която не можеше да се задоволи с положението на обикновена жена. Грешката на начинанието се криеше в суетата на една жена, която искаше да бъде кралица, и която беше готова да разруши мира в страната заради собственото си себично желание. Да познаваш себе си означава да познаваш всички, и аз съм готова да призная собствения си грях и ролята, която той изигра в провала ни.

Не съм се провинила в нищо повече от основателна и праведна амбиция и силно желание да заема мястото, което ми се полага по право. Това е справедлив гняв. Но Елизабет Удвил е виновна за всичко. Тя навлече война на Англия заради собствената си суета и желание за мъст; именно тя се обърна към нас, изпълнена с желание да види сина си на престола, изпълнена с гордостта на рода си, надменна поради увереността в собствената си красота; а аз трябваше да откажа да се съюзя с нея в греховната ѝ амбиция. Именно стремежът на Елизабет да постигне триумфа на сина си, стана причина да се изчерпи Божието търпение. Трябваше да осъзная суетата ѝ и да се отвърна от нея.

Много съм грешила, сега го разбирам, и умолявам Бог да ми прости. Грешката ми беше, че се съюзих с Бъкингам, чиято суетна амбиция и безбожна жажда за власт ни навлякоха дъжда, изсипал се върху нас, и с кралица Елизабет, чиято суета и желаниа са били отвратителни в Божиите очи. Освен това, кой знае какво е сторила, за да призове дъжда?

Трябваше да бъда като Жана — жена, потеглила натам, накъдето води собственото ѝ видение. А аз се съюзих с грешници — и то с какви грешници! Жена, която беше вдовица на сър Джон Грей. Момче, което беше съпруг на Катрин Удвил — получих наказанието за техните грехове. Самата аз не бях грешна — Бог, който знае всичко, със сигурност знае и това, — но допуснах да се съюзя с тях; и аз, благочестивата, споделих наказанието на грешниците.

Истинска мъка е за мен да мисля, че техните прегрешения ще унищожат праведността на моята кауза; тя — признатата вещица и дъщеря на вещица, а той — надут и горделив като паун през целия си кратък живот. Не биваше да падам толкова ниско, че да се съюзявам с тях; трябваше да разчитам единствено на собствената си преценка, да ги оставя да вдигнат свой бунт и сами да вършат убийства, за да бъда

свободна от всичко това. Но при сегашното положение техният провал ме принизи, предизвиканият от греховете им дъжд заличи надеждите ми, вината за техния грях се приписва на мен; и ето ме тук, жестоко наказана за техните престъпления.

ПРОЛЕТТА НА 1484

През цялата зима и цялата пролет размишлявам върху тяхното злосторничество, и откривам, че се радвам, задето кралицата все още не излиза от своето убежище. Докато аз съм затворница в собствения си дом, си я представям хваната като в капан в мрачното прозрение до реката, как съзерцава поражението си в тъмнината. Но после, през пролетта, получавам писмо от съпруга си.

Крал Ричард и Елизабет Удвил постигнаха съгласие. Тя прие постановлението на Парламента, че никога не е била омъжена за покойния крал, а крал Ричард се закле, че тя и дъщерите ѝ ще могат да излязат от убежището, без да ги застрашава опасност. Тя ще бъде поставена под опеката на Джон Несфийлд и ще живее в имението му в Хийтсбъри в Уилтшър, а момичетата ще отидат в двора и ще служат като придворни дами на кралица Ан, докато стане възможно да им се уредят бракове. Той знае, че синът ти е обявил годеща си с принцеса Елизабет, но и ти, и синът ти сте пренебрегнати. Елизабет Удвил, изглежда, е приела поражението, и явно се е примирила със смъртта на двамата си сина. Никога не говори за тях.

И — в това време на помирение — аз наредих тайно претърсване на Тауър, така че телата на принцовете да може да бъдат намерени, а вината за смъртта им — хвърлена върху Бъкингамския херцог (а не върху теб), но стълбището, под което каза, че са погребани, не е докосвано и не открихме и следа от тях. Направих необходимото да се разнесе мълвата, че телата им са били погребани, а после — отнесени от изпълнен с разкаяние свещеник и положени да почиват в най-дълбоките води на Темза — уместно, помислих си, за синовете на фамилията

Ривърс. Изглежда, че това дава на историята не по-лош завършек, от която и да е друга версия, и никой не е огласил други, противоречащи на този разказ подробности. Твоите трима убийци, ако изобщо са извършили деянието, си мълчат.

Ще дойда да те посетя скоро — дворът е радостен, тук ликуват заради прекрасното време, а наскоро освободената принцеса Елизабет Йоркска е малката кралица на двора. Тя е изключително чаровно момиче, толкова красива, колкото беше и майка ѝ; половината двор е оглупял от любов по нея, и тя със сигурност ще сключи много добър брак, още преди да изтече годината. Няма да е трудно да се намери съпруг за такова изискано момиче.

Станли

Това писмо предизвиква в мен толкова силно раздразнение, че през остатъка от деня не мога дори да се моля. Налага се да изведа коня си, яздя до края на парка и навсякъде наоколо — това са пределите на свободата ми, почти без да виждам поклацащите се жълти главици на нарцисите, и малките агънца в полята — докато успея да възвърна душевното си равновесие. Предположението, че принцовете не са мъртви и погребани — а те несъмнено са, — и лъжите, които трупа по-нататък онази история за изравнянето на телата и водното погребение в Темза — която само създава допълнителни въпроси; това би било достатъчно да ме разяри, но съчетаването му с вестта за свободата на кралица Елизабет и триумфа на дъщеря ѝ в кралския двор на човека, който би трябвало да е техен смъртен враг, ме потриса до дъно.

Как може кралицата да се застави да сключи споразумение с човека, когото би трябвало да обвинява, че е убил синовете ѝ? За мен това е загадка, постъпка, която ме изпълва с отвращение. И как може това момиче да замине и да танцува в двора на чичо си, сякаш той не е убиецът на братята ѝ и тъмничарят от моминските ѝ години? Не мога да го проумея. Кралицата, както винаги, е затънала в суетност, и живее само за собственото си удобство и удоволствие. За мен изобщо не е изненада, че тя би сключила споразумение заради едно красиво имение

и — несъмнено — добра издръжка и приятен начин на живот. Едва ли изобщо скърби за момчетата си, щом може да приеме свободата си от ръцете на техния убиец.

Хийтсбъри Манър, виж ти! Познавам тази къща, и знам, че там тя ще живее сред разкош и удобства, а и не се съмнявам, че Джон Несфийлд ще ѝ позволи да поръчва всичко, което пожелае. Мъжете винаги се надпреварват да правят услуги на Елизабет Удвил, защото оглупяват, когато видят красиво лице, нищо, че тя застана начело на бунт, в който загинаха добри мъже и който ми костваше всичко. По всичко личи, че ще се измъкне напълно свободна.

А дъщеря ѝ трябва да е хиляда пъти по-лоша, за да приеме свободата при тези условия и да отиде в двора, да си поръчва хубави рокли и да служи като придворна дама на една кралица узурпаторка, седнала на трона, който трябваше да принадлежи на майка ѝ! Думите ми изневеряват, нямам сили да се моля, дотолкова съм зашеметена от фалша и суетността на кралицата на Йорк и принцесата на Йорк, че онемявам, и единственото, за което мога да мисля, е как мога да ги накажа, задето се измъкват на свобода, когато аз съм съсипана и пленена? След всичко, през което минахме, не може да е справедливо кралицата на Йорк отново да излезе от опасността и убежището, и да живее в красива къща в сърцето на Англия, да отглежда дъщерите си и да се грижи те да сключат добри бракове в семействата на приятелите и съседите ѝ. Не може да е справедливо принцесата от фамилията Йорк да е фаворитка в двора, обичана от чичо си, любимка на хората, а аз — победена. Не е възможно Бог наистина да иска тези жени да водят мирен, щастлив живот, докато синът ми е в изгнание. Невъзможно е това да е волята Му. Не може Той да не въздаде справедливост, Той сигурно иска да ги види наказани. Сигурно иска да види падението им. Той сигурно копнее за разпалването на пламъка. Той сигурно желае да усети мириса на дима от тяхното принасяне в жертва. И Бог знае, че аз с готовност ще стана изпълнителка на волята Му, стига само Той да сложи оръжието в покорната ми ръка.

АПРИЛ 1484

Съпругът ми идва да ме посети, докато кралят е на пролетна обиколка из страната, на път за Нотингам, където ще разположи войските си тази година, подготвяйки се за нахлуването на моя син, за което знае, че със сигурност ще се състои — било то тази година, или следващата, или по-следващата. Томас Станли излиза на езда из моите земи всеки ден. Ловува алчно, сякаш дивечът е негов, за да го убива — и после си спомням, че наистина е негов. Сега всичко му принадлежи. Той се храни добре вечер, опива се с редките вина, които Хенри Стафорд е подредил в избата за мен и за сина ми, и които сега му принадлежат. Благодаря на Бог, че не съм привързана към светските блага, както други жени, иначе щях да гледам с дълбоко негодувание бутилките, редящи се по масата. Но аз благодаря на Нашата повелителка; мислите ми са съсредоточени върху Божията воля и успеха на моя син.

— Ричард знае ли за плановете на Хенри? — питам една вечер преди той да се е опиянил напълно от виното, което моите изби са принудени да му предоставят.

— Той има шпиони навсякъде в малкия двор на Хенри, разбира се — отвръща Станли. — И мрежа от шпиони, която предава новини от единия край на страната до другия. Дори рибарска лодка не би могла да акостира в Пензанс сега, без Ричард да научи за това на следващия ден. Но синът ти е станал предпазлив и умен млад мъж. Доколкото знам, той си мълчи, не споделя с никого какво мисли, и прави планове само с чичо си Джаспър. Не споделя нищо с никой друг; Ричард споменава новини от Бретан, но само такива, които и без друго са очевидни. Ясно е, че те ще екипират кораби и ще дойдат отново, веднага щом могат. Но миналогодишният им провал ще ги забави. Те изгубиха на поддръжника си цяло малко състояние; може би той няма да пожелае да рискува още една флотилия заради тях. Повечето хора мислят, че херцогът на Бретан ще реши да се откаже от тях и да ги предаде на Франция. Веднъж попаднали във властта на френския крал,

те може да бъдат загубени, но може и да успеят. Ричард не знае нищо повече от това.

Кимвам.

— Научи ли, че Томас Грей, синът на Елизабет Удвил, е избягал от двора на сина ти и се опитвал да се прибере у дома, в Англия?

— Не! — Потресена съм. — Защо би го сторил? Защо би пожелал да напусне Хенри?

Моят съпруг ми се усмихва над чашата си с вино:

— Изглежда, че майка му е наредила да се прибере у дома и да се помири с Ричард, точно както са сторили тя и момчетата. По нищо не личи тя да вярва, че Ричард е убил момчетата, нали? Изглежда, вече не е на мнение, че си струва да подкрепя Хенри. Защо иначе би се надявала на пълно помирение с краля? Изглежда, че тя иска да прекъсне връзките си с Хенри Тюдор.

— Кой може да знае какво мисли тя? — казвам раздражено. — Тя е непостоянна жена, която е предана единствено на собствения си интерес. И не притежава никакъв здрав разум.

— Синът ти Хенри Тюдор заловил Томас Грей по пътя и го върнал обратно — отбелязва съпругът ми. — Така че сега го държат като затворник. Той е по-скоро заложник, отколкото поддръжник на техния двор. Това обаче не предвещава нищо добро за годежа на сина ти и принцесата, нали? Предполагам, че сега тя ще отхвърли годежа, точно както нейният полубрат отхвърли клетвата си за вярност. По моя преценка това едновременно вреди на каузата ти и унижава Хенри. Изглежда, че династията Йорк се е обърнала против теб.

— Тя не може да отхвърли годежа си — изсъсквам. — Майка ѝ даде клетва за това, и аз също. А Хенри даде обета си пред Бога в катедралата в Рен. Тя ще трябва да получи официално разрешение лично от папата, ако иска да го разтрогне. Пък и защо би пожелала да се освобождава от него?

Усмивката на съпруга ми става по-широка.

— Има си кандидат — казва той тихо.

— Тя няма право да има кандидат; сгодена е за сина ми.

— Да, но въпреки това има.

— Някой опърпан паж, предполагам.

Той се усмихва под мустак, сякаш на някаква тайна шега.

— О, не. Не точно.

— Никой благородник не би паднал толкова ниско, че да се ожени за нея. Тя е обявена за незаконородена, годежът ѝ със сина ми е оповестен, а чичо ѝ е обещал само скромна зестра. Защо някой би я поискал? Тя е трикратно опозорена.

— Може би заради красотата ѝ? Тя е сияйно красива, знаеш ли? И очарованието ѝ — тя има най-възхитителната усмивка, наистина е невъзможно да откъснеш поглед от нея. Освен това има весело сърце и чиста душа. Тя е прекрасно момиче, истинска принцеса във всяко отношение. Сякаш, излизайки от убежището, просто грейна в светския живот. Мисля, че той просто е влюбен в нея.

— Кой е този глупак?

Той се усмихва развеселено:

— Кандидатът ѝ, онзи, за когото ти разказвам.

— Е, кой е този зашеметен от любов глупак?

— Самият крал Ричард.

За миг съм принудена да замлъкна. Не мога да си представя такава поквара, такава господство на похотта.

— Той ѝ е чичо!

— Биха могли да вземат разрешение от папата.

— Той е женен.

— Ти сама каза, че кралица Ан е безплодна и няма вероятност да доживее до дълбока старост. Той би могъл да я помоли да се оттегли; няма да е неоснователно. Той има нужда от още едно момче — собственият му син отново е болен. Нуждае се от още едно момче, за да подсигури рода си, а семейство Ривърс са прочути с плодовитостта си. Спомни си само как се представи кралица Елизабет в брачното ложе на Едуард!

Киселото ми изражение му подсказва, че мисля тъкмо за това.

— Тя е достатъчно млада да му бъде дъщеря!

— Както сама знаеш, това едва ли е пречка, а освен това разликата между тях е само четиринайсет години.

— Той е убиецът на братята ѝ, унищожителят на рода ѝ!

— Хайде сега, тъкмо ти знаеш, че това не е вярно. Дори простолудието не вярва, че Ричард е убил момчетата, особено сега, когато кралицата се помири с него и живее в провинцията, а принцесите са в неговия двор.

Ставам от масата; толкова съм разстроена, че забравям дори да кажа благодарствената молитва след хранене.

— Невъзможно е да възнамерява да се ожени за нея; сигурно смята само да я прелъсти и посрами, да я направи неподходяща за Хенри.

— Неподходяща за Хенри ли? — Той се размива на глас. — Сякаш Хенри е в положение да избира! Сякаш самият той е кой знае колко добра партия! Сякаш не си го обвързала с принцесата по същия начин, по който твърдиш, че тя е обвързана с него.

— Ричард ще я превърне в своя блудница, за да опозори нея и цялото ѝ семейство.

— Не мисля така. Мисля, че той я обича истински. Мисля, че крал Ричард е влюбен в принцеса Елизабет, и че е влюбен за първи път в живота си. Само да го видиш как я гледа — сякаш е просто изпълнен с почуда. Необикновена гледка е — сякаш е открил в нейно лице смисъла на живота. Сякаш тя наистина е неговата бяла роза.

— А тя? — процеждам. — Тя държи ли се на подобаващо разстояние? Държи ли като принцеса на себеуважението си? Редно е да мисли само за своята чистота и добродетел, ако е принцеса и се надява да бъде кралица.

— Тя го обожава — казва той протичко. — Личи си. Лицето ѝ светва, когато той влезе в стаята, а когато танцува, му хвърля малка тайна усмивка и той не може да откъсне очи от нея. Те са влюбена двойка, и всеки, само глупак не би го забелязал; нищо повече — и със сигурност, нищо по-малко.

— Тогава тя не е по-добра от някоя блудница — казвам, като излизам от стаята, сякаш ми е непоносимо да чуя и дума повече. — Смятам да пиша на майка ѝ, да ѝ изкажа съчувствието си, и да я уверя, че се моля за дъщеря ѝ, която се е опозорила така. Но те двете не могат да ме изненадат. Майката е блудница, а сега се оказва, че и дъщерята не е по-добра.

Затварям вратата, дочула подигравателния му смях, и за своя изненада откривам, че треперя, и че по бузите ми се стичат сълзи.

На следващия ден пристига пратеник от двора със съобщение за съпруга ми, но той няма любезността да ми го препрати, затова се

налага да сляза до двора на конюшните, като някоя прислужница, за да го намеря, докато свиква хората си и им нарежда да възседат конете си.

— Какво става?

— Връщам се в двора. Получих съобщение.

— Чаках те да ми препратиш вестносеца.

— Засягаше мен. Не теб.

Стисвам устни, за да възпра напирания непокорен, рязък отговор. Откакто придоби земите и състоянието ми, той не се колебае да се държи като мой господар. Подчинявам се на грубостта му със смирението, научено от нашата Повелителка, и знам, че тя ще го забележи.

— Съпруже, умолявам те, ще ми съобщиш ли, ако в страната е възникнала опасност или се е случила беда? Сигурно имам право да получа отговор на въпроса си.

— Има загуба — казва той кратко. — Страната преживява загуба. Синът на крал Ричард, малкият принц Едуард, е мъртъв.

— Дано Бог дари покой на душата му — казвам набожно и чувствам как ми се завива свят от вълнение.

— Амин. Затова трябва да се върна в двора. Ще бъдем в траур. Не се съмнявам, че това ще бъде тежък удар за Ричард. Родил им се само едно дете, а сега вече и него го няма.

Кимвам. Сега между сина ми и трона стои единствено самият Ричард; няма друг наследник освен моя син. Говорехме за животите, които препречваха пътя на сина ми към трона, а сега вече всички момчета на Йорк са мъртви. Наближава времето за момчето на Ланкастър.

— Значи Ричард няма наследник — отронвам аз. — Ние служим на един бездетен крал.

Тъмните очи на моя съпруг са приковани върху лицето ми; той се усмихва, сякаш амбицията ми го развеселява.

— Освен ако не се ожени за принцесата на Йорк — решава да ме подразни той. — А те са плодовит род, не забравяй. Майка й раждаше почти всяка година. Да кажем, че Елизабет го дари с цял рояк принцове и подкрепата на семейство Ривърс, и обичта на родствениците на Йорк? Той няма син от Ан — какво би го спряло да я зарече сега? Тя би могла да му даде развод веднага, и да се оттегли в манастир.

— Защо не се върнеш в двора? — питам, твърде ядосана, за да си меря приказките. — Върни се при вероломния си господар и неговата блудница от рода Йорк.

— Ще отида. — Той се мята на седлото. — Но ще оставя при теб Нед Партън. — Той посочва един млад мъж, застанал до едър черен кон. — Той е мой вестоносец. Говори три езика, включително бретонски, ако поискаш да го изпратиш в Бретан. Разполага с разрешения да преминава безпрепятствено през цялата страна, през Франция и Фландрия, подписани от мен като върховен военачалник на Англия. Можеш да му повериш свои съобщения на когото пожелаеш, никой няма да може да го спре или да му ги вземе. Привидно крал Ричард може и да е мой господар, но аз не забравям сина ти и неговите амбиции, а тази сутрин той се озовава само на една крачка от трона. Той е мой обичан доведен син, какъвто е бил винаги.

— Но на коя страна си? — питам, изпълнена с безсилен гняв, докато неговите хора възсядат конете си и издигат неговото знаме.

— На печелившата страна — казва той, изсмива се кратко, тупва се с юмрук по гърдите в поздрав към мен като войник, и си отива.

ЛЯТОТО НА 1484

Чакам. Всичко, което мога да направя, е да чакам. Изпращам писма по Нед Партън, и Джаспър ми отговаря, вежливо, като на жена без власт и влияние, намираща се далече, която не разбира нищо. Виждам, че проваленият бунт, който им костваше армията и флота, в допълнение е съсипал и вярата им в мен като съзаклятница, като жена с влияние в страната, която се надяваха да превземат. В горещите летни дни, докато реколтата зрее в полята, а косачите излизат да косят сеното, съзнавам, че съм станала незначителна като зайците, които побягват от остриетата и попадат право в примките, защото не разбират нищо.

Пиша, изпращам съобщения. Упреквам Елизабет Удвил, бившата кралица, за поведението на дъщерите ѝ, за което ми се докладва все по-подробно и по-подробно: красивите им дрехи, високото им положение в двора, красотата им, безгрижната им радост, непринуденият им, типичен за фамилията Ривърс чар, с който неусетно преминават от едно забавление към друго. Мнозина казваха, че баба им Жакета била вещица, потомка на водната богиня Мелузина, а сега мнозина твърдят, че тези момичета също плетат магии. Най-хубаво от всички тях е момичето, което е обещано на Хенри, но се държи, сякаш е забравило напълно за него. Пиша на Елизабет Удвил, за да ѝ потърся сметка; пиша на суетната девойка, Елизабет Йоркска, за да я упрекна; пиша на Хенри, за да му напомня за дълга му — и никой, никой не си прави труда да ми отговори.

Сама съм в къщата си; и при все че съм копняла цял живот за установено ежедневие, прекарвано в усамотение и молитви, аз съм наистина ужасно сама, и наистина ужасно самотна. Започвам да си мисля, че нищо никога няма да се промени, че ще изживея живота си тук, посещавана от време на време от един съпруг, който ми се присмива, ще пие вино от избата ми и ще яде дивеч от моите поля с особената наслада на браконьер. Ще научавам новини от двора, от които ще ми става ясно, че никой не помни нито мен, нито

някогашното ми високо положение. Ще получавам вести от сина си, някъде далече, той вежливо ще изпраща благопожеланията си, а в деня на своето раждане и признателността си заради моята жертва за него; но никога няма да ми изпрати своята обич или да ми каже кога мога да го очаквам.

В самотата си мисля за това, че се разделихме, когато той беше съвсем малко момче, и оттогава така и не се сближихме — не така, както една майка може да бъде близка с детето си, не така, както Елизабет Удвил винаги е била близка с децата си, които отгледа сама, които обичаше толкова открито. Сега, когато не мога да му бъда от полза, той ще ме забрави напълно. И ако трябва да призная истината, горчивата истина: ако той не беше наследникът на рода ми, в когото се съсредоточават всичките ми амбиции, щях вече да съм го забравила напълно.

Животът ми се свежда до това: един кралски двор, който ме е забравил, съпруг, който ми се подиграва, син, който не храни обич към мен, и един Бог, който е замлъкнал. За мен не е утеха, че презирам двора, че никога не съм обичала съпруга си, и че синът ми е роден само за да изпълни предопределението ми, и ако не може да стори това, не знам каква полза имаме един от друг. Продължавам да се моля. Не знам какво друго да правя. Продължавам да се моля.

„Понтефракт, Юни 1484

Милейди,

Пиша, за да те предупредя за договора, подписан от крал Ричард и настоящия управник на Бретан, който е и ковчежник, и главнокомандващ на войската (тъй като понастоящем херцогът не е с ума си). Крал Ричард сключи споразумение с Бретан. Англия ще предостави стрелци с лък на Бретан, за да помогнат в борбата на Бретан срещу Франция, а в замяна Бретан ще задържи Хенри Тюдор в плен и ще го изпрати в родината му, за да бъде екзекутиран. Помислих си, че ще искаш да знаеш това.

Оставам твой предан съпруг:

Станли“

Нямам на кого друг да се доверя, за да изпратя писмото, освен на Нед Партън. Но трябва да поема риска. Изпращам един ред на Джаспър:

„Станли ми съобщава, че Ричард е сключил споразумение с Бретан да арестуват Хенри. Внимавайте.“

После отивам в параклиса си и коленича пред олтарната преграда, с лице, обърнато към разпятието на страдащия Христос.

— Пази го — шепна отново и отново. — Опази сина ми. И го доведи до победа.

Преди да е изтекъл месецът, получавам отговор. Той е от Джаспър, кратък и делови, както винаги.

„Франция, Юли 1484

Благодаря ти за предупреждението, което бе потвърдено от твоя приятел епископ Мортън, който го чул във Франция. Взех неколцина от хората ни и отидох през границата в Анжу, за да привлека колкото може повече внимание, докато Хенри потегли за Ван само с петима души. Предреших се като слуга и поех към границата, пресичайки я само ден преди да дойдат бретанските стражи. Беше много рисковано начинание, но синът ти запази спокойствие в опасността, и после се смяхме за това, когато опасността беше вече отминала.

Във френския кралски двор ни посрещнаха топло, и обещават да ни подкрепят с армия и пари. Ще отворят портите на затворите, за да съберем армия от разбойници, и имам план да ги обуча. Имам надежди, Маргарет...

Дж. Т.“

ЗИМАТА НА 1484

Дворът прекарва Коледа в Уестминстър, и от клюките на прислугата научавам, че Ричард е организиран по-пищни тържества, отколкото е правил някога брат му. Вестите за музиката, пиесите, дрехите и пиршествата обикалят цялото кралство и с всяко преразказване те стават още по-бляскави. Моите слуги внасят бъдника, имела и зелениката и си устройват голяма веселба без мен в кухнята и голямата зала.

Откривам, че мраморният под на параклиса е прекалено студен под коленете ми. Нямам утеха, нямам свое място, нямам голяма надежда. Ричард е в Уестминстър, сред блясъка на властта на Йорк, горд и неуязвим както за сина ми, така и за девера ми — бедни наемници на неприятеля на Англия: Франция. Виждам ги как потъват в изгнанието; виждам ги принизени и пренебрегнати. Боя се, че ще си останат в кралския двор на Франция през остатъка от живота на Хенри, и той ще остане известен като второразреден претендент: човек, който може да бъде изигран като карта в една игра на договори, но който сам по себе си не струва нищо.

Моят съпруг ми изпраща едно от редките си писма от Уестминстър, и аз се нахвърлям жадно върху него, както просяк се нахвърля върху кора хляб. Твърде бедна съм откъм новини, за да проявявам гордост.

„Звездата на принцесата на Йорк е в зенита си; красотата ѝ владее двора, а кралят я следва като кученце. Кралицата я облича в собствените си рокли — обличат се еднакво. Слабата, състарена жена от рода Невил и това сияещо, свежо като роза момиче се явяват на вечеря със скъпи рокли с една и съща кройка и цвят, сякаш искат да предизвикат сравнение.

Сигурно кралят заповядва на кралицата да бъде толкова любезна и мила; тя прави всичко, само дето не слага племенницата си в леглото със своя съпруг. Някои хора споделят мнението ти, че Ричард си е поставил за цел да прелъсти племенницата си само за да оскърби сина ти, да го покаже като безпомощен рогоносец. Ако е така, той се справя великолепно. Хенри Тюдор е станал за посмешище в този кралски двор с буйна кръв. Но има и други, които разсъждават по-просто — че влюбените са просто безразсъдни и не обръщат внимание на това, кога и как се появяват, мислейки единствено един за друг и за собствените си желания.

Дворът е прекрасен по това време; колко съжалявам, че не може да бъдеш тук. Не съм виждал такова богатство и блясък от времето на Едуард, а в центъра на всичко е дъщерята на Едуард, която изглежда така, сякаш отново си е върнала онова, което ѝ се полага по право. Разбира се, че мястото ѝ е тук. Династията Йорк действително може да се равнява със слънцето в неговото великолепие, а види ли Елизабет Йоркска, човек неминуемо остава заслепен.

Между другото, имаш ли вести от сина си? Шпионите на Ричард му докладват тайно, не знам какво му съобщават; но със сигурност зная, че кралят е престанал да се бои от Хенри и бедния му съюзник, лудият херцог на Бретан. Знаеш, той едва не ги залови през юни, мнозина твърдят, че Хенри няма да намери сигурно убежище във Франция. Френският крал просто ще го задържи като разменна монета, докато не изгуби цялата си стойност. Навярно ще се окаже, че последното ти поражение е било последният ти шанс? Какво мислиш? И ако е така, искаш ли да се откажеш от надеждите си за Хенри и да помолиш Ричард за помилване? Навярно бих могъл да се застъпя за теб, ако обещаеш, че ще признаеш смирено пълното си поражение.

Изпращам ти поздрав за празника и тази малка книга като подарък. Отпечатана е от някой си Томас Какстън на преса, измислена от него самия, донесена в

Англия от покойния и многообичан Антъни Ривърс, братът на кралицата. Помислих си, че една печатна книга, вместо ръчно преписан ръкопис, ще представлява интерес за теб. Всички казват, че Ривърс е бил много прозорлив, като е покровителствал подобно дело. Собствената му сестра кралица Елизабет редактира първия текст, слязъл от пресата; разбира се, тя е както красавица, така и начетена жена.

Какво би станало, ако всички можеха да четат и всички можеха да купуват тези книги? Дали биха отхвърлили напълно учителите и кралете? Дали изобщо няма да ги е грижа за родовете Ланкастър и Йорк? Дали ще изучават само онова, което е свързано със собствените им интереси? Дали биха казали: «Чумата да ги отнесе тези два рода»? Забавно е да се поразмишлява върху това, нали?

Станли“

Пускам книгата на пода в пристъп на неподправено раздразнение, докато си представям как Елизабет Йоркска и нейният готов да извърши кръвосмешение чичо и любовник танцуват на коледното празненство, а онова бедно създание, Ан Невил, им се усмихва, сякаш е част от щастливо, празнуващо семейство. Станли се опитва да ме подразни с мълчанието на Хенри, а аз не знам как да отговоря. Всъщност не знам какво прави Хенри; не съм получила никаква вест след бягството им във Франция, когато Джаспър ми писа, че храни надежди, но не ми каза какви са те. Предполагам, че Джаспър е посъветвал Хенри да не ми пише. Предполагам, че според тях вестоносецът на Станли, Нед Партън, е ненадежден; смятат, че той докладва на съпруга ми. Заобиколени са от шпиони, и се налага да бъдат мнителни; но се опасявам, че сега се съмняват и в мен. Някога това беше нашата битка, нашият бунт; ние, Тюдорите, срещу династията Йорк. Сега те нямат доверие на никого, дори и на мен. Живея далече от всички, от всичко. Не знам нищо, освен онова, което ми пише съпругът ми, а той пише така, както един тържествуващ човек може да се надсмива над сразен неприятел.

МАРТ 1485

За пореден ден ставам за утринната молитва, моля се, както винаги за търпение да понеса затворничеството си и принудителното мълчание, моля се за успеха на сина си и за падението на враговете му, и откривам, че умът ми блуждае, че си мисля как може да се стигне до падението на Ричард, улавям се, че мечтая за унижението на принцесата на Йорк и на онази вещица, майка ѝ, опомням се сепнато и виждам, че свещите догарят върху олтара, че съм на колене вече от два часа, а придружителките ми се въртят неспокойно зад мен, издавайки тежките въздишки на жени, които си въобразяват, че са зле третирани.

Надигам се, отивам на закуска и виждам насладата, с която дамите ми се нахвърлят на храната си, сякаш са прегладнели до смърт, понеже се е наложило да дойдат около час по-късно. Те наистина са безнадеждно користни същества. Ако можех да живея в манастир през това време на пленничество, поне щях да живея със свети жени, а не тази сбирщина от глупачки. Отивам в стаята си, за да се заема с делата по земите си и събирането на наемите, но няма почти нищо за вършене. Сега всичко отива при управителя на съпруга ми, а аз съм като наемател в къщата, която някога изцяло ми принадлежеше.

Налагам си да се разхождам в градината по един час сутрин, в името на доброто си здраве, но не мога да изпитам удоволствие от налетите пъпки по ябълковите дървета и поклащащите се жълти нарциси. Слънцето отново започва да грее топло през тази нова пролет от моето пленничество, но ми е трудно да изпитам някаква радост от това. Това е началото на сезона за военни кампании — синът ми несъмнено набира войски и наема кораби, но не зная почти нищо за това. Сякаш съм хваната в капана на зима, изпълнена със самота и мълчание, докато останалата част от света се буди за живот, за благоприятни възможности, дори за прегрешения.

За миг решавам, че това е отглас от настроението ми, когато светът започва да ми се струва странно сенчест, слънчевата светлина, която беше толкова топла и ярка само преди миг, става някак хладна,

започва да изглежда почти като светлина от свещ, светлина от свещи из цялата овощна градина, после изведнъж всички птици, които разговаряха с чуруликане в короните на дърветата, замлъкват, а кокошките в края на овощната градина до една забързват към кокошарника, докато навсякъде наоколо става все по-тъмно и по-тъмно, сякаш пада нощ, макар още да не е дори и пладне.

Замръзвам на място: най-сетне моето призвание ме споходи. Най-сетне се случи. Спohоди ме видение, истинско видение посред бял ден, и аз най-сетне ще видя ангел или може би самата благословена Дева Мария, и тя ще ми извести кога синът ми ще нахлуе в Англия, и че той ще триумфира. Падам на колене, готова за явяването, което съм чакала цял живот. Най-сетне ще видя онова, което е видяла Девата Жана. Най-сетне ще чуя гласовете на ангелите в църковните камбани.

— Лейди Маргарет! Лейди Маргарет! — Една жена излиза тичешком от къщата, с един страж зад нея. — Влезте вътре! Влезте вътре! Става нещо ужасно!

Сепнато отварям очи и поглеждам зад гърба си към тази пищяща глупачка, докато тя препуска през овощната градина, с развяващи се поли и килнала се накриво шапчица. Това не може да е свято видение, щом такава глупачка може да го види. Изправям се на крака. Днес няма да има видение за мен; предполагаемото ми прозрение е само нещо, което виждат всички останали, и не е чудо, а просто нещо земно и странно.

— Лейди Маргарет! Влезте вътре! Сигурно е буря или нещо лошо!

Тя е глупачка, но е права в едно отношение: случва се нещо ужасно, но не мога да разбера какво е. Вдигам поглед към небето, и виждам най-странната и най-зловеща гледка: голям, тъмен кръг, като плосък диск, прокарган пред свещ, поглъща слънцето. Бавно, като засенчвам очи и примижавам през пръсти, виждам как дискът минава пред слънцето, а след това изцяло го покрива, и светът притъмнява.

— Влезте вътре! — прошепва жената. — Лейди Маргарет, за бога, влезте вътре!

— Ти върви — казвам. Напълно съм омаяна. Сякаш тъмнината и отчаянието на собствената ми скръб са затъмнили самото слънце и сега, съвсем внезапно, става тъмно като нощ. Може би сега винаги ще е нощ; винаги Ще цари тъмнина, докато Ричард е на престола на

Англия, а моят син е заличен от света, както слънцето бе заличено от небето. Животът ми е тъмен като нощ, откакто неговият поход завърши с провал, и сега всички могат да споделят с мен тази тъмнина, защото не се надигнаха в подкрепа на моя син. Всички може да бъдем потопени в мрак в това изоставено от Бог кралство без истински крал, завинаги. Това не е нищо повече от съдбата, която всички заслужават.

Жената потреперва, а после затичва обратно към къщата. Стражът стои, почти мирно, на разстояние от мен, разкъсван между дълга си да ме пази, и собствения си страх, и двамата чакаме в зловещия полумрак, за да видим какво — ако изобщо има нещо — ще последва. Питам се дали това е свършекът на света, и дали сега най-сетне ще прозвучи мощният тръбен зов на ангелите и Бог ще ме призове при Себе Си — мен, която съм Му служила тъй дълго и толкова усърдно, и така лишена от признание, в тази долина на сълзите.

Падам отново на колене и потърсвам опипом броеницата в джоба си. Готова съм за призива. Не се страхувам, аз съм смела жена, която има Божието благоволение. Готова съм небесата да се разтворят, и Бог да ме призове. Аз съм Негова вярна слугиня; навярно Той ще ме призове първа, показвайки на всички, които някога са се съмнявали в призиванието ми, че между Него и мен съществува специално разбиране. Но вместо това отново блясва неземната светлина, аз отварям очи и когато се оглеждам наоколо, виждам един свят, който бавно се възвръща към предишното си състояние, светлината става по-силна, дискът се отделя от слънцето, слънцето отново е твърде ярко за гледане, а птиците започват да пеят, сякаш се зазорява.

Всичко е свършило. Ужасната, нечестива сянка я няма. Това трябва да е поличба — но за какво? И какво трябва да науча от нея? Стражът, треперещ от страх, ме поглежда, и дотолкова забравя положението си, че ме заговаря направо:

— За бога, какво означаваше всичко това?

— Това е знак — казвам, без да го упреквам, че тъкмо сега ми е заговорил. — Това е знак от Бога. Владичеството на един крал завършва, и изгрява новото слънце. Слънцето на Йорк ще бъде угасено, и новото слънце ще се яви като дракон.

Той преглъща мъчително.

— Сигурна ли сте, милейди?

— Вие сам го видяхте — казвам.

— Видях тъмнината...

— Видяхте ли дракона да излиза от слънцето?

— Така мисля...

— Това беше драконът на Тюдорите, пристигащ от запад. Както ще дойде синът ми.

Той се отпуска на колене и повдига ръце към мен в жеста на вяръност.

— Ще ме призовете в подкрепа на сина си — казва той. — Аз съм ваш васал. Видях слънцето да потъмнява, както казвате, и дракона да пристига от запад.

Вземам ръцете му в своите, и се усмихвам скришом. Така се раждат баладите: той ще каже, че е видял уелския дракон на Тюдорите да идва от запад и да затъмнява слънцето на Йорк.

— Слънцето вече не е в блясъка и великолепието си — казвам. — Всички го видяхме затъмнено и победено. Цялото кралство видя слънцето да угасва. Това ще бъде годината, в която слънцето на Йорк ще залезе завинаги.

МАРТ 1485

„До моята съпруга, лейди Маргарет Станли

Пиша това писмо, за да ти съобщя, че кралицата е мъртва. Тя започна да отпада още след коледното празненство, и почина, без за нея да се положат почти никакви грижи, от слабост на белите дробове, в същия ден, когато слънцето притъмня над замъка.

Ще ти е интересно да узнаеш, че Ричард смята публично да отрече всякакво намерение да се ожени за племенницата си. Слуховете станаха толкова скандални, та лордовете от север ясно му дадоха да разбере, че подобно оскърбление към паметта на кралицата — която те имаха за свой човек — няма да бъде прието. Истината е, че мнозина изпитват ужас при мисълта Елизабет Удвил да бъде възстановена на мястото си като Нейна светлост, майката на кралицата, тъй като те позволиха езекутирането на брат ѝ и сина ѝ Ричард Грей, и затварянето под ключ на принцовете, нейните синове. Навярно щеше да сториш по-добре, ако беше устояла на изкушението да я порицаеш. Само ако беше настояла за женитбата между момичето на Йорк и Ричард, това можеше да предизвика свалянето на Ричард от власт! Но в гордостта си, заради своя син, ти не помисли за това. Сигурен съм, че с право.

За да демонстрира безразличието си към принцесата на Йорк, кралят реши да я повери на грижите на дама с безукорен морал, за да може светът да види, че тя е целомъдрена — а не, както всички си мислехме, лудо влюбена в него и дяляща легло с него, докато съпругата му умираше.

Навярно ще се изненадаш да научиш, че неговият избор за придружителка... пазителка на

благоприличието... и, ще позволиш ли да го кажа, майко?... падна върху теб, като дама, най-подходяща да пази репутацията ѝ, тъй като принцесата е сгодена за сина ти.“

Вдигам глава от писмото му; почти мога да чуя подигравателния му смях и да видя студената му усмивка. Откривам, че аз също се усмихвам. Невъзможно е да се предскаже как ще се завърти колелото на съдбата, а ето че сега ще бъда настойница на дъщерята на жена, която мразя. Мразя и самото момиче.

„Принцесата ще пристигне да отседне при теб, преди да е изтекла седмицата. Сигурен съм, че ще се наслаждавате взаимно на компанията си. Лично аз не мога да си представя по-неподходящо съжителство; но несъмнено твоята вяра ще те поддържа, а разбира се, тя няма никакъв избор.“

Станли

АПРИЛ 1485

Мрачно заръчвам да приготвят спалня, подходяща за принцеса, и потвърждавам пред пърхащите си от възбуда дами, че принцесата на Йорк, или, както с остър тон я назовавам, лейди Елизабет — не я назовавам с фамилно име, защото тя няма такова, след като е обявена за незаконородена — ще пристигне в рамките на следващите няколко дни. Поражда се голяма загриженост за качеството на постелите и най-вече за каната и легена за миене в стаята ѝ, които аз съм използвала, но които прислугата смята твърде жалки и нищожни за такава високопоставена млада дама. Тогава аз казвам кратко, че тъй като е прекарала половината си живот, укривайки се от един миропомазан крал, а другата половина — служейки си с взети назаем вещи, на които изобщо няма право, няма толкова голямо значение дали каната ѝ е оловна или не, няма значение и дали е изкорубена.

Все пак се постарavam да подсигурия хубав молитвен стол в стаята, както и простичко, но голямо разпятие, за да съсредоточава ума си върху греховете си, и сбирка от религиозни текстове, за да може да размишлява над миналия си живот и да се надява на по-добри неща в бъдеще. Включвам също и препис от родословното ни дърво и описанието на произхода ни, за да може да види сама, че рожденото право на моя син е също толкова голямо, ако не и по-голямо от нейното. Докато я чакам да пристигне, получавам съвсем кратко писмо от Джаспър:

„Пиша набързо — кралят на Франция ни предостави помощ — ще отплаваме веднага щом имаме попътен вятър. Трябва да осигуриш присъствието на принцесата на Йорк, ако можеш, тъй като Йорк ще ни подкрепят само ако разполагаме с нея, а Ланкастър не бързат да дават обещания. Моли се за нас. Потегляме веднага щом вятърът се промени.

Пъхам писмото в огъня, останала без дъх от шока, и точно в същия миг чувам тропота на конски копита. Сякаш препускат петдесетина души. Отивам до обкования с олово прозорец на голямата зала и надзъртам навън. Виждам знамето на съпруга си и мъжете, облечени в неговата ливрея. Той язди едрия си кон начело на всички; а до него, върху едър и набит работен кон, с куртка, толкова протрита и излъскана от носене, че вече има цвета на светъл кестен, капитанът на стражата язди с допълнително седло; зад него, седнала странично и усмихваща се така, сякаш притежава половин Англия, се е настанила млада жена с костюм за езда от алено кадифе.

Именно цветът ме кара да изсъскам като котка и да отстъпя назад, за да не може тя да види побелялото ми, потресено лице, взиращо се през прозореца, докато тя критично оглежда къщата от горе до долу, сякаш я оценява, за да я купи. Яркочервеният цвят на роклята ѝ е това, което ме потриса. Дори още не мога да видя лицето ѝ, макар да зървам руса коса, прибрана под червената кадифена шапка. Именно този цвят ме кара да потрепера от гняв, още преди тя да е позволила на съпруга ми — съпругът ми, усмихващ се така, както не съм го виждала никога преди — да я повдигне и да я свали от седлото.

После споменът ме връхлита стремително. Годината, в която отидох за първи път в двора, беше годината, в която Маргарет Анжуйска, кралицата на Хенри VI, показа на света новия червен цвят: същото това ярко алено. Спомням си как кралица Маргарет, когато поглеждаше към долния край на голямата зала в кралския двор, не спираше поглед върху мен, сякаш не си заслужаваше да ми обръща внимание. Спомням си ужасно високата ѝ диадема и аления цвят на роклята ѝ. Спомням си как тогава изпитах същото, което изпитвам и сега — кипящото негодувание на жена, която заслужава най-висшето внимание, най-голямо уважение, и въпреки това е пренебрегвана. Лейди Елизабет дори още не е пристъпила прага ми, и въпреки това е избрала цвят, подходящ за жена, която иска да заплени всички. Още преди да е стъпила в къщата ми, съм сигурна, че ще отклони всички погледи от мен. Но съм твърдо решена тя да се научи да ме уважава. Тя ще узнае коя е по-добрата; кълна се в това. Божията сила е на моя

страна; прекарала съм живота си в молитва и учение. Досега животът ѝ е бил изпълнен с лекомислие и амбиции, а майка ѝ не е нищо повече от вещица, която е извадила късмет. Тя ще се научи да ме почита в името Божие. Ще се погрижа за това.

Съпругът ми лично ѝ отваря със замах вратата и се дръпва назад, за да я пусне да влезе пред него в голямата зала. Излизам напред от сенките, а тя веднага се присвива уплашено, сякаш съм призрак.

— О! Ваша светлост, лейди Маргарет! Стреснахте ме! Не ви видях! — изписква тя и бързо се снишава в реверанс, който е точно преценен — не нисък като за кралица, но достатъчно нисък за съпругата на изтъкнат лорд от кралството, достатъчно нисък за жената, която би могла да ѝ стане свекърва; и все пак малко надменен, сякаш за да ми напомни, че съм в немилост пред чичото на това момиче и съм под домашен арест по негова заповед, а тя е негова фаворитка и той е крал.

В отговор кимвам съвсем леко, едва забележимо, а след това пристъпвам към съпруга си и си разменяме обичайната смразяващо студена целувка за поздрав.

— Съпруже, вие сте добре дошли — лъжа любезно.

— Съпруго, радвам се да ви видя — отвръща той. Поне веднъж усмивката му е весела, той е наистина радостен, че води това цъфтящо цвете в студената пустош, каквато представлява моят дом. — Радвам се да ви доведе такава компаньонка, за да разведри самотата ви.

— Щастлива съм в собствената си компания, с моята наука и моите молитви — казвам веднага, а после, когато той повдига вежда към мен, се налага да се обърна към нея. — Но разбира се, много се радвам на посещението ви.

— Няма да ви натрапвам дълго присъствието си, сигурна съм — казва тя, като се изчервява леко от грубостта на леденото посрещане. — Съжалявам, че го правя. Но така нареди кралят.

— Не е по наш избор, но това е сполучливо решение — казва гладко съпругът ми. — Желаете ли да отидем в личните покои? И да пием малко вино?

Кимвам на иконома си. Той знае, че трябва да донесе най-хубавите бутилки; моят съпруг познава избата ми и винаги поднасят най-доброто, сега, когато той е господарят тук. Аз тръгвам начело, и

чувам леките ѝ стъпки, които идват зад мен, високите ѝ токове, потропващи по каменната настилка в коридора, в ритъма на суетата.

Когато стигаме до стаята ми, ѝ правя знак, че може да седне на едно столче, а аз се настанявам в украсения с резба стол и свеждам поглед към нея.

Тя е красива, това поне е неоспоримо. Има сърцевидно лице и бледа кожа с цвят на сметана, прави кафяви вежди, и сиви, широко разположени очи. Косата ѝ е светла, руса отпред и чуплива, ако се съди от единствения кичур, който се е измъкнал от шапчицата и се спуска в къдрава букла към рамото ѝ. Тя е висока и притежава изяществото на майка си, но притежава и миловиден чар, какъвто майка ѝ никога не е имала. Елизабет Удвил можеше да замая главите на цяла тълпа, но това момиче стопля сърцата. Виждам какво има предвид съпругът ми, когато казва, че е лъчезарна: тя е невероятно пленителна. Дори сега, докато си изхлузва ръкавиците и поднася ръце към топлината на огъня, без да си дава сметка, че я оглеждам от глава до пети, както бих оглеждала кон, който може да купя, тя притежава някаква уязвима привлекателност. Прилича на малко животно, което ви се иска да погалите веднага щом го видите; на осиротяло еленче, или дългокрако жребче.

Тя усеща очите ми, приковани върху нея, и вдига поглед.

— Съжалявам, че смущавам вашите научни занимания, лейди Маргарет — повтаря тя. — Писах на майка си. Възможно е да ми позволят да замина и да отседна при нея.

— Защо изобщо ви отпратиха от двора? — питам. Опитвам се да се усмихна, за да я насърча да ми се довери. — В някакви глупави неприятности ли се замесихте? Аз съм в пълна немилост, задето подкрепям сина си, знаете.

Тя поклаща глава и през лицето ѝ преминава малка сянка.

— Мисля, че кралят искаше да бъда в дом, където не може да възникне съмнение относно репутацията ми — казва тя. — Имаше разни клюки — може би сте ги чули?

Поклащам глава, сякаш за да намекна, че живея толкова тихо и скромно, така откъсната от света, че не чувам и не зная нищо.

— Кралят е много мил с мен и предпочита компанията ми пред тази на другите придворни дами — казва тя, като лъже гладко, както умеят единствено придворните — и след като нейна светлост

кralицата почина по такъв печален начин, кralят пожела ясно да даде да се разбере, че няма повод за клюки. Затова ме изпрати при вас. Толкова съм признателна, че се съгласихте да ме приемете, благодаря ви.

— А какви бяха клюките? — питам, и виждам как тя се размърдва смутено на столчето си.

— Ах, лейди Маргарет, знаете как обича да шушука светът.

— И какво шушукаха? — притискам я. — Ако задачата ми е да подобря репутацията ви, редно е да знам поне какво се е говорело, за да бъде тя застрашена.

Тя вдига откровен поглед към мен, сякаш би ме приела за приятелка и съюзница, ако това е възможно.

— Говорят, че кralят е склонен да ме вземе за своя съпруга — казва тя.

— А би ли ви харесало това? — питам овладяно, но чувам как собственото ми сърце блъска в ушите ми от гняв заради оскърблението към моя син и към нашата фамилия.

Елизабет се изчервява до тъмно розово, става червена като шапчицата си.

— Решението не зависи от мен — казва тихо. — Майка ми трябва да уреди женитбата ми. А освен това, вече съм сгодена за сина ви. Такива неща се решават от майка ми и моите настойници.

— Моминското ви послушание ви прави чест, сигурна съм — казвам аз. Откривам, че не мога да съдържа студеното презрение в гласа си, и тя го долавя, отдръпва се леко назад и ме поглежда отново. Вижда яростта, изписана на лицето ми, руменината се отдръпва от лицето ѝ и тя пребледнява, сякаш ще припадне.

Точно в този момент съпругът ми влиза в стаята, последван от иконома, който носи виното и три чаши, схваща ситуацията за миг, и казва любезно:

— Опознавате ли се? Отлично.

След като тя изпива чаша вино заедно с нас, той я отпраща в личните ѝ покои и ѝ казва да си почине след уморителното пътуване. После си налива още една чаша, настанява се в един стол, същия като моя, протяга обутите си в ботуши крака към огъня, и казва:

— Съветвам те да не я тормозиш. Ако Ричард победи сина ти, ще се ожени за нея. Северът няма да въстане срещу него, ако той спечели голяма победа, и тогава тя ще бъде кралица, а ти никога няма да се измъкнеш от тази окаяна дупка.

— Едва ли би могло да се нарече „окаяна дупка“, освен това не я тормозя — казвам аз. — Просто я попитах защо са я изпратили при мен, а тя предпочете да ми каже малко истина и малко лъжа, както би сторило всяко момиче, което не отличава едното от другото.

— Тя може и да е лъжкиня, а всъщност, според твоите определения, може и да е блудница, но ще бъде следващата кралица на Англия — казва той. — Ако синът ти връхлети като дракон от Уелс — знаеше ли, че вече се предава от уста на уста нова балада за дракона от Уелс? — тогава той ще трябва да се ожени, за да си подсигури подкрепата на сродниците ѝ от фамилията Йорк, независимо от нейното минало. Ако Ричард победи сина ти, както изглежда вероятно, тогава Ричард ще се ожени за нея по любов. И в двата случая, тя ще бъде кралица на Англия, а ти би проявила благоразумие, ако не я превърнеш в свой враг.

— Ще се отнасям с нея съвършено вежливо — казвам.

— Направи го — препоръчва ми той. — Но ме послушай, и направи нещо повече...

Чакам.

— Не се възползвай от този шанс да се държиш грубо с нея, защото, ако времената се променят, тя ще има надмощие над теб и може да ти върне грубостта. Трябва да даваш вид, че си на нейна страна, Маргарет. Не бъди жена от рода Боуфорт, изпълнена с наранена гордост — бъди Станли: застани на печелившата страна.

МАЙ 1485

Пренебрегвам съвета на съпруга си, и постоянно дебна лейди Елизабет, а тя следи мен. Живеем заедно в заредено с напрежение мълчание, като две армии, заели позиции, отдъхващи преди битка.

— Като две котки върху покрив на конюшня — казва съпругът ми, много развеселен.

Понякога тя ме пита за новини от сина ми — сякаш бих ѝ разказала за унижението, което той трябваше да търпи във френския двор, за да набере средства и подкрепа за нападението си над Англия! Понякога я питам дали е получавала новини от сестрите си, все още в двора, а тя ми казва, че дворът ще се мести в Нотингам, мрачния замък в сърцето на Англия, където Ричард е избрал да чака атаката, за която знае, че предстои. По-младите момичета от рода Йорк ще бъдат изпратени в Шериф Хътън, за да бъдат пазени там на сигурно място, и знам, че Елизабет копнее да бъде с тях. Тя се подчинява безпрекословно на правилата на моето домакинство, и когато се моли, е толкова безмълвна и неподвижна, колкото и самата аз. Държах я с часове в моя параклис без закуска, но тя никога не промълви дори думичка в знак на възражение. Само става по-бледа, все по-изпита и по-изтощена в благоговейната тишина на личните ми покои, и предполагам, че дните ѝ се струват много дълги. Ако приличаше на розов цвят, когато влезе на кон през портата ми в червената си рокля за езда, то сега червената роза е избледняла, превръщайки се в бяла. Тя все още е красива, но сега отново е мълчаливата девойка, която майка ѝ отгледа в обвитото в сенки убежище. Имаше съвсем малко време на блясък и слава, бедното малко създание: много кратък миг, когато беше непровъзгласената кралица на един весел двор. Сега отново е сред сенки и тишина.

— Но майка ви сигурно живее така, както живея и аз — отбелязвам един ден пред нея. — Тя също живее сама в провинцията, и няма земи, които да владее, и хора, които да надзирава. Тя е лишена от

земите си, и е сама, както съм аз. Сигурно се е отдала на покаяние и е тъжна и мълчалива.

За моя изненада, тя се размива на глас, а после покрива устата си с длан и се извинява. Но очите ѝ все още играят, развеселени от шегата.

— О, не, майка ми е много весела жена — казва тя. — Всяка вечер поръчва музика и танци, идват актьори и музиканти, арендаторите си устройват празненства, тя отбелязва и празниците на светците. Най-често сутрин отива на лов, често си правят и пикници в гората. В нейния дом вечно се случва нещо, тя има много гости.

— Звучи така, сякаш там е нещо като малък кралски двор — казвам. Долавям ревността в собствения си глас, и се опитвам да се усмихна, за да я прикрия.

— Наистина е малък кралски двор — казва тя. — Много хора, които я обичаха, още помнят някогашните дни и се радват, че могат да ѝ гостуват и да я виждат в прекрасен дом и отново в безопасност.

— Но къщата не е нейна — настоявам. — А тя някога имаше на разположение дворци.

Елизабет свива рамене и казва:

— Тя не роптае. Най-голямата ѝ загуба беше смъртта на баща ми и братята ми. — Когато ги споменава, тя извърща очи и преглъща скръбта си. — Колкото до всичко останало — дворците, дрехите и скъпоценностите, те са по-маловажни за нея.

— Майка ви беше най-продажната и користолюбива жена, която съм познавала — казвам грубо. — Независимо какъв вид си дава, това е нейното падение, нейното изпадане в нищета, нейното поражение. Тя е прокудена от кралския двор, и е нищожество.

Тя се усмихва, но не казва нищо в знак на несъгласие. В усмихнатото ѝ мълчание има нещо толкова изключително дръзко и предизвикателно, че трябва да вкопча ръце в страничните облегалки на стола си. Толкова ми се иска да я зашлевя по хубавото лице.

— Не мислиш ли така? — казвам раздразнено. — Говори, момиче.

— Майка ми може да дойде в двора по всяко време, когато пожелае, като най-почитана гостенка на своя девер, крал Ричард Английски — казва тя тихо. — Той я покани и обеща, че тя ще бъде

втора по важност дама в кралството след кралицата. Но тя не пожела. Мисля, че е загърбила светската суета.

— Не, аз съм тази, която е оставила светската суета зад гърба си — поправам я. — И това е борба за надмощие над човешката алчност и желание за слава — цел, която се постига само след години на изучаване и молитва. Майка ти никога не е правила такова нещо. Тя не е способна на това. Тя не е отхвърлила светската суета; просто не искаше да вижда Ан Невил на своето място.

Девојката се размива отново, като този път се усмихва на мен.

— Напълно сте права! — възкликва тя. — И тя каза почти точно същото! Каза, че не можела да понесе да види прекрасните си рокли, скъсени, за да са по мярка на Ан Невил! Искрено вярвам, че тя и без друго нямаше да иска да се върне в двора, но сте напълно права за роклите. Горката кралица Ан.

— Бог да даде покой на душата ѝ — казвам набожно, а момичето има приличието да каже:

— Амин.

ЮНИ 1485

Синът ми трябва да пристигне скоро. От замъка в Нотингам Ричард изпраща призив до всички графства на Англия, за да им напомни за дълга им към него, и напомня каква заплаха представлява Хенри Тюдор. Заповядва им да оставят настрана всички местни спорове и да бъдат готови да се съберат за битка в подкрепа на неговата кауза.

Той нарежда на Елизабет да напусне моя дом и да отиде в Шериф Хътън със сестрите си, да се присъедини към осиротелите деца на Джордж, херцог Кларънс, на сигурно място. Настанява всички деца на династията Йорк на най-сигурното място, което може да намери — своя замък на север — докато той се сражава за тяхното наследство срещу сина ми. Опитвам се да я задържа при себе си — мъжете на Йорк ще подкрепят сина ми само ако вярват, че е сгоден за нея — но тя приготвя вещите си светкавично, облича червената си рокля за езда за секунди, готова е да ме напусне, преди да е изтекъл и час, а когато ескортът пристига за нея, тя излиза на двора почти с танцова стъпка.

— Не се съмнявам, че ще се срещнем отново, когато всичко това приключи — отбелязвам, когато тя идва да ми направи прощален реверанс. Оставям я да дойде при мен в голямата зала, оставам седнала в стола си и я карам да стои права пред мен, като прислужница, която отпращам.

Тя не казва нищо, само ме гледа с прекрасните си сиви очи, сякаш ме чака да довърша проповедта си и да я освободя.

— Ако синът ми връхлети като дракон от Уелс и победи крал Ричард, той ще стане крал на Англия. Ще ви вземе за своя съпруга, и вие ще бъдете кралица. Това ще бъде в негова власт — казвам. — Сега вие нямате име; той ще ви даде име, ако избере да го стори. Нямате титла; той може да ви превърне в кралица на Англия. Той ще бъде ваш избавител; ще ви спаси от позора и от положението ви на нищожество.

Тя кимва, сякаш позорът не е проклетие за една жена.

— Но ако Ричард победи сина ми Хенри, тогава Ричард ще вземе вас, своята блудница, и ще изчисти репутацията ви с една закъсняла женитба. Ще бъдете кралица, но омъжена за човека, който уби вуйчо ви и братята ви, който измени на волята на баща ви, който е ваш враг. Позорна съдба. Щеше да е по-добре, ако бяхте умряла заедно с братята си.

За миг си мисля, че не ме е чула, защото погледът ѝ е забит в пода и тя не трепва при описанието на тази перспектива. Съвсем не се тревожи от заплахата да бъде омъжена за един млад човек, който трябва да я мрази, или за мъж, обвиняван за избиването на близките ѝ. После бавно вдига поглед към мен, и виждам, че се усмихва, усмихва се с прекрасна усмивка, сякаш е щастлива.

— И в двата случая ще бъдете опозорена — казвам сурово. — Би трябвало да си давате сметка за това. Публично опозорена, така че всички ще разберат.

Но сияйното щастие не избледнява от лицето ѝ.

— Да, но и в двата случая, опозорена или не, ще бъда кралица на Англия, и това е последният път, когато вие ще седите в мое присъствие — казва тя с тон, от който съм потресена. Увереността ѝ е необичайна, безочieto — непроситимо, думите ѝ — ужасно верни.

После ми прави реверанс, обръща ми гръб с пълно презрение, излиза от голямата ми зала и отива в двора, където войниците чакат на слънце, за да я отведат далече, на сигурно място.

Трябва да призная, че ме оставя занемяла от потрес.

Съпругът ми се прибира у дома с мрачно лице.

— Не мога да остана — казва той. — Дойдох да събера армията си. Ще свикам арендаторите си и ще ги поведе на война.

Едва успявам да дишам.

— На чия страна? — е единственият въпрос, който мога да задам.

Той ми хвърля един поглед.

— Знаеш ли, това е точно същият въпрос, който ми зададе крал Ричард — казва той. — Съмнява се в мен толкова много, че е взел сина ми за заложник. Позволи ми да тръгна да вербувам войници само ако Джордж остане на мое място като залог за честната ми дума. Трябваше

да се съглася. Трябва да изведе васалите си на бойното поле. С тази битка ще се реши кой ще бъде следващият крал на Англия, знамето на Станли трябва да бъде там.

— Но на чия страна? — повтарям аз.

Той ми се усмихва, сякаш за да ме успокои след това продължително чакане.

— Ах, Маргарет — казва той. — Кой би устоял на възможността да види доведения си син като крал на Англия? Защо мислиш, че се ожених за теб, толкова отдавна, ако не за да бъда тук днес? Въръжавайки хилядите си васали и арендатори, за да поставя сина ти на престола.

Чувствам как бузите ми пламват и поруменявам.

— Ще поведеш войските си в подкрепа на Хенри? — питам. Армията на Станли ще наброява много хиляди мъже, достатъчно, за да решат хода на една битка. Ако Станли е готов да се бие за Хенри, тогава Хенри със сигурност ще победи.

— Разбира се — казва той. — Би ли могла някога да се усъмниш в мен?

— Мислех, че си готов да застанеш само на печелившата страна? — питам.

За първи път, откакто сме женени, той разтваря обятия за мен и аз пристъпвам охотно към него. Той ме прегръща топло за миг, а после свежда усмихнат поглед към лицето ми.

— Ако аз се бия за него, тогава Хенри ще е печелившата страна — казва той. — Не е ли това желанието ви, милейди?

— Моето желание, и Божията воля — казвам аз.

— Тогава Божията воля ще се изпълни — казва той уверено.

ЮЛИ 1485

Мрежата от шпиони и доносници, с която се бях обградила по време на бунта, бавно се възстановява отново, а моят съпруг ми съобщава, че мога да се срещам с когото искам, но на свой собствен риск. Доктор Луис се връща от Уелс с обещанието, че уелсците ще останат верни на името Тюдор; замъкът Пемброук ще разтвори широко врати за някогашния си владетел, Джаспър Тюдор. Рисап Томас, най-големият главатар в Уелс, е дал дума на Ричард, но ще го измами; Рисап Томас ще се вдигне на оръжие в подкрепа на Хенри. Моят агент Реджиналд Брей обикаля тихомълком замъците на видните родове в Англия, обещавайки, че Хенри Тюдор ще доведе непобедима армия, и че ще завземе трона и най-сетне ще донесе справедливост на фамилията Ланкастър, както и помирение с Йорк.

Получавам писмо от Джаспър:

„До лейди Маргарет Станли

Ще стане в края на този месец или началото на следващия. Ще имаме петнайсет кораба и около две хиляди души. Мисля, че това ще бъде последният ни шанс. Този път трябва да победим, Маргарет. Заради сина си, ти трябва да убедиш съпруга си да излезе на бойното поле. Не можем да успеем без него. Хенри и аз разчитаме на вас да изведете на бойното поле хората на Станли. Дано даде Бог да те видя на коронацията на нашето момче, защото в противен случай няма да те видя никога повече. Бог да те благослови и в двата случая. Това беше продължителна борба за добра кауза, и аз съм горд, че служих на сина ти и на теб.

Джаспър“

АВГУСТ 1485

Петнайсетте кораба отплават от Арфльор, финансирани от французите за унищожението на Англия, натоварени с последните отрепки на Европа, обучени и превърнати от швейцарски наставници в някакво подобие на армия, командвана от Джаспър и водена от Хенри, по-изплашен, отколкото е бил някога през живота си.

Той е стигал до английския бряг преди, и се е оттеглял, твърде изплашен, за да се изправи пред същия този враг, сигурен, че ще претърпи поражение. Сега отново има своя шанс, и знае, че този шанс ще бъде последен. Бретонците го подкрепиха преди, но той дори не слезе на суша. Французите го подкрепят сега, но няма да го направят отново. Ако се провали сега, никой вече няма да го последва. Ако се провали сега, ще прекара остатъка от живота си в изгнание — жалък претендент за престола, изкарващ прехраната си с просия.

Те плават през лятното море, ветровете са топли, водите — спокойни, нощта е кратка, а зората — ясна. Ричард държи здраво Южните графства; не смеят да акостират на юг. Затова акостират колкото е възможно по-далеч на запад, в Дейл, в западен Уелс, та шпионите на Ричард да не ги забележат, надявайки се да привлекат поток от наемници, изгарящи от нетърпение да тръгнат в поход срещу тиранина, още преди той дори да узнае, че са в страната му.

Не се случва нищо подобно. Посрещат ги предимно с безразличие. Мъжете, които потеглиха с Бъкингамския херцог и бяха победени от дъжда, не искат да тръгнат отново на бой. Много от тях са верни на Ричард, някои от тях може дори да му изпратят предупреждение. Хенри, чужденец в страната, за чийто престол претендира, не може да разбира говора на уелсците с техния груб западняшки акцент. Той дори говори английски с бретонски акцент — бил е в чужбина прекалено дълго. Той е чужденец, а там не обичат чужденците.

Придвижват се на север предпазливо. Градовете, някогашни владения на Джаспър, отварят портите си заради стара обич и вярност;

други се налага да заобиколят. Хенри призовава уелските да подкрепят един Уелски принц. Но уелците не се трогват от този призив от един млад човек, прекарал повечето от живота си в Бретан, който предвожда френска армия от осъдени престъпници.

Прекосяват река Севърн при Шрусбъри. Хенри ще признае, че се е опасявал да не би реката да е придошла — както някога същата река унищожи друг човек, разбунтувал се срещу Ричард, — но водата при брода е плитка, а вечерта — мека, и най-сетне те се озовават в Англия: раздърпана и зле организирана армия от френски затворници, германски наемници, и неколцина уелски авантюристи. И не могат дори да решат в коя посока би трябвало да поемат.

Отправят се към Лондон. Предстои им дълъг поход, ще прекосят по ширина западната част на страната, а след това ще тръгнат по протежението на долината на Темза, но и Джаспър, и Хенри вярват, че ако успеят да превземат Лондон, ще завладеят сърцето на Англия, и знаят, че Ричард е на север от тях и събира войските си при Нотингам.

„До Джаспър Тюдор и сина ми Хенри Тюдор
Поздравявам ви.

Съпругът ми и брат му сър Уилям Станли са събрали две отделни мощни армии, и са готови да се срещнат с вас близо до Тамуорт през третата седмица на август. Поддържам връзка с графа на Нортъмбърланд, за когото смятам, че също ще ни бъде верен.

Изпратете ми новини. Отговорете на това писмо.

Лейди Маргарет“

В Нотингам крал Ричард нарежда на лорд Станли да се върне веднага в двора и да доведе войската си. Чака отговора, но когато той идва, оставя писмото на масата пред себе си и дълго гледа сгънатия лист и червения печат с герба на Станли. Отваря го, сякаш знае какво ще прочете.

Станли пише, че изпраща на краля обичта и предаността си. Пише за дълга си към своя крал и силното си желание да му служи веднага. Пише, че е болен, ужасно болен, но веднага щом се възстанови достатъчно, за да може да язди, ще пристигне в Нотингам, готов да изпълни дълга си.

Ричард вдига очи от писмото и среща каменния поглед на приятеля си сър Уилям Кейтсби.

— Доведете сина на Станли — това е всичко, което казва.

Довеждат Джордж, лорд Стрейндж, при краля. Той влачи крака като затворник. Забелязват как започва да трепери, когато вижда лицето на Ричард и писмото с бащиния си печат върху масата.

— Кълна се в честта си... — подхваща той.

— Не вашата чест, а бащината ви — прекъсва го Ричард. — Честта на вашия баща е онова, което ни интересува. Вас най-вече, защото може да умрете заради неговата измяна. Той пише, че е болен. С Хенри Тюдор ли ще се среща? Нима се е споразумял със съпругата си лейди Маргарет да ми се отплатят с измяна за добротата?

— Не! Никога! Не! — казва младият мъж. — Моят баща ви е верен, ваша светлост. Винаги ви е бил верен, от началото, от първите дни. Знаете това. Винаги ми е говорил за вас с най-предани...

— А вашият чичо, сър Уилям?

Уверенията засядат на гърлото на младия мъж.

— Не знам за чичо си — казва той. — Възможно е той да... но не знам. Всички сме предани... нашият девиз е „Sans Changer^[1]...”

— Старата игра на Станли? — пита Ричард тихо. — Единият — на едната страна, другият — на другата. Спомням си, че разказвах как Маргарет Анжуйска чакала баща ви да пристигне и да се бие на нейна страна. Спомням си как тя изгуби битката, докато чакаше.

— Баща ми ще дойде навреме, за да ви подкрепи, Ваша светлост! — обещава нещастният млад човек. — Ако позволите, ще му пиша и ще настоя пред него от ваше име да дойде!

— Можете да му пишете и да му съобщите, че ще бъдете убит без съд и присъда, ако не пристигне до вдругиден — казва бързо Ричард. — Намерете свещеник и се изповядайте. С вас е свършено, ако баща ви не е тук вдругиден.

Отвеждат го в стаята му и го заключват вътре; донасят му хартия и перо, той трепери толкова силно, че едва може да пише. После чака

баща му да дойде за него. Баща му не може да не дойде за него, нали? Нали не е възможно човек като баща му да не се притече на помощ на своя син и наследник?

Хенри Тюдор потегля с армията си на изток към Лондон. Сеното е прибрано и ливадите се раззеленяват от новата трева. Нивите с пшеница, ечемик и ръж са златисти. Особено французите трябва да бъдат следени строго да не напускат колоните; с вида си богатите села будят у тях жажда за плячкосване и кражби. В поход са от три седмици и са уморени, но командирите ги държат здраво и няма много дезертьори. Джаспър оценява предимството на войската от чуждестранни наемници — те нямат домове, в които да избягат; единственият начин да се приберат у дома е да следват командирите си. Но тази мисъл е горчива. Той е разчитал неговите хора да се стекат възторжено под знамето на Тюдорите; мислил е, че мъжете, чиито бащи са загинали за Ланкастър, ще излязат на бой, за да отмъстят, но изглежда, че не е така. Изглежда, че е отсъствал твърде дълго и те са привикнали към мира под владичеството на династията Йорк. Никой не иска нова война — само Джаспър и Хенри, и тяхната армия от чужденци. Седнал тежко на седлото, Джаспър си мисли, че това е една Англия, която той не познава. Много години са минали, откакто е предвождал английска армия. Навярно светът се е променил. Може би — той започва да си задава въпроси — може би те служат на Ричард като на законен крал и не виждат в неговото момче, момчето на Ланкастър, момчето на Тюдорите, нищо повече от един претендент.

Обещанието за среща с фамилията Станли, първия голям благороднически род, привлечен към тяхната кауза, ги кара да преустановят похода си на изток към Лондон и да свърнат на север. Сър Уилям Станли се задава само с малък отряд телохранители да ги посрещне, когато стигат до градчето Стафорд.

— Ваша светлост — обръща се той към Хенри и допира юмрук до гърдите си във войнишки поздрав. Хенри стрелва Джаспър с бърз поглед. Това е първият английски благородник на английска земя, който го поздравява с титлата на крал. Хенри е добре обучен; не се усмихва широко, но отвърща топло на поздрава.

— Къде е армията ви, сър Уилям? — пита той.

— Само на един ден път, в очакване на заповедите ви, сир.

— Доведете ги да се присъединят към нас; потегляме към Лондон.

— За мен ще е чест — казва Станли.

— А вашият брат, лорд Томас Станли? — пита Джаспър.

— Той събира хората си и ще се присъедини към нас по-късно — отвръща сър Уилям. — Намира се в Личфийлд, малко по на юг от тук. Смяташе да ги доведе в Тамуорт. Мислехме, че ще потеглите към Нотингам и веднага ще влезете в битка с Ричард.

— А не към Лондон? — пита Джаспър, сякаш иска обяснение.

— Лондон е изцяло на страната на Ричард — предупреждава сър Уилям. — Ще затворят портите и вие ще се изправите пред тежка обсада; те са добре въоръжени, а Ричард ги е подготвил. Ако се разположите пред Лондон, Ричард ще се появи зад вас.

Младежкото лице на Хенри остава безизразно — той не показва страх, макар че ръцете му стисват по-здраво поводите.

— Да поговорим — казва Джаспър и прави знак на Хенри да слезе от коня. Тримата мъже се отклоняват от пътеката и влизат в една пшенична нива; мъжете от армията излизат от редиците по пътя и седат на затревения му край, пият ейл от малките си плоски манерки, плюят и ругаят горещината.

— Ще потеглите ли с нас към Лондон? А лорд Станли?

— О, никой от нас не би ви дал такъв съвет — казва сър Уилям. Хенри забелязва, че това не е отговор на въпроса му.

— Къде ще се присъедините към нас? — пита той.

— Трябва да отида в Тамуорт, обещах на брат си да се срещна с него там. Не мога да дойда с вас веднага.

Джаспър кимва.

— Готови сме да ви последваме — уверява го сър Уилям. — Ще бъдем ваш ариергард за похода ви към Лондон, ако сте твърдо решени да се упътите натам. Но армията на Ричард ще се появи зад нас...

— Ще се посъветваме с лорд Станли и със самия вас в Тамуорт — заявява Джаспър. — И тогава ще решим какво да правим. Но ще потеглим всички заедно, или изобщо няма да се отправяме в поход.

Сър Уилям кимва.

— А вашите хора? — пита той тактично, като сочи към пъстрата разнородна сбирщина от две хиляди души, разпръснати надолу по

пътя.

— Те наричат това „английската авантюра“ — казва Джаспър със сурова усмивка. — Не са тук от привързаност, а за пари. Но са добре обучени и нямат какво да губят. Ще видите, че ще удържат на нападение, и че ще тръгнат в настъпление, когато им бъде заповядано. Със сигурност не са по-слаби от куп арендатори, свикани от нивите си. Ако победим, ще бъдат свободни и богати. Ще се бият за това.

Сър Уилям кимва, но сякаш няма твърде добро мнение за една армия от затворници, а след това се покланя на Хенри.

— Пред Тамуорт тогава — казва той.

Хенри кима и протяга ръка. Сър Уилям свежда глава да целуне рицарската ръкавица, без миг колебание. Връщат се на пътеката, и сър Уилям кимва на телохранителя си да доведе едрия му боен кон. Пажът му коленичи в калта, и той царствено стъпва върху гърба на момчето, за да достигне стремето и да се метне на седлото. Вече възседнал коня, той се обръща към Хенри и свежда поглед към младия човек.

— Ричард държи като заложник моя племенник, лорд Стрейндж, наследника на рода ни — казва той. — Не можем да рискуваме да ни виждат с вас преди битката. Ричард ще го убие. Ще изпратя слуга да ви доведе при нас през нощта.

— Какво? — пита настойчиво Джаспър. — Тайни дела?

— Той ще ви покаже моя пръстен — казва сър Уилям, показва им пръстена върху ръкавицата си, после обръща коня си и се отдалечава в тръс, а стражите му препускат зад него.

— За бога! — възкликва Джаспър.

Двамата с Хенри се споглеждат безизразно.

— Нямаме избор — казва Хенри мрачно. — Трябва да привлечем семейство Станли. Без тях ще се провалим; просто нямаме нужната численост.

— Те няма да се обявят в наша подкрепа — Джаспър говори ниско, като хвърля погледи наоколо към войниците. Всеки от тях би могъл да е шпионин, а не доброволец. — Намират начини да отлагат.

— Стига да се явят, когато започне битката...

Джаспър поклаща глава.

— Това е само половината от проблема. Ако всички знаят, че фамилията Станли ни подкрепя, тогава всички ще знаят, че ние сме печелившата страна — казва той. — Ако се срещат с нас по тъмно, или

тук, наполовина скрити в някаква проклета пшеничена нива, тогава те не са се обявили в наша подкрепа. Все още биха могли да подкрепят Ричард, и всички знаят това. Проклятие. Проклятие. Надявах се, че майка ти ни е осигурила подкрепата на съпруга си, но ако Ричард държи сина му, той може да прекара цялата битка, държейки се настрана, без да прави нищо за нас, и да се присъедини към Ричард за едно финално нападение. Проклятие.

Хенри хваща чичо си под ръка и го отвежда от мъжете, които могат да ги чуят.

— Какво ще правим? Трябва да продължим.

— Да, не можем да отстъпим сега, без дори да сме срещнали Ричард, но сме в по-лошо положение, отколкото се надявах, момчето ми.

— Да потеглим ли към Лондон?

— Не, те сигурно са прави като твърдят, че Лондон е изцяло на страната на Ричард, и сега те ще поемат стръвно по петите ни, без да знаем дали са приятели или врагове, а Ричард ще е плътно зад тях. Откъде да знаем, те може да не са наш ариергард, а негов авангард. При това сега ние им казахме, че сме се отправили към Лондон. Проклятие.

— И какво тогава? — настоява Хенри. Лицето му е бледо, младежкото му лице е набраздено от бръчки на тревога.

— Ще обърнем на север и ще тръгнем да ги пресрещнем; ще се постараме да ги убедим, че можем да спечелим. Ще се постараме да получим обещание от тях. А след това ще продължим нататък, на север, и ще изберем най-подходящото бойно поле, защото до утре Ричард в Нотингам ще разбере къде сме, ще знае числеността и разположението ни. Не се съмнявам, че Станли ще предаде всички тези сведения на Ричард още днес до полунощ.

— Да се съгласим да се срещнем тайно с двамата Станли? Ами ако е клопка? Ами ако са готови да служат на Ричард и да ме предадат на него?

— Трябва да опитаме. Ще направим всичко, което ще ги привлече на наша страна — казва Джаспър. — Не мисля, че можем да победим Ричард без тях. Съжалявам за това, момчето ми.

— Ваша светлост — напомня му Хенри с едва доловима усмивка.

Джаспър обгръща с ръка раменете на младия мъж.
— Ваша светлост, ваша светлост, Англия никога не е имала по-храбър крал.

„От лейди Маргарет Станли
Съпруже, изпращам ти поздрави.

Нед Партън ми съобщава, че може да те открие, и че знае къде си. В такъв случай той знае повече от твоята съпруга или твоя заклет съюзник, моя син.

Съпруже, с цялото си сърце те умолявам да си спомниш, че би могъл да бъдеш доведен баща на краля на Англия, преди да е изтекла седмицата. Ричард може и да ти е дал титлата върховен военачалник на Англия, но това ще бъде нищо пред бъдещето, което бихме могли да имаме. Ние ще бъдем кралската фамилия, а нашият внук ще бъде крал. Нищо не може да бъде по-велико от това — то несъмнено си струва всеки риск.

Научавам, че лорд Стрейндж, синът ти, е с Ричард, и той го държи като гаранция за твоята лоялност. Съпруже, заради всички нас, нареди му да избяга, за да можеш да бъдеш свободен да подкрепиш истинския крал, и да можем да извървим пътя си до нашето предопределение, да бъдем владетели на Англия.

Знай още и следното: че граф Нортъмбърланд не е призовал севера в подкрепа на Ричард; той ще служи на моя син. Благородниците на Англия заявяват своята подкрепа за моя син. Няма ли ти да бъдеш първият?

Умолявам те да служиш на собствените си най-добри интереси.

Твоя съпруга:

Лейди Маргарет Станли“

Походът на Хенри го отвежда в Личфийлд, където армията на лорд Станли е окупираа града. Той се надява, че доведеният му баща ще му отвори портите и ще изведе собствената си армия да се присъедини към похода, но това не се случва. Щом съгледвачите на Станли му донасят вестта, че армията на Хенри Тюдор е на пътя към града, той просто се оттегля и съветва жителите на града да отворят портите, за да избегнат кръвопролитие. Ричард в Нотингам, както и Хенри пред градските порти, не могат да бъдат сигурни дали тази постъпка е израз на бунт или на вярност. Армията на лорд Станли отминава и сега е разквартирувана в Атърстоун, а брат му е малко подалеч на север. Създават впечатление, че избират бойно поле. Лорд Станли всеки ден изпраща съобщения на Ричард, осведомявайки го накъде се е отправила армията на Тюдор, числеността ѝ, дисциплината ѝ. Самият той не идва, както е редно да стори, но дава вид, че е лоялен.

Ричард заповядва на армията си да излезе от замъка в Нотингам и да поеме по пътя на юг. Дава заповед битката да се води в боен строй с формата на квадрат — както би заповядал брат му Едуард, с пешите войници, подредени в квадрат, а кавалерията язди нагоре-надолу по строя, като охрана. Самият крал и личната му гвардия препускат отпред: всеки може да види кралското знаме пред тях; всеки знае, че Ричард е твърдо решен да смаже тази заплаха за мира в своето кралство веднъж завинаги. Това ще бъде последният бунт от неговото царуване, краят на дългите войни на братовчедите.

Преди да напуснат Нотингам, Кейтсби забавя краля с един въпрос:

— Ами момчето на Станли?

— Може да дойде с нас. Под стража.

— Не е ли по-добре да го убием сега?

Ричард поклаща глава:

— Не мога да превръщам Станли в свой враг в самото навечерие на битката. Ако убием сина му, можем да сме сигурни, че ще отиде при Тюдор, за да си отмъсти. Вземете лорд Стрейндж с нас, в моята свита, и ако Станли предприеме ход срещу нас, ще го обезглавим незабавно.

Кралската армия и армията на Тюдор не са единствените войски, потеглили в поход, за да се срещнат. Двете армии на Станли са заели

позиции и чакат, графът на Нортъмбърланд води кавалерийска част зад Ричард, след като е обещал да служи предано и на него, и на Маргарет Станли. Най-голямата самостоятелна армия, която излиза на полето, несъмнено е тази на краля. Но силите на Станли и Нортъмбърланд ще наклонят везните.

---

[1] Sans Changer (фр.) — неизменчив, постоянен — Бел.прев. ↑

19 АВГУСТ 1485

Джаспър, чийто едър боен кон подтичва в тръс до кавалерийския кон на племенника му, се надвесва от седлото и стисва поводите с ръката си, облечена в рицарска ръкавица.

— Кураж, момчето ми.

Хенри му отвръща с напрегната, лека усмивка.

— Остави ги да вървят напред. — Джаспър кимва към собствената им бавно настъпваща армия. — Остави ги да се изгубят от поглед, а след това се върни обратно. Ще се погрижа да се настанят за през нощта, а после ще изляза да те намеря. Направи каквото можеш с двамата Станли. Няма да се показвам, освен ако не изпаднеш в беда.

— Не мислиш, че ще ме убият? — пита Хенри, сякаш обсъждат тактическа подробност.

Джаспър въздиша.

— Не мисля. Мисля, че е по-вероятно да ти изложат условията си. Сигурно мислят, че имаш добър шанс; нямаше дори да се срещат с нас, ако не възнамеряваха да те подкрепят. Не ми харесва да се срещаш с тях насаме, но след като синът му е заложник, Станли трябва да бъде внимателен. Носиш ли ножа в ботуша си?

— Разбира се.

— А аз няма да съм много далеч. Късмет, и нека Господ ви пази, ваша светлост. Ще бъда точно зад вас. През повечето време ще съм достатъчно близо, за да ви чувам.

— Бог да е на помощ на всички ни — казва Хенри мрачно. Оглежда пътя напред, за да се увери, че изостаналите войници от армията му са завили зад един ъгъл и не го виждат, после обръща собствения си кон и потегля да посрещне слугата на Станли, който чака увит в плащ, яхнал собствения си кон, в сянката на живия плет.

Яздят мълчаливо: Хенри оглежда притъмняващия пейзаж, за да е сигурен, че ще намери обратния път до армията си. Слугата посочва малък крайпътен хан, над чиято врата е привързано тънко клонче от зеленика в знак, че ханът е отворен за редките си гости, и Хенри слиза

от седлото. Слугата отвежда коня му към задния край на постройката, а Хенри навежда глава, поема си дълбоко дъх и отваря вратата.

Примигва. Стаята е пълна с дим от мръсните свещи, направени от напоена с лой сърцевина на тръстика, и от огъня от сурови дърва, но той различава сър Уилям и още трима мъже. Не вижда никой друг; няма как да знае засада ли да очаква, или топло посрещане. Присвивайки рамене по бретонски маниер, Хенри Тюдор влиза в затъмнената стая.

— Добра среща, ваша светлост, сине мой.

Висок непознат се изправя и пада на едно коляно пред Хенри.

Хенри протяга ръка, която трепери съвсем леко. Мъжът целува ръкавицата, а другите двама мъже и сър Уилям също падат на колене, като свалят шапките си.

Хенри открива, че се усмихва широко от облекчение.

— Лорд Станли?

— Да, ваша светлост, и моят брат, сър Уилям, когото познавате, а това са хора от моята свита, които ще се грижат за безопасността ни.

Хенри подава ръка на сър Уилям и кимва на другите мъже. Има чувството, че е паднал от много голяма височина и някак е имал късмета да се приземи върху краката си.

— Сам ли сте?

— Да — лъже Хенри.

Станли кимва.

— Нося ви поздравии от почитаемата ви майка, която защитаваше пред мен вашата кауза така пламенно и решително още от първия ден, в който ми оказа честта да се омъжи за мен.

Хенри се усмихва.

— Не се съмнявам в това. Тя знае за моето предопределение още от раждането ми.

Двамата Станли се изправят на крака и невъоръженият слуга налива вино за Хенри, а после — за господаря си. Хенри взема чашата, сложена най-далече от онази, която му предлагат, и сяда на една пейка до огнището.

— Колко души имате под свое командване? — пита той Станли без заобикалки.

По-възрастният мъж взема чаша вино.

— Около три хиляди души под мое командване; брат ми има още хиляда.

Хенри успява да запази невъзмутимо изражение при новината за армия, два пъти по-голяма от неговата.

— А кога ще се присъедините към мен?

— Кога ще се срещнете с краля?

— На юг ли се е отправил той? — Хенри отговаря на въпроса със свой собствен въпрос.

— Тръгна от Нотингам днес. Повика ме да се присъединя към него. Моят син ми пише, че ще отговаря с живота си, ако не отида.

Хенри кимва.

— Тогава той ще ни нападне след... Кога? Преди да е изтекла седмицата?

Двамата Станли не коментират неговата липса на познания за собствената му страна.

— Може би до два дни — казва сър Уилям.

— Тогава по-добре да доведете войските си при моите, за да можем да изберем бойното поле.

— Разбира се, бихме го сторили — казва лорд Станли, — ако не беше въпросът за безопасността на сина ми.

Хенри чака.

— Ричард го държи като залог за нашата подкрепа — казва Станли. — Разбира се, заповядах му да избяга, и веднага щом той бъде в безопасност, ще изведем армията си при вашата.

— Но ако избяга, без да ви съобщи? Забавянето може да бъде сериозно...

— Няма да го направи. Той разбира. Ще ми съобщи.

— А ако не може да избяга?

— Тогава ще трябва да се присъединим към вас, и аз ще трябва да оплача сина си като смел човек, и първият от нашата фамилия, загинал, докато ви служи — казва Станли с мрачно лице.

— Ще се погрижа да му бъдат оказани почести. Ще се погрижа да бъдете възнаграден — казва припряно Хенри.

Станли се покланя.

— Той е мой син и наследник — изрича той меко.

В малката стая се възцарява мълчание. Един пън се размества в огъня, и в яркото проблясване на пламъка Хенри се вглежда в лицето

на доведения си баща.

— Вашата армия е двойно по-голяма от моята — казва той откровено. — С вашата подкрепа несъмнено ще победи. Обединените ни сили ще превишават по численост Ричард. Вие държите ключа към Англия.

— Знам това — тихо казва Станли.

— Ще получите признателността ми.

Станли кимва.

— Трябва да имам думата ви, че когато се изправя на бойното поле срещу Ричард, мога да разчитам на войските ви.

— Разбира се — казва без колебание Станли. — Дадох дума на майка ви, а сега я давам на вас. Когато се озовете на бойното поле, можете да бъдете сигурен, че армията ми ще е на ваше разположение.

— А ще потеглите ли с мен към бойното поле?

Станли поклаща глава със съжаление.

— Веднага щом синът ми бъде свободен — казва той. — Имате думата ми за това. А ако битката започне, преди Джордж да успее да избяга, тогава ще се присъединя към вас и ще направя най-голямата жертва, която човек може да направи за законния си крал.

И Хенри трябва да се задоволи с това.

— Постигна ли нещо? — пита го Джаспър, когато Хенри излиза от хана и извежда коня си от окаения заслон, за да го яхне на пътя.

Хенри прави гримаса.

— Казва, че ще влезе в битката на моя страна, но не може да се присъедини към нас, докато Ричард държи сина му. Казва, че в мига, когато лорд Стрейндж е свободен, ще дойде при нас.

Джаспър кимва, сякаш е очаквал това, и двамата продължават нататък в мълчание. Небето започва да изсветлява; това е ранната лятна зора.

— Аз ще тръгна напред — решава Джаспър. — Ще видя дали можем да те въведем в лагера, без никой да забележи.

Хенри отдръпва коня си встрани и чака, докато Джаспър подкарва в тръс лагера. Веднага закипява трескаво оживление; очевидно вече са забелязали отсъствието на Хенри и са в паника, че е избягал. Хенри вижда Джаспър да слиза от коня си, да жестикулира,

сякаш обяснява, че е обикалял наоколо. Граф Оксфорд излиза от палатката си, за да се включи в съвещанието. Хенри пришпорва коня си и поема към лагера си.

Джаспър се обръща.

— Слава богу, че сте тук, ваша светлост! Всички се тревожихме. Вашият паж казва, че не сте спали в леглото си. Излизах да ви търся. Но тъкмо казвах на милорд Де Виър, че със сигурност имате среща с някои поддръжници, които преминават на страната на нашата кауза.

Острият поглед на сините очи на Джаспър подсказва на Хенри да потвърди тази версия.

— Всъщност, да — казва Хенри. — Не мога да ви кажа имената им засега, но бъдете сигурен, че нови и нови хора се присъединяват към нашата кауза. А новоприсъединилите се ще привлекат много мъже.

— Стотици? — пита граф Оксфорд, като оглежда набързо малката им армия, с намръщено от тревога лице.

— Хиляди, ако е рекъл Господ — казва младият Хенри Тюдор, усмихвайки се уверено.

20 АВГУСТ 1485

По-късно същия ден, докато армията отново е на път, а войниците тътрят крака из прахта на сухите пътища и се оплакват от горещината, Джаспър приближава бойния си кон до Хенри.

— Ваша светлост, разрешете да отсъствам — казва той.

— Какво? — Хенри се сепва и се изтръгва от някакъв унес. Той е блед, ръцете му са стиснали здраво поводите. Джаспър вижда напрежението, изписало се по младото му лице, и се пита, не за първи път, дали това момче е достатъчно силно да изпълни съдбата, която майка му е провидяла за него.

— Искам да се върна по пътя, по който дойдохме, за да подсигурия сигурни убежища по него, да се погрижа в конюшните да ни чакат готови коне. Може дори да стигна чак до крайбрежието, да наема кораб, който да ни чака...

Хенри се обръща към своя ментор.

— Нима ме оставяш?

— Синко, бих могъл да те изоставя толкова, колкото и душата си. Но искам да ти осигуря път за бягство.

— За момента, когато загубим.

— Ако загубим.

Това е горчив миг за младия мъж.

— Нямах доверие на Станли?

— Почти никакво.

— А ако той не дойде на наша страна, ще загубим?

— Това е просто въпрос на численост — казва тихо Джаспър. — Крал Ричард има армия, навярно двойно по-голяма от нашата, а сега ние имаме около две хиляди души. Ако Станли се присъедини към нас, тогава ще имаме петхилядна армия. Тогава има вероятност да спечелим. Но ако Станли се присъедини към краля, заедно с брат си, тогава ние ще имаме армия от две хиляди души, а кралят ще има армия от седем хиляди. Ти може и да си най-храбрият от всички рицари, и най-законният крал, който някога се е раждал, но ако потеглиш на бой

с две хиляди души и се изправиш пред седемхилядна армия, тогава вероятно ще загубиш.

Хенри кимва.

— Зная това. Сигурен съм, че Станли ще ми докаже верността си. Майка ми е уверена, че той ще го стори, а тя никога не е грешила.

— Съгласен съм. Но бих се чувствал по-добре, ако зная, че ще успеем да се измъкнем, в случай че нещата се объркат.

Хенри кимва.

— Ще се върнеш веднага щом можеш?

— Не бих го пропуснал за нищо на света — казва Джаспър със своята полуусмивка. — Късмет, и Бог да е с вас, ваша светлост.

Хенри кимва и се мъчи да не изпитва чувство на ужасна самота, докато човекът, който почти не се е отделял от него през двайсет и осемте години на младия му живот, обръща коня си и се отдалечава бавно, в лек галоп, на запад, към Уелс.

Когато армията на Хенри потегля на другия ден, Хенри язди начело, усмихвайки се наляво и надясно, казвайки на всички, че Джаспър е заминал да посрещне нови наемници, нова армия, и да ги доведе в Агърстоун. Уелсците и англичаните, които са постъпили като доброволци, се ободряват от това, вярвайки на младия лорд, когото са дали клетва да следват. Швейцарските офицери са безразлични — те са обучили наличните войници, и е твърде късно за допълнително обучение; по-голямата численост ще помогне, но на тях така или иначе им плащат, за да се бият, а довеждането на нови войници ще означава делба на плячката на по-малки части. Френските освободени затворници, които се бият само за да спечелят свободата си и заради шанса за плячка, бездруго не проявяват интерес. Хенри поглежда войските, усмихва се храбро и усеща ужасното им безразличие.

20 АВГУСТ 1485, ЛЕСТЪР.

Графът на Нортъмбърланд, Хенри Пърси, влиза в лагера на Ричард в Лестър с армията си от три хиляди бойци. Довеждат го при Ричард, докато кралят вечеря под брокатения балдахин, в големия си стол.

— Можете да седнете; хапнете с мен — казва тихо Ричард, като посочва към един стол в долния край на масата.

При тази чест Хенри Пърси засиява и заема мястото си.

— Готов ли сте да влезете в бой утре?

Графът го изглежда стреснато.

— Утре ли?

— Защо не?

— В неделя?

— Брат ми се отпрати на бой в неделята на Великден, и Бог му дари успех в битката. Да, утре.

Графът протяга ръце, така че слугата да полее пръстите му с вода и да ги избърше с кърпа. После разчупва едно безквасно хлебче и подръпва меката бяла среда на хляба в хрупкавата кора.

— Съжалявам, милорд; отне ми твърде дълго време да доведе войниците си. Няма да бъдат готови за сражение утре. Трябваше да ги водя бързо, по тежки пътища; те са изтощени и няма да са в състояние да се бият за вас.

Ричард му отправя продължителен, замислен поглед изпод тъмните си вежди.

— Изминахте целия този път, за да стоите отстрани и да гледате?

— Не, милорд. Аз се заклях да се присъединя към вас, когато потеглите в битка. Но ако това ще е толкова скоро, утре, ще трябва да предложа доброволно хората си като ариергард. Те не могат да водят. Изтощени са.

Ричард се усмихва, сякаш знае със сигурност, че Хенри Пърси вече е обещал на Хенри Тюдор, че ще стои зад краля и няма да прави нищо.

— Тогава ще строите хората си в последните редици — казва Ричард. — И аз ще знам, че съм защитен, след като вие сте там. Така. — Кралят се обръща към всички хора в помещението, и те вдигат глави. — Ще бъде утре сутрин, милорди — казва Ричард; гласът му е напълно спокоен, ръцете му не трепват. — Утре сутрин ще потеглим на бой и ще смажем това момче.

Неделя, 21 август, 1485.

Хенри изчаква толкова дълго, колкото се осмелява, чака Джаспър да се върне при него. Докато чака, нарежда на копиеносците да се упражняват с пиките си. Това е нов похват, въведен от швейцарците срещу страховитата бургундска кавалерия само преди девет години, и швейцарците обучават на него неуправляемите френски войници, призвани на задължителна служба; но чрез постоянни упражнения, те са го усъвършенствали.

Хенри и неколцина от неговите конници изпълняват ролята на нападащата вражеска кавалерия.

— Внимавайте — казва Хенри на граф Оксфорд, възседнал едрия си кон, от дясната му страна. — Прегазите ли ги, ще ви нанижат като на шишове.

Де Виър се размива:

— Тогава значи са усвоили задачата си добре.

Половин дузината конници се завъртат кръгом и чакат, а после, при командата: „Атака!“ потеглят напред, първо в тръс, след това в лек галоп, а след това — в пълен, ужасяващ кавалерийски галоп.

Това, което следва, не е било виждано в Англия никога преди. Дотогава пехотинецът винаги е забивал дръжката на копието си в земята и го е насочвал нагоре, надявайки се да пронизе някой кон в корема, или е замахнал с все сили към ездача, отчаяно се е опитвал да нанесе мушкащ удар нагоре и да се спусне надолу, да се отпусне на земята, обвил главата си с ръце, в едно-единствено ужасено движение. После мнозинството от войниците просто хвърлят оръжията си и побягват. Едно добре организирано и проведено кавалерийско нападение винаги разкъсваше един войнишки строй. Малцина биха могли да се изправят пред такъв ужас; не биха понесли да застанат срещу него.

Този път копиеносците се разгръщат, както обикновено, виждат как нападението започва да набира скорост към тях, и подчинявайки се на силен крясък от офицерите си, затичват обратно и оформят квадратен строй — десет на десет души от външния край, десет на десет от вътрешната страна, други четирийсет — притиснати вътре в тях, като едва имат място да се движат, камо ли да се бият. Тези от предната редица падат на колене, като забиват дръжките на пиките си

пред себе си, насочени нагоре и навън. Средната редица се държи здраво, надвесена над раменете им, с пики, насочени навън, а войниците от третата редица стоят, притиснати заедно, вдигнали пиките си на височината на раменете. Квадратът е като оръжие с четири остриета, като преграда с набодени по нея копия, мъжете — плътно притиснати един към друг, държейки се един за друг, непробиваеми.

Те бързо се строят и са заели позиции, преди кавалерията да успее да стигне до тях, и Хенри рязко отклонява нападението на смъртоносната стена от настръхнали остриета сред градушка от кал, буци трева и пръст от копитата на конете, дръпва юздите на коня си, а после потегля обратно в тръс.

— Добра работа — казва той на швейцарските офицери. — Добра работа. А ще удържат ли, ако конете се устремят право към тях? Ще удържат ли, когато нападението е истинско?

Швейцарският командир се усмихва мрачно.

— В това е цялата прелест на тази тактика — казва той тихо, за да не чуят мъжете. — Не могат да се измъкнат. Едната редица задържа другата, и дори ако всички загинат, оръжията им си остават на мястото. Превърнахме самите тях в оръжие; те вече не са копиеносци, които могат да избират дали да се бият или да бягат.

— Е, ще потегляме ли сега? — пита Оксфорд, като потупва коня си по шията. — Ричард се придвижва; трябва да излезем на Уотлинг Стрийт преди него.

Хенри усеща как му прилошава при мисълта, че трябва да даде такава заповед без Джаспър до себе си.

— Да! — изрича той със силен глас. — Дайте заповед войската да се строи — потегляме срещу врага.

Донасят на Ричард вестта, че малката армия на Хенри Тюдор е потеглила надолу по Уотлинг Стрийт, може би търсейки подходящо място за битка, може би с надеждата да се придвижат достатъчно бързо, за да стигнат до Лондон. Двете армии на сър Уилям Станли и лорд Томас Станли вървят по следите на Тюдор — готови да го предизвикат на бой или готови да се присъединят към него? Ричард не може да знае.

Той дава заповед на войските си да се строят за излизане от Лестър. Жените разтварят горните прозорци на къщите, за да могат да видят как преминава кралската войска, сякаш това е летен парад. Първа преминава конницата, всеки рицар — с пажа си, крачещ пред него, понесъл знамето му, което пърха весело, като на турнир, и хората му, които го следват отзад. Тропотът на конските копита по калдъръма е оглушителен. Момичетата викат приветствено и хвърлят по земята цветя. След кавалерията идва тежковъоръжената пехота. Войниците маршируват стегнато, с оръжия на рамо. Стрелците с лък ги следват, с праметнати през рамо дълги лъкове и колчани със стрели, привързани на гърдите. Момичетата им изпращат въздушни целувки — стрелците имат репутацията на галантни любовници. После се разнасят гръмки викове и ликуване, защото се появява самият крал, в пълно бойно снаряжение, с красиво гравирани доспехи, излъскани до блясък, сияещи като сребро, на бял кон, с бойната корона от злато, закрепена върху шлема му. Гордо носят както пред него, така и зад него знамето му с белия глиган, редом с червения кръст на свети Георги, защото това е миропомазан крал на Англия, който потегля на война да защити страната си. Барабанчиците поддържат постоянен ритъм, тръбачите свирят призивно — като на Коледа е, по-хубаво е от Коледа. Лестър не е виждал нищо подобно преди.

С краля язди неговият близък приятел, Норфолкският херцог, а също и неблагоприятният граф Нортъмбърланд, единият — от дясната страна, другият — от лявата, сякаш и на двамата може да се разчита, че ще го защитят. Жителите на Лестър, които не знаят за съмнения на краля, приветстват възторжено двамата благородници и армията, която ги следва: мъже от цяла Англия, покорни на своите лордове, които следват краля, когато той се отправя да защити своето кралство. Зад тях идва голям нестроен керван от каруци с оръжия, доспехи, палатки, готварски печки, резервни коне, като цял подвижен град; а зад тях, изоставаща, сякаш за да демонстрира умора или нежелание — армията на графа на Нортъмбърланд, с подбити от ходене крака.

Маршируват цял ден, като спират да се нахранят по пладне; шпионите и бързоходците тръгват преди тях, за да научат къде се намират Тюдор и армиите на двамата Станли, после вечерта Ричард нарежда на армията си да спре, точно пред селото Атърстоун^[1]. Ричард

е опитен и уверен командир. Везните на късмета в тази битка могат да се наклонят във всяка от двете посоки. Зависи дали армиите на двамата Станли са на негова страна, или срещу него; зависи дали Нортъмбърланд ще тръгне в настъпление, когато бъде призван. Но във всяка битка, която Ричард е водил, никога не е било напълно сигурно кой на кого е верен. Той е командир, закален в огъня на гражданската война; в никоя битка не е знаел със сигурност кой е приятел и кой — враг. Видял е брат си Джордж да става изменник. Виждал е брат си Едуард да побеждава като по магия. Разполага армията си внимателно, разгърната на висок терен, за да може да наблюдава стария римски път за Лондон, Уотлинг Стрийт, а освен това да има контрол и над равнината. Ако Хенри Тюдор се надява да префучи стремглаво покрай него призори и да продължи към Лондон, Ричард ще връхлети с тътен надолу по хълма и ще го нападне. Ако Тюдор свърне настрани, за да се бие, Ричард има добра позиция. Той е пристигнал пръв и е избрал терена.

Не му се налага да чака дълго. Докато се стъмва, виждат как армията на Тюдор свръща от пътя и започва да устройва лагера си. Виждат как лагерните огньовете започват да блещукат. Не правят опит да се скрият; Хенри Тюдор може да види кралските войници по издигнатия терен вдясно от него, а и те могат да го видят в ниското. Ричард открива, че изпитва странна носталгия по дните, когато е бил под командването на брат си, по онзи случай, когато се движат под прикритието на нощта и палят лагерни огньовете на половин миля зад собствените си притихнали войски и така успяват да объркат неприятелите, че на сутринта връхлитат над тях за броени минути. Спомня си и друг случай, когато се движат под прикритието на мъгла и ситен ръмеж, и никой не знае къде се намира другият. Но това са били сражения под командването на Едуард, разполагащ с помощта на една съпруга, за която се говори, че умее да призовава лошо време. Сегашните дни са по-прозаични. Тюдор отклонява своите войници от пътя, през високата пшеница, така че да се виждат ясно, и им нарежда да запалят малките си лагерни огньовете и да бъдат готови за сутринта.

Ричард изпраща вестоносец при лорд Станли и му нарежда да доведе хората си, за да се строят в боен ред заедно с кралската армия, но пратеникът се връща само с обещание, че те ще пристигнат по-късно, доста преди зазоряване. Лорд Джордж Стрейндж хвърля плах

поглед към Норфолкския херцог, който е готов да го обезглави при първо нареждане, и казва, че е сигурен, че баща му ще се появи на разсъмване. Ричард кимва.

Нахранват се добре. Ричард нарежда мъжете да ядат до насита, а на конете да се даде сено и вода. Не се опасява от изненадваща атака от страна на младия Тюдор, но все пак поставя постове. Прибира се в палатката си да спи. Не сънува; издърпва одеялото над главата си и спи добре, както винаги преди битка. Да си позволи да стори нещо друго, би било глупаво. Ричард не е глупак, и е бил на по-лоши места, на по-лоши бойни полета, изправен пред по-страховит враг от този новак с неговата сбирщина.

От другата страна на равнината Редмор, Хенри Тюдор крачи из лагера си, неспокоен като млад лъв, докато става твърде тъмно, за да вижда къде стъпва. Той чака Джаспър; знае без съмнение, че Джаспър язди през мрака, за да стигне до него, шляпайки през потоци с мастиленотъмна вода, минавайки напъряко през притъмнели тресавища, бързайки с всички сили. Никога не се е съмнявал в лоялността и обичта на чичо си. Но не може да свикне с мисълта за битка на сутринта без Джаспър до себе си.

Чака вест от лорд Станли. Графът е казал, че ще пристигне с голямата си войска веднага щом бъдат установени позициите за битката, но сега идва вестonosец да съобщи, че Станли ще дойде чак призори — устроил си е собствен лагер, войниците му са настанени за през нощта, и ще бъде глупаво да ги вдига на крак в тази тъмнина. На сутринта ще дойде, на разсъмване; когато битката започне, той ще е там, Хенри може да е сигурен в това.

Хенри не може да бъде сигурен в това, но не може да направи нищо. Неохотно поглежда на запад още веднъж, да не би да види как там факлата на Джаспър потрепва в мрака, а после се прибира в палатката си. Той е млад мъж; това е първата битка, която води сам, на своя отговорност. Почти не успява да заспи.

Измъчват го ужасни сънища. Сънува, че майка му идва при него и му казва, че е допуснала грешка, че Ричард е истинският крал, и че нахлуването, бойните позиции, лагерът, всичко е грях срещу реда на кралството и Божията воля. Бледото й лице е сурово, и тя го проклина, задето е бил претендент и се е опитал да детронира един истински крал, че е въстанал срещу естествения ред на нещата, еретик, който

нарушава свещените Божии закони. Ричард е миропомазан крал, приел е свещения елей върху гърдите си. Как може Тюдор да вдига меч против него? Той се обръща, събужда се, а след това пак се унася в дрямка и сънува, че Джаспър плава обратно към Франция без него, оплаквайки смъртта му на бойното поле. После сънува, че Елизабет, принцесата на Йорк, младата жена, обещана му за съпруга, която той никога не е виждал, идва при него и казва, че обича друг мъж, че никога няма доброволно да му стане жена, че той ще изглежда като глупак пред всички. Поглежда го с красивите си сиви очи, пълни със студено съжаление, и му казва как всички ще узнаят, че е приела друг мъж за свой любим и все още копнее само за него. Казва, че любимият ѝ е силен мъж, и е красив, и че тя презира Хенри като беглец. Той сънува, че битката е започнала и се е успал, и скача от леглото си в ужас, удря си главата в един от прътите на палатката, и открива, че е сам, гол, треперещ, стреснат и разбуден от собствения си страх — а до зазоряване остават цели часове.

Въпреки това, той изритва пажа си да се събуди, и го изпраща за гореща вода и свещеник, който да отслужи литургия. Но е твърде рано: лагерните огньове още не са запалени, няма гореща вода, още няма изпечен хляб, не може да се намери нищо за ядене. Не могат да намерят свещеника, а когато успяват, той още спи и трябва да се приготви; не може да дойде веднага и да се моли с Хенри Тюдор. Не е приготвил нафората за причастието, а разпятието ще бъде издигнато призори, не сега, в тъмнината. Одеждите са в обоза; в поход са от толкова отдавна, че ще трябва да ги търсят. Хенри трябва да се сгуши в дрехите си, усещайки миризмата на собствената си, избила от страх, студена пот, и да чака да се разсъмне и останалият свят да се изправи лениво на крака, сякаш днес не е денят, в който ще се реши всичко, сякаш днес не е денят, в който той може би ще намери смъртта си.

В лагера на Ричард кралят организира церемония, за да подчертае сериозността на битката и да поднови клетвите за вярност от коронацията си. Такова събитие се случва само в моменти на най-сериозна криза — тогава един крал трябва да поднови обетите, разменени между него и неговия народ. Никой тук не го е правил преди, и лицата на хората са светнали заради тържествеността на случая. Първи вървят свещениците и хор от певци, които напредват с отмерена стъпка пред войниците; после идват великите лордове, най-

видните мъже на кралството, облечени за битка със знамената си отпред; след това идва кралят, облечен в тежките си, гравирани бойни доспехи, гологлав на топлата утринна светлина. В този миг, когато отново предявява правото си над трона, той изглежда далеч по-млад от своите трийсет и две години. Изглежда изпълнен с надежда, сякаш победата в този ден ще донесе мир на неговото кралство, шанс да се ожени отново, да се сдобие с наследник, да утвърди династията Йорк на престола на Англия завинаги. Това е ново начало, за Ричард и за Англия.

Ричард коленичи пред свещеника, който вдига свещената корона на Едуард Изповедника и я полага внимателно върху тъмнокосата глава на краля. Той усеща бремето ѝ, тежко като вината му, а след това усеща как тежестта сякаш изчезва: освободен е от всеки грях. Изправя се на крака и се обръща с лице към войниците си.

— Бог да пази краля! — разнася се хилядогласен вик. — Бог да пази краля!

Ричард се усмихва на този възглас, който е чувал в чест на брат си; който е чувал и за себе си. Това е нещо повече от подновяване на клетвата, дадена по време на коронацията — да служи на сънародниците си и на своето кралство, това е неговият начин повторно да посвети себе си на каузата. Каквото и да е сторено, за да се стигне до този момент, е простено. Това, което следва, ще бъде основата, на която ще го преценяват. А сега той знае, че е в правото си — миропомазан и коронован крал, който се отправя срещу един самозванец, един претендент, чиято кауза е разбита още по време на последното царуване, чиито васали са си останали у дома; който разчита за подкрепа на чуждестранни престъпници и наемници, който е привлякъл на своя страна само най-изменчивите благородници, робуващи само на своя интерес — а може би дори и те няма да застанат зад него.

Ричард вдига ръка за поздрав към войниците си и се усмихва на гръмките им приветствия. Обръща се настрана, внимателно сваля свещената корона и им показва бойния си шлем с бойната корона, прикрепена леко към него.

Той ще влезе в битка с корона на глава; ще се бие под кралския си флаг. Ако Хенри Тюдор има смелостта да го предизвика на двубой, няма да се наложи да го търси. Ричард ще бъде толкова ясно видим на

бойното поле, колкото и в мига, когато трите слънца на Йорк гreeха като символ на тримата братя Йорк. Той лично ще се отправи в битка и ще убие момчето Тюдор в единоборство. Това е крал воин; това е защитникът на английския мир.

Тръбите изсвирват призива „На оръжие“, и сега всички войници вземат оръжията си, отпиват последна глътка разреден ейл, проверяват брадвите си, мечовете, копията, подръпват леко тетивите на лъковете си. Време е. Кралят е получил опрощение на всичките си грехове. Повторно е дал свещените кралски обети. Той е коронясан и въоръжен. Време е.

В лагера на Тюдор чуват тръбите, и започват да оседлават конете си и да затягат връзките на броните си. Хенри Тюдор е навсякъде: сред офицерите, нареждайки им да са готови, уверявайки се, че имат план за битката. Не търси с поглед Джаспър; няма да си позволи миг на нервност или съмнение. Сега не трябва да мисли за нищо друго, освен за предстоящата битка. Изпраща само едно съобщение на лорд Станли: *Идвате ли сега?* Не получава отговор.

Получава писмо от майка си, което един вестносец слага в ръката му, докато той стои, с разперени ръце, за да прикрепят предницата на бронята.

„Сине,

Бог е с теб, не можеш да се провалиш. Не мисля за нищо и за никой друг, освен за теб в молитвите си. Нашата Повелителка ще ме чуе, когато се моля за момчето си.

Зная Божията воля, и Бог е с теб.

Твоя майка:

Маргарет Станли“

Той прочита писмото с познатия почерк, сгъва го и го пъхва в нагръдника си, над сърцето, сякаш то може да възпре заплахата от замахващ меч. Видението на майка му за неговото бъдеще е господствало над живота му, вярата на майка му в нейните права го е довела до това място. Още от момче, когато е видял как извличат от бойното поле неговия настойник от династията Йорк, мразен от майка му, той никога не се е съмнявал в нейната прозорливост. Никога не се е

съмнявал в династията Ланкастър. Сега вярата ѝ в него и убеждението ѝ, че той ще победи, са единственото, което му вдъхва сигурност. Той вика да доведат коня му, и те му го довеждат оседлан и готов.

Двете армии се строят и потеглят бавно, за да се сблъскат. Топовете на Ричард, разположени на по-високия терен, са насочени към десния фланг на Хенри, а офицерите на Хенри заповядват на войниците да се изместят леко наляво, за да могат да заобиколят Ричард и да избегнат огневата линия. Сутрешното слънце напича гърбовете им; вятърът също е зад тях, сякаш за да ги тласка напред. Те настъпват към армията на Ричард, вдигнатите пики блестят и изглеждат по-многобройни, отколкото са. Войниците на Хенри хукват напред, препъвайки се, а Тюдор спира коня си, за да огледа полето. Поглежда назад. Няма следа от Джаспър. Поглежда наляво. Армията на Станли, двойно по-голяма от неговата, се е строила в боен ред, точно на половината път между краля и претендента. Станли може да връхлети надолу, и ако се обърне наляво, ще атакува Ричард и ще застане като авангард пред войниците на Хенри. Ако се обърне надясно, ще унищожи армията на Хенри. Хенри се обръща към пажа си:

— Върви при лорд Станли и му кажи, че ако не дойде сега, ще зная какво да мисля — казва той троснато.

После поглежда назад към собствените си войски. Подчинявайки се на крясъците на своите офицери, те вече тичат; втурват се напред към кралската армия и следва ужасяващ сблъсък, когато двете страни се срещат. Изведнъж настъпва хаосът на битката, ужасният шум на клането, пълното объркване на ръкопашната схватка. Един конник от кралската кавалерия препуска край строя, размахвайки бойната си брадва, сякаш сече коприва и оставя след себе си редица от залитащи и умиращи мъже. После един копиеносец от армията на Тюдор излиза от редицата и с един сполучлив удар забива острата си пика нагоре и навътре в подмишницата на ездача, отхвърля го от коня му и го мята надолу към войниците, които му се нахвърлят като озъбени кучета и го разкъсват.

Кралските оръдия започват да обстрелват наемниците на Тюдор, и те отстъпват назад, прегрупират се, и отново се люшват наляво;

офицерите им не могат да ги накарат да потеглят срещу огъня. Гюлета свистят към тях, падат тежко в редиците като камъни в поток, само че вместо плисък се разнасят крясъци на мъже и обезумялото цвилене на коне. Ричард, с корона, сияеща върху шлема му като ореол, е в самия център на битката, яхнал белия си кон, със знамето си отпред, заобиколен от своите рицари. Той хвърля поглед назад към малкия хълм зад гърба си, и вижда там хората на Нортъмбърланд, така неподвижни, както и войниците на Станли от дясната му страна. Изсмива се горчиво при мисълта, че онези, които стоят и гледат, са повече от онези, които се бият, и размахва напосоки големия си боздуган, като отнася главите на въоръжени мъже и чупи рамене, вратове, гърбове, сякаш те са кукли, застанали около него.

Прекъсването на битката настъпва естествено, когато мъжете вече са твърде изтощени, за да продължат да се сражават. Те отстъпват назад, залитайки, и се подпират на оръжията си; задъхват се. Гледат смутено към неподвижните редици на Станли и Нортъмбърланд, някои от тях си поемат с усилие дъх или повръщат кръв.

Ричард оглежда полето отвъд непосредствената бойна линия, възпира коня си и го потупва по запотената шия. Поглежда отсреща към войските на Тюдор и вижда, че зад позицията на Тюдор, леко встрани от войските му, се развява флагът с червения дракон и герба на Боуфорт — зъбчатата решетка на крепостна врата. Хенри се е отделил от армията си; стои по-назад, заобиколен от личната си гвардия; армията му е излязла напред, далече от него. Неопитен на бойното поле, той се е оставил да го отделят от войските му.

За миг Ричард не може да повярва на благоприятната възможност, която вижда пред себе си, после се изсмива рязко. Вижда шанса си, късмета на бойното поле, предоставен му от моментното колебание на Хенри, което го е отделило от армията му и го е направило ужасно уязвим. Ричард се изправя в стремената и изважда сабята си.

— Йорк! — изревава той, сякаш иска да призове брат си и баща си от гробовете им. — Йорк! При мен!

При този повик войниците от личната му гвардия скачат напред. Препускат в сгъстен строй, преминавайки с грохот по земята, като понякога прескачат трупове, понякога минават право през тях. Един съгледвач е съборен от коня си, но главният корпус, стегнато групиран,

се изстрелва като стрела в тила на армията на Тюдор — там виждат опасността, строят залита и се опитва да се извърти, но не могат да направят нищо, освен да гледат нападателите, галопиращи към водача им. Конниците на Йорк връхлитат към Хенри Тюдор, неудържими, с извадени саби, с насочени надолу копия, безлики в островърхите си шлемове, ужасяващи в буреносния си устрем. Копиеносците на Тюдор, виждайки нападението, се откъсват от редиците и затичват назад, а Ричард, когато ги вижда да тичат, мисли, че са побягнали от битката и изревава отново:

— Йорк! И Англия!

Тюдор се смъква от коня си в миг — защо ли го прави, мисли си Ричард, дишайки бързо, надвесен над гривата на коня си, защо му е да слиза от коня? — Тюдор тича напред към копиеносците си, които се втурват обратно да го посрещнат. Извадил е сабята си, знаменосецът му е до него. Хенри е загърбил всякаква мисъл, загърбил е дори страха, в тази битка — първата му битка като възрастен. Усеща как земята потреперва, когато конете идват към него, прииждат като висока вълна, и се чувства като дете, изправено пред буря на някой бряг. Вижда как Ричард се навежда ниско на седлото, протегнал копие пред себе си, проблясването на златния кръг върху сребристия шлем. Хенри диша забързано от страх и вълнение, и изкрещява на френските копиеносци:

— Сега! А moi! А moi!^[2]

Те се втурват обратно към Хенри, а после се обръщат, падат на колене и насочват пиките си нагоре. Втората редица обляга пиките си на раменете на другарите си, третата редица, затворена вътре, като човешки щит за Хенри Тюдор, насочва копията си право напред като стена от кинжали към задаващите се коне.

Кавалерията на Ричард никога преди не се е изправяла пред такова нещо. Никой не е виждал такова нещо в Англия до този момент. Не могат да спрат нападението, не могат да нападнат неприятеля по фланговете. Един-двама в центъра с мъка обръщат конете си настрани, но само препречват настъплението на съседите си и падат сред бъркотията, сред писъци и счупени кости, под копитата на собствените си коне. Останалите продължават да напират, не могат да възпрат собствения си устрем и се хвърлят върху безмилостните остриета, а

копиеносците залитат под силата на удара, но са притиснати толкова здраво, че не поддават.

Конят на самия Ричард се препъва в един мъртвец и пада на колене. Ричард се премията над главата му, изправя се със залитане на крака, измъква сабята си. Останалите рицари скачат от конете си, за да атакуват копиеносците, и трясъкът от удари на сабя в дървена ръкохватка, на забито острие и счупено копие, отеква като блъскане на чук по наковалня. Доверените хора на Ричард се събират около него в боен ред, прицелвайки се в самото сърце на квадратния строй, и постепенно започват да печелят позиции. Копиеносците в първата редица не могат да се изправят на крака, тъй като тежестта на останалите ги притиска; покосени са там, където са коленичили. Средната редица отстъпва срещу яростната атака, невъзможно е да не поддаде; и Хенри Тюдор, в центъра, става все по-уязвим.

Ричард, с почервения от кръв сабя, идва все по-близо и по-близо, знаейки, че битката ще приключи със смъртта на Тюдор. Двете знамена са само на метри разстояние едно от друго, Ричард печели позиции, проправяйки си с бой път през стена от мъже, до самия Тюдор. С крайчеца на околото си вижда червения цвят на дракона и, разярен, замахва с меча си към него и знаменосеца, Уилям Брандън, с един мощен удар. Изглежда, че знамето ще падне, и един от телохранителите на Хенри се хвърля напред, сграбчва счупената дръжка на знамето, и го вдига високо. Сър Джон Чейни, огромен мъж, се хвърля между Хенри и Ричард, но Ричард прерязва и неговото гърло с един свиреп удар, и рицарят на Тюдор пада, знаейки, че са победени, провиквайки се към Хенри: „Бягайте, сир! Скрийте се на безопасно място!“ Последните му думи са удавени в собствената му кръв.

Хенри чува предупреждението и знае, че трябва да се обърне и да бяга. За него всичко е свършило. И тогава го чуват. И Ричард, и Хенри вдигат глави, дочули плътния, мощен тътен на армия, задаваща се в силен галоп, когато армиите на двамата Станли се устремяват към тях, с наведени надолу копия, протегнати напред пики, готови мечове, коне със свежи сили, устремени към тях, сякаш жадни за кръв, и когато нападат, краката на знаменосеца на Ричард са отсечени с един удар на бойна брадва, а Ричард се извърта, с внезапно отмаляла дясна ръка, внезапно обзет от фатална слабост, тъкмо в този миг, когато вижда

четири хиляди войници да настъпват срещу него, а после пада под внезапна вихрушка от удари на безименни войници.

— Измяна! — крещи той. — Измяна!

— Кон! — отчаяно крещи някой зад него. — Кон! Кон! Намерете кон за краля!

Но кралят вече го няма.

Сър Уилям Станли смъква шлема от безжизнено отпуснатата глава на Ричард, забелязва, че тъмната коса на краля е още влажна от топла пот, и оставя на другите да оплячкосат останалата част от изящните му доспехи. С острието на копие отделя от шлема златния кръг, символ на кралска власт, и се отправя с широки крачки към Хенри Тюдор, коленичи в калта и му поднася короната на Англия.

Хенри Тюдор, залитащ от шока, я поема от него с окървавени ръце и я слага върху собствената си глава.

— Бог да пази краля! — изревава Станли към армията си, която се задава, свежа и непокътната, докато някои от войниците се смеят при мисълта, че са спечелили така безспорно и бляскаво битката, без дори да си изцапат мечовете. Той е първият англичанин, който казва тези думи на коронования Хенри Тюдор, и ще се погрижи кралят да не го забрави. Лорд Томас Станли слиза от задъхания си кон начело на своята армия, обърнала хода на битката в последния, в най-последния миг, и се усмихва на доведения си син:

— Казах, че ще дойда.

— Ще бъдете възнаграден — казва Хенри. Посивял е от шока, лицето му лъщи от студена пот и от нечия чужда кръв. Той гледа, но почти не вижда как смъкват изящните доспехи на крал Ричард, а сетне — дори долните му дрехи и мятат голото му тяло на гърба на куцащия му кон, който обронва глава, сякаш засрамен. — Всички вие, които се бихте заедно с мен днес, ще бъдете богато възнаградени.

Носят ми новината в моя параклис, където се моля на колене. Чувам затръшването на вратата и стъпките по каменния под, но не обръщам глава. Отварям очи и ги държа приковани върху статуята на

разпнатия Христос, и се питам дали всеки миг няма да започне моята собствена агония.

— Какви са новините? — питам.

Христос гледа надолу към мен; аз гледам нагоре към Него.

— Съобщи ми добри новини — казвам колкото на Него, толкова и на дамата, която стои зад мен.

— Синът ви е спечелил голяма битка — казва с треперещ глас придворната ми дама. — Той е крал на Англия, провъзгласен на бойното поле.

Дъхът ми секва.

— А узурпаторът Ричард?

— Мъртъв.

Срещам погледа на нашия Бог Христос, и едва се удържам да не Му намигна.

— Благодаря на Господа — казвам, сякаш отдавайки дължимото на съзаклятник в заговор. Той изпълни ролята Си. Сега аз ще изпълня моята. Изправям се на крака, и тя ми подава писмо — парче хартия, подписано от Джаспър.

„Нашето момче спечели трона си; можем да влезем във владение на нашето кралство. Ще дойдем при теб веднага.“

Прочитам го отново. Имам странното усещане, че съм постигнала най-съкровено си желание и че от този ден всичко ще бъде различно. Аз ще ръководя всичко.

— Трябва да приготвим покои за сина ми; той ще дойде да ме посети веднага — казвам хладно.

Придворната дама е цялата зачервена, пламнала от възторг; надявала се е да се хвърлим взаимно в прегръдките си и да затанцуваме от радост за победата.

— Вие спечелихте! — възкликва тя. Надява се, че ще заплача заедно с нея.

— Получих своето — поправям я. — Изпълних предопределението си. Това е Божията воля.

— Това е славен ден за вашия дом!

— Нищо повече от онова, което сме заслужили.

Тя прави лек реверанс.

— Да, милейди.

— Да, ваша светлост — поправям я. — Сега съм нейна светлост, майката на краля, и ще ми правите толкова ниски реверанси, колкото и на кралица от кралско потекло. Това беше моето предопределение: да поставя сина си на трона на Англия, а онези, които се присмиваха на виденията ми и се съмняваха в призванието ми, ще ме наричат нейна светлост, майката на краля, и ще се подписвам Маргарет Регина, кралица Маргарет: Margaret R.

---

[1] Съществуват твърдения, според които прочутата битка при Босуърт всъщност се е състояла в полето край Атърстоун — историците, застъпници на тази теория, изтъкват факта, че впоследствие репарации за битката получава със сигурност Атърстоун, а не градчето Маркет Босуърт. — Бел.прев. ↑

[2] A moi (фр.) — При мен! — Бел.прев. ↑

БЕЛЕЖКА НА АВТОРА

Беше ми изключително интересно да пиша тази книга, за жена, която триумфира в материалния свят и в същото време се опитва да служи на Бог. Историчите феминисти я помнят като „учена дама“, една от твърде малкото, които са се борили за привилегията да учат; историците, изучаващи епохата на Тюдорите — като матриархата, основал тази династия; а не толкова почитателно настроените биографи — като „старата кучка“, която се превръща в свекърва от ада. Да се опитам да създам за читателя образа на една героиня, която може да израсте и да се превърне от дете с чувство за свято предопределение, в жена, дръзнала да предяви претенции за наследството на сина си над трона на Англия, беше предизвикателство и дълбока наслада. Някои части от този роман са исторически факти, други се основават на предположения, а трети са художествена измислица. По-специално, не знаем кой е убил принцовете в Тауър, нито дори дали са загинали в Тауър. Очевидно претендентите за трона им — Ричард III, Бъкингамският херцог, Маргарет Боуфорт и синът ѝ — са хората, които биха спечелили най-много от тяхната смърт.

Задължена съм на историците, които са проучвали Маргарет Боуфорт и нейните времена, и особено на Линда Саймън за биографията ѝ, и на Майкъл К. Джоунс и Малкълм Г. Ъндъруд, чиято биография беше отправната точка за собствената ми работа. Дълга на Майкъл Джоунс много благодарности за това, че беше така любезен да прочете ръкописа ми.

Издание:

Автор: Филипа Грегъри

Заглавие: Червената кралица

Преводач: Деница Райкова

Година на превод: 2011

Език, от който е преведено: английски

Издание: Първо

Издател: Еднорог

Град на издателя: София

Година на издаване: 2011

Тип: роман

Националност: английска

Редактор: Боряна Джанабетска

Художник: Христо Хаджитанев

ISBN: 978-954-365-094-1

Адрес в Библиоман: <https://biblioman.chitanka.info/books/1702>

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.